

Mphato 2

KOTARA 1

SEPEDI

LELEME

LA GAE

Lenaneothuto

DISCLAIMER/EDITING PROCESS

Dumelang Bašomi mmogo,

Re a le amogela mo go lenaneo la NECT la leleme la gae!

Hle! lemogang gore dingwalwa tše tša leleme la gae tša NECT Kotara 1 di ngwadilwe ka nako ye kopana kudu, ka fao re a dumela gore go a kgonega gore go ka ba le diphošollo le diphetogo.

Re rata gore hle le be beng ba dingwalwa tše, le šome le sehlopha sa rena gore re kgone go bušeletša le go kaonafataša phetolelo ye. Ge o hwetša diphošo, hle latela mokgwa wo o latelago go di bega:

- 1 Romela emeile go aterese ye e nepagetšego:
xitsonga@homelanguage.co.za
tshivenda@homelanguage.co.za
sepedi@homelanguage.co.za
siswati@homelanguage.co.za
isizulu@homelanguage.co.za
isindebele@homelanguage.co.za
isixhosa@homelanguage.co.za
sesotho@homelanguage.co.za
setswana@homelanguage.co.za
afrikaans@homelanguage.co.za
english@homelanguage.co.za
- 2 Ka mothalading wa sehlogo, ngwala referense ya sengwalwa. MPHATO WA 3 KOTARA 1 MATLAKALA 45–47 LENANEOTHUTONG.
- 3 Mo mmeleng wa emeile, ngwala lenaneo la diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa. Dira diphetogo godimo ga lenaneothuto gomme o tšee seswantšho goba sekene sa letlakala leo gomme ole romele ka emeile.
- 4 Ge o nale bothata bjo bogolo ka polelo bjo o ratago go re lemoša bjona, hle ngwala se ka mo mothalading wa sehlogo ka tsela ye, Mohlala: BOHLATSE BJA SEMMOTWANA SA TIKOLOGO.
- 5 Ke moka, mo mmeleng wa emeile, hlaloša bothata bjoo.
- 6 Hle ngwala leina la gago, boemo bja gago le nomoro ya gago ya sellathekeng gore re kgone go ikgokaganya le wena ge go ka hlokagala gore re boledišane.
- 7 **Re a leboga ge o kgonne go tliša bokgoni bja gago mo leneneong le! Re nyaka go netefatša gore re nale phetolelo yeo e nepagetšego go leleme le lengwe le le lengwe leo le tšwelelago mo dingwalweng ka moka.**

Contents

Dintlha tša bolaodi	v
Kgwekgwe ya tshepedišo	xii
Beke 1 Tshedimošo	1
Mošupologo	2
Labobedi	7
Laboraro	10
Labone	16
Labohlano	19
Beke 2 Tshedimošo	23
Mošupologo	24
Labobedi	30
Laboraro	34
Labone	41
Labohlano	43
Beke 3 Go keteka matšatši a matswalo	47
Mošupologo	49
Labobedi	54
Laboraro	59
Labone	65
Labohlano	69
Beke 4 Go keteka matšatši a matswalo	73
Mošupologo	75
Labobedi	80
Laboraro	85
Labone	91
Labohlano	95
Beke 5 Go ya kua le kua	99
Mošupologo	101
Labobedi	106
Laboraro	111
Labone	117
Labohlano	121

Beke 6 Go ya kua le kua	125
Mošupologo	127
Labobedi	132
Laboraro	137
Labone	143
Labohlano	148
Beke 7 Go thuša bagwera	153
Mošupologo	155
Labobedi	160
Laboraro	165
Labone	171
Labohlano	175
Beke 8 Go thuša bagwera	179
Mošupologo	181
Labobedi	186
Laboraro	192
Labone	198
Labohlano	203
Beke 9 Go bea maikemišetšo	207
Mošupologo	209
Labobedi	214
Laboraro	219
Labone	225
Labohlano	229
Beke 10 Go bea maikemišetšo	233
Mošupologo	235
Labobedi	240
Laboraro	245
Labone	251
Labohlano	256

Dintlha tša bolaodi

Ditšweletšwa tša thuto

Mo kotareng ye, baithuti ba swanetše go ba ba šetše ba fihleletše ditšweletšwa tše:

GO THEELETŠA LE GO BOLELA

- 1 Barutwana ba swanetše go kgona go bolela goba go opela dikoša tše nne goba merumokwano.
- 2 Barutwana ba swanetše go kgona go tšea karolo dipoledišanong tša ka phapošing gore ba abelane ka tsebo yeo ba tšwelelago ba nale yona.
- 3 Barutwana ba swanetše go ahlaahla kanegelo ya go bala ka go abelana, ba šomiša foreimi ya poledišano/go ahlaahla bjalo ka hlahlo.
- 4 Barutwana ba swanetše go kgona go ithlamela dikanegelo tša bona gore ba tle ba kgone go dira mošongwana wa bona wa go anega dikanegelo ka bokgabo.
- 5 Barutwana ba swanetše go kgona go bolela ka dingwalwa tša bona.
- 6 Barutwana ba swanetše go kwešiša le go kgona go šomiša tlotlontšu yeo e latelago.

keteka	moetlo	semaka	gopola	lebala	lebetšwe
dimpho	tebogo	imolotšwe	laletša	taletšo	onfolopo
efa	amogela	gakanega	tshwarelo	ka kotsi	phošo
thwala	tlwaelegilego	sewelo	go se lotege	lehufa	leboga
lori	lebelo	phadima	dinamelwa	tsela	se lekanego
mokonya	Etopia	Diolimpiki	Boditšhabatšhaba	maikemišetšo	seala
ikgantšha	tumiša	thuša	thušago	loka	leotwana
leotwana la go phontšha	phontšha	pompo	paesekela	kotsi	segwera
hlokomelo	moropa	kudupana	šwalalanya	morago	ka fase
go leba	kgole le	ithaopa	lekgetlo	nyaka	maikemišetšo
fihlelela	katlego	atlegile	kaonafatša	rulaganya	phadišano
boloka	itšhidulla	moputso	maano	hlalefile	bohlale
tšwafa	šoma kudu	lebanwe	phihlelelo	bohwa	bokgoni

TEMOGO YA MEDUMO LE DITUMATLHAKA

- 1 Barutwana ba swanetše go kgona go lemoga medumo ka go theeletša feela.
- 2 Barutwana ba swanetše go kgona go lemoga medumo ka mokgwa wa go itiragalela.
- 3 Barutwana ba swanetše go kgona go kopanya le go kgaoganya medumo yeo e latelago.

Dintlha tša bolaodi

au	ui	ae	eo	ie	io
ai	ei	ia	oe	tlw	tsw
tsh	psh				

Barutwana ba swanetše go kgona go arola medumo yeo e latelago ka dinoko

mogau	lauma	ditau	lefaufau	buiwa	diruiwa
seruiwa	laela	molaetva	maeto	leoto	seolo
beola	seolong	theoga	dienywa	dieta	fiela
fielang	pshio	tšhiololo	dipshio	pshiong	maina
maitivo	maikutlo	maikemivetvo	maikarabel	leino	leina
beile	reile	leinong	diaparo	diatla	diabolo
diaelo	diaparong	moepo	moela	moepong	moeti
tlwaela	tlwaetve	otlwa	betlwa	mootlwa	tswaka
tswala	tswinya	motswala	motswadi	tshela	tshele
tshetve	tshelela	tshepo	dipshio	ipshina	mpshikela

GO BALA

Barutwana ba swanetše go kgona go bileletša medumo ya mantšu ao a latelago

tau	mogau	lauma	ditau	lefaufau	buiwa
diruiwa	seruiwa	mae	laela	molaetva	kae
maeto	leoto	seolo	beola	seolong	theoga
dienywa	dieta	fiela	fielang	pshio	tvhiololo
dipshio	pshiong	maina	maitivo	maikutlo	maikemivetvo
maikarabel	leino	leina	beile	reile	leinong
diaparo	diatla	diabolo	diaelo	diaparong	moeng
moepo	moela	moepong	moeti	tlwaela	tlwaetve
otlwa	betlwa	mootlwa	tswaka	tswala	tswinya
motswala	motswadi	tshela	tshele	tshetve	tshelela
tshepo	pshio	dipshio	ipshina	mpshikela	pshiong

Barutwana ba swanetše go kgona go bala mantšu ao a latelago ka tebelelo feela.

matswalo	letšatši	keteka	lakaletša	mahlatsse	moletlo
bogafi	lešilo	rutha	roko	Matlakala	sekepe
sefofane	talalerata	lebelo	thopile	seala	gauta
kitima	mabelo	theogela	Nokeng	paesekela	namela
leotwana	sephetho	mampatile	khuta	sethokgwaneng	faki
lefela	boloka	tšhelete	serolwane	serapaneng	maikhutšo
khethegilego	laodiša	Molemi	bohlale		

Barutwana ba swanetše go kgona go bala sengwalwa seo se kgokaganego go swana le mohlala wo o latelago.

Ka maikhutšo molemi o ile a laodiša kanegelo. E be ele kanegelo ya motswala. Motswala o be a ipshina ka go tshela noka. O be a tshelela ka mo a boya a tshelela ka mo. Motswala o ile a thoma go fokola. O be a bolawa ke dipshio. Dipshio di be di dira gore a sware ke mpshikela ka mehla. O be a šitwa ke go tshela noka gatee. O ile a thuša ke matlakala a serolwane a mohlare.

KWEŠIŠO

- 1 Barutwana ba swanetšo go dira dikakanyo ka sengwalwa ka go lebelela diswantšho.
- 2 Barutwana ba swanetše go kgona go gopola dintlha ka sengwalwa.
- 3 Barutwana ba swanetše go kgona go anega kanegelo gape.
- 4 Barutwana ba swanetše go kgona go latelanya ditiragalo go tšwa sengwalweng.
- 5 Barutwana ba swanetše go kgona go kwešiša gore go ra go reng go ba le ponokgopolo, go dira gikgokaganyo, go kamaka le go gopla ka sengwalwa.
- 6 Barutwana ba swanetše go kgona go nagana ka sengwalwa ba šomiša foreimi ya go ahlaahla.
- 7 Barutwana ba swanetše go kgona go araba dipotšišo tšeo di ngwadilwego tša teka kwešišo ka sengwalwa.
- 8 Barutwana ba swanetše go kgona go ngwala sengwalwa ka bokopana

GO NGWALA

- 1 Barutwana ba swanetše go kgona go thala seswantšho seo se kwešišegago.
- 2 Barutwana ba swanetše go kgona go oketša ka lentšu le tee goba a mabedi go sethalwa sa bona
- 3 Barutwana ba swanetše go kgona go feleletša foreimi ye kopana ya go ngwala.
- 4 Barutwana ba swanetše go kgona go ngwala ditemana tše x ba šomiša foreimi ya go ngwala goba maano a go ngwala.
- 5 Barutwana ba swanetše go kgona go ngwala: lenaneo

Ditlabakelo le dithušathuto tše di filwego

Tseba gore dithušathuto ka moka tše di filwego ke tša sekolo. Dithušathuto di ntšhiwa ga tee fela, seo se ra gore di swanetšwe go gatišwa le go hlokomelwa.

Ka kotara ya 1 barutiši ba fiwa dithušathušo tše di latelago

1 Diphaphathi tša go bontšha tša mebala x 4

Šomiša diphaphathi tše go beakanya mošomo wa gago wa beke. Beke engwe le engwe, laetša thutomodumo le mantšu, mantšu a go šomišwa kgafetšakgafetša, mantšu a tlotlontšu le tabakgolo, tshwantšhetšo le foreimi ya go ngwala.

2 Ditšhate tša Mongwalo

Laetša ditšhate tše ka pele ga phaphoši, gore barutwana ba kgone go e bona gabotse. Ba Mphato wa 1 le ba wa 2 ba tla fiwa ditšhate tša mogatišo. Ba wa 2 le wa 3 ba tla fiwa tšhate ya mogatišo le tšhate ya mothikitho.

3 Kotara ya 1 Lenaneo thuto

Šomiša lenaneo thuto go bona seo o swanetšego go se ruta letšatši le lengwe le le lengwe. Kgwegwe ya tshepedišo e go laetša gore lenaneo thuto le lengwe le le lengwe le rutwa bjang. Dibeke tše pedi tša Kotara ya 1, o tla latela lenaneo la tataišo.

4 Kotara ya 1 Selatela mohlala

Šomiša tokomane ye go feleletša Lenaneo la ngwaga la go ruta (ATP) le polane ya kotara. Swaya gomme o ngwale letšatši kgwedi la lenaneo thuto le lengwe le le lengwe le mošongwana wa kelo ge o feditše. Gopodišiša ka tsela yeo o rutilego ka gona.

5 Kotara ya 1 Puku e kgolo

Šomiša puku e kgolo ya dikanegelo ge o dira mananeo thuto a Go bala ka go abelana. Go na le dikanegelo tše seswai mo kotareng – kanegelo e tee beke le beke.

6 Kotara ya 1 Sephuthelwana sa dithušathuto

Sephuthelwana sa dithušathuto se na le dilo tše di latelago:

- **Mantšu a papetlakgadima** a filwe a tlotlontšu a tabakgolo, mantšu a go šomišwa kgafetšakgafetša; thutomodumo le mantšu. A sege gabotse o a boloke ka tsela ya maleba. O šomiše mantšu a papetlakgadima le phaphati ya go bontšha.
- **Tlotlontšu ya tabakgolo le tshwantšhetšo** di filwe mo go kgonegago. Di ripe o di boloke ka tsela ya maleba. Šomiša mantšu a papetlakgadima le phaphati ya go bontšha.
- **Matlakala a go laodiša kanegelo ka bokgoni** di filwe tabakgolong engwe le engwe. Di ka tatelano ya diswantšho te 3 go iša go tše 4 tša go laodiša kanegelo. Go na le dikgatišo tše 10 tša letlakala le lengwe le le lengwe – le tee la sehlophana. O kgopelwa go dira dikgatišo tše dingwe ge e le gore go a hlokagala.
- **Matlakala a go gatiša a kelo** a filwe go gatiša dipoelo le ditshwayotshwayo tša kotara.

7 Kotara ya 1 Matlakala a mošomo a go bala x 8

Matlakala a mošomo a go bala a seswai a filwe mo kotareng – e tee ya beke le beke go tloga ka beke ya 3 go fihlela ka beke ya 10. Šomiša matlakala a mošomo le phaphoši ka

moka ge o bala le bona ka dihlophana tša go bala ka go hlwahlwa. Go na le matlakala a 20 a letlakala le lengwe le le lengwe la go bala. O ka oketša matlakala ge go hlokega.

Setlwaedi sa mehleng sa beke le beke: Di iri tše 7

- 1 Kago ya lenaneo la thuto le latela setlwaedi sa mehleng beke engwe le engwe.
- 2 Se se dira gore go be bonolo gore barutiši le barutwana ba kgone go latela.
- 3 Barutwana ba kgona go itokišetša mošongwana o latelago ge ba tseba setlwaedi sa mehleng.
- 4 Setlwaedi sa mehleng se theilwe motheong wa SEPHOLEKE (CAPS) wa leleme la segageno: bonnyane ba nako ya di iri tse 7 mo bekeng.
- 5 Setlwaedi se sa mehleng se dirilwe e le karolo ya lenaneo la maleme bobedi mmogo le PSRIP EFAL kago ya lenaneo la thuto.
- 6 Laetša setlwaedi sa mehleng ka phapošing o e tsebe ka hlogo!

Mošupologo		Labobedi		Laboraro		Labone		Labohlano	
Mešongwana ya bomolomo	15			Mešongwana ya bomolomo	15			Mešongwana ya bomolomo	15
		Ditumatlhaka	15	Ditumatlhaka	15	Ditumatlhaka	15	Ditumatlhaka	15
Mongwalo	15	Mongwalo	15	Mongwalo	15				
Go bala ka go abelana	15	Go bala ka go abelana	15			Go bala ka go abelana	15	Go bala ka go abelana	15
Go ngwala	30			Go ngwala	30				
Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa	30	Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa	30	Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa	30	Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa	30	Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa	30
1.45		1.15		1.45		1.00		1.15	

Go itokiša beke le beke

Go bohlokwa go gopola gore ka leleme la Sepedi lenaneo lee fokoditše hlokego ya gore barutiši ba POLANE, efela go ITOKIŠA go sa nyakega! Letšatši le tee mo bekeng ka meriti, hlakana le barutišimmogo le wena, barutiši ba motheo wa thuto, le itokišetša le le mmogo.

Ge o itokišetša, gopola go:

- 1 Bala lenaneo thuto la beke kamoka ga yona.
- 2 Kgonthišiša gore o tseba le go kwešiša di tsela tša kgwekgwe ya tshepedišo tšeo di swanetše go šomišwa. Ge o gakanega e ya seripana sa hlogo ye 'kgwekgwe ya tshepedišo' o ikgopotše.

- 3 Sa go latela, lekola gore ke dife dipapetla kgadima le ditshwantšhetšo dife tšeo di nyakegago mo Tabakgolong le tlotlontšu, mantšu a go šomišwa kgafetšakgafetša, medumo le foreimi ya go ngwala. Beakanaya dipapetlakgama le ditshwantšhetšo ka tsela ye:
  - a Ripa dipapetlakgadima goba ditshwantšhetšo.
  - b Leka go dikgomaretša godimo ga khatipokisi goba lephephe.
  - c Ge go kgonega, o e apeše ka plastiki.
  - d Boloka di papetlakgadima tša lenaneothuto ka ga re ga onfolopo, goba ka rekere diphuthege lefelo le tee.
- 4 Kgobokanya dithušathuto tše dingwe tšeo o ka dinyakago, bjalo ka ditshwantšho goba dilo tša nnete.
- 5 Lekodišiša ge eba puku e kgolo e sale gabotse.
- 6 Bala mešongwanana ka gare ga DBE yeo o ka e dirago.
- 7 E tlwaetše go dira dithuto tša go ngwala.
- 8 Kgonthišiša gore Selotamohlala sa gago se mo nakong, go tloga beke ya go feta le gore e laetša tema ye o e kgathilego.

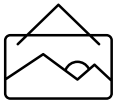
Tabakgolo le lenaneo la go bala

NOMORO YA BEKE	TABAKGOLO	SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA	LETLAKALA LA MOŠOMO WA GO BALA
1	SETLWAEDI		
2	SETLWAEDI		
3	Go keteka matšatši a matswalo	Letšatši la matswalo le lebetšwe	56
4	Go keteka matšatši a matswalo	Moetlo wa letšatši la matswalo a Zanele	82
5	Go ya kua le kua	Chuck lori ya matipane/ ye serolane	108
6	Go ya kua le kua	Haile Gebrselassie: Naletšana ya tša mabelo	134
7	Go thuša bagwera ba rena	Leotwana la paesekela ya Jane le phontšhitše	162
8	Go thuša bagwera ba rena	Mampatile	188
9	Go bea dipakane	Marie o boloka tšhelete	216
10	Go bea dipakane	Morwa wa bohlale	241

Kotara ya 1 Lenaneo la Kelo

Lenaneo la diteko le dirilwe go ya ka seripa 4 seo se khutsofaditšwego sa SEPHOLEKE CAPS). Se se ka hwetšwa ka morago ga selotamohlala kotareng yenngwe le yennwe.

Ditaetšo ka Phaphošing

DIPHAPHATHI TŠA GO BONTŠHA

- 1 Karolo e nngwe ya lenaneo le, o tla fiwa diphaphathi tša go bontšha tše nne tše dikgolo tša mebala ya go fapafapana.
- 2 Phaphathi e ngwe le engwe ya mmala e tla laetša mantšu a go fapanafapana a beke.
- 3 Šomiša diphaphathi tše ka tsela ye:
  - a **Phaphathi e talamorogo** –laetša tabakgolo le mantšu a tlotlontšu mmogo le ditshwantšhetšo tša beke.
  - b **Phaphathi e talalerata** – laetša mantšu a go šomišwa kgafetšakgafetša a beke.
  - c **Phaphathi e serolwana** –laetša ditumatlhaka le mantšu a beke.
  - d **Phaphathi e pinki** – laetša foreimi ya go ngwala ya beke yeo.
- 4 Mantšu a mo diphaphathing tše a swanetše go fetolwana beke engwe le engwe.
- 5 O kgopelwa gore o seke wa tlogela tlotlontšu ya tabakgolo le ditshwantšhišo gore ngwaga o fele. Ditshwantšhišo di swanetše go sepelelana le tabakgolo yeo o idirago. Ge phaphoši e tletše ka mantšu le ditshwantšhišo e ka hlakahlakantšha barutwana ba se hlwe ba e ela hloko.
- 6 Ge o tlošitše mantšu le ditshwantšhišo , di boloke.
- 7 Hlokomela mantšu ao gore o kgone go a šomiša gape ngwaga o latelago.

TAFOLA YA TABAKGOLO

- 1 Leka go dira tafola ya Tabakgolo ka phaphošing ya gago.
- 2 Šomiša sekgoba go laetša diswantšho le dilo tša mmakgonthe tša go sepedišana le tabakgolo.
- 3 Ngwala maina a dilo tšeo, gore barutwana ba kgone go ithuta tlotlontšu.

Kgwekgwe ya tshepedišo

Bolaodi ba phaphoši

Tše dingwe tša motheo wa bolaodi ba phaphoši le maano di gona e le 'kgwekgwe ya tshepedišo'. A ke maano ao a dulago a šomišwago mo lenaneong le, go bohlokwa go a tseba.

Maikemišetso: Go kaonafatša nako ya go šoma, maitshwaro a barutwana le tšhomišanommogo gare ga barutwana. Go fokotša ditšhitišo tša go ithuta. Go hlagiša papadi e le mokgwa o mongwe wa go ithuta.

GO DULA LE DIHLOPHANA

- 1 Go bohlokwa kudu go ipha nako le go ela hloko gore o dudiša barutwana bjang ka phaphošing.
- 2 Ge o dira se, gopola dintlha tše bohlokwa tše:
  - a **Dudiša barutwana go ya ka bokgoni bjo bo tswakilego** – ga go nyakege gore barutwana ba go se kgone ba dule mmogo, le ba go kgona ba dula mmogo. Tswaka barutwana gore phaphoši e be sebaka seo se tswakanego go ya ka bokgoni.
  - b **Dudiša barutwana ka bohlale go phema dikgohlano goba lešata.** O seke wa dudiša barutwana ba go tshwenyana mmogo. O seke wa dudiša barutwana bao ba ratago go bolela mmogo. Phema mathata ka go ba arongantšha.
- 3 Mo lenaneong la rena la go ithuta, go na le mešongwana eo barutwana ba swanetšego go šoma ka dihlophana.
- 4 Tše e swanetše go ba dihlophana tše 3–4 tša barutwana bao ba dulago mmogo goba kgauswi le kgauswi. Dira se gore ge o ba botša go šoma ka dihlophana ba ka kokoana ga bonolo le ka pela ba sa senye nako le go sepela kudu.
- 5 Ge barutwana ba dutše ka methaladi, tsela e bonolo ya go hlama dihlophana ke gore barutwana ba ka mo pele ba sokologe ba lebelle ba ba bedi ba ka morago ga bona ba mothaladi wa go latela. Ba kgona go hlama sehlopha sa bonne ka bonne ka potlhako.
- 6 O seke wa tlogelela se go barutwana. Tšea sephetho gore o hlama bjang dihlophana ka phaphošing, o hlahle barutwana go itlwaetša go hlama dihlophana tše ka pela ka setu.
- 7 Ge o bona gore sehlopha ga se kwane gabotse, dira diphetogo – o seke wa gapeletša barutwana go šoma mmogo.

GO SEPEDIŠA POLEDIŠANO YA DIHLOPHA

- 1 Mo lenaneong le la thuto, go na le mešongwana e mmalwa yeo e nyakago barutwana gore ba tshware makgotlana a go ahlaahla.
- 2 Hlahla barutwana gore dira se ka tsela ye:
  - a Sa pele, barutwana ba swanetše go ba mo dihlophaneng tša bona.

- b** Sa go latela, barutwana ba swanetšego ngwala dintlha tša dipotšišo tša go ahlaahlwa goba freimi
- c** Ke moka, morutwana o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka go araba potšišo engwe le engwe:
  - Morutwana wa 1 o swanetše go araba Potšišo ya 1
  - Morutwana wa 2 o swanetše go araba Potšišo ya 1
  - Morutwana wa 3 o swanetše go araba Potšišo ya 1
  - Morutwana wa 4 o swanetše go araba Potšišo ya 1
  - Morutwana wa 1 o swanetše go araba Potšišo ya 2
  - Morutwana wa 2 o swanetše go araba Potšišo ya 2
  - Morutwana wa 3 o swanetše go araba Potšišo ya 2
  - Morutwana wa 4 o swanetše go araba Potšišo ya 2
  - Bjalo bjalo
- 3** E ka ba leano le le kaone go šomiša 'mokokotlelo wa go bolela/leswika/selo' go laola se.
  - a** Efa sehlophana se sengwe le se sengwe selo bjalo ka mokokotlelo wa mebala goba leswika.
  - b** Motho yo a swerego selo o a bolela gomme ba bangwe ka moka mo sehlopheng ba hlwaya tsebe.
  - c** Ge morutwana wa mathomo a boletše, o swanetše go fetišetša selo go morutwana wa go latela, bjalo bjalo.
- 4** Ge e le gore sehlopha se swanetše go fana ka pego, ge eba o mongwe le o mongwe o arabile, sehlopha seka kgetha karabo ya maleba go araba potšišo engwe le engwe.

MEŠONGWANA YA PHETOGO SEGALO YA GO BALA

- 1** Ge o dira thuto ya go bala ka sehlopha sa go hlahlwa, barutiši ba swanetše go šoma le dihlopha tše pedi.
- 2** Mo magareng ga dihlopha tše pedi, go bohlokwa go tšea 'kgefo' pele o tanya šedi ya barutwana gore ba thome ka letlakala la mošongwana wa go bala.
- 3** Dira se ka tsela ya:
  - a** Ge o feditše go šoma le bona, romela sehlopha sa 1 gore ba ye go dula fase.
  - b** Tanya šedi ya barutwana.
  - c** Dira mošongwana wa go phetogo ya segalo ya go bala le phaphoši kamoka.
  - d** Tanya šedi ya barutwana gape ka letlakala la mošomo la go bala.
  - e** Hlalosa mošongwana wa go latela mo letlakalatšhomo la go bala.
  - f** Gopotša barutwana gore ba swanetše go fetša mošongwana o ba o dirago pele ba ka tswela pele ka mošongwana o mongwe – ba swanetše go šoma ka lebelo la bona.
  - g** Bitša sehlopha sa 2 gore ba tle ba šome le wena.
- 4** Ka kotara ya 1, re kganyoga gore o šomiše mešongwana ye e 4 ya phetogo ya segalo ya go bala le barutwana:

Mošongwana wa 1: Morutiši o re

- 1 Botša barutwana gore ba emelele.
- 2 Hlalosa gore o tla dira tšhišinyego tša go fapafapana, go swana le: kgoma hlogo ya gago; fofiša khaete; tšokotša nko ya gago; fofa makga a mararo; bj bj.
- 3 Ge o le wa mathomo wa gore 'morutiši o re', ke moka barutwana ba swanetše go dira tiro.
- 4 Ge o sa re 'morutiši o re', ke moka barutwana ba swanetše go ema ba seke ba šikinyega.
- 5 Ge morutwana a dira tiro o se nke o re 'morutiši o re', ke moka morutwana woo o tšwile o swanetše go dula fase.
- 6 Mothopasefoka ke morutwana wa mafelelo o a emeletšego.

Mošongwana wa 2: Moletlo wa go bina

- 1 Botša barutwana go emelela.
- 2 Hlalosa gore o tla raloka mmimo mo sellathekeng sa gago.
- 3 Ge barutwana ba ekwa mmimo, ba swanetše go bina.
- 4 Ge mmimo o fetša go tima, barutwana ba swanetše go ema kgahla.
- 5 Letša mmimo le go tima mmimo makga a mmalwa gore barutwana ba kgone go bina le go kgahla makga a mmalwa!

Mošongwana wa 3: Itšokotše, itšokotše, kgahla

- 1 Botša barutwana gore ba emelele.
- 2 Ere: itšokotše, itšokotše, itšokotše, itšokotše, kgahla!
- 3 Barutwana ba swanetše go bolelela se mmogo le wena ba swanetše go itšokotša mebele ya bona ge ba re 'itšokotše'.
- 4 Ge ba 'kgahla' ba swanetše ema pho, ka setu ba se šikinyege!
- 5 Boeletša se makga a mmalwa.

Mošongwana wa 4: Setulo sa ka le nna

- 1 Botša barutwana ba emelele kgauswi le ditulo tša bona. Go swanetše go ba le sekgoba sa go bonala.
- 2 Efa barutwana melawana eo ba swanetšego go elatela – ba swanetše go dira se ka pela le ka setu.
- 3 Melawana ye e tsamaelana le setulo ba swanetše go itlwaetša go šomiša matlema.
- 4 Efa melawana ya go swana le:
  - ema ka morago ga setulo
  - kukela setulo sa gago godimo
  - namela godimo ga setulo sa gago

- Tšea kgato o tshele setulo sa gago
- bj bj.

Mešongwana ya Bomolomo

Mathomong a mananeothuto a polelo ya gae ka Mošupologo, Laboraro le Labohlano o tla dira mešongwana ya bomolomo. Ye ke mešongwana ya go theeletša le go bolela ya lenaneo le. Mešongwana ye e di dirilwe ka tlhokomelo gore di kgone fa morutwana o mongwe le o mongwe monyetla wa go bolela.

Ruta tlotlontšu ya tabakgolo

Maikemišetšo: Go oketša tsebo ya barutwana yeo ba humanego ka maitemogelo, ka go šomiša kgopolo le go ithuta tlotlontšu ka phapošing, gore ba kgone go godiša bokgoni bja bona bja go bala ka kwešišo le tsebo ya kakaretšo. Go thuša barutwana gore ba kgone go ba le bokgoni bjo bo itšego bja polelo bjoo bo tla ba thušago gore ba kgone go šoma gabotse mephatong ya gare.

- 1 Ruta mantšu a 3 a maswa a tlotlontšu ya tabakgolo
- 2 Šomiša mokgwa wa go šupa, Diragatša , Hlaloša le go Bolela.
- 3 ŠDHB ke kgaoletšo ya go Šupa, Diragatša, Hlaloša le Bolela.
- 4 Ga se ka mehla moo go kgonegagore o šomiše mekgwa ye ka moka mo lentšung la tabakgolo
  - a Š – Šupa seswantšho goba selo sa nnete ge go kgonega.
  - b D – Diragatša lentšu la tabakgolo ge go kgonega.
  - c H – Hlaloša gore lentšu la tabakgolo le ra go reng.
  - d B – Bolela lentšu mo lefokong gomme barutwana ba bušeletše lefoko leo.
- 5 Ge o šetše o rutila tlotlontšu ya tabakgolo ya beke ka moka, bea mantšu ao mo tšhateng ya pontšho o be o bee le diswantšho goba dithalwa tšeo di laetšago mantšu a tabakgolo.
- 6 Ga se barutwana ka moka bao ba tla gopolago tlotlontšu ya tabakgolo se seswa ka nakwana, Hle o seke wa belaela ka se , ebile o seke wa dira gore barutwana ba bušeletše mantšu gantši!
- 7 Barutwana ba tla kopana le tlotlontšu ye mpsha gammalwa mo sererweng, ebile ba tla fiwa monyetla ya go aga tlotlontšu ya bona ka mokgwa wa maleba,

Koša goba Morumokwano

Makemišetšo: Go tiisetša tsebo ya barutwana ya tlotlontšu ye mpsha. Go ithuta ka go bapala.

- 1 Koša goba morumokwano wo o swanetšego go o dira le barutwana o laeditšwe ka gare ga lenaneothuto.

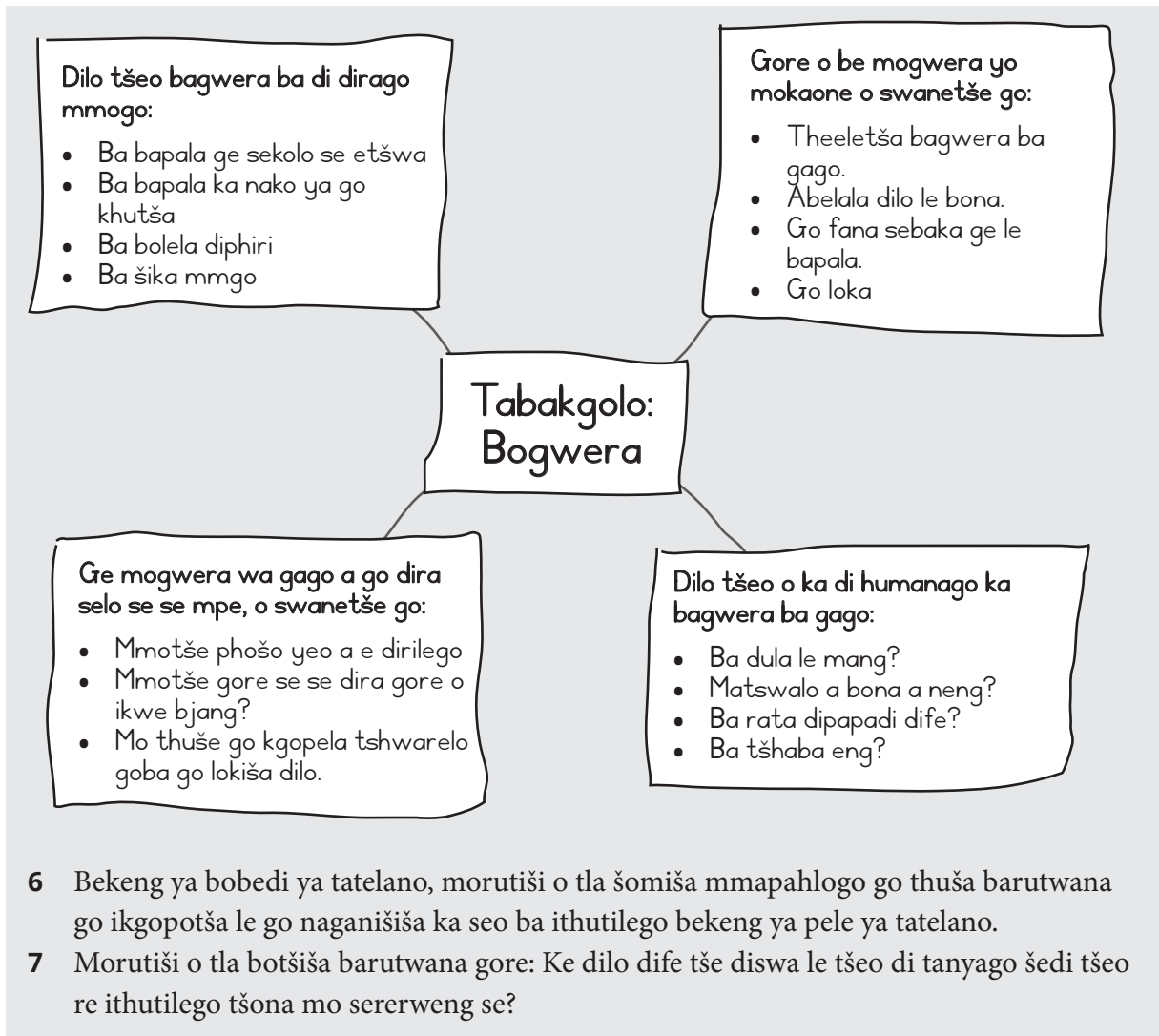
- 2 Ge nako e dutše e eya, barutwana ba tla tseba dikoša le merumokwano ye gomme ba tla feleletša ba ikopelela tšona ka bo bona.
- 3 E fela, ge e le gore ke la mathomo ba gahlana le se o swanetše go ba ruta mantšu, ditiro le modumo wa koša ge o le gona.
- 4 Ruta barutwana koša goba morumokwano, mothaladi ka mothaladi ka mokgwa wo o latelago:
  - a Opela goba o bolele koša kamoka go barutwana. Hlalosetša barutwana gore e ra go reng ge go hlokagala. `
  - b Opela goba o bolele mothaladi wa pele gomme barutwana ba go boeletše ka morago ga gago.
  - c Opela goba o balele mothaladi wa bobedi gomme barutwana boeletše ka morago ga gago.
  - d Opela goba o bolele methaladi ye mebedi ya pele gomme barutwana boeletše ka morago ga gago.
  - e Tšwela pele ka tsela go fihlela o ruta barutwana koša goba morumokwano ka moka.
- 5 Šomiša ditiro tšeo di nepagetšego ka mehla ge o ruta koša goba morumokwano.
- 6 Dumelela barutwana go kgopela go opela koša yeo ba e ratago mafelelong a letšatši. Wo ke mokgwa wa go kgahliša wa go gatelela polelo ye mpsha yeo ba ithutilego yona.

Hlagiša tabakgolo: Go ba le semelo sa tsebo

Maikemišetšo: *Go humana le go amogela semelo sa tsebo ya morutwana ka sehlogo se itšego, le go oketša go seo morutwana a se tsebago ka ga sehlogo seo. Go laetša peakanyo tshwantšho ya tsebo ya morutwana ka go šomiša mmaphlogo.*

- 1 Mo mošomong wo, morutiši o thoma ka go dira mmaphlogo letlapeng ka pejana.
- 2 Morutiši o thala sediko le leina la tabakgolo magareng ga letlapa.
- 3 *Ke moka, morutiši o botšiša barutwana gore: Naa go nale seo le se tsebago ka tabakgolo ye?*
- 4 Morutiši o ngwala dikakanyo tša barutwana go dikologa mmaphlogo.
- 5 Morutiši o swanetše go leka go ngwala fase dikakanyo tšeo di swanago kamoka, mohlala, ge tabakgolo e bolela ka “Bogwera” o ka ba le mmaphlogo wo o lebelelago ka tsela ye:

Go anega kanegelo ya boihlamelo Beke ya 1

Maikemišetšo: Go fa barutwana monyetla wa go šomiša polelo ye mpsha ka mokgwa wa maleba le go šomiša tsebo ya bona ya sehlogo le boihlamelo go hlama kanegelo yeo e kwagalago. Go aga bokgoni bja barutwana bja go latelantšha. Go fa barutwana monyetla wa go šoma mmogo le go šomišana gabotse ka sehlopha se sennyane.

- 1 Mošongwana wo o fa barutwana sebaka sa go šomiša kgopolo le boihlamelo, tsebo ya bona ya tlotlontšu ya tabakgolo le go latelanya go hlama kanegelo e mpsha.
- 2 Laela barutwana go dula ka dihlophana tša bona.
- 3 Efa sehlopha se sengwe le se sengwe letlakala la go anega kanegelo ya boihlamelo go ya ka tabakgolo. O tla hwetša se ka gare ka paka ya didirišwa.
- 4 Dipampišana tše di nale diswantšho tše 3–4 tša go latelana tšeo di ka šomišwago go bopa kanegelo yeo e sepelelanago le tabakgolo.
- 5 Laela barutwana go nagana ka kanegelo yeo e sepelelanago le diswantšho.
- 6 Efa barutwana motsotso goba e mebedi go akananya.

- 7 Kemoka, barutwana mo sehlopheng ba swanetše go šielana ka go abelana dikanegelo tša bona,
- 8 Sepela ka gare ga barutwana gomme o theeletše barutwana ba go fapana ge ba hlaloša dikanegelo tša bona.
- 9 Tšea matlakala, o a bolokele beke yeo e tlogo.
- 10 Hlohloletša barutwana go laodišetša o mongwe kua gae.

Go anega kanegelo ya boihlanelo Beke ya 2

Maikemišetšo: Go fa barutwana sebaka sa go šomiša polelo e mpsha ka mokgwa wa maleba. Go šomiša tsebo ya bona sehlogo le boihlanelo go hlama kanegelo yeo e kwagalago. Go aga bokgoni bja barutwana bja go latelanya. Go fa barutwana sebaka sa go šomišana gabotse le go thušana ka sehlopha se sennyane.

- 1 Laela barutwana go dula ka dihlophana tša bona.
- 2 Efa sehlopha se sengwe le se sengwe letlakala la dikanegelo tša bona tša boithlanelo.
- 3 Gopotša barutwana gore beke ya go feta ba ihlametše dikanegelo tša bona ka diswantšho.
- 4 Beke ye barutwana ba swanetše go šoma ka sehlopha go tšea sephetho ka kanegelo ya sehlopha,
- 5 Gopotša barutwana gore kanegelo ya bona e swanetše go ba ya boithlanelo, gape e sepelelane le diswantšho.
- 6 Tanya šedi ya barutwana.
- 7 Kgopela dihlopha se 1 go iša go tše 2 tša go fapana gore ba abelane ka kanegelo ya bona ya sehlopha.
- 8 Leboga barutwana ka go abelana dikanegelo tša bona

Go ahlaahla sengwalwa sa Go bala ka go abelana?

Maikemišetšo: Go ruta barutwana bokgoni bja go nagana ka tsitsinkelo le go akaretša. Go ba fa menyetla ya go itlwaetša le go tšweletša bokgoni bjoo. Go aga boitshepo bja barutwana ka go ba fa menyetla ya makgonthe ya go hlagiša maikutlo, go dira dikgokaganyo le go kamaka. Go nea barutwana monyetla wa go šoma mmogo le go šomišana gabotse mo dihlopheng tše nnyane.

- 1 Poledišano ya Go bala ka go abelana e dirwa ka bo Labohlano.
- 2 Thoma ka go ngwala foreimi ya poledišano letlapeng.
- 3 Sa go latela, bala o be o hlalose tše barutwana foreimi ya poledišano.
- 4 Barutwana ba swanetše go kwešiša gore ga go ne kahlolo go dipotšišo tšeo di bulegilego. gore morutwana a arabe ka mokgwa wo a kwešišago.
- 5 Ge lenaneothuto le fela, tanya šedi ya barutwana.

- 6 Ge go šetše metsotswana, kgopela barutwana ba go fapana goba sehlopa gore ba fe dikarabo tša bona.
- 7 Leboga barutwana ka go fa dikarabo le maitapišo a bona.
- 8 Ge dikarabo tša barutwana di fošagetše goba di nyaka go oketšwa, ba phošolle goba o botšiše dipotšišo tša go ba hlohloletsa go hwetša dikarabo.

Temogo ya medumo le ditumathlaka/Mongwalo

Mphato 1& 2 (Go fihla ge lenaneo la ditumahlaka le fela)

Temogo ya foneme & ditumathlaka le mongwalo di šoma mmogo mo lenaneong le.

Tiišetšo: Mošupologo

Maikemišetšo: Go dira kelo yeo e sego ya semmušo ka temogo ya barutwana ya foneme le go gopola ditumathlaka le mongwalo woo ba o rutilwego. Go fa barutwana thekgo goba go tiišetša tsebo ya bona ya tumathlaka le mongwalo ka go iphošolla. Go šomiša tomogo ya kelo go merero ya semmušo.

- 1 Ka Mošupologo wo mongwe le wo mongwe ka nako ya mongwalo, barutwana ba itlwaetša go gatiša ka go ikgotšša medumo, dinoko le mantšu ao ba ithutilego yona dibekeng tša go feta.
- 2 Laela barutwana gore ba ntšhe dipuku tša bona tša go ngwalela. Ge barutwana ba šetše ba kgona, ba ka ngwala letšatšikgwedi.
- 3 Sa go latela, ba laele gore ba phuthe letlakala ka bogare gomme ba ngwale dinomoro 1–5 morumong wa letlakala. Ke moka ba tšwele pele go ngwala 6–10 magareng ga letlakala. (*Palo ya medumo, dinoko le mantšu e fapana go ya ka dithuto.*)
- 4 Laela barutwana gore ba ngwale modumo, senoko goba lentšu go ya ka mokgwa wo o ba laelago, ba swanetše go ngwala kgauswi le nomoro ya maleba. Ge ba sa kgone go ngwala modumo goba lentšu, ba ka ngwala mothalwana –.
- 5 Gopotša barutwana gore wo ke mošongwana wa ka pejana wa go bona ge eba gopola medumo, dinoko le mantšu ao ba ithutilego wona.
- 6 Botša barutwana gore ba lekola ditumahlaka le mongwalo wa bona
  - Ba swanetše go bona ge eba kgona go ngwala modumo, senoko goba lentšu gabotse.
  - Ba swanetše go bona gape le gore ba kgona go bopa maletere gabotse.
- 7 Bitša medumo, dinoko le mantšu ao a lego lenaneothutong.
- 8 Laela barutwana gore ba tšee phensele ya mmala gomme ba swaye mošomo wa bona.
- 9 Ngwala dikarabo tša maleba letlapeng, o le gare o bitša medumo ebile o hlatholla mokgwa wa go ngwala.
- 10 Botša barutwana gore ge ba palelwa ke go gopola modumo goba go ngwala lletere, ba swanetše go ithuta se gare ga beke.

- 11 Tšea dipuku tša barutwana mafelelong a letšatši gomme o ngwale gore ke mang yo a hlokago thušo yeo e oketšegilego.

Go ithuta modumo wo moswa le mantšu: Ka Labobedi le Laboraro

Maikemišetšo: Go tšweletša temogo ya barutwana ya medumo ka kelohlolo le ka tatelano ye e bonagalago. Go ruta barutwana medumo ya leleme la gae le dinoko ka kelohlolo le ka tatelano le go itlwaetša go lemoga le go šomiša medumo le dinoko tšeo ba ithutilego mo mantšung.

Hlagiša modumo wo moswa

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima. Mohlala: /p/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana gore ba bušeletše modumo x3.
- 3 Eba le poledišano le barutwana ka phapano goba go swana ga modumo wo wa /p/ ka Sepedi le ka sekgowa.
- 4 Ge e le modumo wa hlakatee, o laetša barutwana godimo ga papetla ya di Alfabeto.
- 5 Botšiša barutwana gore: Na go nale mantšu ao le a gopolago ao a šomišago modumo wa /p/?
- 6 Nagana mantšu le barutwana, mantšu a go swana le pudi, pere, lepai, puku (mantšu a mane)
- 7 Botšiša barutwana gore go nale mantšu ao ba a gopolago ao a nago le modumo wa /p/ mo magareng
- 8 Nagana le barutwana mantšu a go swana le: apea, apola, apara, bupi

Hlagiša mantšu a maswa

- 1 Bitša lentšu le lengwe le le lengwe gabotse le ka go hlaboša o be o laetša barutwana papetlakgadima ya lentšu leo: pere, pudi, poto, papa
- 2 Kgopela barutwana go bušeletša mantšu ka morago ga gago, gomme o gatelele modumo wo o lebantšwego
- 3 Kgomaretša dipapetlakgadima tša mantšu godimo ga tšhate ya pontšho ya ditumahlaka.

Go ngwala maletere le mantšu a maswa: Labobedi le Laboraro

Maikemišetšo: Go tšweletša bokgoni bja barutwana ka kelohlolo le ka tatelano bja go ngwala ka thelelo maletere ao sepelelanago le medumo yeo a emetšego le yeo ba ithutilego yona.

- 1 Ruta barutwana go hlama maletere a medumo yeo ba e rutilwego ka mogatišo.
- 2 Šupetša barutwana go ngwala modumo letlapeng – hlatholla mokgwa wa go hlama dithlaka ge o le gare o ngwala.
- 3 Laela barutwana ba go ngwala ka lanngole gore ba bee dihlogo tafoleng.
- 4 Furalela barutwana, o emiše letsogo la go ja.

- 5 Botša barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja gore ba go latele ge ngwala lletere goba maletere moyeng.
- 6 Bušeletša mokgwa wo ka barutwana bao ba šomišago letsogo la ngele.
- 7 Botša barutwana gore ba šome mmogo gomme bašielane ka go ngwala modumo mo mekokotlong ya bona ka menwana.
- 8 Morago Ga se, botša barutwana gore ba ngwale modumo mo ditafoleng tša bona ka menwana.
- 9 Sa mafelelo. laetša barutwana go hlama lletere goba maletere le mantšu mo letlapeng.
- 10 Laela barutwana gore ba ngwale modumo/mantšu/mafoko ka dipukung tša bona.
- 11 Barutwana ba swanetše go thalela modumo wo moswa wo ba ithutilego wona go mantšu/mafoko ao ba a ngwadilego.

Go bopa le go aroganya mantšu

Maikemišetšo: Go tšweletša temogo ya barutwana ya medumo, le bokgoni bja go bopa le go aroganya medumo le dinoko tšeo ba di rutilwego ka kelohlolo le ka tatelano gore ba kgone go bala le go ngwala ka noši. Go re tsebo ya barutwana ya go lemoga medumo le dinoko e kgone go itaragalela.

Ke a dira...

- 1 Thoma ka lentšu la go tšwa go thuto ya ka Labobedi.
- 2 Bitša lentšu le: *apara*
- 3 Aroganya lentšu ka medumo tee: /a/ - /p/ - /a/ - /r/ - /a/
- 4 Bitša modumo wa pele: /a/
- 5 Bitša modumo wa bobedi : /p/
- 6 Bitša modumo wa boraro: /a/
- 7 Bitša modumo wa bone: /r/
- 8 Bitša modumo wa mafelelo: /a/
- 9 Ngwala lentšu letlapeng: *apara*
- 10 Dira tšhupetšo ya go šupa le go bopa medumo go dira lentšu: /a/ - /p/ - /a/ - /r/ - /a/ = *apara*
- 11 Sa go latela, bitša senoko sa pele sa lentšu: /a/
- 12 Bitša senoko sa bobedi sa lentšu: /pa/
- 13 Bitša senoko sa boraro sa lentšu: /ra/
- 14 Dira tšhupetšo o šupe dinoko go laetša gore o di kopanya bjang gore e be lentšu. /a/-/pa/-/ra/ = **apara**
- 15 Bušeletša se ka mantšu a go tšwa go thuto ya Laboraro

Re a dira...

- 1 Thoma ka lentšu go tšwa thutong ya ka Labobedi
- 2 Bitša lentšu: **sepela**
- 3 Botšiša barutwana gore: Modumo wa mathomo ke ofe mo lentšung? /s/

- 4 Botšiša barutwana gore: modumo wa bobedi ke ofe mo lentšung? /e/
- 5 Botšiša barutwana gore: modumo wa boraro ke ofe mo lentšung? /p/
- 6 Botšiša barutwana gore: modumo wa bone mo lentšung ke ofe? /e/
- 7 Botšiša barutwana gore: modumo wa bohloano ke ofe mo lentšung? /l/
- 8 Botšiša barutwana gore: modumo wa mafelelo ke ofe mo lentšung? /a/
- 9 Kgopela barutwana gore ba aroganye lentšu ka medumo tee: /s/ - /e/ - /p/ - /e/ - /l/ - /a/
- 10 Ngwala lentšu: **sepela**
- 11 Laela barutwana gore ba bope medumo ya lentšu le wena: /s/ - /e/ - /p/-/e/-/l/ - /a/ = sepela
- 12 Botšiša barutwana gore ke sefe senoko sa pele mo lentšung? /se/
- 13 Botšiša barutwana gore ke sefe senoko sa bebedi mo lentšung? /pe/
- 14 Botšiša barutwana gore ke sefe senoko sa mafelelo mo lentšung? /la/
- 15 Bušetša se ka lentšu la go tšwa go thuto ya ka Laboraro.

Humana Mantšu: Labohlano

Maikemišetšo: Go fa barutwana monyetla wa go kopanya tsebo ya bona ya medumo yeo ba e rutilwego. Go fa barutwana monyetla wa go itlwaetša bokgoni bja go aroganya le go bopa mantšu. Go oketša bokgoni bja gore temogo ya medumo e kgone go itiragalela go barutwana.

Thala tafola ya medumo yeo e šetšego e rutilwe le medumo yeo e rutilwego ka Labobedi le ka Laboraro.

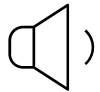
kg	o	b
ee	l	a
ts	e	m

Tšhupetšo

- 1 Gopotša barutwana medumo ya beke: Mohlala: /kg / le / ts/
- 2 Sekasekang medumo le ditwakanywa ka moka mo letlapeng.
- 3 Hlaloletša barutwana gore ba nale metsotso ye meraro go dira mantšu a mantši ka mokgwa wo ba ka kgonago.
- 4 Laetša barutwana go dira lentšu o šomiša medumo yeo e lebantšwego, go swana le : / kg/ le /ts/
- 5 Gopotša barutwana gore ba ka bopa mantšu ba šomiša ye mengwe ya medumo ntle ga / kg/ le / ts/.
- 6 Laetša barutwana go dira lentšu le lengwe go swana le /l/ - / ee/ - /b/-/a/
- 7 Gopotša barutwana gore b aka dira mantšu a mangwe ba šomiša medumo yeo e lebantšwego go swana le **kgomo** Goba mantšu ao a sa šomišego modumo wo o lebantšwego go swana le **leeba**.

Barutwana ba a dira

- 1 Laela barutwana gore ba bule dipuku tša bona gomme ba ngwale sehlogo sa: kg, ts
- 2 Laela barutwana gore ba thome go ngwala
- 3 Efa barutwana metsotso ye meraro humana le go bopa mantšu a mantši ka moo ba ka kgonago.
- 4 Dumelela barutwana go swaya mešomo ya bona. Laetša barutwana go bopa mantšu a (le a mangwe): kgomo, kgama, tsela, tsebe, tsoma, lee, bala, bela , loma, bea.

Temogo ya foneme le ditumatlhaka/Mongwalo**Mphato 2&3(Go fihla ge lenaneo la ditumahlaka le fela)**

Temogo ya foneme & ditumathlaka le mongwalo di šoma mmogo mo lenaneong le.

MPHATO 2 DIKOTARA 3-4**MONGWALO****Go fetola mantšu: Mošupologo**

Maikemišetšo. Go fa barutwana thekgo goba go tiišetša tsebo ya bona ya tumathlaka le mongwalo ka go iphošolla. Go tšweletša bokgoni bja go bala ka go thuša barutwana go tsepelela le go lemoga diphetogo mantšung goba mafokong tšeo di ka fetolago hlathollo ya mantšu goba mafoko ao.

Tsebišo: Mathomong barutwana ba swanetše go dira mošongwana wo ka mongwalo wa go **GATIŠA**. Laela barutwana go ngwala ka mongwalo wa **MOTHIKITHO**, ge ba šetše ba kgona ka go lekanela mongwalo wa **MOTHIKITHO**.

- 1 Ka Mošupologo ka nako ya mongwalo. Laela barutwana go itlwaetša mongwalo wa mothikitho ka go bušetša medumo le mantšu ao ba ithutilego wona beke ya go feta.
- 2 Laela barutwana gore ba bule dipuku tša bona gomme ba ngwale letšatšikgwedi.
- 3 Sa go latela ba botše gore ba ngwale dinomoro 1–5 mo morumong wa puku gomme ba tshele mothalo o tee ka fase ga nomoro ye nngwe le ye nngwe.
- 4 Ngwala lefoko leo le tšwago lenaneothutong mo letlapeng go bapa le nomoro ya 1 ka mokgwa wo:
  - ke nyaka puku.
- 5 Laela barutwana gore ba kopolle lefoko ka dipukung tša bona.
- 6 Laela barutwana go ngwala mabopi a go fapana (mašala) kgauswi le dinomoro ka tsela ye:
  - ke
  - ba
  - re

- o
- 7 Laela barutwana go ngwallola mafoko ba šomiša mabopi ao(mašala)
- 8 Gopotša barutwana gore wo ke mošongwana wa ka pejana wa go lekola gore ba gopola go ngwala medumo le mantšu ao ba ithutilego wona.
- 9 Botša barutwana gore ba lekola tsebo ya bona ya medumo le mongwalo.
- 10 Mafelelong a thuto, ngwalolla mafoko gabotse letlapeng gomme o bitše medumo o be o hlatholle popego ya mongwalo wa mothikitho ge o le gare o ngwala.
- 11 Ke moka, laela barutwana gore ba go laetša paterone yeo ba e lemogago, go swana le: fao lefoko le fetogago.
- 12 Thalela dipaterone ka mokgwa wo:
  - Ke nyaka puku
  - Ba nyaka puku
  - Re nyaka puku
  - O nyaka puku
- 13 Laela barutwana gore ba tšee phensele ya mmala gomme ba swaye mešomo ya bona.
- 14 Botša barutwana gore ge eba ba swere bothata go gopola medumo goba go ngwala leletere ka mothikitho, ba swanetša go tšwela pele ba ithuta tšona bekeng ye.
- 15 Tšea dipuku tša barutwana mafelelong a thuto gomme o ngwale barutwana bao ba hlokago thušo yeo e oketšegilego. Ba bangwe ba ka sokola ka thutamedumo mola ba bangwe ba sokola ka mongwalo wa mothikitho!

MPHATO WA 3 DIKOTARA 1-2

MONGWALO

Go tloga go botee go ya go bontši bja mantšu: Mošupologo

Maikemišetšo. Go fa barutwana thekgo goba go tiišetša tsebo ya bona ya tumathlaka le mongwalo ka go iphošolla. Go tšweletša bokgoni bja go bala ka go thuša barutwana go bona le go ba le tumo ya go lemoga dipaterone tša phetogo mantšung go ya ka dihlogwana tša maina.

Tsebišo: Mathomong barutwana ba swanetše go dira mošongwana wo ka mongwalo wa go **GATIŠA**. Laela Barutwana go ngwala ka mongwalo wa **MOTHIKITHO**, ge ba šetše ba kgona ka go lekanela mongwalo wa **MOTHIKITHO**.

- 1 Ka nako ya mongwalo ka Mošupologo, barutwana ba swanetše go itlwaetša mongwalo wa mothikitho ka go bušetša mantšu ao ba ithutilego wona beke ya go feta.
- 2 Laela barutwana gore ba bule dipuku tša bona gomme ba ngwale letšatšikgwedi le sehlogo seo se re go **Mantšu a go tloga go botee go ya go bontši**.
- 3 Sa go latela ba botše gore ba ngwale dinomoro 1–5 mo morumong wa puku gomme ba tshale mothalo o tee ka fase ga nomoro ye nngwe le ye nngwe
- 4 Gopotša barutwana gore wo ke mošongwana wa ka pejana wa go lekola gore ba gopola go ngwala medumo le mantšu ao ba ithutilego wona
- 5 Botša barutwana gore ba lekola tsebo ya bona ya medumo le mongwalo.

- 6 Bitša mantšu a botee go tšwa lenaneothutong. Barutwana ba swanetše go ngwala mantšu a kgauswi le dinomoro ka mokgwa wo:
Mantšu a go tšwa go botee go ya go bontšhi
- mohlare
  - seeta
  - sefatanaga
  - leeba
  - mošemane
- 7 Sa go latela, laela barutwana go ngwalolla mantšu ka bontšhi.
- 8 Ge go šetše metso ye mehlano gore thuto e fele, ngwallolla mantšu gabotse letlapeng o le gare o bitša medumo ebile o hlatholla mokgwa wa go ngwala ka mothikitho.
- 9 Ke moka kgopela barutwana gore ba go laetša paterone yeo ba e lemogago: go swana le mo lentšu le fetogago.
- 10 Thalela dipaterone ka tsela ye:
Mantšu a go tšwa go botee go ya go bontšhi
- 1 mohlare
mehlare
  - 2 seeta
dieta
  - 3 sefatanaga
difatanaga
  - 4 leeba
maeba
  - 5 mošemane
bašemane
- 11 Botša barutwana gore ba nagana ka dipaterone tše ge ba bala goba ba ngwala.
- 12 Laela barutwana gore ba tšee phensele ya mmala gomme ba swaye mešomo ya bona.
- 13 Botša barutwana gore ge eba ba swere bothata go gopola medumo goba go ngwala leletere ka mothikitho, ba swanetša go tšwela pele ba ithuta tšona bekeng ye.
- 14 Tšea dipuku tša barutwana mafelelong a thuto gomme o ngwale barutwana bao ba hlokago thušo yeo e oketšegilego. Ba bangwe ba ka sokola ka thutamedumo mola ba bangwe ba sokola ka mongwalo wa mothikitho!

MPHATO WA 3 DIKOTARA 3-4

MONGWALO

Mafoko ka botee go ya go bontšhi: Mošupologo

Maikemišetšo. Go fa barutwana thekgo goba go tiišetša tsebo ya bona ya tumathlaka le mongwalo ka go iphošolla. Go tšweletša bokgoni bja go bala ka go thuša barutwana go bona le go ba le tumo ya go lemoga dipaterone tša phetogo mantšung go ya ka dihlogwana tša maina.

Tsebišo: Mathomong barutwana ba swanetše go dira mošongwana wo ka mongwalo wa go **GATIŠA**. Laela Barutwana go ngwala ka mongwalo wa **MOTHIKITHO**, ge ba šetše ba kgona ka go lekanela mongwalo wa **MOTHIKITHO**.

- 1 Ka nako ya mongwalo ka Mošupologo, barutwana ba swanetše go itlwaetša mongwalo wa mothikitho ka go bušetša mantšu ao ba ithutilego wona beke ya go feta.
- 2 Laela barutwana gore ba bule dipuku tša bona gomme ba ngwale letšatšikgwedi le sehlogo seo se re go **Mafoko a go tloga go botee go ya go bontšhi**.
- 3 Sa go latela ba botše gore ba ngwale dinomoro 1–5 mo morumong wa puku gomme ba tshole mothalo o tee ka fase ga nomoro ye nngwe le ye nngwe
- 4 Gopotša barutwana gore wo ke mošongwana wa ka pejana wa go lekola gore ba gopola go ngwala medumo le mantšu ao ba ithutilego wona
- 5 Botša barutwana gore ba lekola tsebo ya bona ya medumo le mongwalo.
- 6 Bitša mafoko a botee go tšwa lenaneothutong. Barutwana ba swanetše go ngwala mafoko a kgauswi le dinomoro ka mokgwa wo:

Mafoko a go tšwa go botee go ya go bontšhi

- 1 Mohlare wa diapola o wele
- 2 Seeta se senyegile.
- 3 Sefatanaga se thutše.
- 4 Leeba le fofile.
- 5 Mošemane o a bapala.
- 7 Sa go latela, laela barutwana go ngwalolla mafoko ka bontšhi.
- 8 Ge go šetše metsotso ye mehlano gore thuto e fele, ngwallolla mafoko gabotse letlapeng o le gare o bitša medumo ebile o hlatholla mokgwa wa go ngwala ka mothikitho.
- 9 Ke moka kgopela barutwana gore ba go laetša paterone yeo ba e lemogago: go swana le mo lefoko le fetogago.

- 10 Thalela dipaterone ka tsela ye:

Mafoko a go tšwa go botee go ya go bontšhi

- 1 Mohlare wa diapola o wele.
Mehlare ya diapola e wele.
- 2 Seeta se senyegile.
Dieta di senyegile.
- 3 Sefatanaga se thutše.
Difatanaga di thutše.
- 4 Leeba le fofile.
Maeba a fofile.
- 5 Mošemane o a bapala.
Bašemane ba a bapala.
- 11 Botša barutwana gore ba nagana ka dipaterone tše ge ba bala goba ba ngwala.
- 12 Laela barutwana gore ba tšee phensele ya mmala gomme ba swaye mešomo ya bona.
- 13 Botša barutwana gore ge eba ba swere bothata go gopola medumo goba go ngwala leletere ka mothikitho, ba swanetša go tšwela pele ba ithuta tšona bekeng ye.

- 14 Tšea dipuku tša barutwana mafelelong a thuto gomme o ngwale barutwana bao ba hlokago thušo yeo e oketšegilego. Ba bangwe ba ka sokola ka thutamedumo mola ba bangwe ba sokola ka mongwalo wa mothikitho!

DITUMATLHAKA

Go bušeletša medumo ka go bopa le go aroganya mantšu: Labobedi le Laboraro

Maikemišetšo: Go tšweletša temogo ya barutwana ya medumo, le bokgoni bja go bopa le go aroganya medumo le dinoko tšeo ba di rutilwego ka kelohloko le ka tatelano gore ba kgone go bala le go ngwala ka noši. Go re tsebo ya barutwana ya go lemoga medumo le dinoko e kgone go itaragalela.

Ke a dira...

- 1 Thoma ka lentšu la go tšwa go thuto ya ka Labobedi.
- 2 Bitša lentšu le: *apara*
- 3 Aroganya lentšu ka medumo tee: /a/ – /p/ – /a/ – /r/ – /a/
- 4 Bitša modumo wa pele: /a/
- 5 Bitša modumo wa bobedi : /p/
- 6 Bitša modumo wa boraro: /a/
- 7 Bitša modumo wa bone: /r/
- 8 Bitša modumo wa mafelelo: /a/
- 9 Ngwala lentšu letlapeng: *apara*
- 10 Dira tšhupetšo ya go šupa le go bopa medumo go dira lentšu: /a/ – /p/ – /a/ – /r/ – /a/ = *apara*
- 11 Sa go latela, bitša senoko sa pele sa lentšu: /a/
- 12 Bitša senoko sa bobedi sa lentšu: /pa/
- 13 Bitša senoko sa boraro sa lentšu: /ra/
- 14 Dira tšhupetšo o šupe dinoko go laetša gore o di kopanya bjang gore e be lentšu. /a/-/pa/-/ra/ = **apara**
- 15 Bušeletša se ka mantšu a go tšwa go thuto ya Laboraro

Re a dira...

- 1 Thoma ka lentšu go tšwa thutong ya ka Labobedi
- 2 Bitša lentšu: **sepela**
- 3 Botšiša barutwana gore: Modumo wa mathomo ke ofe mo lentšung? /s/
- 4 Botšiša barutwana gore: modumo wa bobedi ke ofe mo lentšung? /e/
- 5 Botšiša barutwana gore: modumo wa boraro ke ofe mo lentšung? /p/
- 6 Botšiša barutwana gore: modumo wa bone mo lentšung ke ofe? /e/
- 7 Botšiša barutwana gore: modumo wa bohloko ke ofe mo lentšung? /l/
- 8 Botšiša barutwana gore: modumo wa mafelelo ke ofe mo lentšung? /a/

- 9 Kgotela barutwana gore ba aroganye lentšu ka medumo tee: /s/ – /e/ – /p/ – /e/ – /l/ – /a/
- 10 Ngwala lentšu: **sepela**
- 11 Laela barutwana gore ba bope medumo ya lentšu le wena: /s/ – /e/ – /p/ – /e/ – /l/ – /a/ = sepela
- 12 Botšiša barutwana gore ke sefe senoko sa pele mo lentšung? /se/
- 13 Botšiša barutwana gore ke sefe senoko sa bebedi mo lentšung? /pe/
- 14 Botšiša barutwana gore ke sefe senoko sa mafelelo mo lentšung? /la/
- 15 Bušetša se ka lentšu la go tšwa go thuto ya ka Laboraro.

O a dira...

- 1 Laela barutwana gore ba ntšhe dipuku tša bona tša go ngwala ba ngwale letšatšikgwedi le sehlogo se: **Mantšu a s.**
- 2 Sa go latela, botša barutwana gore ba ngwale dinomoro 1–5 mo morumong wa puku.
- 3 Bitša dinoko tše hlano goba mantšu a mahlano go tšwa lenaneothutong.
- 4 Barutwana ba swanetše go ngwala mantšu ao kgwauswi le nomoro ya maleba. Ba swanetše go šomiša tsebo ya bona ya go aroganya le go bopa mantšu go ba thuša go peleta mantšu ao.
- 5 Barutwana ba swanetše go thalela medumo yeo e lebantšwego mo mantšung.
- 6 Ge go šetše metsotso e mebedi gore thuto e fele, ngwalolla mantšu letlapeng ka nepagalo gomme o thalele medumo yeo e lebantšwego.
- 7 Laela barutwana gore ba swaye mešomo ya bona ka phensele ya mmala.
- 8 Hlalosetša barutwana gore ba tla ithuta go ngwala modumo ka mongwalo wa MOTHIKITHO thutong yeo e latelago.

MONGWALO

Go ngwala maletere le mantšu a maswa: Labobedi le Laboraro

Maikemišetšo: Go tšweletša bokgoni bja barutwana ka kelohlako le ka tatelano bja go ngwala ka thelelo maletere a go sepelelana le medumo yeo a emetšego le yeo ba ithutilego yona.

- 1 Ruta barutwana go hlama maletere a medumo yeo ba e rutilwego ka **mothikitho**.
- 2 Ruta hlaka ye nnyane le hlaka ye kgolo ya leletere le lengwe le le lengwe.
- 3 Šupetša barutwana go ngwala modumo letlapeng – hlatholla mokgwa wa go hlama dithlaka ge o le gare o ngwala.
- 4 Laela barutwana ba go ngwala ka lanngwele gore ba bee dihlogo tafoleng.
- 5 Furalela barutwana, o emiše letsogo la go ja.
- 6 Botša barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja gore ba go latele ge ngwala lletere goba maletere moyeng.
- 7 Bušetša mokgwa wo ka barutwana bao ba šomišago letsogo la nngwele.
- 8 Botša barutwana gore ba šome mmogo gomme bašielane ka go ngwala modumo mo mekokotlong ya bona ka menwana.

- 9 Morago ga se, botša barutwana gore ba ngwale modumo mo ditafoleng tša bona ka menwana.
- 10 Sa mafelelo. laetša barutwana go hlama lletere goba maletere le mantšu mo letlapeng.
- 11 Laela barutwana gore ba ngwale modumo/mantšu/mafoko ka dipukung tša bona.
- 12 Ge o dira tšhupetšo ya mantšu, gatelela gore maletere a mothikitho a kopanywa bjang.
- 13 Barutwana ba swanetše go thalela modumo go mantšu/mafoko ao ba a ngwadilego.

DITUMATHLAKA

Go fetola leletere: Labone

Maikemišetšo. Go fa barutwana thekgo goba go tiišetša tsebo ya bona ya tumathlaka. Go tšweletša bokgoni bja go bala ka go thuša barutwana go tsepelela le go lemoga phetogo e tee lentšung yeo e ka fetolago hlathollo ya lentšu leo.

Ke a dira...

- 1 Hlalosetša barutwana gore, lehono re tla lebelela diphapano tše nnyane mo mantšung. Se se re thuša gore re be babadi ba ba kaone.
- 2 Ngwala mantšu a mabedi ao a ngwadilwego lenaneothutong mo letlapeng. go swana le: **bela, sela**
- 3 Hlalosa gore lehono re tla leka go humana gore ke modumo ofe wo o fapanego mo mantšung a mabedi.
- 4 Dira taetšo go laetša barutwana go hwetša phapano, go swana le **bela, sela**
- 5 Hlalosa phapano ka tsela ye: Modumo wa/**b/le/s/e** a fapana, eupša dilo tše dingwe ka moka di a swana!

Re a dira...

Karolo ya 1

- 1 Ngwala mantšu a mabedi ao a tšwelelago lenaneothutong, go swana le: **bela, sela**
- 2 Botšiša barutwana gore phapano ke eng go mantšu a a mabedi?
- 3 Bitša morutwana gore a tle a thalele phapano gare ga mantšu a mabedi, go swana le ka mokgwa wo: **sela, bela**
- 4 Hlalosa phapano gare ga mantšu a mabedi.

Karolo ya 2

- 1 Sa go latela, ngwala lentšu leo le filwego ka mo lenaneothutong mo letlapeng, ka tsela ye: **bela**
- 2 Botšiša barutwana gore: **ke modumo ofe wo o ka o fetolago mo lentšung le gore e be lentšu leo le fapanego?**
- 3 Ngwala lenaneo la dikakanyo tša barutwana ka tsela ye: **wela, fela; sela, nela**

O a dira...

- 1 Ngwala lentšu leo le filwego ka mo lenaneothutong mo letlapeng, ka tsela ye: **sela**

- 2 Botšiša barutwana gore: **ke modumo ofe wo o ka o beago sebakeng sa o mogwe gore lentšu e be leo le fapanego?**
- 3 Laela barutwana gore ba dire mantšu a mantšhi ka moo ba ka kgonago, ka go bea modumo sebakeng sa o mongwe mo lentšung.
- 4 Mafelelong a thuto, tanya šedi ya barutwana gape.
- 5 Bitša barutwana gore ba tle letlapeng go tla go ngwala mantšu a bona.
- 6 Lebelela mantšu gomme o hlaloseše barutwana gore ke modumo ofe woo o beilwego sebakeng sa wo mongwe. **bela, lela, sela, wela**

DITUMATLHAKA

Humana Mantšu: Labohlano

***Maikemišetšo:** Go fa barutwana monyetla wa go kopanya tsebo ya bona ya medumo yeo ba e rutilwego. Go fa barutwana monyetla wa go itlwaetša bokgoni bja go aroganya le go bopa mantšu. Go oketša bokgoni bja gore temogo ya medumo e kgone go itiragalela go barutwana.*

Thala tafola ya medumo yeo e šetšego e rutilwe le medumo yeo e rutilwego ka Labobedi le ka Laboraro. Se se akaretša le dihlogwana.

tšh-	u-	p	di
kgw-	b	a	
t	r	o	
l	e	m	

Tšhupetšo

- 1 Gopotša barutwana medumo ya beke: Mohlala: /tšh/le/kgw/
- 2 Sekasekang medumo le ditswakanywa ka moka mo letlapeng.
- 3 Hlaloseša barutwana gore ba nale metsotso ye meraro go dira mantšu a mantšhi ka mokgwa wo ba ka kgonago.
- 4 Laetša barutwana go dira lentšu o šomiša medumo yeo e lebantšwego, go swana le: /tšh/le/kgw/
- 5 Gopotša barutwana gore ba ka bopa mantšu ba šomiša ye mengwe ya medumo ntle ga /tšh/le/kgw/.
- 6 Laetša barutwana go dira lentšu le lengwe go swana le/p/-/u/-/l/-/a/
- 7 Gopotša barutwana gore b aka dira mantšu a mangwe ba šomiša medumo yeo e lebantšwego go swana le **tšhela** Goba mantšu ao a sa šomišego modumo wo o lebantšwego go swana le **mabu**

Barutwana ba a dira

- 1 Laela barutwana gore ba bule dipuku tša bona gomme ba ngwale sehlogo sa: tšh, kgw
- 2 Laela barutwana gore ba thome go ngwala
- 3 Efa barutwana metsotso ye meraro humana le go bopa mantšu a mantši ka moo ba ka kgonago.
- 4 Dumelela barutwana go swaya mešomo ya bona. Laetša barutwana go bopa mantšu a (le a mangwe): tšhela, tšhuma, tšhaba, kgwele, kgwara, makgwakgwa.mabu, pula, pelo, pere, rema.dikgwale

Go bala ka go abelana le Maano tekathaloganyo

Beke e nngwe le e nngwe go balwa kanegelo e mphsa ya go abelana.

Go bala ka go abelana go dirwa ka mokgwa wo:

Mošupologo: Go bala lekga la pele

Labobedi: Go bala la mathomo

Labone: Go bala la bobedi

Labohlano: Go bala mafelelong

Ge go balwa ka go abelana, hlokomela gore bana ka moka ba dutše gabotse ebile ba kgona go bona ditshwantšo mo pukung e kgolo. Gopotša bana ka ga ditetelo tša gago ka nako yo Go bala ka go abelana, bjalo ka:

- Dula ka boiketlo o HOMOTŠE
- Bea MATSOGO a gago diropeng
- Bea MAHLO a gago le monagano mo kanegelong
- Tswalelang MELOMO (dira seka sa go bontšha go tswalela dipounama)

Maikemišetšokgolo a Go bala ka go abelana mo lenaneong le ke a letelago:

- 5 *Barutwana ba hwetša maitemogelo a ka moo go bala kanegelo ka moka go raranego go feta ka moo ba kgonago go bala ba nnoši. Ka lebaka la gore barutwana ga ba tshwenyege ka thekniki ya go bala, ba kgona go tsepelela go kanegelothwi le baanegwa. Barutwana ba kgona go iphsina ka dikanegelo, gomme ba tšweletša lerato la go bala.*
- 6 *Ge morutiši a bala ka go hlaboša lentšu, ka sewelo o fela a bontšha mahlale a itšeng a go bala: o bala go tloga letlakaleng la mathomo go fihla go la mafelelo; o bala go tloga godimo go letlakala go ya fase; o bala go tloga sengeleng go ya sejeng; o hlokomela maswaodikga; o bala ka thelelo le ka lebelo la maswanedi; o bala ka tlhagišo yeo e nthšago tlhaloso ya sengwalwa gabotse. Barutwana ba ithuta ka sewelo mahlale a mantši a go bala ka go ela mmadi wa go bala ka thelelo hloko.*
- 7 *Ge morutiši a ntše a bala, o šitlela Tlhaloso ka: go šupa seripa sa seswantšho; go šomiša seka goba tiro; le go hlakanya tlhagišo ya maikutlo lentšung la gagwe. Gape morutiši o bea tlhaloso molaleng ka go eta a ema a hlaloša lentšu goba sekafoko. Barutwana ba hwetša bohlale bo bofsa ba polelo ka go theletša morutiši le go mmogela.*

8 *Se se bohlokwa Go baleng ka go abelana ke gore morutiši o swanetše go ruta barutwana mokgwa wa go nagana ka ga kanegelo, le mokgwa wa go bopa kwešišo ya kanegelo ka bobona. Mo lenaneong le, re kgethile go aga bohlale ba tekatlhaloganyo ka go bontšha le go ruta mekgwa e fapanego ya maano tekatlhaloganyo. Maano tekatlhaloganyo a a latelago a šomišitšwe:*

- *Go phopholetša*
- *Ponokakanyo*
- *Go fetleka sengwalwa*
- *Akaretša*
- *Nagana ka sengwalwa (akanya)*
- *Go hlama dikgokaganyo*
- *Go kamaka*
- *Go hlama ditekanyetšo (tshekatsheko)*

MAANO TEKATLHALOGANYO

Lenaneo le le latelago le beakantšha tshedimošo ka ga leano le lengwe le le lengwe.

Leano 1: Go phopholetša	
Tlhaloso	Ge barutwana ba phopholetša, ba bolela seo ba <u>naganago</u> gore se tla direga mo kanegelong. Barutwana ba ka phopholetša gore go tla direga eng ka go lebelela ditshwantšo mo pukung. Gape ba ka phopholetša gore go tla direga eng sa go latela ge ba feditše go bala letlakala la sengwalwa. Mafelelong, barutwana b aka phopholetša gore ba nagana gore kanegelo e ka felela bjang.
Maikemišetšo	<i>Go phopholediša barutwana go dira gore ba nagana ka kanegelo pele ba e bala. Barutwana ba swanetše go šomiša mehlalanyana go leka go tseba baanegwa le ditiragalokgolo tše kago direga. Ka go phopholetša, barutwana ba tšweletša bohlale ba tekahlaloganyo ka go nagana ka kanegelo.</i>
Dikgato (Go phopholetša ka ditshwantšho)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Lebelela seswantšho. 2 Botšiša barutwana: Naa le nagana gore go direga eng mo? 3 Dumelela gore barutwana ba nagane ka ga potšišo ye. 4 Ge barutwana ba šitwa go araba, ba fe mohlala wa karabo ya potšišo ye. 5 Bontšha mokgwa wo diswantšho di kgokaganago go aga kanegelo.
Mehlala (Go phopholetša ka ditshwantšho)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Naa le nagana gore go direga eng mo? 2 Naa le nagana gore moanegwa wo o ikwa bjang? Ka lebaka la eng? 3 Naa le nagana gore le tla bona eng mo letlakaleng la go latela?
Dikgato (Go phopholetša ka sengwalwa)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Bala letlakala la sengwalwa. 2 Botšiša barutwana: Naa go tla direga eng sa go latela? 3 Dumelela gore barutwana ba nagane ka ga potšišo ye. 4 Ge barutwana ba šitwa go araba, ba fe mohlala wa karabo ya potšišo ye.
Mehlala (Go phopholetša ka sengwalwa)	<ol style="list-style-type: none"> 5 Naa le nagana gore go tla direga eng sa go latela? 6 Naa le nagana gore moanegwa wo o tlo dira eng sa go latela? 7 Naa le nagana gore kanegelo ye e tlo fela bjang?

Leano 2: Ponokakanyo	
Tlhaloso	Ge barutwana ba hlama ponokakanyo, ba swanetše go nagana ka seo se diragalago mo kanegelong bjalo ka ge ba bogetše temana mo seswantšho sa paesekopong. Ba swanetše go leka go bona ditiragalo tša kanegelo ka megopolong ya bona.
Maikemišetšo	<i>Go hlama ponokakanyo go thuša go fa Tlhaloso ya mantšu a ngwadilwego ka go a fetolele go temana ya seswantšho sa paesekopo ka megopolong ya barutwana. Gape go hlama ponokakanyo go thuša barutwana gore ba bone mokgwa wo ditiragalo tša sengwalwa di kgokagantšhitšwego. Se se ba thuša go aga kwešišo le go nagana ka ga kanegelo ka moka, upša ka letlakala le letlakala.</i>
Dikgato	<ol style="list-style-type: none"> 1 Bala sengwalwa mo letlakaleng. 2 Ere: Bjale re ile go hlama ponokakanyo e kego re lebeletše seswantšho sa paesekopo. 3 Laela barutwana gore ba tswalele mahlo. Hlaloša gore ba swanetše go theeletša mantšu gomme ba hlame seswantšho sa paesekopo ka megopolong ya bona. 4 Bala sengwalwa gape. 5 Botša barutwana ka ga ponokakanyo ye o e hlamago. (Šupetša bohlae bjo.) 6 Botšiša barutwana: Naa le bone eng? (Naa go diregile eng diswantšho tša paesekopo ya lena?) 7 Theeletša gomme o boledišane le barutwana ka dikarabo tša bona. Kgonthiša gore dikarabo tša barutwana di maleba le seo se diregago mo kanegelong.
Mehlala	<ol style="list-style-type: none"> 1 Ke hlamile ponokakanyo mola Joe a thopa mokato. Ke kgonne go bona kudumela e elela hlogong ya gagwe e fofela gohlegohle. Ke kgonne go bona mahlo a gagwe a tsepeletše mothalong wa go fetša, gomme mmele wa gagwe o šoma ka mokgwa wo o ka kgonago ka gona. 2 Naa le hlamile ponokakanyo efe? Go diregileng seswantšhong sa paesekopo ya lena?
Leano 3: Go fetleka sengwalwa	
Tlhaloso	Dipotšišo tša go fetleka sengwalwa ke mohuta wa motheo wa dipotšišo tša tekatlhaloganyo. Dipotšišo tše di kgopela barutwana go nagana goba go lebelela mantšu mo letlakaleng le go gopola tshedimošo.
Maikemišetšo	<i>Dipotšišo tše ke tša motheo wa go hlola kwešišo ya mantšu a lego mo letlakaleng. Leano le le bontšha barutwana mokgwa wa go tsopola le go fetleka lentšukgolo le tlogo ba thuša go araba dipotšišo tše.</i>
Dikgato	<ol style="list-style-type: none"> 1 Bala sengwalwa mo letlakaleng. 2 Botšiša barutwana potšišo ka ga tshedimošo mo sengwalong, bjalo ka: Naa Joe o be a nyaka go fenyang mokatong? 3 Dumelela barutwana ba arabe potšišo. 4 HLOKOMELA: Thuša barutwana go hwetša karabo ka go tsopola lentšukgolo la mohola, gomme ba fetleke sengwalwa go humana lentšu leo. Ka tlwaelo se se tla ba thuša go humana karabo.
Mehlala	<ol style="list-style-type: none"> 1 Naa Joe o ile a dira eng pele ga mokato? 2 Naa Joe o ile a tlhahlelwa mokato neng? 3 Naa mokato o be o swaretšwe kae?

Leano 4: Akaretša	
Tlhaloso	Ge barutwana ba akaretša, ba nagana ka ga seo se diragetšego mo kanegelong. Ba kgona gape go nagana ka dilo tše dingwe, bjalo ka: seo ba se ratilego mo kanegelong; le seo ba ithutilego sona.
Maikemišetšo	<i>Go akaretša go bontšha gore barutwana ba kwešišitše e bile ba naganne ka ga kanegelo. Go kgopela barutwana go akaretša kanegelo ke mokgwa o mokaonekaone wa go hlola kwešišo ya bona.</i>
Dikgato	<ol style="list-style-type: none"> 1 Bala sengwalwa. 2 Gopotša barutwana: Ge re akaretša, re nagana ka diripa tše bohlokwahlokwa tša kanegelo. Gape re ka nagana ka seo re se ratilego ka ga kanegelo, le seo re ithutilego sona kanegelong.
Mehlala	<p>Kanegelo: Joe o thopa mokato.</p> <p><u>Barutwana b aka akaretša kanegelo ka mokgwa wo latelago:</u></p> <p>Kanegelo ye a mabapi le mošimane yo a bitšwago Joe yo a nyakago go fenya Sizwe, mošimane wa lebelo go phala bohle sekolong go tša mabelo. Joe o itšhidulla ka nako tšohle, gomme mafelelong o fenya Sizwe.</p> <p>Ke ratile seripa sa mola Joe a kgaola theipi mafelelong a mokato – go be go kgahliša e le ruri.</p> <p>Ke ithutile gore ge o leka ka maatla o sa tlogele o ka kgona go atlega.</p>
Leano 5: Nagana ka sengwalwa (Akanya)	
Tlhaloso	Ge morutiši a akanya, o nagana ka go hlaboša lentšu ka sengwalwa. O dumelela barutwana go kwa seo a se naganago ka sengwalwa.
Maikemišetšo	<p><i>Go šupetša mokgwa wa go nagana/ akanya ka sengwalwa, re ruta barutwana dilo tše pedi. Sa pele, re ruta barutwana gore babadi ba go bala gabotse ga ba bale mantšu fela, ba nagana ka seo ba se balago ka mehla. Sa bobedi, re bontšha barutwana mehuta ya menagano yeo babadi ba go bala gabotse ba bago le yona mabapi le sengwalwa.</i></p> <p><i>Go dira bjalo, re bontšha barutwana mokgwa wa go nagana ka bokgoni bja go hlola le go nagana ka tiišetšo ka sengwalwa. Mo lebakeng, barutwana ba tla thoma go dira se ka bobona.</i></p>
Dikgato	<ol style="list-style-type: none"> 1 Bala sengwalwa mo letlakaleng. 2 Nagana ka potšišo goba kakanyo ye mmadi wa go bala ka thelelo a ka bago le yona mabapi le sengwalwa. (Dikakanyo di filwe mo dipolokong tša Palong ya Pele le ya Bobedi tša mananeothuto.) 3 Ere: Ke bona /Ke lemoga ... 4 Ere: Ke akanya ... 5 Ga go hlokege gore barutwana ba arabe potšišo ye.
Mohlala	Ke bona gore Sizwe o ile a sega Joe ge a tsenela mokato. Ke akanya gore a se se tla nyamiša Joe naa?
Leano 6: Go hlama dikgokaganyo	
Tlhaloso	Ge barutwana ba hlama dikakanyo, ba bapetša sengwalwa go maphelo a bona (sengwalwa go nna), goba go sengwalwa se sengwe (sengwalwa go sengwalwa), goba go selo se sengwe mo lefaseng (sengwalwa go lefase).

Maikemišetšo	<i>Go hlama dikgokaganyo go thuša barutwana go kwišiša sengwalwa go teba ka go se gokaganya le dilo tše dingwe tše ba šetšego ba di tseba, goba ba itemogetšego tšona. Go bontšha barutwana gore ba ka hlama dikgokaganyo tše di fapanego: sengwalwa go sengwalwa se sengwe, sengwalwa go nna, sengwalwa go maphelo a bona, sengwalwa go lefase – tshedimošo ye nngwe yeo ba šetšego ba e tseba ka ga lefase.</i>
Dikgato	<ol style="list-style-type: none"> 1 Bala sengwalwa mo letlakaleng. 2 Botšiša bana potšišo, bjalo ka: Naa ke neng mo o kileng wa nyaka go thopa sengwe bjalo ka Joe? 3 Šomiša go šupetša go fa mohlala wa karabo, bjalo ka: Ge Joe a be a nyaka go thopa sefoka, go nkgopoditše ka mokgwa wo ke bego ke hlwa ke phadišana le mogolle kua sekolong. Ka mehla o be a humana meputso ya godimo go sengwe le sengwe, gomme batswadi ba ka ba be ba ikgantšha kudu. Le nna ke be ke nyaka gore batswadi ba ka ba ikgantšhe ka nna.
Mehlala	<ol style="list-style-type: none"> 1 Se se go gopotša bjang ka bophelo ba gago? 2 Mpotše ka moo sengwe se swanago le se se ilego sa go hlagela. 3 Ge o be o le Joe, o nagana gore o ka be o ile wa dira eng ge Sizwe a go sega?
Leano 7: Go kamaka	
Tlhaloso	<p>Go kamaka go akaretša tšhomišo ya seo o šetšego o se tseba, gammogo le seo o se badilego gore o kgone go phopholetša gabotse ka sengwe mo kanegelong. Se ke se se bitšwago 'go bala ka tsitsinkelo'. Ge barutwana ba kamaka, ba phopholetša gabotse ka ga sengwe mo kanegelong.</p> <p>Ka nako ye nngwe, mogwadi ga a ngwale dintlha ka moka tša kanegelo. Mongwadi o fela a tlogela diripa tše dingwe tša kanegelo di sa felela gore babadi ba kgone go inaganela ka bobona.</p>
Maikemišetšo	<i>Barutwana ba hloka go inaganela diripa tša kanegelo ka go kamaka – ba hloka go ithuta 'go bala ka tsitsinkelo'. Go dira se, ba swanetše go šomiša se se ngwadilwego, gammogo le seo ba šetšego ba se tseba go leka go inaganela ka seo se sego sa tšweletšwa molaleng.</i>
Dikgato	<ol style="list-style-type: none"> 1 Bala sengwalwa mo letlakaleng. 2 Botšiša barutwana: Naa le tseba eng ka ga se? Sengwalwa sona se reng? 3 Botšiša barutwana: Re ka phopholetša eng gape ka se? Naa go na le sengwe se sengwalwa se sa se bolelego? 4 Botšiša barutwana: Naa ke eng se re ka se kamakago ka Joe ka mokgwa wo a bego a dula a itšhidulla? 5 Theeletša gomme o boledišane le barutwana ka dikarabo tša bona. Kgonthiša gore dikarabo tša barutwana di na le tlhatlologanyo. 6 Ge barutwana ba katana, ba fe mohlala wa go kamaka. Šomiša freimi ya lefoko ye e latelago go ba thuša: Go theilwe godimo ga ... ke nagana ...
Mohlala	<p>Sengwalwa:</p> <p>Mogolle wa ka o kgopetše go ya yunibesithing. Ge ke boa gae ke ile ka mmona a swere lengwalo a myemyela. Mmao be a lla, a bile a sega a mo gokarela.</p> <p>Go kamaka:</p> <p>Go theilwe godimo ga gore mogolle o be a kgopetše go ya yunibesithing, le gore o be a swere lengwalo a lebellega a thabile, re phopholetša gore kgopelo ya gagwe e ile ya atlega.</p>

Leano 8: Go hlama ditekanyetšo (tshekatsheko)	
Tlhaloso	Ge re hlama ditekanyetšo tša sengwalwa, re dira kahlolo ya kokwane ye itšeng ya sengwalwa.
Maikemišetšo	<i>Barutwana ba swanetše go rutwa gore ka mehla ba swanetše hlama ditekanyetšo tša seo ba se balago, le go kgona go thekga le go lokafatša ditekanyetšo tša bona.</i>
Dikgato	<ol style="list-style-type: none"> 1 Bala sengwalwa mo letlakaleng. 2 Botšiša barutwana potšišo ya tekanyetšo, o ba kgopele go thekga karabo ya bona. Mohlala: Naa o nagana gore x o dirile selo sa go loka? Ka lebaka la eng? 3 Theeletša gomme o boledišane le barutwana ka dikarabo tša bona. Kgonthiša gore dikarabo tša barutwana di na le tlatlologanyo. 4 Ge barutwana ba katana, abelana tekanyetšo ya gago go fa mohlala: Ke nagana gore x o dirile selo sa go loka ka lebaka la gore x
Mohlala	<ol style="list-style-type: none"> 1 Naa o nagana ... 2 Naa o dumelelana le ... 3 Ka kgopolong ya gago ... 4 Naa o ratile ...

Ka fase o hwetša tlhaloso ya kgwekgwe tshepedišo ya e nngwe le e nngwe ya dithuto tša Go bala ka go abelana: Go bala lekga la pele; Go bala la mathomo; Go bala la bobedi; le Go bala mafelelong. Bala diTlhaloso tše go hwetša kwešišo ye e sekilego ya tsamaišo ya thoto e nngwe le e nngwe.

GO BALA KA GO ABELANA: GO BALA LEKGA LA PELE

LEANO TEKATLHALOGANYO: GO PHOPHOLETŠA

Ge re bala lekgetlo la pele, re aga bohlae ba tekatlhaloganyo ka go dira gore barutwana ba nagana ka kanegelo pele ga gore e balwe.

- 1 Botša barutwana gore lehono ba tšile go lebelela diswantšho mo kanegelong, le go nagana ka kanegelo.
- 2 Botša barutwana gore, go theilwe ka seo ba se bonago, ba tla dira diphopholetšo ka ga kanegelo. Se se ra gore batla šomiša diswantšho go leka go phopholetša gore kanegelo e bolela ka eng.
- 3 Hlalošetša barutwana gore ga ba swanela go nagana ka seswantšho se sengwe le se sengwe ka bosona. Ba swanetše go kgokaganya diswantšho ka moka ka go latelana gomme ba leke go inaganela gore kanegelo ka moka e bolela ka eng.
- 4 Bontšha barutwana letlakala la go apeša puku o balele hlogo ya kanegelo godimo.
- 5 Botšiša barutwana: Naa le nagana gore go tlo direga eng mo kanegelong ye?
- 6 Se latelago, lebelela seswantšho se sengwe le se sengwe mo kanegelong, ge o ntše o lebelela, botšiša barutwana:
  - a Naa le bona eng mo seswantšhong se?
  - b Naa le nagana gore go direga eng mo?

- c Naa le nagana gore go ka direga eng sa go latela?
- 7 Ge barutwana ba lebala go kgokaganya diswantšho tše di fapanego, ba hlohletše go dira se. Go fa mohlala: ‘Naa le kgona go gopola gore mošimane yo o be a dira eng mo seswantšhong sa mafelelo? O dira eng bjale? Le nagana gore go direga eng bjale?’
- 8 Ge o fihla seswantšhong sa mafelelo, botšiša barutwana: Naa le nagana gore kanegelo ye e tlo fela bjang? (ge go lebane).
- 9 Leboga diphopholetšo tša barutwana.
- 10 Ge o na le nako, bala kanegelo ka moka go fihla mafelelong o sa khutše.

GO BALA KA GO ABELANA: GO BALA LA MATHOMO

LEANO TEKATLHALOGANYO: LEANO LE LE SWANETŠEGO GO ŠOMIŠWA LE ŠUPILWE MO LENANEOTHUTONG

Ge re bala la mathomo, re thoma go aga bohlae ba tekatlhaloganyo ka go bala le go hlalošetša barutwana kanegelo. Gape re fa barutwana tšhupetšo ya mokgwa wa go nagana ka kanegelo. Pele o bala, botšiša barutwana se o ilego go se dira. Bolela se swanago le se: ‘*Mphato, ke nako ya Go bala ka go abelana. Gopolang gore nako le nako ge re bala goba re theeletša kanegelo, go bohlokwa gore ka mehla le fele le nagana ka kanegelo. Lehono ke tlo le bontšha mokgwa wo ke naganago ka kanegelo. Ke tšile go dira se ka (go le fa mohlala) go hlama ponokakanyo ya seo se diregago mo kanegelong. Se se ra gore ge ke ntše ke bala, ke tla dira seswantšho sa paesekopo ya kanegelo ka monagonong wa ka.*

- 1 Bala letlakala le lengwe le le lengwe la kanegelo ka thelelo le ka go kwagala. Ge o ntše o bala, šomiša dika, ditiro le tlhagišo ya sefahlego, le segalo sa lentšu (tlhagišo) go oketša thlalošo.
- 2 Mo go nyakegago, ema o hlalošetše barutwana lentšu goba sekafoko.
- 3 Ka nako yeo, ya Go bala la mathomo, re tsepelela go tšhupetšo le thuto ya leano tekatlhaloganyo go barutwana.
- 4 Mafelelong a letlakala le lengwe le le lengwe o tla bona dipoloko tše pedi tša mmala, di pharilwe Go bala la mathomo le Go bala la bobedi.
- 5 Ge o fetša go balela barutwana letlakala, khutša o bontšhe gore o a nagana gomme o bolele se se ngwadilwego ka polokong. Ka go dira se, o šupetša mokgwa wa go *nagana ka kanegelo*. Go bohlokwa gore o kwišiše se o se bolelago – ge o sa kwišiše se o se bolelago, barutwana ba ka se kwišiše selo.
- 6 Mo letlakaleng la mafelelo la kanegelo, go na le dipotišo tše mmalwa ka dipolokong tša Go bala la mathomo le Go bala la bobedi.
- 7 Kgopela bana ba fapanego go araba dipotšišo.
- 8 Bontšha barutwana gore potšišo e tee e kgona go ba le dikarabo tše mmalwa tše nepagetšego, le gore go a kgonega gore barutwana ba be le dikgopolo tša go fapana.

GO BALA KA GO ABELANA: GO BALA LA BOBEDI

LEANO TEKATLHALOGANYO: LEANO LE LE SWANETŠEGO GO ŠOMIŠWA LE ŠUPILWE MO LENANEOTHUTONG

Ge re bala la bobedi, re tšwela pele ka go aga bohlae ba tekatlhaloganyo ka go balela barutwana kanegelo, gape re šupetša mokgwa wa go nagana ka kanegelo. Gapegape, botša mphato seo o ilego go se dira. Bolela se swanago le se: *'Mphato, ke nako ya Go bala ka go abelana. Gopolang, nako le nako ge re bala goba re theeletša kanegelo, go bohlokwa gore le fele le nagana ka kanegelo. Lehono ke tlile go le bontšha mokgwa wa go nagana ka kanegelo. Kei le go dira se ka (go le fa mohlala) go hlama ponokakanyo ya seo se diregago mo kanegelong. Se se ra gore ge ke ntše ke bala, ke tla dira seswantšho sa paesekopo ya kanegelo ka monaganong wa ka.'*

- 1 Se se latelago, bala letlakala le lengwe le le lengwe la kanegelo ka go thelela le go kwagala. Ge o ntše o bala, šomiša dika, ditiro le tlhagišo ya sefahlego, le segalo sa lentšu (tlhagišo) go oketša Tlhaloso.
- 2 Ka nako yeo, ya Go bala la bobedi, o tla šupetša mokgwa wa go nagana ka kanegelo.
- 3 Mafelelong a letlakala le lengwe le le lengwe o tla bona dipoloko tše pedi tša mmala, di pharilwe Go bala la mathomo le Go bala la bobedi.
- 4 Ge o feditše go balela barutwana letlakala, khutša o bontšhe gore o a nagana gomme o bolele se se ngwadilwego ka polokong ya Go bala la bobedi. Ka go dira se, o šupetša mokgwa wa go nagana ka kanegelo. Go bohlokwa gore o kwišiše se o se bolelago – ge o sa kwišiše se o se bolelago, barutwana ba ka se kwišiše selo.
- 5 Mo letlakaleng la mafelelo la kanegelo, go na le dipotišo tše mmalwa ka dipolokong tša Go bala la mathomo le Go bala la bobedi.
- 6 Kgopela bana ba fapanego go araba dipotišo.
- 7 Mafelelong, kgopela barutwana go bopa potišo ka sengwalwa.
  - a Kgopela barutwana gore ka go ikemela, ba nagane potišo ye ba ka kgonago go e botšiša ka ga sengwalwa.
  - b Ge go kgonega, gopotša barutwana ka ga mantšu goba dikafoko tša dipotišo, bjalo ka: mang; eng; neng; kae; bjang; ka lebaka la eng; ka monaganong wa gago; o nagana gore; ngwala ka tatelano; bj. bj.
  - c Botša barutwana ba fetoge ba bolele, gomme ba abelane dipotišo tša bona le mphato ka moka.
  - d Ke moka, kgopela barutwana ba mmalwa go abelana dipotišo tsa bona le mphato ka moka.
  - e Efa barutwana ba bangwe monyetla wa go araba dipotišo tše.

GO BALA KA GO ABELANA: GO BALA LA MAFELELO

Nepo ya tiro ya Go bala mafelelong ke go fa barutwana monyetla wa go tiiša kwešišo ya bona ya kanegelo, le go itlwaetša go šomiša polelo e mphsa e ba ithutilego yona.

Ge o bala la mafelelo, o tla dira e tee ya ditiro tše nne:

- 1 Swantšhetša sengwalwa
- 2 Diragatša kanegelo
- 3 Pego ya kanegelo ya molomo goba ya go ngwalwa
- 4 Go ngwala tekatlhaloganyo

SWANTŠHETŠA SENGWALWA

- 1 Dudiša barutwana gabotse madulong a bona, ba sware dipuku tša go ngwala goba pampiri ya go se be le selo, diphensele le dikrayone.
- 2 Botša barutwana gore ba ile go hlama ponokakanywa ka se sengwe go tšwa mo sengwalong. Ba gopotše gore ge ba hlama ponokakanyo ya sengwe, ba nagana gore se lebege bjang, se nkgā bjang, se kwala bjang, e bile se duma bjang. Gape ba hlama ponokakanyo ya mokgwa wo ba ikwago ka moanegwa wo, tiragalo goba selo sengwe go tšwa sengwalong.
- 3 Kgopela barutwana go tswalela mahlo a bona gomme ba thekge ditho. Ba balele sengwalwa gape.
- 4 Ke moka, kgopela barutwana gore ba bule mahlo a bona, gomme ba swantšhe seo ba se hlamilego ponokakanyong go tšwa sengwalong. Ba ka oketša ka sešupo go hlalosa monkgo, tatso, bj. bj.
- 5 Ke moka, barutwana ba swanetše go šomiša seripa goba diripa tša go thoma lefoko go ngwala ka ga seo ba se hlamilego ponokakanyong.
- 6 Mafelelong, dumelela barutwana go sokologa ba bolele, gomme ba abelane diponokakanyo tša bona le wa mphato.

DIRAGATŠA KANEGELO

- 1 Dudiša barutwana gabotse legogong, goba mo go homotšego ka ntle.
- 2 Botša barutwana gore lehono ba ile go diragatša diripa tša kanegelo yeo ba e badilego.
- 3 Swarela puku e kgolo godimo. Bala letlakala la mathomo.
- 4 Efa barutwana taelo ya seo ba swanetšego go se diragatša. (Se se humanega lenaneothutong).
- 5 Diragatša taelo le barutwana.
- 6 Boeletša se letlakala le lengwe le le lengwe.
- 7 Tlhahla barutwana go arabela go seka sa go ba bontšha gore ba homole ba theeletše ge o bala letlakala gare ga ditiragatšo.

PEGO YA KANEGELO YA MOLOMO GOBA YA GO NGWALWA

- 1 Tanya šedi ya barutwana.
- 2 Latela dikgato tše di lego mo lenaneothutong go dira pego ya karolwana ya kanegelo le barutwana.
- 3 Se mathomo, o swanetše go supetša sengwe go tšwa kanegelong.
- 4 Sa go latela, o tla botša barutwana go nagana ka ga sengwe go tšwa kanegelong – ba se ekiše pego ya gago.

- 5 Ke moka, barutwana bat la FETOGA BA BOLELA ba abelana dipego tša bona le balekane.
- 6 Mafelelong, o tla bitša barutwana ba mmalwa go abelana dipego tša bona le mphato.
- 7 Ge e le pego ya go ngwalwa, barutwana ba tla swantšha goba ba ngwala dipego tša bona ka dipukung tša bona.

GO NGWALA TEKATLHALOGANYO

- 1 Pele thuto e thoma, ngwala hlogo ya sengwalwa bjalo ka sehlogo mo letlapeng.
- 2 Go latela, ngwala dipotšišo tša tekatlhaloganyo mo letlapeng, gotee le diripa tša go thoma lefoko tša dikarabo (Mo go swanetšego).
- 3 Laela barutwana go bula dipuku tša bona tša mošomo wa sekolo gomme ba ngwale sehlogo.
- 4 Botša barutwana gore lehono ba ile go nagana le go ngwala dikarabo go dipotšišo tše.
- 5 Bala dipotšišo le barutwana gomme o tlhalose mo go nyakegago.
- 6 Botša barutwana gore ga go hlokege gore ba ngwale dipotšišo, ba swanetše go ngwala dikarabo fela.
- 7 Sepela ka phaphosing o thuse barutwana bao ba hlokago thušo.
- 8 Metsotsong e mebedi ya mafelelo, bala dikarabo le bana, gomme o ba dumelele go phošolla mešomo ya bona.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Maikemišetšo: Go theeletša morutwana yo mongwe le yo mongwe a balela godimo, go aga bokgoni bja barutwana bja go kwešiša mararankodi a go bala le go bala ka kwešišo. Go fa barutwana ka moka ka phapošing monyetla wa go itlwaetša mantšu a ditumatlhaka, mantšu a go tšwelela kgafetša kgafetša le mafoko a makopana ao ba ka kgonago go a bileletša pele ba ngwala mešongwana ya tekatlhaloganyo ka go ikemela.

Go bohlokwa kudu gore o theeletše morutwana yo mongwe le yo mongwe a bala a le tee, gatee ka beke.

SEO BARUTWANA BA BANGWE BA SE DIRAGO KAMOKA KA PHAPOŠING:

- 1 Dudiša barutwana gabotse, ba sware dipuku tša bona tša go ngwala le matlakalatšhomo a bona a go biletšega, pele o thoma ka sehlopha sa go bala ka go hlahlwa.
- 2 Netefatša gore matlakalatšhomo a ka gare ga merabana ya polasitiki gore a se senyege.
- 3 Ruta barutwana ka lenaneotlwaelo la sehlopha sa go bala ka go hlahlwa ka leleme la gae ka tsela ye:
  - a Dudiša barutwana gabotse gomme ba sware matlakalatšhomo a bona a go bala.
  - b Ba hlalose tše mešongwana wa pele ka gare ga letlakalatšhomo woo ba swanetšego go o dira ba o fetše.
  - c Bitša sehlopha gore se tle se go balele.

- d** Ge o feditše go theeletša barutwana ka moka mo sehlopheng, ba laele gore ba ye madulong a bona.
  - e** Laetša barutwana go dira mošomo wa phetogo go laetša gore ba fetela mošomong wo mongwe go swana le go opela : lepidipidi laka, mantheledi a tsela, mosadi le kolobe, ditonki ke tsela goba dipapadi tše dingwe.
    - **Temošo:** *Metsotso ye 30 ke ye mentši* kudu gore barutwana ba ka dula ba šoma ba homotše, ke ka fao go lego bohlokwa gore o dire mošomo wa phetogo. Dikošana ke tsela ye botse ya gore ba kgone go ipshina le go itšhudulla.
  - f** Dudiša barutwana gape gabotse gomme ba sware matlakalatšhomo a bona.
  - g** Ba hlalose tše mošongwana wo o latelago woo ba swanetšego go o dira matlakalatšhomong.
  - h** Bitša sehlopha se sengwe gore se tle se go balele.
- 4** Ke kakanyo e botse go bea morutwana yo a kgonago go bala le yo a sokolago go bala mmogo gore ba kgone go thušana ka sethaka.

POPEGO YA LETLAKALATŠHOMO LA GO BALA

- 1** Letlakalatšhomo la beke ye nngwe le ye nngwe le nale mešongwana ye Go nale dithuto tše 10 tša go bala ka sehlopha sa go hlahlwa ka beke. Eupša, sehlopha se sengwe le se sengwe se ba le monyetla wa go šoma le morutiši gatee ka beke. Se se bolela gore morutwana o tla kgona go fetša mešongwana ye 9 ya letlakalatšhomo ka dinako tšeo.
- 2** Ditshwantšhetšo tša go gopotša barutwana gore ba swanetše go dira eng tšatši le lengwe le le lengwe:
  - a** Molomo o gopotša barutwana go bitša medumo ya mantšu.
  - b** Leihlo le gopotša barutwana gore ba swanetše go bala mantšu a ka go a bona.
  - c** Ngwana o tee o gopotša barutwana gore ba swanetše go ipalela.
  - d** Bana ba babedi ba gopotša morutwana gore o swanetše go bala le mogwera.
  - e** Letsogo leo le swerego pene le gopotša barutwana gore ba swanetše go thala goba go ngwala.
- 3** Morutiši o swanetše go ba le Lenaneo la ditumatlhaka le mantšu ao a tšwelelago kgafetša kgafetša. Dikanegelo tše di diswa di beakantšwe gabotse gomme di šomiša ditumatlhaka le mantšu ao a tšwelelago kgafetša kgafetša. Gape di akaretša le ditumatlhaka le mantšu a go tšwelela kgafetša kgafetša ao barutwana ba šetšego ba rutilwe wona. Se se ra gore barutwana ba ka se hlakane le lentšu leo ba sa kago ba le bona mo letlakalatšhomong.

GO BEA BARUTWANA KA DIHLOPHA LE GO KGETHA DINGWALWA TŠA SEHLOPHA SA GO BALA KA GO HLAHLWA:

- 1** Mo dibekeng tše pedi tša mathomo a ngwaga, netefatša gore o theeletša morutwana yo mongwe le yo mongwe a bala ka noši.
- 2** Šomiša mothalohlhali wa ka tlase go kgetha barutwana ka bokgoni bja bona.
- 3** Hlopha barutwana ka bokgoni bja go swana.

- 4 Mo lenaneong le, go nale dikgoba tše 10 tša go theeletša barutwana ba bala. Se se ra gore o ka dira dihlopha tše 10 tša go bala. Ge o dirile dihlopha tša ka fase ga tše 10, o ka šomiša dikgoba tše dingwe go šoma le barutwana bao ba hlokago thekgo e tseneletšego.
- 5 Ka gare ga lenaneotatelo la gago go nale foromo ya go tlatša maina a barutwana ba sehlopha se sengwe le se sengwe gape go nale tafola yeo e go thušago gore o kgone go latela dingwalwa tše dihlopha di feditšego go di bala.
- 6 **Temošo:** Mothalotlhatlhi wo o arola barutwana go ya ka bokgoni bja bona bja go bala ba šomiša mararankodi a go bala.
- 7 Ge go nale barutwana ba bantši boemong bjo tee, o ka šomiša tekakwešišo go ba orola gape.
- 8 Ka phapošing ya barutwana ba 40, go ka hloka goba go ka ba le:
  - Hloka sehlopha sa go tlala sa boemo bja Go ka ba fela le barutwana ba mmalwa.
  - Sehlopha se 1 boemong bja 2
  - Dihlopha tše 2 goba 3 boemong bja 3
  - 4Dihlopha tše 2 goba 3 boemong bja 4
  - Sehlopha se 1 goba tše 2 boemong bja 5

Ke nagana gore morutwana yo o bala: Tekanyetšo 1	Ke nagana gore morutwana yo o bala: Tekanyetšo 2	Ke nagana gore morutwana yo o bala: Tekanyetšo 3	Ke nagana gore morutwana yo o bala: Tekanyetšo 4	Ke nagana gore morutwana yo o bala: Tekanyetšo 5
<ul style="list-style-type: none"> • Morutwana ga a tsebe mantšu goba o tseba mantšu a mmalwa. • Morutwana ga a lemoge kwano gare ga maletere le medumo e mentši 	<ul style="list-style-type: none"> • Morutwana yo o tseba mantšu a mmalwa a tlwaelo. • Morutwana yo ga a lemoge kwano ya maletere le medumo ye mengwe. Goba morutwana yo o hloka thušo ye kgolo go bala mantšu ao a sa kago a a bona. 	<ul style="list-style-type: none"> • Morutwana yo o tseba mantšu a mantši ao a tlwaelegilego. • Morutwana yo o hloka thušo ka go pileletšo ya mantšu ao a sa a tsebego. 	<ul style="list-style-type: none"> • Morutwana yo o tseba mantšu a mantši ao a tlwaelegilego ebile o kgona go bileletša mantšu ao a sa a tsebego. • Morutwana yo o hloka thušo ka dinako tše dingwe go bileletša mantšu a bothata. • Morutwana yo o a leka go bala ka thelelo. 	<ul style="list-style-type: none"> • . Morutwana yo o tseba mantšu a mantši ao a tlwaelegilego. • Morutwana yo o kgona go bileletša mantšu ao a sa a tsebego. • Morutwana o bala ka thelelo le ka maikutlo. • Ke o mongwe barutwana ba go kgona go bala gabotse ka phapošing

SE O SE DIRAGO LE SEHLOPHA SE SENGWE LE SE SENGWE KA NAKO YA GO BALA KA GO HLAHLWA:

- 1 Bitša sehlopha go tla go go balela.
  - a Netefatša gore barutwana ka moka ba swere sengwalwa sa maleba.
  - b Dudiša barutwana ka sediko

- c Gopotša barutwana ka mantšu ao ba a lemogago ka go a bona ao ba ithutilego wona beke ya go feta. Laetša barutwana dipapetlakgadima tša mantšu ao gomme ba itlwaetše go a bala.
  - d Sa go latela, efa morutwana metsotso e mmalwa go bala karolwana ya sengwalwa ka bo yena le ka setu.
  - e Ke moka kgopela morutwana yo mongwe le yo mongwe go bala karolwana ya sengwalwa ka go hlaboša ka bo yena.
- 2 Ka nako ya go bala ka sehlopha sa go hlahlwa, go bohlokwa go go gopola go:
- a **Šupa mantšu ao a tšwelelago kgafetša kgafetša.** Gopotša barutwana gore go nale mantšu ao a tšwelelago kgafetša kgafetša gomme ba swanetše go ithuta go a bala ka go a bona fela.
  - b **Aga bokgoni bja go bileletša medumo.** Ge morutwana a palelwa ke go bala lentšu, o seke wa thoma le go mmotša gore lentšu leo ke eng. Hlohleletša morutwana gore a bitše medumo ya lentšu leo, kemoka a e kopanye ka moka gore e bope lentšu.
  - c **Reta barutwana o be o ba hlohleletše.** Dira gore go bala ka sehlopha sa go hlahlwa, e be maitemogelo a mabotse go barutwana gomme o be o šomiše sebaka se go aga boitshepo barutwanang.
  - d **Go aga bokgoni bja go bala ka thelelo. Thuša** barutwana go kaonafatša bokgoni bja bjona bja go bala ka thelelo. Botša barutwana gore ge ba bala ba swanetše go kwala eka ba a bolela. Dira taetšo ya go bala ka thelelo gomme barutwana ba bušetše ka morago ga gago.
  - e **Go aga kwešišo ge o bala.** Botša barutwana gore ba swanetše go nagana ka se ba se balago ka mehla. Ruta barutwana go emanyana, go boela morago le go bala gape seo ba se badilego ge ba lahlegetšwe ke kwešišo. Ruta barutwana go ba le seswantšhokgopolo ge ba bala – ba bone tiragalo ya seo ba se balago ka dikgopolong tša bona. Ruta barutwana go leka go gopola seo ba se badilego. Hlohloletša barutwana go botšiša ge eba go nale seo ba sa se kwešišego.

GO HLOKOMELA MATLAKALATŠHOMO A GO BALA:

- 1 Ke kgopolo ye botse go lokela matlakalatšhomo ka gare ga mekotlana ya polasitiki ge barutwana ba a šomiša.
- 2 Hlokomela matlakalatšhomo gomme o a bee gabotse ge barutwana ba feditše go a šomiša.
- 3 O ka kgona go šomiša matlakalatšhomo mengwaga e mmalwa ka ge barutwana ba sa ngwalele godimo ga ona , eupša ba ngwala ka dipukung tša bona.

MOKGWA WO O FAPANEGO GO SEHLOPHA SA GO BALA KA GO HLAHLWA

Gopola gore bohlokwa bja go bala ka sehlopha sa go hlahlwa ke go theeletša morutwana yo mongwe le yo mongwe a bala gore o kgone go mo thuša ka mararankodi a bokgoni bja go bala. Ge o sena sekgoba seo se lekanego ka phapošing, goba o palelwa ke go laola

boitshwaro bja barutwana ba bangwe ge o le gare o theeditše ba bangwe ba bala , go nale mokgwa wo mongwe wo o ka o šomišago.

Ka nako ya go bala ka sehlopha sa go hlahlwa, dudiša barutwana gabotse ditafoleng tša bona gomme ba sware matlakalatšhomo a bona, ke moka, dira tše di latelago:

- 1 Ba hlalositše mošongwana wa pele wa letlakalatšhomo woo ba swanetšego go o dira.
- 2 Kemoka, bitša barutwana ka o tee ka o tee gore ba tle tafoleng ya gago ba go balele ka go hlaboša.
- 3 Theeletša morutwana yo mongwe le yo bongwe ge a bala sengwalwa seo se lekanego bokgoni bja gagwe.
- 4 Aga bokgoni bja morutwana bja go kwešiša mararankodi a go bala.
- 5 Ka morago ga metsotso ye 15, dira mošongwana wa phetogo go laetša gore ba fetogela thutong yenngwe.
- 6 Dudiša barutwana gabotse ditafoleng tša bona gomme ba sware matlakalatšhomo
- 7 Ba hlalositše mošongwana wo o latelago woo ba swanetšego go o dira.
- 8 Tšwela pele go bitša barutwana ka o tee ka o tee go tla go go balela ka go hlaboša tafoleng ya gago.

Ge eba o tšea sephetho sa go šomiša mokgwa wo o fapanego wa go theeletša barutwana ba bala, o swanetše go netefatša gore o theeletša morutwana yo mongwe le yo mongwe a bala bonnyane gatee ka beke.

Tshepetšo ya go ngwala

Maikemisetšo: Go ruta barutwana tshepetšo ya go bea megopolo ya bona ya go ihlamela ka thekgo. Go bontšha go šoma ka tshepetšo e ba fa monyetla wa go fetola, lokiša le go tšwetša pele dikgopolo tša bona, e sego go 'go e nepa lekgetlong la mathomo'.

Go tshepetšo ya ngwala e bopile beakanya, go ngwala dikakanywa, go rulaganya, go phatlalatša le go hlagiša. Dikarolo tše nne tša tshepetšo ya go ngwala di hlagišwa mo mephatong e meraro, ge barutwana ba eba le bokgoni.

PEAKANYO YA GO NGWALA.

- 1 Mo lenaneong le, beakanya o lelebetše kudu go ruta barutwana go šomiša:
  - a Lenaneo
  - b Mmapahlogo š
- 2 Pele barutwana ba hlama peakanyo ya bona, o swanetše go ba laetša se, gore ba tsebe gore ba swanetše go dira eng. Lenaneothuto le go hlahlwa go dira seo.
- 3 Hlalositša barutwana gore ba swanetše go dula ba NAGANA ka seo ba nyakago go ngwala ka sona. O swanetše go hlalosa dikgopolo tša gago ka go bolelela godimo, gore barutwana ba kgone go o kwa.
- 4 Šomiša sešupetšo ya peakanyo go bopa peakanyo ya go ngwala.

- 5 Sa go latela, efa barutwana metsotso e mmalwa go nagana ka seo ba swanetšego go ngwala ka sona.
- 6 Dumelela barutwana go sokologa le go bolela, ba abelane dikakanyo tša le wa mphato.
- 7 La mafelelo hlahla le go thekga barutwana ge ba šomiša ditšhupetso tša morero go feleletša merero ya bona.

GO NGWALA KAKANYWA

- 1 Pele thuto e thoma, ngwalolla foreimi ya morero wa thuto ya MOŠUPLOGO mo letlapeng. Ngwala freimi ya go ngwala mo letlapeng.
- 2 Sa go latela, ka boripana laetša gore barutwana gore ba tla šomiša bjang dipolane tša bona go bopa kakanywa.
- 3 Bontšha barutwana sesupetšo sa freimi ya go ngwala yeo e tla ba thuša go dira se.
- 4 Ge barutwana ba feleletša dikakanwya tša bona, sepela sepela ka phapošing o ba fe thekgo.

RULAGANYA SEO O SE NGWADILEGO

- 1 Ngwala lenano la go fetleka go tšwa lenaneong thuto mo letlapeng.
- 2 Bala o fetše gomme o hlalose tše barutwana selekanyo seo se šomišwago.
- 3 O ka rata go bontšha barutwana go lokiša diphošo tšeo di tšwelelago kgafetšakgafetša.
- 4 Dumelela barutwana nako ya go rulaganya le go lokiša dingwalwa, ba šomiša lenano la go fetleka

GO PHATLATŠA LE GO HLAGIŠA SENGWALWA

- 1 Laela barutwana gore ba ngwalolle ka bokgwari dingwalwa tša bona.
- 2 Efa barutwana monyetla wa go tšhentšhišana ka dipuku gomme ba bale dingwalwa tša bona.
- 3 Efa barutwana ba go fapafapana monyetla wa go abelana ka dingwalwa tša bona le phaphoši ka moka.
- 4 Kgopela ba bangwe ba barutwana go ngwalolla dingwalwa mo letlakakeleng le leswa ke moka ba tshwantshiše le go swaya mosomo wa bona. Laetša dingwalwa mo leboteng ka phaphošing.
- 5 Kgoboketša dipuku tša barutwana. O swanetše go swaya semmušo dingwalwa tše 2 ka kotara o šomiše sedirišwa sa sa kelo seo se filwego. E fela, o kgopelwa gore o bale le go swayaswaya dingwalwa tša mafelelo tša barutwana leboo le lengwe le le lengwe.
- 6 Gape, boitshepho ke karolo ye bohlokwa ya go hlama bokgoni ba go ngwala.

Maano a go ngwala

Maikemisetšo: Go fa barutwana maano a go ba thuša go fetola megopolo ya bona go ba sengwalwa sa go ihlamela.

- 1 Latela lenaneo thuto go feleletša mošomo wa go ngwala beke engwe le engwe.
- 2 Ka gare ga lenaneo thuto, o tla lemoga lemoga gore go na le setlwaedi seo se dulago se latelwa. Se ke go thuša barutwana, gore ba tsebe gore ba swanetše go dira eng ka thuto ya go ngwala. Se se ba thuša gape le go ba le boitshepho.
- 3 O tla lemoga gore barutwana ba rutwa maano a go fapana gannyaneganyane gore ba kgone go tšwelela ge ba feleletša freimi tša mafoko.
- 4 Maikemisetšo ke gore barutwana mafelelong ba šomiše maano a ka bo bona ka ntle ga go hlahlwa.
- 5 Maano a, a thuša barutwana go ba le maikutlo a boitshepho ge ba ngwala ka go ba bontšha gona le dikgato tše mmalwa tšeo ba swanetšego go di latela ge ba ngwala.

LEANO LA 1: MORUTIŠI O LAETŠA GO NGWALA PELE

- a Morutiši o thoma pele go laetsa mošomo go barutwana ka phaphošing (o ba bontšha barutwana gabotse seo ba swanetše go se dira).
- b Ge ba lebetše seo morutiši a se dirago, barutiši ba tšea malebiši gore mošomo o dirwa bjang.

LEANO LA 2: BANGWADI BA NAGANA PELE BA NGWALA

- a Go ngwala ke tiro ya go bea dikakanyo mo letlakaleng.
- b Seo se ra gore barutwana ba swanetše go nagana pele gomme ba tšeye sephetho ka seo ba tla go go ngwala ka sona.
- c Gape seo se ra gore ga gona 'dikarabo' tšeo di nepagetšego goba tšeo di fošagetšego ge o ngwala – mongwadi o mongwe le o mongwe ona le dikgopolo tša gagwe ka seo a nyakago go ngwala ka sona.
- d Ka mehla dira nako gore barutwana ba nagana ka seo ba nyakago go ngwala ka sona.

LENEO LA 3: BANGWADI BA THALA MOTHALADI WA LENTŠU LE LENGWE LE LE LENGWE

- a** Barutwana ba nagana ka lefoko leo ba nyakago go le ngwala, gomme ba le balela godimo.
- b** Ba bala gore ke mantšu a ma kae a le go mo lefokong, gomme ba thala mothaladi go emela lentšu le lengwe le le lengwe.
- c** Methaladi e swanetše go thalwa go tloga letsong la ngele go ya letsogong la goja, le go tloga bogodimo ba letlakala go ya fase ga letlakala.
- d** Methaladi e swanetše go ba botelele ba lentšu.
- e** Go swanetše go ba le dikgoba gare ga mantšu.
- f** Mo mafelelong ga lefoko, barutwana ba ngwala khutlo.
- g** Ge methaladi e thadilwe, morutwana o tlatša mantšu ao a a tsebago goba o swanetše go leka modumao wa mathomo wa lentšu pele a ka kgopela thušo.
- h** Se se fa popo go seo morutwana a sengwalago, se mo fa gape le boitshepho. Le barutwana bao ba palelwago ba ka thoma tsela ya go ngwala ka mokgwa wo.

LEANO LA 4: BANGWADI BA ŠOMIŠA DITHUŠATHUTO GO NGWALA MANTŠU

- a** Ruta barutwana gore ba se kgopele thušo go ngwala mantšu ao ba sa a tsebego. La mathomo ba šomiše dithušathuto go hwetša mantšu gore ba ka ngwala bjang lentšu leo ba sa letsebego. Mohlala: Ba swanetše go šomiša dithušathuto tše dingwe go hwetša gore mantšu ao ba sa a tsebego. Mohlala:
- b** Mantšu a mo leboteng
- c** Dipuku tše dingwe
- d** Lenaneo la mopeleto
- e** Ba ka botšiša bamphato ba bona.

LEANO LA 5: BANGWADI BA ŠOMIŠA DIKGOPOLO GO NGWALA MANTŠU

- a** Barutwana ba swanetše go leka go gopola mantšu ao ba ithutilego ona, gomme ba mantšu go tšwa dikgopolong tša bona.

**LEANO LA 6: BANGWADI BA BOLELA MANTŠU KA GO NANYA
BJALO KA KHUDU**

- a** Ruta barutwana go bolela lentšu leo ba sa le tsebego ka go nanya go kwa medumo ya lona ya go fapana. (go kgaogantšha mantšu)
- b** Sa go latela, ruta barutwana go ngwala fase modumo o mongwe le o mongwe o ba kgonago go o kwa. (Ba ka no se kgone go o peleta , efela e tla ba mathomomayo go ngwala mantšu ao bas a a tsebego. Mohlala, **eng** e ka ngwala ka tsela **eng** goba **ee**. Morutisis a ka tsea malebisi go se gomme a bontšha bangwadi mopeleto wo o nepagetšego.)
- c** Leka go bala sengwalwa sa morutwana sa sefontotiki, o ba rete go šomiša tsebo ya fonotiki go leka go hlama mantšu. Bo ke bokgoni bjo bo swanetšego go hlohloletšwa.

LEANO LA 7: BANGWADI BA BALA SEO BA SE NGWALAGO

- a** Barutwana ba balela mafoko a bona godimo e kabe ge ba ipalelela goba ba balela wa mphato. Ge o balela o mongwe sengwalwa sa gago go wa mphato se dira gore tshepetšo ya go ngwala e be le mošito.
- b** Ge ba dira se, ba lekola ge eba ga ba tlogela mantšu.
- c** Ba lekola gape ge eba tatelano ya mantšu e nepagetše.
- d** Sa bohlokwa le go fetišiša, beakanya se gore barutwana ba iphine ka tshepetšo ya go bala gomme ba ikgantšhe ka seo ba se ngwadilego.

LEANO LA 8: BARUTWANA BA SOKOLOGA BA BOLELA

- a** Mo dinakong tša go fapana mo thutong, barutwana ba ka sokologa ba ba bolela le wa mphato.
- b** Se se ka šomišwa go abelana dikakanyo ka seo ba ka ngwalago ka sona, go balelana ka seo ba sengwadilego, go botšhana diswantšho tša bona, goba go lekola ge eba ba kwešiša gore ba dire eng.
- c** Ruta barutwana gore lebellana gomme ba bolelelle fase ge ba sokologa le go bolela.

LEANO LA 9: TSHWARA DIKONFERESE TŠE DIKOPANA

- a** Le ke leano la bohlokwa go šomišwa ge barutwana ba dutse ba ngwala.
- b** Sepela sepela ka phaphošing, o eme ge o bona ngwana a gakanegile.
- c** Tshwara konferense ye kopana le morutwana wo.
- d** Tsitsinkela mošomo wa morutwana, theeletša morutwana, gomme o mo thuše mo a sa fetego gabotse.
- e** Gopola gomme o leke ka maatla go okamela mošomo wa ngwana o mongwe le o mongwe, le go ba reta ge ba iteka le go bontšha tšwelopele.

Mphato 2

KOTARA 1

Beke

1

Tshedimošo

Mošupologo

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

HLAGIŠA TABAKGOLO: GO FIHLELELA TSEBO YEO BA NAGO LE YONA (BEKE YA MATHOMO YA TABAKGOLO)

- 1 Botša bana gore lenyaga re tlo ithuta ditabakgolo tsa go fapana.
- 2 Hlalosa gore tabakgolo ke kgopolo e kgolo e tlogo re tthatlha ge re le gare re ithuta mmogo.
- 3 Thala sediko le lentšu **sekolo** mo gare ga letlapa.
- 4 Botšiša barutwana: *Le tseba eng ka sekolo?*
- 5 Ngwala dikakanyo tša barutwana go dikologa mmapahlogo. Hlopha dikakanyo tša go swana gotee.
- 6 Ge barutwana ba palelwa ke go araba, botšiša dipotšišo tše di latelago tsa go hlohleletša:
  - a Naa le dirile eng sekolong ka Mphatong wa 1?
  - b O ratile eng ka sekolo ge o le Mphatong wa !?
  - c Naa o ikwa bjang ka sekolo?

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Hlalosa gore mo ngwageng o, re tllile go ithuta mantšu a mantši a maswa go re thuša go bolela menagano le dikgopolo tša bokaone!
- 2 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 3 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - a Swana
    - Emiša menwana 1–5.
    - Hlalosa gore barutwana ba swanetše go emiša nomoro ya go SWANA ya menwana.
    - Boeletša makgetlo a 4–5.

Mongwalo

Metsotso e 15

- 1 Hlalosa gore re tla ba le tsela ya tatelano wa go aba dipuku tša go ngwala.
- 2 Kgetha tsela e lebanego phaphoši le barutwana ba gago, bjalo ka: **Go šomiša balebeledi ba dipuku.**
- 3 Hlalosa gore ngwaga ka moka, mongwe le mongwe o tla hwetša sebaka sa go ba molebeledi wa dipuku. Beke ye, re tla itlwaetša se molebeledi wa dipuku a swanetšego go se dira gore mongwe le mongwe a tsebe gomme a be komana madula a bapile.
- 4 Bontšha barutwana mo dipuku di tla bolokwa go le mokgwa wo di arogantšhitsuwego ka gona. (dihlopha, methalo, bj. bj.).

- 5 Bontšha barutwana mokgwa wa go rwala mokgobo wa dipuku tša sehlopha, mothaladi, bj. bj.
- 6 Ba bontšhe mokgwa wa go neela dipuku gabotse, ka hlokomelo, le ka pela (ga ba swanela go foša dipuku!)
- 7 Bitša barutwana ba mmalwa (nomoro e tla laolwa ke seo se swanetšego phaphoši ya gago) go ba balebeledi ba dipuku ba letšatši.
- 8 Laela balebeledi ba dipuku go itlwaetša go neela dipuku.
- 9 Ba laele go dula fase ka setu.
- 10 Ge morutwana o mongwe le o mongwe a na le puku, Hlalosa gore balebeledi ba dipuku ba tla tšea maikarabelo a go kgoboketša dipuku.
- 11 Bontšha barutwana mokgwa wa go kgoboketša dipuku ka mothaladi wa bona, sehlopa, bj. bj.
- 12 Bontšha barutwana mo ba swanetšego go bea dipuku.
- 13 Bitša balebeledi ba dipuku ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša dipuku.

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mathomo

- 1 Hlalosa gore lenyaga re tlile go bala ka go abelana.
- 2 Hlalosa gore go bala ka go abelana go tla direga mo legogong, fa pele ga phaphoši (goba mo gongwe, ge se se ka se lokele phaphoši ya gago).
- 3 Hlalosa gore re tla swanela go dula legogong ka pela, ka setu.
- 4 Bontšha barutwana mokgwa wa go šuthiša legogo. Hlalosa gore letsogo la bona ga le a swanela go kgoma motho, ba homotše, gomme ba swanetše go sepela ka go phakiša le gona ka hlokomelo.
- 5 Kgetha tatelano ya go šuthiša legogo ye e tla šomelago phaphoši le barutwana gabotše, bjalo ka **Mothaladi ka Mothaladi**.
- 6 Botša barutwana gore ba mo mothalading ofe, gore ba tsebe ge eba ke ba Mothaladi 1, Mothaladi 2, Mothaladi 3, bj bj.
- 7 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go **gopola** mothaladi wa bona.
- 8 Bitša barutwana mothaladi ka mothaladi go šuthiša legogo.
- 9 Ge barutwana ka moka ba dutše legogong, Hlalosa gore re tla hloka go boela madulong a rena ka pela, ka setu.
- 10 Bontšha barutwana mokgwa wa go boela madulong a bona. Hlalosa gore seatla sa bona se seke sa kgoma motho o mongwe, ba homotše, gomme ba swanetše go sepela ka go phakiša le ka hlokomelo.
- 11 Bitša barutwana mothaladi ka mothaladi go boela madulong a bona.

Go ngwala:

Metsotso 30

Go beakanya le go rulaganya

FREIMI YA GO NGWALA

Sekolo se dira gore ke ikwe _____

TŠHUPETŠO

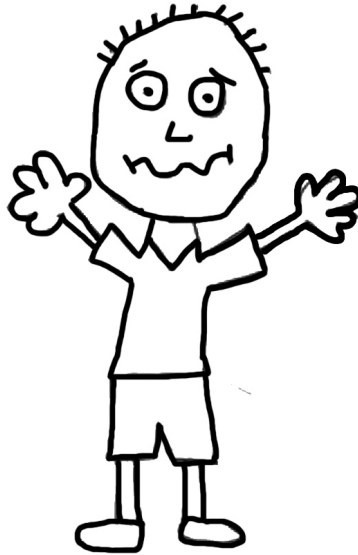
- 1 Hlalosa gore lehono barutwana ba tla thala ka **mokgwa wo ba ikwago lehono sekolong**.
- 2 Balela barutwana freimi ya go ngwala, o e balele godimo.
- 3 Šomiša **tšhupetšo** go bontšha barutwana gore **o nagana pele o ngwala**.
- 4 Botša barutwana tše dingwe tša dikakanyo tše o nago natšo ka seswantšho, bjalo ka: Ke rata sekolo ebile ke ikwa ke thabile go ba mo.
- 5 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho sa gago o lebega o thabile ka phaphošing.
- 6 Hlalosa mantšu ao tlogo go a ngwala: **Thala** mothaladi **wa lentšu le lengwe le le lengwe**.
- 7 Šomiša tšhupetšo go feletša freimi ya go ngwala: Sekolo se dira gore ke ikwe ke thabile.
- 8 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago**.
- 9 **Šomisa dithušathuto**, bjalo ka mantšu a tlwaelo le mantšu a tlotlontšu a tabakgolo go thuša go ngwala mantšu ao a go fago bothata.
- 10 Phumula mohlala wa gago mo letlapeng. Hlalosa gore se ebe e le mohlala, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Botšiša barutwana: Naa o ikwa bjang mo sekolong lehono?
- 2 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala**.
- 3 Bitša barutwana ba 2 go iša go ba 3 go go botša ka moo ba ikwago.
- 4 Ba swanetše gore: Ke ikwa ...
- 5 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla **thala le go ngawala** ka maikutlo a bona.

GO NGWALA

- 1 **Bitša balebeledi bona bale ba dipuku go neela barutwana dipuku**.
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feletše **dikhonferense tše dinnyane**.
- 3 Kgopela barutwana ba go botše ka seo ba se ngwadilego.
- 4 Thuša barutwana go tlatša sešupo.
- 5 Hlohleletša barutwana.
- 6 **Bitša balebeledi bona bale ba dipuku go kgoboketša dipuku**.

Sekolo se dira gore ke ikwe ke tšhoqile.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso 30

- 1 Hlalosa gore re tla ba le tsela ya tatelano go neela **matlakalatšhomo a go bala**.
- 2 Hlalosa gore balebedi ba dipuku ba tla neela mphato matlakalatšhomo a go bala.
- 3 Bontšha barutwana mo matlakalatšhomo a go bala a tla bolokwa le ka moo a arogantšhtswego ka gona. (dihlopha, methaladi, bj. bj.)
- 4 Bontšha barutwana mokgwa wa go kuka mokgobo wa matlakalatšhomo a go bala ka sehlopha, mothaladi, bj. bj.
- 5 Ba bontšhe mokgwa wa go neela matlakalatšhomo gabonolo, ka hlokomelo, ka pela (ga ba swanela foša dipuku!)
- 6 Bitša balebedi bona bale go tla go neela matlakalatšhomo a go bala.
- 7 Ba laele go itlwaetša go neela matlakalatšhomo a go bala.
- 8 Ba laele go dula fase ka setu.
- 9 Laela barutwana ka moka go lebelela matlakalatšhomo.
- 10 Hlalosa dika mo matlakalatšhomong a go bala
  - a Mahlo: Lebelela o bolele mantšu
  - b Molomo: Bitša mantšu
  - c Morutwana o tee a bala: Go bala o nnoši
  - d Barutwana ba babedi ba bala: Go bala le le ba babedi
- 11 Hlalosa gore gape balebedi ba dipuku ba tla ba le maikarabelo a go kgoboketša matlakalatšhomo a go bala.
- 12 Bontšha barutwana mokgwa wa go kgoboketša matlakalatšhomo a mothaladi, sehlopha, bj. bj.

- 13** Bontšha barutwana mo ba swanetšego go bea matlakalatšhomo.
- 14** Bitša balebedi ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša matlakalatšhomo a go bala.

Labobedi

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

- 1 Hlalosa gore ge re dira medumo lenyaga, go bohlokwa go theeletša ka hlokomelo.
- 2 Hlalosa gore lehono, re tla bapala papadi e bitšwago **Morutiši O re**. Papadi ye e nyaka gore re theeletše gabotse! Re tla šomiša papadi ye kgafetša ngwaga ka moka.
- 3 Hlalosetša barutwana melao:
  - a Hlalosa gore o ile go dira mesepelo e fapanego, bjalo ka swara hlogo ya gago; fofiša khaethe; šikinya nko ya gago; fofa ga raro; bj. bj.
  - b Ge o re 'morutiši o re' pele, barutwana ba swanetše go dira tiro yeo.
  - c Ge o sa re 'morutiši o re', gona barutwana ba swanetše go ema thwi.
  - d Ge morutwana a dira tiiro ge o se wa re 'morutiši o re', gona morutwana o tšwile gomme o swanetše go dula fase.
  - e Mothopa sefoka ke wa go šala a eme.
- 4 Botša barutwana go ema.
- 5 Bapala papadi go fihla go na le morutwana o tee a emeletšego.

Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere goba maletere/mantšu/mafoko

- 1 Gopotša barutwana gore balebedi ba tla ba le maikarabelo a go neela dipuku le matlakalatšhomo.
- 2 Gopotša barutwana moo dipuku di tlogo bolokwa le ka moo di arogantšhitsuwego ka gona (dihlopha, methaladi, bj. bj.)
- 3 Gopotša barutwana mokgwa wa go kuka mokgobo wa dipuku tša sehlopha, mothaladi, bj. bj.
- 4 Ba gopotše ka moo ba neelago dipuku gabotse, ka hlokomelo, le ka pela (ga ba swanela go foša dipuku).
- 5 Bitša barutwana ba mmalwa go tla go ba balebedi ba letsatši. Ba swanetše go ba ba **fapanego** le ba o bao o ba kgethilego ka Mošupologo.
- 6 Laela balebedi go itlwaetša go neela dipuku.
- 7 Ba laele go dula fase.
- 8 Ge morutwana mongwe le mongwe a swere puku, ba laele go bula letlakala la pele le hlwekilego.
- 9 Laela barutwana go kopisa maina a bona ka pela ka dipukung tša bona. Hlalosa gore ba tla ba le metsotso e meraro fela go dira se. (Go bohlokwa go itlwaetša barutwana go dira se ka lebelo!)
- 10 Hlalosa gore balebedi ba tla tšea maikarabelo a go kgoboketša dipuku.

11 Ba gopotše go kgoboketša dipuku tša sehlopha, mothaladi, bj bj.

12 Gopotša barutwana moo ba swanetšego go bea dipuku.

13 Bitša balebedi ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša dipuku.

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mathomo

- 1 Gopotša barutwana gore lenyaga re tla bala ka go abelana.
- 2 Gopotša barutwana gore go bala ka go abelana go tla direga mo **legogong**, pele ga phaphoši.
- 3 Hlalosa gore re tla swanela go dula legogong ka pela, ka setu.
- 4 Bontšha barutwana mokgwa wa go šuthiša **legogo**. Hlalosa gore diatla tša bona di seke tša kgoma motho, ba homotše, ba sepele ka pela ka hlokomelo.
- 5 Kgetha tatelano ya go tloša legogo ye e swanetšego phaphoši le barutwana ba gago, bjalo ka: **Mothaladi ka Mothaladi**.
- 6 Botša barutwana gore ba mothalading ofe, gore ba tsebe gore ba Mothaladi 1, Mothaladi 2, Mothaladi 3, bj. bj.
- 7 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go **gopola** mothaladi wa bona.
- 8 Bitša barutwana mothaladi **ka** mothaladi go šuthiša legogo.
- 9 Ge barutwana ka moka ba dutše legogong, Hlalosa gore go bala ka go abelana go na le melao ya go dula mo legogong.
- 10 Botšiša barutwana: Ke eng dilo tše le naganago gore di bohlokwa ge re dutše legogong mmogo?
- 11 Gopodišiša dikgoplo tše dingwe le barutwana, bjalo ka go de sware batho ba bangwe, go se tšeye sekgoba se se golo, go theeletša seboledi, bj.bj.
- 12 Hlalosa o bontšha barutwana mokgwa wa go dula legogong ka go bala ka go abelana, bjalo ka:
  - a Re dula re farile seseka goba dikhuru godimo, gore go be le sekgoba se lekanego mang le mang.
  - b Re bea diatla tša rena diropeng goba mebeleng ya rena.
  - c Re theeletša re homotše ge kanegelo e balwa.
  - d Re emiša matsogo go bolela.
- 13 Laela barutwana ka moka go tšea metsotsonyana go itlwaetša mokgwa wa go dula ge re bala ka go abelana.
- 14 Gopotša barutwana gore re swanetše go boela madulong ka pela ka setu.
- 15 Bontšha barutwana mokgwa wa go boela morago madulong. Hlalosa gore ba se sware motho ka diatla, ba homotše, ba sepele ka pela ka hlokomelo.
- 16 Bitša barutwana mothaladi ka mothaladi go boela madulong a bona.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso 30

BEKE 1

- 1 Gopotša barutwana gore re tla ba le tsela ya tatelano go neela **matlakalatšhomo a go bala**.
- 2 Gopotša barutwana gore balebedi ba tla neela mphato matlakalatšhomo.
- 3 Gopotša barutwana mo matlakalatšhomo a bolokilwego le ka moo a arogantšhitšwego ka gona.
- 4 Gopotša barutwana mokgwa wa go kuka mokgobo wa matlakalatšhomo ka dihlopha, mothaladi, bj.bj.
- 5 Ba gopotše mokgwa wa go neela matlakalatšhomo gabotse, ka hlokomelo, ka pela.
- 6 Bitša balebedi ba Labobedi go tla ba neele matlakalatšhomo.
- 7 Ba laele go itlwaetša go neela matlakalatšhomo.
- 8 Ba laele go dula fase ba homotše.
- 9 Laela barutwana ka moka go lebelela matlakalatšhomo.
- 10 Gopotša barutwana ka dika mo matlakalatšhomong a go bala:
  - a Mahlo: Lebelela o bolele mantšu.
  - b Molomo: Bitša mantšu.
  - c Morutwana o tee a bala: Go bala o le nnoši.
  - d Barutwana ba babedi ba bala: Go bala ka bobedi.
- 11 Gopotša barutwana gore balebedi ba tla tšea maikarabelo a go kgoboketša matlakalatšhomo.
- 12 Gopotša barutwana mokgwa wa go kgoboketša matlakalatšhomo a mothaladi, sehlopha, bj.bj.
- 13 Gopotša barutwana mob a swanetšego go bea matlakalatšhomo.
- 14 Bitša balebedi ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša matlakalatšhomo.
- 15 Ke moka, ba fe teko ya ka pela ta go bolela go leka ge ba gopola dika le go itlwaetša go emiša matsogo ge ba nyaka go bolela.
- 16 Botšiša barutwana dipotšišo tše bjalo ka:
  - a Ke seka sefe sa go re botša go bala ba babedi?
  - b Seka sa molomo se emela eng?
  - c O swanetše go dira eng ge o bona seka sa molomo?
  - d Bj, bj.

Laboraro

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo **Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.**
  - a Fapana
    - Neela dipuku tša barutwana.
    - Thala sebopego se BONOLO letlapeng.
    - Hlalosa gore barutwana ba swanetše go thala sebopego sa go FAPANA ka dipukung.
    - Boeletša ga 4–5.

BOKGONI BA GO ANEGA (BEKE YA PELE YA TABAKGOLO)

- 1 Hlalosa gore lenyaga re tlike go šoma ka dihlophana tša bokgoni ba go anega. Re tla swanela go bopa dihlophana ka pela.
- 2 Botša barutwana mokgwa wa go bopa dihlophana. Bontšha barutwana gore ba tla ba dihlopheng dife.
- 3 (Mohlala: ge barutwana ba dutše ka methaladi, mokgwa o boleta wa go bopa sehlopha ke ge barutwana ba babedi mothalading wa pele ba retologa go leba ba babedi ka morago mothalading wa bobedi)
- 4 Kgonthišiša gore barutwana ka moka ba kwišiša gore ke mang a lego sehlopheng sa bona le mokgwa wa bopa sehlopha.
- 5 Bapala papadi go thuša barutwana go ithuta mokgwa wa go bopa dihlophana ka pela ka setu.
- 6 Hlalosa gore ge o bolela lentšu ‘eya’ barutwana ba tla swanela go tšea metsotswana e 30 go bopa dihlophana.
- 7 Morutwana o a sego a tsena sehlopheng ka metsotswana e 30 o tšwile, ga mmogo le sehlopha ka moka! Ba swanetše gore bjale ba tle go ema pele ga phaphoši.
- 8 Bapala papadi ye go fihla go šala sehlopha se tee (ge go nyakega, fokotša nako go metsotswana e 20 goba e 10).

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagaša modumo o moswa le mantšu

- 1 Gopotša barutwana gore ge re dira ditumatlhaka ngwaga wo, go bohlokwa go theeletša ka hlokomelo.
- 2 Hlalosa gore lehono re tla bapala '**Morutiši o re**'.
- 3 Gopotša barutwana melao:
  - a Hlalosa gore o ile go dira tšhišinyego ye fapanego, bjalo ka swara hlogo ya gago; fofiša khaethe; šikinya nko ya gago; fofa ga raro; bj. bj.
  - b Ge o re 'morutiši o re' pele, barutwana ba swanetše go dira tiro yeo.
  - c Ge o sa re 'morutiši o re', gona barutwana ba swanetše go ema thwi.
  - d Ge morutwana a dira tiiro ge o se wa re 'morutiši o re', gona morutwana o tšwile gomme o swanetše go dula fase.
  - e Mothopa sefoka ke wa go šala a emeletše.
- 4 Botša barutwana gore ba emelele.
- 5 Bapala papadi go fihlela go eme morutwana o tee fela.

Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leletere/mantšu/mafoko

- 1 Gopotša barutwana gore balebedi ba tla tšea maikarabelo a go neela dipuku le matlakalatšhomo a go bala.
- 2 Gopotša barutwana moo dipuku di tlogo bolokwa gona le ka mo di arogantšhitšwego ka gona. (dihlopha, methaladi, bj. bj.)
- 3 Gopotša barutwana mokgwa wa go kuka mokgobo wa dipuku tša sehlopha sa bona, mothaladi, bj. bj.
- 4 Ba gopotše mokgwa wa go neela dipuku gabotse, ka hlokomelo, ka pela (ga ba swanela go foša dipuku!)
- 5 Bitša barutwana ba mmalwa go ba balebedi ba dipuku ba letšatši. Ba swanetše go fapana le bao o šetšego o ba kgethile.
- 6 Laela balebedi ba dipuku go itlwaetša go neela dipuku.
- 7 Ba laele go dula fase ka setu.
- 8 Ge morutwana o mongwe le o mongwe a na le puku, ba laele go bula letlakala la mathomo la go hlweka.
- 9 Laela barutwana go kopisa maina a bona ka dipukung. Hlalosa gore barutwana ba tla ba le metsotso e mebedi fela go dira se. (Go bohlokwa go tlwaetša barutwana go dira se ka pela!) Hlalosa gore ba swanetše go kgona go ngwala maina a bona ka pela!
- 10 Laela barutwana go ngwala maina a bona gabotse ka pela ka fase ga letšatšikgwedi. Hlalosa gore ba tla ba le metsotswana e 30 go dira se.
- 11 Laela barutwana ba nago le nako go ngwala maina a bona gape (goba gantši ka mo ba ka kgonago ka metsotswana e 30).

12 Gopotša barutwana mo ba swanetšego go bea dipuku.

13 Ge metsotswana e 30 e fedile, laela barutwana go tswalela dipuku tša bona.

14 Bitša balebedi ba dipuku ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša dipuku.

Ela hloko: O ka lebelela go ngwala maina ga barutwana go dira kelo ya go se be ya semmušo go bona barutwana bao ba kgonago go ngwala maina a bona, le ka moo ba kgonago go a ngwala ka pela.

Go ngwala:

Metsostso e 30

Go beakanya le go rulaganya

FREIMI YA GO NGWALA

Sekolo se dira gore ke ikwe _____

Selo se tee se ka se ratago ka sekolo ke _____

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono barutwana ba tla tla tša lefoko go seo ba se ngwadilego ka Mošupologo.
- 2 Lehono ba tla nagana ka selo se tee se ba se ratago ka sekolo.
- 3 Balela barutwana difreimi tše mpsha tša go bala.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go bontšha barutwana gore **o nagana pele o ngwala**.
- 5 Hlalosa tše dingwe tša dikakanyo tše o nago natšo tša go tlatša freimi ya go ngwala, bjalo ka: Ke rata go ruta barutwana go bala, ka lebaka la gore go bala go bohlokwa.
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go go tlaleletša sethalwa sa gago, bjalo ka: Wena o šoma le barutwana ka sehlophana.
- 7 Hlalosa mantšu a o tlogo go a ngwala. **Thala** mothaladi **wa lentšu le lengwe le le lengwe**.
- 8 Šomiša **tšhupetšo** go tlatša lefoko la mafelelo la freimi ya go ngwala, bjalo ka: **Selo se tee se ke se ratago ka sekolo ke go ruta go bala**.
- 9 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago**.
- 10 **Šomiša dithušathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go thuša go ngwala mantšu ao a lego bothata.
- 11 **Phumula mohlala** wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša **barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona**.

DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Gopotša barutwana gore ka Mošupologo, re naganne ka mokgwa wo re ikwago ka sekolo.

- 2 Lehono re tla tlatša lefoko go sengwalwa sa rena.
- 3 Botšiša barutwana: Ke eng selo se tee se o se ratago ka sekolo?
- 4 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 5 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 6 Gopotša barutwana mokgwa wa go **sokologa o bolele:**
  - a Barutwana ba swanetše go sokologela go motho yo a lego kgauswi le bona.
  - b Ba swanetše go tšea sebaka go botša wa mphato dikarabo tša dipotšišo.
  - c Ge wa mphato a bolela, ba swanetše go theeletša gabotse!
- 7 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka selo se ba se ratago ka sekolo.
- 8 **Sepela ka phaphošing o kgonthišiše gore morutwana mongwe le mongwe o na le wa mphato go bolela le yena. Kgonthiša gore ba bolela ka potšišo ye o e botšišitšwego,**
- 9 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 go go botša gore bomphato ba bona ba rata eng ka sekolo.
- 10 Ba swanetše gore: Selo se tee se wa mphato a se ratago ka sekolo ke ...
- 11 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala, go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

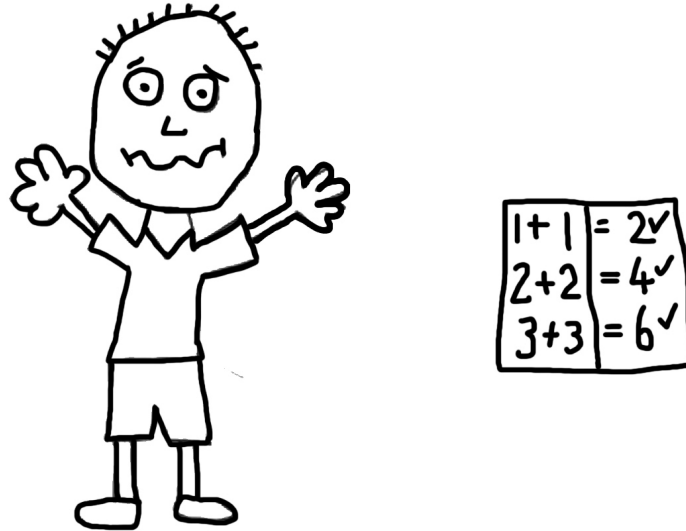
GO NGWALA

- 1 **Bitša balebeledi ba dipuku bona bale go neela barutwana dipuku.**
- 2 Laela barutwana go hwetša mošomo wa bona wa Mošupologo. Ba tla tlaleletša go se.
- 3 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 4 Kgopela barutwana go bala seo ba se ngwadilego.
- 5 Thuša barutwana go go feleletša freimi ya go ngwala.
- 6 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme ba šomiše dithušathuto.**
- 7 Hlohleletša barutwana.

SOKOLOGA O BOLELE

- 1 Ge go šetše metsotso e 2–3, laela barutwana go bea diphensele tša bona kgakala.
- 2 Gopotša barutwana gore ge re **sokologa re bolela**, re lebelela wa mphato re ahleahle!
- 3 Laela barutwana go **sokologa ba bolele** le wa mphato ka diswantšho tša bona.

*Lekeletša mošomo wo barutwana ba o ngwadilego **boleng ba mahlo** a bona ka phaphošing. Se se tla thuša gore ba be le poledišano ka tabakgolo.*

Se ke se ratago ka sekolo ke Dipalo.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Gopotša barutwana gore re tla ba le tsela ya tatelano go neela **matlakalatšhomo a go bala**.
- 2 Gopotša barutwana gore balebedi ba tla neela mphato matlakalatšhomo.
- 3 Gopotša barutwana mo matlakalatšhomo a bolokilwego le ka moo a arogantšhitšwego ka gona.
- 4 Gopotša barutwana mokgwa wa go kuka mokgobo wa matlakalatšhomo ka dihlopha, mothaladi, bj.bj.
- 5 Ba gopotše mokgwa wa go neela matlakalatšhomo gabotse, ka hlokomelo, ka pela.
- 6 Bitša balebedi ba Laboraro go tla ba neele matlakalatšhomo.
- 7 Ba laele go itlwaetša go neela matlakalatšhomo.
- 8 Ba laele go dula fase ba homotše.
- 9 Laela barutwana ka moka go lebelela matlakalatšhomo.
- 10 Gopotša barutwana ka dika mo matlakalatšhomong a go bala:
  - a Mahlo: Lebelela o bolele mantšu.
  - b Molomo: Bitša mantšu.
  - c Morutwana o tee a bala: Go bala o nnoši.
  - d Barutwana ba babedi ba bala: Go bala le le ba babedi
- 11 Hlalosa gore lehono ke Laboraro, barutwana ba swanetše go lebelela tiro ya Laboraro.
- 12 Šupetša mokgwa wa go dira tiro o šomiša dika.

- 13 Ke moka, hlaloseša barutwana go dira tiro ye ka go ikemela (*tshela go bala ka bobedi lehono*).
- 14 Hlalosa gore ge re dira go **bala ka go ikemela**, re swanetše:
- a Lebelela letlakala la rena.
  - b Leka go bala mantšu mo letlakaleng ka setu.
  - c Ge re sa tsebe lentšu, re ka botšiša motho wa dutšego kgauswi le rena goba ra tshela lentšu le.
- 15 Efa barutwana nako ya go itlwaetša go bala ka go ikemela. Sepela ka phaphošing go kgonthišiša gore barutwana ba šoma ka matlakalatšhomo.
- 16 Ka morago ga metsotso e 5, gopotša barutwana gore balebedi ba tla ba le maikarabelo a go kgoboketša matlakalatšhomo a go bala.
- 17 Gopotša barutwana mokgwa wa go kgoboketša matlakalatšhomo ka methaladi, dihlopha, bj bj.
- 18 Gopotša barutwana moo ba swanetšego go bea matlakalatšhomo.
- 19 Bitša balebedi ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša matlakalatšhomo.
- 20 Ke moka, efa barutwana potšišo ya go bolela go dira kelo ya mogopolo ya dika le tlwaelo ya go emiša seatla go bolela.
- 21 Botšiša dipotšišo bjalo ka:
- a Naa seka sa go re botša go bala ka bobedi ke sefe?
  - b Naa seka sa molomo se bolela eng?
  - c Naa o swanetše go dira eng ge o bona seka sa molomo?
  - d Bj. bj.

Labone

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go kgaogantšha le go kopanya

- 1 Gopotša barutwana gore ge re dira medumo ngwaga wo, go bohlokwa go theeletša ka hlokomelo.
- 2 Hlalosa gore lehono re tla bapala papadi e bitšwago itšokotše, itšokotše, **kgahla**.
- 3 Hlalosetša barutwana melao:
  - a Hlalosa gore o tšile go šomiša mantšu a mabedi: itšokotša le kgahla.
  - b Ge o re itšokotše, barutwana ba swanetše go itšokotša.
  - c Ge o re kgahle ba swanetše go ema thwii.
  - d Ge ba sa kgahla ba tšwile.
- 4 Botša barutwana go ema.
- 5 E re: itsokotse, itsokotse, itšokotše, itšokotše, itšokotše, kgahla!
- 6 Bitša morutwana yo a sa kgahlego go dula fase.
- 7 Boeletša makgetlo a mmalwa.

Go bala ka go abelana:

Metsotso 15

Go bala lekgetlo la bobedi

- 1 Gopotša barutwana gore ngwaga wo re tla bala ka go abelana.
- 2 Ba gopotše gore go bala ka go abelana go dirwa mo **legogong**, mo pele ga phaphoši.
- 3 Hlalosa gore re tla dula **legogong** ka pela re homotše.
- 4 Bontšha mokgwa wa go dula legogong. Hlalosa gore matsogo a bona ga a sware motho o mongwe, ba homotše, gomme phakise ba sepele ka hlokomelo.
- 5 Kgetha tatelano ya go šuthiša legogo ye e tla šomelago phaphoši le barutwana gabotše, bjalo ka **Mothaladi ka Mothaladi**
- 6 Botša barutwana gore ba mo mothalading ofe, gore ba tsebe ge eba ke ba Mothaladi 1, Mothaladi 2, Mothaladi 3, bj. bj.
- 7 Botša barutwana gore ba swanetše go **gopola methalo** ya bona.
- 8 Bitša barutwana **mothaladi ka mothaladi** go dula legogong.
- 9 Gopotša barutwana mokgwa wa go dula legogong ge go balwa ka go abelana:
  - a Re dula re farile seseka goba dikhuru godimo, gore go be le sekgoba se lekanego mang le mang.
  - b Re bea diatla tša rena diropeng goba mebeleng ya rena.
  - c Re theeletša re homotše ge kanegelo e balwa.
  - d Re emiša matsogo go bolela.
- 10 Hlalosa gore ka nako ya Go bala ka go abelana, barutwana ba swanetše go theeletša dikanegelo ka hlokomelo.

- 11 Bontšha barutwana letlakala 2 la pukutšhomo ya DBE.
- 12 Botšiša dipotšišo tše di latelago. Gopotša barutwana gore ba emiše matsogo ge ba nyaka go araba:
  - a Ke mang a ilego lewatle ka nako ya maikutšo?
  - b Ke mang wo a ilego go Kokoagwe?
  - c Naa Jabu o be a ikwa bjang go dula gae ka nako ya maikhutšo?
- 13 Laela barutwana go itlwaetša go dula metsotsonyana ya go bala la go abelana.
- 14 Ba gopotše gore re swanetše go boela go dula ka pela ka setu.
- 15 Bontšha barutwana mokgwa wa go boela madulong a bona. Hlalosa gore matsogo ga a kgome ba bangwe, ba homotše, ba sepela ka pela ka go hlokomela.
- 16 Bitša barutwana mothaladi ka mothaladi go boela madulong a bona.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso 30

- 1 Gopotša barutwana gore re tla ba le tsela ya tatelano go neela **matlakalatšhomo a go bala**.
- 2 Gopotša barutwana gore balebedi batla neela mphato matlakalatšhomo.
- 3 Gopotša barutwana mo matlakalatšhomo a bolikilwego le ka moo a arogantšhitswego ka gona.
- 4 Gopotša barutwana mokgwa wa go kuka mokgobo wa matlakalatšhomo ka dihlopha, mothaladi, bj.bj.
- 5 Ba gopotše mokgwa wa go neela matlakalatšhomo gabotse, ka hlokomelo, ka pela.
- 6 Bitša balebedi ba Labone go tla ba neele matlakalatšhomo.
- 7 Ba laele go itlwaetša go neela matlakalatšhomo.
- 8 Ba laele go dula fase ba homotše.
- 9 Laela barutwana ka moka go lebelele matlakalatšhomo.
- 10 Gopotša barutwana ka dika mo matlakalatšhomong a go bala:
  - a Mahlo: Lebelela o bolele mantšu.
  - b Molomo: Bitša mantšu.
  - c Morutwana o tee a bala: Go bala o nnoši.
  - d Barutwana ba babedi ba bala: Go bala le le ba babedi.
- 11 Hlalosa gore lehono ke Labone, ka fao ba swanetše go lebelela tiro ya Labone.
- 12 Šupetša mokgwa wa go dira tiro ba šomiša dika.
- 13 Ke moka, hlaloseša barutwana go dira tiro ye ka go ikemela (*tshela go bala ka bobedi lehono*).
- 14 Hlalosa gore ge re dira go **bala ka go ikemela**, re swanetše:
  - a Lebelela letlakala la rena.
  - b Leka go bala mantšu mo letlakaleng ka setu.
  - c Ge re sa tsebe lentšu, re ka botšiša motho wa dutšego kgauswi le rena goba ra tshela lentšu.
- 15 Efa barutwana nako ya go itlwaetša go bala ka go ikemela. Sepela ka phaphošing go kgonthiša gore barutwana ba šoma ka matlakalatšhomo.

- 16** Ka morago ga metsotso e 5, gopotša barutwana gore balebeledi ba tla ba le maikarabelo a go kgoboketša matlakalatšhomo a go bala.
- 17** Gopotša barutwana mokgwa wa go kgoboketša matlakalatšhomo a mothaladi, sehlopha, bj.bj.
- 18** Gopotša barutwana mo ba swanetšego go bea matlakalatšhomo.
- 19** Bitša balebeledi ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša matlakalatšhomo.
- 20** Ke moka, ba fe teko ya ka pela ta go bolela go leka ge ba gopola dika le go itlwaetša go emiša matsogo ge ba nyaka go bolela.
- 21** Botšiša barutwana dipotšišo tše bjalo ka:
- a** Naa ke seka sefe sa go re botša go bala ka bobedi?
  - b** Naa seka sa molomo se emela eng?
  - c** Naa o swanetše go dira eng ge o bona seswantšho sa molomo?
  - d** Bj bj.

Labohlano

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya t abakgolo.
  - a Swana
  - b Fapana
    - Kgoboketša dilo tše dingwe, bjalo ka dipukutšhomo tša DBE tše 2, phensele, ditšhoko tše 2, sephumodi.
    - Bontšha barutwana dilo tše pedi.
    - Hlalosa gore ge dilo tše di SWANA, barutwana ba swanetše go iša MONWANA WA MOGOGORUPA GODIMO.
    - Ge di sa swane, ba swanetše go bea matsogo ditafole tša bona.

POLEDIŠANO KA SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA

- 1 Ngwala freimi ya poleledišano letlapeng:
  - a Dijo tša ka tša mmamoratwa ke ...
  - b Tiro ya ka ya mmamoratwa ke ...
- 2 Hlalosa gore lenyaga re tlile go šoma ka dihlophana go bolela ka dingwalwa tša rena tša go bala ka go abelana. Re tla swanela go tsena dihlophaneng tša rena ka pela.
- 3 Ge re tsena dihlopheng, re tla šomiša mantšu a go thoma lefoko mo papetleng go swara poleledišano.
- 4 Balela barutwana freimi ya poleledišano.
- 5 Hlalosa gore ge re seno tsena dihlopheng tša rena, morutwana o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka sa go araba potšišo e nngwe le e nngwe.
- 6 Hlagiša 'patla ya go bolela/leswika/selo'
- 7 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go fetiša patla ya go bolela. Ge ba swere patla ye, ke sebaka sa bona sa go bolela. Ge o mongwe sehlopheng a swere patla, ba swanetše go theeletša.
- 8 Bitša barutwana ba bararo go tla pele ga phaphoši gomme o šupetše mokgwa wa go fetiša patla le go araba potšišo:
  - a Morutwana 1 o swanetše go araba Potšišo 1
  - b Morutwana 2 o swanetše go araba Potšišo 1
  - c Morutwana 3 o swanetše go araba Potšišo 1
  - d Morutwana 4 o swanetše go araba Potšišo 1
  - e Morutwana 1 o swanetše go araba Potšišo 2
  - f Morutwana 2 o swanetše go araba Potšišo 2
  - g Morutwana 3 o swanetše go araba Potšišo 2

- h** Morutwana 4 o swanetše go araba Potšišo 2
- 9** Gopotša barutwana mokgwa wo ba swanetšego go dira dihlophana. Ba gopotše gore ka mang a tlogo ba sehlopheng se sengwe le se sengwe. Tše e swanetše dihlopha tša go swana le tša Laboraro!
- 10** Kgonthiša gore barutwana ka moka ba gopola bao ba swanetšego go ba sehlopheng sa bona.
- 11** Hlalosa gore ge bolela lentšu le 'sepela' barutwana ba tla ba le metsotswana go tsena dihlopheng.
- 12** Ke moka, fetiša patla ya go bolela go sehlopha se sengwe le se sengwe.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go hwetša mantšu

- 1** Hlalosa gore ge re dira medumo lenyaga, re swanetše go theeletša gabotse.
- 2** Hlalosa gore lehono re tla bapala papadi ye e bitšwago **Setulo sa ka le nna**. Ye ke papadi e nyakago gore re theeletše gabotse! Re tla šomiša papadi ye kgafetša ngwaga ka moka.
- 3** Hlalosetša barutwana melao:
- a** Hlalosa gore barutwana ba tla ema kgauswi le ditulo tša bona.
  - b** O tla fa ditaelo.
  - c** Barutwana ba swanetše go theeletša letlema gabotse, gore ba dire selo sa nnete.
- 4** Botša barutwana go emelela.
- 5** Efa ditaelo bjalo ka:
- a** ema morago ga setulo
  - b** kukela setulo godimo
  - c** namela mo setulong
  - d** tshela setulo

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mafelelo

- 1** Hlalosa gore go bala ka go abelana bekeng e nngwe le e nngwe, re tla dira mošongwana wa go bala la mafelelo.
- 2** Hlalosa gore barutwana ba tla bolela ka sengwe se ba se ratago bjalo ka seswantšho go tšwa mošongwana wa go feta ya go bala ka go abelana.
- 3** Šomiša **tšhupetšo** go bontšha barutwana mokgwa wa go fa mafoko a 1–2 a kakaretšo ya seo ba se gopolago ka seswantšho. **Ke gopola gore Jabu o be a nyamile ka gobane bolawa ke bodutu e le tšhikanoši.**
- 4** Bala gape kanegelo go tšwa letlakala 2 la pukutšhomo ya DBE.
- 5** Laela barutwana go nagana ka **dikakaretšo tša bona**.

- 6 Kgotela barutwana ba 2–3 go **abelana** dikgopolo tša bona le mphato. **Thuša** barutwana go bopa mafoko.
- 7 Hlalosa gomme o phošolle diphošo tša barutwana tša go tšwelela kgafetšakgafetša.
- 8 Gopotša barutwana mokgwa wa go **sokologa o bolele:**
  - a Barutwana ba swanetše go sokologela go motho yo a lego kgauswi le bona.
  - b Ba swanetše go tšea sebaka go botša wa mphato dikarabo tša dipotšišo.
  - c Ge wa mphato a bolela, ba swanetše go theeletša gabotse!
- 9 Laela barutwana go sokologa ba bolele le go abelana dipego tša bona le wa mphato.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

- 1 Gopotša barutwana gore re tla ba le tsela ya tatelano go neela **matlakalatšhomo a go bala**.
- 2 Gopotša barutwana gore balebedi ba tla neela matlakalatšhomo go mphato.
- 3 Gopotša barutwana mo matlakalatšhomo a bolokwago le ka moo a arogantšhitšwego ka gona.
- 4 Gopotša barutwana mokgwa wa go kuka mokgobo wa matlakalatšhomo ka dihlopha, mothaladi, bj.bj.
- 5 Ba gopotše mokgwa wa go neela matlakalatšhomo gabotse, ka hlokomelo, ka pela.
- 6 Bitša balebedi ba Labohlano go tla ba neele matlakalatšhomo.
- 7 Ba laele go itlwaetša go neela matlakalatšhomo.
- 8 Ba laele go dula fase ba homotše.
- 9 Laela barutwana ka moka go lebelela matlakalatšhomo.
- 10 Gopotša barutwana ka dika mo matlakalatšhomong a go bala:
  - a Mahlo: Lebelela o bolele mantšu.
  - b Molomo: Bitša mantšu.
  - c Morutwana o tee a bala: Go bala o nnoši.
  - d Barutwana ba babedi ba bala: Go bala ka bobedi.
- 11 Hlalosa gore lehono ke Labohlano, barutwana ba swanetše go lebelele tiro ya Labohlano.
- 12 Bontšha mokgwa wa go dira tiro, o šomiša dika.
- 13 Ke moka, hlalosa gore ba swanetše go dira tiro ka go ikemele (*tshela go bala ka bobedi lehono*).
- 14 Hlalosa gore ge re dira go **bala ka go ikemela**, re swanetše:
  - a Lebelela letlakala la rena.
  - b Leka go bala mantšu mo letlakaleng ka setu.
  - c Ge re sa tsebe lentšu, re ka botšiša motho wa dutšego kgauswi le rena goba ra tshela lentšu le.
- 15 Efa barutwana nako ya go itlwaetša go bala ka go ikemela. Sepela ka phaphošing go kgonthiša gore barutwana ba šoma ka matlakalatšhomo.
- 16 Ka morago ga metsotso e 5, gopotša barutwana gore balebedi bat la ba le maikarabelo a go kgoboketša matlakalatšhomo a go bala.

- 17** Gopotša barutwana mokgwa wa go kgoboketša matlakalatšhomo ka methaladi, dihlopha, bj.bj.
- 18** Gopotša barutwana moo ba swanetšego go bea matlakalatšhomo.
- 19** Bitša balebeledi ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša matlakalatšhomo.
- 20** Ke moka, efa barutwana potšišo ya go bolela go dira kelo ya mogopolo wa dika le tlwaelo ya go emiša seatla go bolela.
- 21** Botšiša dipotšišo bjalo ka:
- a** Naa seka sa go re botša go bala ka bobedi ke sefe?
  - b** Naa seka sa molomo se bolela eng?
  - c** Naa o swanetše go dira eng ge o bona seswantšho sa molomo?
  - d** Bj. bj.

Mphato 2

KOTARA 1

Beke

2

Tshedimošo

Mošupologo

Mešongwana wa bomolomo

Metsotso e 15

BOELETŠA TABAKGOLO: GO FIHLELELA TSEBO YEO BA NAGO LE YONA (BEKE YA BOBEDI YA TABAKGOLO)

- 1 Gopotša bana gore ngwaga wo re tlo ithuta ditabakgolo tše fapanego.
- 2 Thala sediko le lentšu **sekolo** mo gare ga letlapa.
- 3 Botšiša barutwana: *O tseba eng ka sekolo se o bego o sa se tsebe beke ya go feta?*
- 4 Ngwala dikgopolo tša barutwana go dikologa mmapa wa dikgopolo. Hlopha dikgopolo tša go swana gotee.
- 5 Ge barutwana ba palelwa ke go araba, botšiša dipotšišo tša go hlohleletša tše latelago:
  - a Naa o dirile eng sekolong beke ya go feta?
  - b Naa ke eng se seswa se o ithutilego sona?
  - c Naa o kwa bjang ka Mphato wa 2?

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Hlalosa go ngwageng o, re tšile go ithuta mantšu a mantši a maswa go re thuša go bolela menagano le dikgopolo tša bokaone!
- 2 Ruta o šomiša PATS. (Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 3 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - a Go feta
    - Laela barutwana ba BARARO go ema thoko e tee ya gago.
    - Laela morutwana o TEE go ema ka thoko e nngwe.
    - Botšiša barutwana: ke sehlopha sefe sa barutwana se nago le barutwana ba go GO FETA go sona?
    - Boeletša ka barutwana ba dinomoro tša go fapana.

Mongwalo

Metsotso e 15

- 1 Hlalosa gore go bohlokwa go tšea sephetho ka melao ya rena ya phaphoši.
- 2 Botšiša barutwana: Ke mehola efe e bohlokwa ka phaphošing ya rena?
- 3 Ngwala dikgopolo tša barutwana letlapeng.
- 4 Ke moka, dira melao mmogo le barutwana.
- 5 Methalohlhali e mengwe ya phaphoši:
  - a E swanetše go akaretša mehola e beilwego.
  - b E swanetše ngwadiwa ka tumelo (Re tla ... go na le Re ka se ...).
  - c Melao e swanetše go akaretša.
  - d Go swanetše go ba le melao ya phaphoši e 5–7.

- e **Ela hloko:** Ka morago ga sekolo, ngwala melao mo papetleng e kgolo ya pampiri. E lekeletše gore barutwana ka moka ba e bone.

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mathomo

- 1 Gopotša barutwana gore ngwaga wo re tlile go bala ka go abelana.
- 2 Gopotša barutwana gore go bala ka go abelana go tla direga mo legogong, fa pele ga phaphoši (goba mo gongwe, ge se se ka se lokele phaphoši ya gago).
- 3 Gopotša barutwana gore re tla swanela go dula legogong ka pela, ka setu.
- 4 Gopotša barutwana mokgwa wa go šuthiša legogo. Hlalosa gore letsogo la bona ga le a swanela go kgoma motho, ba homotše, gomme ba swanetše go sepela ka go phakiša ka hlokomelo.
- 5 Bitša barutwana mothaladi ka mothaladi go šuthiša legogo.
- 6 Ge barutwana ka moka ba dutše legogong, Hlalosa gore re tla hloka go boela madulong a rena ka pela, ka setu.
- 7 Ruta **šedi-kgogedi**, bjalo ka:
1-2-3 GO NNA
1-2-3 – GO WENA!
- 8 Botša barutwana gore šedi-kgogedi e šoma bjang:
  - a Ge ba kwa '1-2-3 MAHLO GO NNA' ba swanetše go homola.
  - b Ba swanetše go re '1-2-3 MAHLO GO WENA'
  - c Ba swanetše go dula ka setu madulong a bona ba lebeletše morutiši.
- 9 Bapala papadi le barutwana go ba thuša go ithuta šedi-kgogedi:
  - a Laela barutwana go bolela le bao ba dutšego kgauswi.
  - b E re: '1-2-3 – MAHLO GO NNA'
  - c Barutwana ba swanetše go re: '1-2-3 MAHLO GO WENA'
  - d Ba swanetše go dula madulong a bona ba lebeletše morutiši.
  - e Ntšha barutwana bao ba sa latelego melao.
- 10 Ge le fetša go itlwaetša šedi-kgogedi, gopotša barutwana gore ba tla swanela go boela madulong ka pela ka setu.
- 11 Gopotša barutwana mokgwa wa go boela madulong. Hlalosa gore matsogo a bona ga a swane motho o mongwe, ba homotše, gomme ba swanetve go sepela ka pela ka hlokomelo.
- 12 Bitša barutwana mothaladi ka mothaladi go boela morago madulong a bona.

Go ngwala:

Metsotso 30

Go beakanya le go rulaganya

FREIMI YA GO NGWALA

Lenyaga, ke nyaka go ithuta _____

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono barutwana ba tla thala ka **mokgwa wo ba ikwago lehono sekolong**.
- 2 Balela barutwana freimi ya go ngwala godimo.
- 3 Šomiša **tšhupetšo** go bontšha barutwana gore **o nagana pele o ngwala**.
- 4 Botša barutwana tše dingwe tša dikgopolo tše o nago natšo ka seswantšho, bjalo ka: Ke rata go tseba go feta ka morutwana o mongwe le o mongwe ka phaphošing ya rena.
- 5 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho sa gago o lebega o thabile ka phaphošing.
- 6 Hlalosa mantšu a o tlogo a ngwala: **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe**.
- 7 Šomiša tšhupetšo go feletša freimi ya go ngwala: Ngwaga wo, ke rata go tseba go feta ka barutwana ba ka.
- 8 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 9 **Šomisa dithušathuto**, bjalo ka mantšu a tlwaelo le mantšu a tlotlontšu a tabakgolo go thuša go ngwala mantšu ao a go fago bothata.
- 10 Phumula mohlala wa gago mo letlapeng. Hlalosa gore se ebe e le mohlala, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Botšiša barutwana: Naa o nyaka go ithuta eng go feta ngwaga wo?
- 2 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala**.
- 3 Gopotša mokgwa wa **go sokologa o bolele**:
  - a Barutwana ba swanetše go sokologela go motho yo a lego kgauswi le bona.
  - b Ba swanetše go tšea sebaka go botša wa mphato dikarabo tša dipotšišo.
  - c Ge wa mphato a bolela, ba swanetše go theeletša gabotse!
- 4 Laela barutwana go **sokologa ba bolele** le go boledišana ka dikgopolo le wa mphato.
- 5 Efa barutwana metsotso e 2–3 go sokologa ba bolele.
- 6 Bitša barutwana ba 2–3 go go botša selo se tee se ba nyakago go ithuta go feta.
- 7 Ba swanetše gore: Lenyaga, ke nyaka go ithuta go feta ka ...
- 8 Hlalosa gore barutwana bjale ba tla thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

GO NGWALA

- 1 Bontšha barutwana papetla ya balebeledi ba phaphoši. Hlalosa gore balebeledi ba beke ke bo mang.
- 2 **Bitša balebeledi ba dipuku bona bale go neela barutwana dipuku.**
- 3 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 4 Kgopela barutwana ba go botše ka seo ba se ngwadilego.
- 5 Thuša barutwana go tlatša sešupo.
- 6 Hlohleletša barutwana.
- 7 **Bitša balebeledi bale go kgoboketša dipuku.**

Lenyaga ke nyaka go ithuta ka lefaufau.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

- 1 Bontšha barutwana papetla ya balebeledi ba phaphoši. Gopotša barutwana gore balebeledi ba beke ke bafe.
- 2 Gopotša barutwana gore balebeledi ba dipuku ba neela dipuku le matlakalatšhomo a go bala.
- 3 Hlalosa gore mošomo o mongwe wa balebeledi ke molebeledi wa setu.
- 4 Hlalosa gore balebeledi ba setu ba swanetše go gopotša barutwana go homola ka nako ya go bala ka go ikemela.
- 5 Bontšha barutwana gore balebeledi ba setu ba swanetše go dira eng.
- 6 Hlalosa gore balebeledi ba setu ba beke ke bafe.
- 7 Bitša balebeledi bale go tla go neela matlakalatšhomo a go bala.
- 8 Laela barutwana ka moka go lebelela matlakalatšhomo.
- 9 Hlalosa dika mo matlakalatšhomong a go bala
  - a Mahlo: Lebelela o bolele mantšu
  - b Molomo: Bitša mantšu
  - c Morutwana o tee a bala: Go bala o nnoši
  - d Barutwana ba babedi ba bala: Go bala ka bobedi.
- 10 Bala ditaello tša mošongwana wa pele wa beke 3 ya Mošupologo le barutwana.
- 11 Ke moka, hlalose tša barutwana gore ba dire se **ka go ikemela** (*tshela go bala lehono!*)
- 12 Gopotša barutwana gore ge re dira go **bala ka go ikemela**, re swanetše:
  - a Lebelela letlakala la rena.
  - b Leka go bala mantšu mo letlakaleng ka setu.
  - c Ge re sa tsebe lentšu, re ka botšiša motho wa dutšego kgauswi le rena goba ra tshela lentšu leo.
- 13 Gopotša barutwana gore ba swanetše go dira mošongwana o ka setu ka go ikemela.
- 14 Efa barutwana metsotso e 15 go itlwaetša mošongwana o. Ka nako ye, bitša barutwana ba mmalwa tafoleng ya gago go tlatša mothalotlhathi (mo fase) ya teko ya sehlopa sa go bala ka go hlahlwa.
- 15 Ge metsotso e 15 e fela, efa barutwana makhutšo a mannyane. Bapala papadi ka pela: Morutiši o re.
- 16 Bala ditaello tša tiro ya beke 3 Mošupologo le barutwana.
- 17 Gopotša barutwana gore ba tla tlatša tiro ka setu ka go ikemela.
- 18 Efa barutwana metsotso e 15 go itlwaetša tiro ye. Ka nako ye, bitša barutwana ba mmalwa tafoleng ya gago go tlatša mothalotlhathi (mo fase) ya teko ya sehlopa sa go bala ka go hlahlwa.
- 19 Mafelelong a metsotso e 30, bitša balebeledi ba dipuku ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša matlakalatšhomo a go bala.

Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 1	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 2	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 3	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 4	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 5
Morutwana wo ga a tsebe goba o tseba mantšu a mannyane. Go bonala eke ga a lemoge kamano ya ditlhaka le medumo.	Morutwana wo o tseba medumo e mmalwa fela e tlwaelegilego. Go bonala eke ga a tsebe go lemoga kamano ya ditlhaka di na le medumo GOBA o hloka thušo e ntši go bala mantšu a sego a a bona nakong ya go feta.	Morutwana wo o tseba medumo e mengwe. O nyaka thušo go bala mantšu a seo a a bona nakong ya go feta.	Morutwana wo o tseba medumo e mentši e tlwaelegileg e bile o kgona go bala mantšu a mantši. O nyaka thušo go bala mantšu kgafetšakgafetša.	Morutwana wo o tseba medumo e mentši. O kgona go bala mantšu a sego a a bona nakong e fetilego. O bala ka go thelelela le maikutlo. Ke o mongwe wa babadi ba bakaone ka mphantong.

Labobedi

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

- 1 Hlalosa gore ka phaphošing ya rena lenyaga, go bohlokwa go latela melao ye re e dirilego mmogo.
- 2 Bala phetolelo ya mafelelo ya melao le barutwana.
- 3 Swara poledišano ka melao. Bontšha barutwana mokgwa wa go latela melao.
- 4 Kgopela barutwana go bontšha mokgwa wa go latela melao.
- 5 Boledišana ka mehlala ya go roba melao le maitshwaro a sa dumelelwago ka phaphošing.
- 6 Boledišana gore ditlamorago e tla ba dife ka phaphošing ge melao e sa latelwe.

Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere goba maletere/mantšu/mafoko

- 1 Gopotša barutwana gore balebedi ba tla ba le maikarabelo a go neela dipuku le matlakalatšhomo.
- 2 Gopotša barutwana moo dipuku di tlogo bewa le ka moo di arogantšwego (dihlopha, methalo, bj. bj.)
- 3 Gopotša barutwana mokgwa wa go kuka mokgobo wa dipuku tša sehlopha, mothaladi, bj. bj.
- 4 Ba gopotše ka moo ba neelago dipuku gabotse, ka hlokomelo, le ka pela (ga ba swanela go foša dipuku).
- 5 Laela balebedi go itlwaetša go neela dipuku. Ba laele go itlwaetša go neela dipuku.
- 6 Ge morutwana o mongwe le o mongwe a na le puku ya gagwe, ba laele go bula letlakala la mathomo la go hlweka.
- 7 Laela barutwana go kopisa maina a bona ka pela ka dipukung tša bona. Hlalosa gore ba tla ba le metsotso e meraro fela go dira se. (Go bohlokwa go tlwaetša barutwana go dira se ka lebelo!)
- 8 Laela barutwana go kopisa molao wa bona wa mmamoratwa gabotse, ka pela ka fase ga letšatšikgwedi. Hlalosa gore ba tla ba le metsotso e 5 go dira se.
- 9 Laela barutwana bana go le nako ya go oketšega go kopisa molao wa bobedi ka dipukung tša bona. (goba e mentši ka mo ba ka kgonago ka metsotso e 5).
- 10 Ge nako e fedile, laela barutwana go tswalela dipuku tša bona.
- 11 Ba gopotše gore balebedi ba tla tšea maikarabelo a go kgoboketša dipuku.
- 12 Ba gopotše go kgoboketša dipuku tša sehlopha, mothaladi, bj. Bj.
- 13 Gopotša barutwana moo ba swanetšego go bea dipuku.

- 14 Bitša balebedi ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša dipuku.

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mathomo

- 1 Gopotša barutwana gore ngwaga wo re tla bala ka go abelana.
- 2 Gopotša barutwana gore go bala ka go abelana go tla direga mo **legogong**, pele ga phaphoši.
- 3 Hlalosa gore re tla swanela go dula legogong ka pela, ka setu.
- 4 Gopotša barutwana mokgwa wa go šuthiša **legogo**. Hlalosa gore diatla tša bona di seke tša kgoma motho, ba homotše, ba sepele ka pela ka hlokomelo.
- 5 Gopotša barutwana ka tatelano ya go dula legogong ye e swanetšego phaphoši le barutwana ba gago, bjalo ka: **Mothaladi ka mothaladi**.
- 6 Gopotša barutwana gore ba mothalading ofe, gore ba tsebe gore ba Mothaladi 1, Mothaladi 2, Mothaladi 3, bj. bj.
- 7 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go **gopola mothaladi** wa bona.
- 8 Bitša barutwana **mothaladi ka mothaladi** go šuthiša legogo.
- 9 Gopotša barutwana mokgwa wa go dula legogong ka go bala ka go abelana, bjalo ka:
  - a Re dula re farile seseka goba dikhuru godimo, gore go be le sekgoba se lekanego mang le mang.
  - b Re bea diatla tša rena diropeng goba mebeleng ya rena.
  - c Re emiša matsogo go bolela.
- 10 Hlalosa gore ge re bala ka go abelana barutwana ba swanetše go theeletša kanegelo gabotse.
- 11 Balela barutwana godimo kanegelo mo letlakaleng 10 la DBE pukutšhomo.
- 12 Botšiša barutwana dipotšišo tše latelago. Ba gopotše gore ba swanetše go emiša matsogo ge ba nyaka go araba:
  - a Naa ke mang mošemane o moswa kua sekolong?
  - b Ke mang a bonago mošemane o moswa kua sekolong?
  - c Naa ba botšiša mošemane o moswa eng kua sekolong?
- 13 Šomiša **šedi-kgogedi** go goga šedi ya barutwana.
- 14 Gopotša barutwana gore re swanetše go boela madulong ka pela ka setu.
- 15 Bontšha barutwana mokgwa wa go boela morago madulong. Hlalosa gore ba se sware motho ka diatla, melomo ya bona e homole, ba sepele ka pela ka hlokomelo.
- 16 Bitša barutwana mothaladi ka mothaladi go boela madulong a bona.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

- 1 Bontšha barutwana papetla ya balebeledi ba phaphoši. Gopotša barutwana gore balebeledi ba beke ke bafe.
- 2 Gopotša barutwana gore balebeledi ba neela dipuku le matlakalatšhomo a go bala.
- 3 Gopotša barutwana gore balebeledi ba setu ba swanetše go gopotša barutwana ba bangwe go homola ka nako ya go bala ka go ikemela.
- 4 Gopotša barutwana gore balebeledi ba setu e tla ba bomang mo bekeng.
- 5 Bontšha barutwana karata ya ntlwaneng ya boithumelo.
- 6 Hlalosa gore ka nako ya go bala ka sehlopha sa go hlahlwa, barutwana ga ba swanela go šitiša. Ge ba nyaka go ya ntlwaneng ya boithumelo, ba tla šomiša karata ya ntlwaneng ya boithumelo.
- 7 Hlalosa ka mo karata ya ntlwaneng ya boithumelo e šomago, le melao ya karata, bjalo ka:
  - a Go tla ya morutwana o tee fela ntlwaneng.
  - b Barutwana ba swanetše go ya ka pela ka setu. Karata e ba fa metsotso e 5 ka ntle ga phaphoši.
  - c Barutwana ga se ba swanela go šomiša karata go feta ga tee ka beke.
  - d Ge o bona gore ba šomiša karata bošaedi, ba ka se dumelelwe go tšwa ka bo bona ka nako ya go bala ka sehlopha sa go hlahlwa.
- 8 Bitša balebeledi ba dipuku go neela matlakalatšhomo a go bala.
- 9 Laela barutwana bohle go lebelela matlakalatšhomo.
- 10 Hlalosetša barutwana ka dika mo matlakalatšhomong a go bala:
  - a Mahlo: Lebelela o bolele mantšu
  - b Molomo: Bitša mantšu
  - c Morutwana o tee a bala: Go bala o nnosi
  - d Barutwana ba babedi ba bala: Go bala ka bobedi.
- 11 Bala ditaello tša mošongwana wa pele Labobedi beke 3 le barutwana.
- 12 Gopotša barutwana gore ge re dira go **bala ka go ikemela**, re swanetše:
  - a Lebelela letlakala la rena.
  - b Leka go bala mantšu mo letlakaleng ka setu.
  - c Ge re sa tsebe lentšu, re ka botšiša motho wa dutšego kgauswi le rena goba ra tshela lentšu le.
- 13 Hlalosa gore lehono re tla bala ka bobedi.
- 14 Hlalosa gore ge re dira go **bala ka bobedi**, re swanetše:
  - a Balela fase motho o kgauswi le rena.
  - b Re swanetše go tšea sebaka sa go balela fase.
  - c Re swanetše go tšea sebaka go theeletša wa mphato a bala. Re swanetše go latela se wa mphato a se balago, re leke go ba thuša ge ba sa tsebe lentšu goba modumo.
- 15 Gopotša barutwana gore ba swanela go fetša mošongwana, ba latela dika tše mo matlakalatšhomo.

- 16** Efa barutwana metsotso e 15 go itlwaetša mošongwana o. Ka nako ye, bitša barutwana ba mmalwa tafoleng ya gago go tlatša mothalo tlhathi (mo fase) ya teko ya sehlopa sa go bala ka go hlahlwa.
- 17** Ge metsotso e 15 e fela, efa barutwana makhutšo a manyane. Bapala papadi ka pela: Morutiši o re.
- 18** Bala ditaelo tša mosongwana wa beke ya 3 Labobedi le barutwana.
- 19** Gopotša barutwana gore ba tla tlatša mošongwana ka setu ka go ikemela.
- 20** Efa barutwana metsotso e 15 go itlwaetša tiro ye. Ka nako ye, bitša barutwana ba mmalwa tafoleng ya gago go tlatša mothalo tlhathi (mo fase) ya teko ya sehlopa sa go bala ka go hlahlwa.
- 21** Mafelelong a metsotso e 30, bitša balebedi ba dipuku ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša matlakalatšhomo a go bala.

Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 1	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 2	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 3	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 4	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 5
Morutwana wo ga a tsebe goba o tseba mantšu a manyane. Go bonala eke ga a lemoge kamano ya ditlhaka le medumo.	Morutwana wo o tseba medumo e mmalwa fela e tlwaelegilego. Go bonala eke ga a tsebe go lemoga kamano ya ditlhaka di na le medumo GOBA o hloka thušo e ntši go bala mantšu a sego a a bona nakong ya go feta.	Morutwana wo o tseba medumo e mengwe. O nyaka thušo go bala mantšu a seo a a bona nakong ya go feta.	Morutwana wo o tseba medumo e mentši e tlwaelegile e bile o kgona go bala mantšu a mantši. O nyaka thušo go bala mantšu kgafetšakgafetša.	Morutwana wo o tseba medumo e mentši. O kgona go bala mantšu a sego a a bona nakong e fetilego. O bala ka go thelelela le maikutlo. Ke o mongwe wa babadi ba bakaone ka mphantong.

Laboraro

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo **Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.**
  - a Ba bannyane
    - Laela barutwana ba BARARO go ema ka thoko e tee ya gago.
    - Laela morutwana o TEE go ema ka thoko le lengwe.
    - Botšiša barutwana: ke sehlopha sefe se se nago le barutwana ba bannyane?
    - Boeletša se le ka nomoro e fapanego ya barutwana.

BOKGONI BA GO ANEGA (BEKE YA BOBEDI YA TABAKGOLO)

- 1 Hlalosa gore lenyaga re tlike go šoma ka dihlophana tša bokgoni ba go anega. Re tla swanela go bopa dihlophana ka pela.
- 2 Botša barutwana mokgwa wa go bopa dihlophana.
- 3 Botšiša barutwana ge ba gopola gore ke bomang ba bego ba le sehlopheng sa bona beke ya go feta. Hlalosa gore sehlopha sa bona se sennyane se tla dula se sa fetoge – se tla ba le batho ba go tshwana.
- 4 Laela
- 5 Bapala papadi go thuša barutwana go ithuta mokgwa wa go bopa dihlophana ka pela ka setu.
- 6 Hlalosa gore ge o bolela lentšu ‘eya’ barutwana ba tla swanela go tšea metsotswana e 30 go bopa dihlophana.
- 7 Morutwana o a sego a tsena sehlopheng ka metsotswana e 30 o tšwile, ga mmogo le sehlopha ka moka! Ba swanetše gore bjale ba tle go ema pele ga phaphoši.
- 8 Bapala papadi ye go fihla go šala sehlopha se tee. (ge go nyakega, fokotša nako go metsotswana e 20 goba e 10).

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

- 1 Hlalosa gore ge re dira medumo lenyaga, go bohlokwa go theeletša ka hlokomelo.
- 2 Bala molao o mongwe le o mongwe.
- 3 Boledišana ka melao. Bontša barutwana ka moo ra latelago melao.
- 4 Kgopela barutwana mokgwa wa go latela melao.
- 5 Swara poledišano ka mehlala ya go se latele melao le mekgwa ya go se amogelege ka phaphošing.
- 6 Gopotša barutwana ka ditlamorago tša go roba molao ka phaphošing.

BEKE 2

Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leletere/mantšu/mafoko

- 1 Gopotša barutwana gore balebeledi ba tla tšea maikarabelo a go neela dipuku le matlakalatšhomo a go bala.
- 2 Gopotša barutwana moo dipuku di tlogo bolokwa gona le ka moo di tla arogantšhitšwego (dihlopha, methalo, bj.bj.)
- 3 Gopotša barutwana mokgwa wa go kuka mokgobo wa dipuku tša sehlopha sa bona, mothaladi, bj.bj.
- 4 Ba gopotše mokgwa wa go neela dipuku gabotse, ka hlokomelo, ka pela (ga ba swanela go foša dipuku!)
- 5 Laela balebeledi ba dipuku go itlwaetša go neela dipuku.
- 6 Ge morutwana o mongwe le o mongwe a na le puku, ba laele go bula letlakala la mathomo la go hlweka.
- 7 Laela barutwana go kopisa maina a bona ka dipukung. Hlalosa gore barutwana ba tla ba le metsotso e mebedi fela go dira se. (Go bohlokwa go tlwaetša barutwana go dira se ka pela!) Hlalosa gore ba swanetše go kgona go ngwala maina a bona ka pela!
- 8 Laela barutwana go kopisa melao e mentši ka mo ba kgonago gabotse leka pela ka fase ga letšatšikgwedi. Hlalosa gore ba na le motsotso o tee fela go dira se.
- 9 Ge nako e fedile, laela barutwana go tswalela dipuku tša bona.
- 10 Ba gopotše gore balebeledi ba tla tšea maikarabelo a go kgoboketša dipuku.
- 11 Gopotša barutwana mokgwa wa go kgoboketša dipuku tša mothaladi wa bona, sehlopa, bj. bj.
- 12 Gopotša barutwana mo ba swanetšego go bea dipuku.
- 13 Bitša balebeledi ba dipuku ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša dipuku.

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

FREIMI YA GO NGWALA

Ngwaga wo ke nyaka _____

Ngwaga wo ke nyaka go kaonafatša _____

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono barutwana ba tla tla tša lefoko go seo ba se ngwadilego ka Mošupologo.
- 2 Lehono batla nagana ka selo se tee se ba nyakago go se kaonafatša lenyaga.
- 3 Balela barutwana difreimi tše mpsha tša go bala.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go bontšha barutwana gore **o nagana pele o ngwala**.
- 5 Hlalosa tše dingwe tša dikakanyo tše o nago natšo tša go tlatša freimi ya go ngwala, bjalo ka: Ke rata go kaonafatša lenaneo la ka la go itšhidulla. Ke nyaka go sepela le go kitima kgafetšakgafetša.
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go go tlaleletša sethalwa sa gago, bjalo ka: Wena o šoma le barutwana ka sehlophana.
- 7 Hlalosa mantšu a o tlogo a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 8 Šomiša **tšhupetšo** go tlatša lefoko la mafelelo la freimi ya go ngwala a freimi ya go ngwala, bjalo ka: **Ngwaga wo ke nyaka go kaonafatša go itšhidulla.**
- 9 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 10 **Šomiša dithušathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go thuša go ngwala mantšu ao a lego bothata.
- 11 **Phumula mohlala** wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša **barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.**

DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Gopotša barutwana gore ka Mošupologo, re naganne ka sengwe se re ratago go ithuta lenyaga.
- 2 Lehono re tla tlatša lefoko go seo re se ngwalago.
- 3 Botšiša barutwana: Ke eng se o ratago go se kaonafatša?
- 4 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala**.
- 5 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 6 Gopotša barutwana mokgwa wa go **sokologa o bolele:**
  - a Barutwana ba swanetše go sokologela go motho yo a lego kgauswi le bona.
  - b Ba swanetše go tšea sebaka go botša wa mphato dikarabo tša dipotšišo.

- c Ge wa mphato a bolela, ba swanetše go theeletša gabotse!
- 7 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka selo se ba se ratago ka sekolo.
- 8 **Sepela ka phaphošing o kgonthišiše gore morutwana o le mongwe le mongwe o na le wa mphato wa go bolela le yena. Kgonthiša gore ba bolela ka potšišo ye o e botšišišwego.**
- 9 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 go go botša bomphato ba bona ka seo ba ratago go se kaonafatša.
- 10 Ba swanetše gore: Wa mphato wa ka o nyaka go kaonafatša ...
- 11 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala, go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

GO NGWALA

- 1 **Bitša balebeledi ba dipuku bona bale go neela barutwana dipuku.**
- 2 Laela barutwana go hwetša mošomo wa bona wa Mošupologo. Ba tla tlaleletša go se.
- 3 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 4 Kgopela barutwana go bala seo ba se ngwadilego.
- 5 Thuša barutwana go go feleletša freimi ya go ngwala.
- 6 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme ba šomiše dithušathuto.**
- 7 Hlohleletša barutwana.

SOKOLOGA O BOLELE

- 1 Ge go šetše metsotso e 2–3, laela barutwana go bea diphensele tša bona kgakala.
- 2 Gopotša barutwana gore ge re **sokologa re bolela**, re lebelela wa mphato ra bolela!
- 3 Laela barutwana go **sokologa ba bolele** le wa mphato ka diswantšho tša bona.

Lekeletša mošomo wo barutwana ba o ngwadilego boleng ba mahlo a bona ka phaphošing. Se se tla thuša gore ba be le poledišano ka tabakgolo.

Lenyaga ke nyaka go kaonafala ka go bala.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Bontšha barutwana papetla ya balebeledi ba phaphoši. Gopotša barutwana gore balebeledi ba beke ke bafe.
- 2 Gopotša barutwana gore balebeledi ba neela dipuku le matlakalatšhomo a go bala.
- 3 Gopotša barutwana gore balebeledi ba setu ba swanetše go gopotša barutwana ba bangwe go homola ka nako ya go bala ka go ikemela.
- 4 Gopotša barutwana gore balebeledi ba setu e tla ba bomang mo bekeng.
- 5 Bontšha barutwana karata ya ntlwaneng ya boithomelo.
- 6 Hlalosa gore ka nako ya go bala ka sehlopha sa go hlahlwa, barutwana ga ba swanela go tsena ba bangwe bogare. Ge ba nyaka go ya ntlwaneng, ba tla šomiša karata ya ntlwaneng ya boithumelo.
- 7 Hlalosa ka mo karata ya ntlwaneng ya boithumelo g e šomago, le melao ya karata, bjalo ka:
  - a Go tla ya morutwana o tee fela ntlwaneng ya boithomelo.
  - b Barutwana ba swanetše go ya ka pela ka setu. Karata e ba fa metsotso e 5 ka ntle ga phaphoši.
  - c Barutwana ga se ba swanela go šomiša karata go feta ga tee ka beke.
  - d Ge o bona gore ba šomiša karata bošaedi, ba ka se dumelelwe go tšwa ka bo bona ka nako ya go bala ka sehlopha sa go hlahlwa.

- 8 Bitša balebeledi ba dipuku go neela matlakalatšhomo a go bala.
- 9 Laela barutwana bohle go lebelela matlakalatšhomo.
- 10 Hlalosetša barutwana ka dika mo matlakalatšhomong a go bala:
- Mahlo: Lebelela o bolele mantšu
  - Molomo: Bitša mantšu
  - Morutwana o tee a bala: Go bala o nnoši
  - Barutwana ba babedi ba bala: Go bala ka bobedi.
- 11 Bala ditaello tša mosongwana wa pele wa Labobedi beke ya 3 le barutwana.
- 12 Gopotša barutwana gore ge re dira go **bala ka go ikemela**, re swanetše:
- Lebelela letlakala la rena.
  - Leka go bala mantšu mo letlakaleng ka setu.
  - Ge re sa tsebe lentšu, re ka botšiša motho wa dutšego kgauswi le rena goba ra tshela lentšu le.
- 13 Hlalosa gore lehono re tla dira go bala ka bobedi.
- 14 Hlalosa gore ge re dira **go bala ka bobedi**, re swanetše:
- Balela fase motho o kgauswi le rena.
  - Re swanetše go tšea sebaka sa go balela fase.
  - Re swanetše go tšea sebaka go theeletša wa mphato a bala. Re swanetše go latela se wa mphato a se balago, re leke go ba thuša ge ba sa tsebe lentšu goba modumo.
- 15 Gopotša barutwana gore ba swanela go fetša mošongwana, ba latela dika tše mo matlakalatšhomo.
- 16 Efa barutwana metsotso e 15 go itlwaetša mosongwana o. Ka nako ye, bitša barutwana ba mmalwa tafoleng ya gago go tlatša mothalotlhathi (mo fase) ya teko ya sehlopa sa go bala ka go hlahlwa.
- 17 Ge metsotso e 15 e fela, efa barutwana sebakanyana sa go ikhutša. Bapala papadi ka pela: Morutiši o re.
- 18 Bala ditaello tša mošongwana wa beke 3 Labobedi le barutwana.
- 19 Gopotša barutwana gore ba tla tlatša mošongwana ka setu ka go ikemela.
- 20 Efa barutwana metsotso e 15 go itlwaetša mosongwana o. Ka nako ye, bitša barutwana ba mmalwa tafoleng ya gago go tlatša mothalotlhathi (mo fase) ya teko ya sehlopa sa go bala ka go hlahlwa.
- 21 Mafelelong a metsotso e 30, bitša balebeledi ba dipuku ba letšatši go itlwaetša go kgoboketša matlakalatšhomo a go bala.

Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 1	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 2	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 3	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 4	Ke nagana gore morutwana wo o bala ka: Tekanyetšo 5
<p>Morutwana wo ga a tsebe goba o tseba mantšu a mannyane. Go bonala eke ga a lemoge kamano ya ditlhaka le medumo.</p>	<p>Morutwana wo o tseba medumo e mmalwa fela e tlwaelegilego. Go bonala eke ga a tsebe go lemoga kamano ya ditlhaka di na le medumo GOBA o hloka thušo e ntši go bala mantšu a sego a a bona nakong ya go feta.</p>	<p>Morutwana wo o tseba medumo e mengwe. O nyaka thušo go bala mantšu a seo a a bona nakong ya go feta.</p>	<p>Morutwana wo o tseba medumo e mentši e tlwaelegileg e bile o kgona go bala mantšu a mantši. O nyaka thušo go bala mantšu kgafetšakgafetša.</p>	<p>Morutwana wo o tseba medumo e mentši. O kgona go bala mantšu a sego a a bona nakong e fetilego. O bala ka go thelelela le maikutlo. Ke o mongwe wa babadi ba bakaone ka mphantong.</p>

Labone

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go kgaogantšha le go kopanya

- 1 Gopotša barutwana gore ka mo phaphosing lenyaga, go bohlokwa go latela melao yeo re e beilego mmogo.
- 2 Kgopela barutwana go bala molao o mongwe le o mongwe.
- 3 Bala melao. Botšiša barutwana: Ke ka lebaka la eng molao wo o le bohlokwa?
- 4 Hlalosa mabaka a go dira gore phaphoši e be lefelo la go thabiša le bolokegilego la go ithuta.
- 5 Gopotša barutwana gore ditlamorago e tla ba dife ka phaphošing ge melao e sa latelwe.

BEKE 2

Go bala ka go abelana:

Metsotso 15

Go bala lekgetlo la bobedi

- 1 Gopotša barutwana gore ngwaga wo re tla bala ka go abelana.
- 2 Ba gopotše gore go bala ka go abelana go dirwa mo **legogong**, ka pele ga phaphoši.
- 3 Hlalosa gore re tla dla **legogong** ka pela re homotše.
- 4 Bontšha mokgwa wa go dula legogong. Hlalosa gore matsogo a bona ga a sware motho o momgwe, ba hometše, gomme ba sepela ka pela ba hlokometše.
- 5 Kgetha tatelano ya go šuthiša legogo ye e tla šomelago phaphoši le barutwana gabotše, bjalo ka **Mothaladi ka Mothaladi**
- 6 Botša barutwana gore ba mo mothalading ofe, gore ba tsebe ge eba ke ba Mothaladi 1, Mothaladi 2, Mothaladi 3, bj. bj.
- 7 Botša barutwana gore ba swanetše go **gopola methaladi** ya bona.
- 8 Bitša barutwana **mothaladi ka mothaladi** go dula legogong.
- 9 Gopotša barutwana mokgwa wa go dula legogong ge go balwa ka go abelana:
  - a Re dula re goba dikhuru godimo, gore go be le sekgoba se lekanego mang le mang.
  - b Re bea diatla tša rena diropeng goba mebeleng ya rena.
  - c Re theeletša re homotše ge kanegelo e balwa.
  - d Re emiša matsogo go bolela.
- 10 Laela barutwana go itlwaetša go dula metsotsonyana ya go bala la go abelana.
- 11 Hlalosa gore ka nako ya Go bala ka go abelana, barutwana ba swanetše go theeletša dikanegelo ka hlokomelo.
- 12 Bontšha barutwana letlakala la 10 la pukutšhomo ya DBE.
- 13 Botšiša dipotšišo tše latelago. Gopotša barutwana gore ba emiše matsogo ge ba nyaka go araba:
  - a Naa Ben ke eng?
  - b Naa mafelelong Jim o be a ikwa bjang?

- c** Ke ka lebaka la eng maikutlo a gagwe a le ka tsela ye?
- 14** Ba gopotše gore re swanetše go boela go dula ka pela ka setu.
- 15** Bontšha barutwana mokgwa wa go boela madulong. Hlalosa gore matsogo ga a kgome ba bangwe, melomo e homotše, ba sepela ka pela ka go hlokomela.
- 16** Bitša barutwana mothaladi ka mothaladi go boela madulong a bona.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

Hlokomela: Go itokišetša mošongwana o, o hloka go:

- **Ba o setše o lekile barutwana**
  - **Ba o setše o hlophile barutwana ka dihlopha**
  - **File dihlopha tša bokgoni bo swanago maina. Maina ga a swanela go bontšha bokgoni. Mehlala e mengwe ke: diphoofolo tša go fapana, dienywa, dihlopha tša kgwele ya maoto, bj.bj.**
  - **O dirile papetla ya sehlopha sa go bala ka go hlahlwa, gore barutwana ba bone sehlopha se ba lego go sona**
- 1** Lehono o tla swanela ke go bea barutwana ka dihlopha tša go bala ka go hlahlwa.
  - 2** Bontšha barutwana papetla ya go bala ka go hlahlwa. Bala maina a sehlopha se sengwe le se sengwe. Bala maina a barutwana ka moka ba lego sehlopheng o ba kgopele go ema. Laela barutwana go lebelela barutwana ka moka ba emeletšego: ba ke maloko a dihlopha tša bona!
  - 3** Bapala papadi gore ba gopole dihlopha tša bona.
  - 4** Bitša dihlopha tše fapanego go EMA gomme ba DULE FASE.
  - 5** Bitša dihlopha tše fapanego go SEPELA KA SETU go ya ka pele ga phaphoši, le ka SETU go boela madulong.
  - 6** Laela barutwana go SWARA KA HLOGO maina a barutwana ba bangwe mo sehlopheng sa bona.
  - 7** Bitša barutwana go leka maina a barutwana sehlopheng sa bona.
  - 8** Bapala dipapadi tše go fihlela barutwana ba tseba dihlopha tša bona tša go bala ka go hlahlwa.

Labohlano

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - a go feta
  - b nnyane
    - Thala mothaladi wa go ya fase gare ga letlapa.
    - Thala didiko tše **nne** thokong e tee.
    - Thala didiko tše **pedi** thokong e nngwe.
    - Botšiša barutwana gore ke thoko efe e nago le tše dintši **go feta**.
    - Botšiša barutwana gore ke thoko efe e nago le tše **nnyane**
    - Boeletša ka dinomoro tša go fapana tša didiko.

POLEDIŠANO KA SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA

- 1 Ngwala freimi ya poleledišano letlapeng:
  - a Dijo tša ka tša mmamoratwa ke ...
  - b Tiro ya ka ya mmamoratwa ke ...
- 2 Hlalosa gore ngwaga wo re tšila go šoma ka dihlopha tše nnyane go bolela ka dingwalwa tša rena tša go bala ka go abelana. Re tla swanela go tsena dihlophaneng tša rena ka pela.
- 3 Ge re tsena dihlopheng, re tla šomiša mantšu a go thoma lefoko mo papetleng go swara poleledišano.
- 4 Balela barutwana freimi ya poleledišano.
- 5 Hlalosa gore ge re seno tsena dihlopheng tša rena, morutwana o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka sa go araba potšišo e nngwe le e nngwe.
- 6 Hlagiša 'patla ya go bolela/leswika/selo'
- 7 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go fetiša patla ya go bolela. Ge ba swere patla ye, ke sebaka sa bona sa go bolela. Ge o mongwe sehlopheng a swere patla, ba swanetše go theeletša.
- 8 Bitša barutwana ba bararo go tla pele ga phaphoši gomme o šupetše mokgwa wa go fetiša patla le go araba potšišo:
  - a Morutwana 1 o swanetše go araba Potšišo 1
  - b Morutwana 2 o swanetše go araba Potšišo 1
  - c Morutwana 3 o swanetše go araba Potšišo 1
  - d Morutwana 4 o swanetše go araba Potšišo 1
  - e Morutwana 1 o swanetše go araba Potšišo 2
  - f Morutwana 2 o swanetše go araba Potšišo 2
  - g Morutwana 3 o swanetše go araba Potšišo 2

- h** Morutwana 4 o swanetše go araba Potšišo 2
- 9** Gopotša barutwana mokgwa wo ba swanetšego go dira dihlophana. Ba gopotše gore ka mang a tlogo ba sehlopheng se sengwe le se sengwe. Tše e swanetše dihlopha tša go swana le tša Laboraro!
- 10** Kgonthišiša gore barutwana ka moka ba gopola bao ba swanetšego go ba sehlopheng sa bona.
- 11** Hlalosa gore ge bolela lentšu le 'e ya' barutwana ba tla ba le metsotswana go tsena dihlopheng.
- 12** Ke moka, fetiša patla ya go bolela go sehlopha se sengwe le se sengwe.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go hwetša mantšu

- 1** Hlalosa gore ka phaphošing ya rena lenyaga, go bohlokwa go latela melao ye re e dirilego mmogo.
- 2** Kgopela barutwana go bala molao o mongwe le o mongwe.
- 3** Bala melao ka moka.
- 4** Botšiša barutwana: le na le dipotšišo ke melao?
- 5** Swara poledišano ka melao. Kgonthišiša gore barutwana ba na le kwišišo ya:
- a** Melao ke eng
  - b** Ke ka lebaka la eng melao e le bohlokwa
  - c** Go lebega bjang go latela melao
  - d** Go bjang go roba molao
  - e** Ditlamorago tša go roba mola

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mafelelo

- 1** Hlalosa gore go bala ka go abelana bekeng e nngwe le e nngwe, re tla dira mošongwana wa go bala la mafelelo.
- 2** Hlalosa gore barutwana ba tla bolela ka sengwe se ba se ratago go tšwa kanegelong ya pukutšhomo ya DBE.
- 3** Šomiša **tšhupetšo** go bontšha barutwana mokgwa wa go fa mafoko a 1–2 a kakaretšo ya seo ba se gopolago ka seswantšho. **Ke gopola gore Jim ke mošemane o moswa kua sekolong.**
- 4** Bala gape kanegelo go tšwa letlakala 10 la pukutšhomo ya DBE.
- 5** Laela barutwana go nagana ka **dikakaretšo tša bona.**
- 6** Kgopela barutwana ba 2–3 go **abelana** dikgopolo tša bona le mphato. **Thuša** barutwana go bopa mafoko a go felelela.
- 7** Hlalosa gomme o phošolle diphoso tsa barutwana tseo di tswelago kgafetsakgafetsa.

- 8 Gopotša barutwana mokgwa wa go **sokologa o bolele:**
  - a Barutwana ba swanetše go sokologela go motho yo a lego kgauswi le bona.
  - b Ba swanetše go tšea sebaka go botša wa mphato dikarabo tša dipotšišo.
  - c Ge wa mphato a bolela, ba swanetše go theeletša gabotse!
- 9 Laela barutwana go sokologa ba bolele le go abelana dipego tša bona le wa mphato.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

BEKE 2

- 1 Gopotša barutwana gore re tla ba le tsela ya tatelano go neela **matlakalatšhomo a go bala.**
- 2 Gopotša barutwana gore balebeledi ba tla neela matlakalatšhomo go mphato.
- 3 Gopotša barutwana mo matlakalatšhomo a bolokilwe le ka moo a arogantšhitswego ka gona (dihlopha, methaladi, bj.bj.)
- 4 Gopotša barutwana mokgwa wa go kuka mokgobo wa matlakalatšhomo ka dihlopha, mothaladi, bj.bj.
- 5 Ba gopotše mokgwa wa go neela matlakalatšhomo gabotse, ka hlokomelo, ka pela.
- 6 Bitša balebeledi ba Labohlano go tla ba neele matlakalatšhomo.
- 7 Ke moka, hlalosa gore le tla itlwaetša se se diregago ka nako ya go bala ka sehlopha sa go abelana.
- 8 Hlalosa gore o tla bitša sehlophana. Sehlopha se swanetše go tla go dula legogong ka setu.
- 9 Barutwana ka moka ba swanetše go šomiša matlakalatšhomo a go bala ka go **ikemela**, bjalo ka ge re itlwaeditše.
- 10 Bitša sehlopha sa mathomo. Ge ba dutše ka sediko, laela barutwana go ya ka sediko ba bitša maina a bona, le kanegelo e tee e ba e ratago.
- 11 Ge o bolela le sehlopha, barutwana ka moka ba šoma ka go ikemela. Go bohlokwa go phošolla maitshwaro a sego a lebana le go bala ka go ikemela.
- 12 Laela sehlopha sa pele go boela madulong ka setu. Bontšha mokgwa wa go dira mosongwana, o šomiša dika.
- 13 Boeletša se le dihlopha ka moka.

Mphato 2

KOTARA 1

Beke

3

TABAKGOLO:

Go keteka matšatši

a matswalo

Go Lokiša Phaphoši

- 1 Ge beke e thoma, kgonthišiša gore phaphoši ya gago e a bogega ebile e hlwekile.
- 2 Bea PHAPHATI YA GO BONTŠHA ya gago nakong, ka go tloša dilo tše o sa hlwela o di šomiša, gomme o di boloke gabotse.
- 3 Ge o fetša, beakanya mantšu a papetlakgadima le tababakgolo ya tšhupetšo tše o di nyakago.
- 4 Hwetša le go beakanya dilo tša tabakgolo ya lebota le tafola yeo e ka bago le maatlakgogedi mo barutwaneng, mohlala: seswantšho sa khekhe ya matswalo, dipalune, karata ya matswalo; bj. bj.
- 5 Dira dinyakišišo mo marangrang a theknolotši (inthanete) go itokišetša tabakgolo. Mohlala: nyakišiša ka moo ditšo tša go fapana di ketekago meletlo ya matswalo, bj bj.
- 6 Kgonthišiša gore dipuku tša barutwana tša go ngwala le dipukutšhomo tša DBE di swailwe, gomme di bolokilwe gabotse mo di dulago gona.
- 7 Kgonthišiša gore dipuku tše dikgolo ka moka, tša go bala le tša bokgobapuku ba phaphoši di ka lenaneo.

Mešongwana ye e Okeditšwego

Mešongwana ye e ka šomišwa bjalo ka mošomo wa go ikemela wa barutwana ba go fetša mošomo wa bona ka pela GOBA ge o le gare o dira kelo mo barutwaneng.

Mošongwana wa 1: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 2, A re baleng

Mošongwana wa 2: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 3, A re ngwaleng

Mošongwana wa 3: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 4, A re direng

Mošongwana wa 4: Thala seswantšho sa go bontšha maikutlo a gago ka letšatši la gago la matswalo.

Mošupologo

Ditiro tša go bolela

Metsotso e 15

HLAGIŠA TABAKGOLO: GO FIHLELELA TSEBO YEO BA NAGO LE YONA.

- 1 Bontšha barutwana seswantšho sa moletlo o mogolo wa matswalo a Mandla ka pukung e kgolo ya dikanegelo: Letšatši la matswalo le lebetšwe
- 2 Botša barutwana gore re thoma tabakgolo, e bitšwa: Go keteka matšatši a matswalo.
- 3 Thala sediko le leina la **tabakgolo** mo magareng ga letlapa.
- 4 Botšiša barutwana: *Ke eng seo le se tsebago ka tabakgolo ye?*
- 5 Ngwala dikakanyo tša barutwana go dikologa mmaphahlogo. Hlopha dikakanyo tša go swana gotee.
- 6 Ge barutwana ba palelwa ke go fetola, botšiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo:
  - a Letšatši la matswalo ke eng?
  - b Naa batho ba motse wa gešo gantši ba dira eng ge go na le matswalo?
  - c Ke neng mo o kileng wa ya go keteka matswalo a motho yo mongwe?

BEKE 3

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - keteka
  - moletlo
  - semaka

Morumokwano goba koša	Ditiro
Bagwera le metswalle ya Mokgadi x2	Šupa bana ka monwana.
Etlang le boneng! X2	Bitša bana ka letsogo gomme ba laetša go bona ka go swara bofase bja mahlo ka menwana ya mogogorupa.
Mahlo ke diala! X2	Laetša sešupo sa go bona selo.
Mokgadi o a gola! X2	Laetša go gola ka go ngota menwana o tloše letsogo fase go ya godimo.
O swara mengwaga e seswai.x2	Laetša seswai ka menwana.

Mongwalo

Metsotso e 15

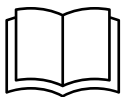
- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala.
- 2 Biletša barutwana medumo le mantšu a a latelago gore ba a ngwale:
  - a Ngwala leina la gago.
  - b Ngwala sefane sa gago.
- 3 Sa go latela, botša barutwana gore ba ntšhe dikryone gomme ba swaye mošomo wa bona.
- 4 Tšea dipuku mafelelong a letšatši, gomme o ngwale dintlha ka bao ba nyakago thušo.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Palo ya pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO PHOPHOLETŠA

- 1 Dudiša barutwana mo legogong gore ba kgone go bona puku e kgolo.
- 2 Bula puku e kgolo mo kanegelong: Letšatši la matswalo le lebetšwe.
- 3 Phetla puku o ba laetše diswantšho tša letlakala le lengwe le le lengwe, o ba botšiše gore ba nagana gore go direga eng.
- 4 Thuša barutwana go kopanya diswantšho, gore ba kgone go hwetša todi ya gore kanegelo e bolela ka eng.
- 5 Hlagiša tlotlontšu e ntshwa mo dikarolwaneng tša maleba mo kanegelong.
- 6 Bala kanegelo ka moka ga yona gatee, o sa eme.

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala lenaneo la dimpho tše o ratago go di amogela ka matswalo a gago.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale lenaneo.

FREIMI YA GO NGWALA:

Lenaneo la dimpho tša matswalo tše ke di kganyogago:

- 1 _____
- 2 _____

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla ngwala ka **tše dingwe tša dimpho tše ba ka ratago go di amogela ka matswalo a bona.**
- 2 Balela barutwana freimi ya go ngwala.
- 3 Šupa **sehlogo** (Lenaneo la dimpho tša matswalo tše o ke di kganyogago). Hlalosa gore sehlogo se re botša gore lenaneo le tla ba ka eng.
- 4 Hlalosa gore lehono re tla dira **lenaneo**. Se se ra gore re tla kgetha dimpho tše pedi tše re kganyogago go di amogela gomme ra ngwala mpho e nngwe le e nngwe kgauswi le nomoro.
- 5 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 6 Botša barutwana gore dikakanywa tše o nago le tšona di tsena mo freiming ya go ngwala, bjalo ka: Ka mehla ke rata go hwetša dipuku tše diswa ka matswalo a ka. Ke nagana gore nka rata go hwetša puku a mpsha. Gape ke nyaka dieta tše mpsha!
- 7 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho sa gago, o nagana ka dimpho tše o ka nyakago go di amogela.
- 8 Hlalosa gore ke mantšu afe ao o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 9 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša selo sa mathomo mo lenaneong: Nka rata go amogela puku e mpsha.
- 10 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša selo sa bobedi mo lenaneong: Nka rata go amogela dieta tše di mpsha.
- 11 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 12 **Šomisa dithušathuto**, bjalo ka mantšu a tlwaelo le mantšu a tlotlontšu a tabakgolo go thuša go ngwala mantšu ao a go fago bothata.
- 13 Phumula mohlala wa mo letlapeng. Hlalosa gore se ke mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA BOMOLOMO

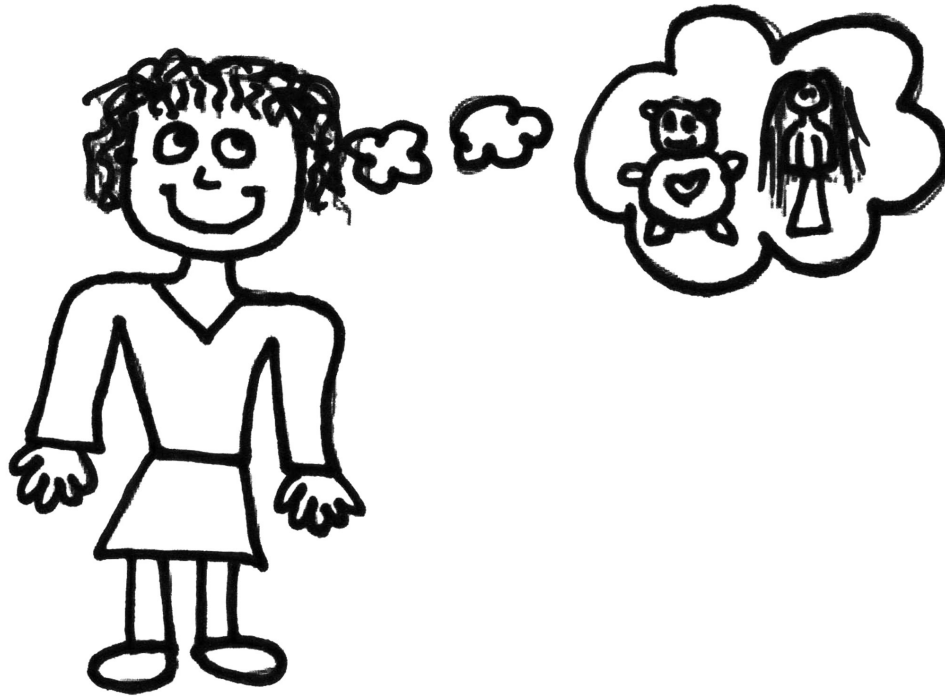
- 1 Botšiša barutwana: Naa le ka rata go amogela dimpho dife ka letšatši la matswalo a lena?
- 2 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 3 Bitša barutwana ba 2 go iša go ba 3 go go botša ka dimpho tše ba ka kganyogago go di amogela.
- 4 Ba swanetše gore: Nka rata go amogela...
- 5 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla swantšha ba be ba ngwale lenaneo la bona la dikganyogo!

GO NGWALA

- 1 Efa barutwana dipuku.
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana go bolela ka seo ba se ngwadilego.
- 4 Thuša barutwana go tlatša sešupo.
- 5 Hlohleletša barutwana.

GO NGWALA

- 1 Efa barutwana **dipuku tša bona.**
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana go bala seo ba se ngwadilego.
- 4 Thuša barutwana go feleletša difreimi tša bona tša go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme ba šomiše dithušathuto.**
- 6 Hlohleletša barutwana.

Lenaneo la dilo tšeo nka di thabelago ka moletlo wa ka wa matswalo:

1. Nke rata go humana bera ya thedi
2. Nke rata go humana mpopi wa Babi.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 3**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labobedi

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /**au**/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/**au**/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana mantsu a modumo wa/**au**/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **kgauswi, tau, gauta, lauma**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **tau, mogau, lauma, ditau, lefaufau**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o le gare o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumathlaka.

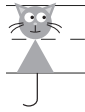
Mongwalo:

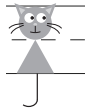
Metsotso e 15

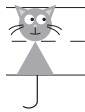
Ngwala leleterere goba maletere/mantšu/mafoko

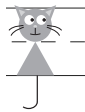
- 1 Ruta barutwana go ngwala ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **au**.
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.
- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leleterere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leleterere goba maletere mo letlapeng.
- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo/mantšu/mafoko ka gare ga dipuku tša bona.

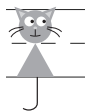
 au au au au

 tau tau

 mogau mogau

 lauma lauma

 ditau ditau

 lefaufau lefaufau

 Mogau o lwa le tau.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO AKANYA/GO HLAMA DIKGOKAGANYO

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>E be e le letšatši la matswalo a Mandla la bo seswai. Ka tlwaelo batho kamoka le mo lakaletša mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo! Eupša e sego lehono.</p> <p>Ba lapa la gagwe ba be ba swaragane le mešomo ka ntle. Tatagwe o be a le gare a go rwala dikgong. Kgaetšedi ya gagwe e be reila paesekele. Mmagwe yena o be a le gare a nošetša serapana.</p> <p>Ga go le o tee yo a mo lakaletšego mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo!</p> <p>'Le ke letšatši la ka la matswalo efela dilo ga di sepele ka tshwanelo' go nagana Mandla.</p>	<p>Ke akanya gore ke ka lebaka la eng go se le o tee yo a rego 'Mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo' Mandla? Ge ke be ke le Mandla, ke be ke tla nagana gore ka moka ga bona ba lebetše letšatši la ka la matswalo.</p>
<p>Ge a tadima Mandla a bona koko le rakgolo wa gagwe mo seferong. 'Ke akanya gore ba bea ke eng mo?' go nagana Mandla.</p> <p>O ile letela go kwa ba re go yena 'Mahlatse le mahlogonolo hlogonolo ka letšatši la gago la matswalo! Eupša ba dio re 'Thobela kamoka ka lapeleng!'</p> <p>'Aowa ruri! Le ke letšatši la matswalo le lebe go fetišiša' go nagana Mandla.</p>	<p>Mandla o nagana gore le ke letšatši la matswalo le le mpe go fetišiša. E ka ba e le ka lebaka la gore ga go le o tee a mo lakaletšago 'Mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo'. Nka kwa bohloko kudu ge go se le o tee yo a ntakaletšago mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo.</p>
<p>Ya ba Mandla a bona malomeagwe Tom, mogatša malomeagwe Mapula le bo motswalagwe, Thabo le Nomsa. 'Ke akanya gore ba bea ke eng mo?' go nagana Mandla.</p> <p>A letela go kwa ba re 'Mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo! Eupša ba dio re 'Le tsoga bjang ka moka lehono?'</p> <p>'Aowa ruri! Le ke letšatši la matswalo le lebe go fetišiša,' go nagana Mandla.</p>	<p>Ke sono, Mandla tšhiwana! Ge ke be ke le Mandla, mohlomong nkabe ke kgitla sello.</p>
<p>Ya ba Mandla a bona mogwera wa gagwe wa potego, Steve le kgaetsedi wa gagwe. 'Ke akanaya gore ba bea ke eng mo?' go nagana Mandla.</p> <p>A letela go kwa ba re 'Mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo! Eupša ba dio re 'Dumela Mandla!'</p> <p>'Aowa ruri! Le ke letšatši la matswalo le lebe go fetišiša,' go nagana Mandla.</p>	<p>Ge mogwera wa ka wa potego a ka lebala letšatši la ka la matswalo, ke be ke tla nagana gore ga a na taba le nna. Ke be ka tla kwa bohloko kudu.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>Mandla a napa ikela ka phaphošing ya gagwe. 'Ga go le o tee yo a gopolago letšatši la ka la matswalo!' A nagana ka go swaba, 'Nna tšhiwana!'</p> <p>A kwa batswadi ba gagwe le bomakgoloagwe ba bolela ka mafuri.</p> <p>'Ga ba tshwenyega gore ga ke na le bona!' a nagana.</p>	<p>Mandla o swanetše go nagana 'nna tšhiwana' gobane o ikwela bohloko. O swanetše go be a nagana gore bagwera le balapa la gagwe ba lebetše letšatši la gagwe le le kgethegilego. Ge batho ka moka ba ka lebala letšatši la ka la matswalo, ke be ke tla kwa bohloko kudu.</p>
<p>Ya ba mmage Mandla o a mmitša. A potela ka mafuri.</p> <p>'Semaka! Mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo Mandla!' gwa goelela bagwera le ba le lapa.</p>	--
<p>'Ke be ke nagana gore le lebetše letšatši la ka la matswalo!' gwa goelela Mandla.</p> <p>'Re go makaditše e le ruri!' gwa realo tatago Mandla.</p> <p>'A re jeng khekhe,' gwa realo rakgolo.</p>	<p>Aga! Mandla o swanetše a be a kwa bokaone. Ge ke be ke le Mandla, nkabe ke tla kwa ke le yo a kgethegilego ka gobane bagwera le ba lelapa la ka ba šomile kudu go mmakatša.</p>
<p>'Bula dimpho tša gago,' gwa realo Steve. Mandla a phutholla dimpho tša gagwe. A goelela a re, 'Ke kgale ke nyaka go ba le sephatšamaru!' 'Mmallo! Bona kgolomodumo ye!' 'Ke ntše ke nyaka go bala puku ye!</p> <p>'Le ke letšatši la matswalo le le botse go fetišiša,' gwa nagana Mandla.</p>	<p>Thaka banna! Dimpho tše botse kudu e le ruri! Seo se nkgopotša mohlang ba lelapa la ka le bagwera ba ka ba be ba mpha dimpho tša letšatši la matswalo! Ke ile ka kwa kgethegile.</p>
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše di kgonegago
Ke letšatši la matswalo a mang?	Ke letšatši la matswalo a Mandla.
Ke bomang ba go direla Mandla semaka ka go mmeakanyetsa moletlo?	Ke mmagwe, tatagwe, kokoagwe, rakgolwage, malomeagwe Tom, mogatša malomeagwe Mapula, bomotswalagwe, mokgotseagwe Steve le kgaetšedi ya Steve.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše di kgonegago
Ke ka lebaka la eng Mandla a nagana gore 'nna tšhiwana' ge a le tee ka phaphošing?	<ul style="list-style-type: none"> • Mandla o kwa bohloko. • Mandla o kwa bohloko gobane o nagana gore batho kamoka ba lebetše letšatši la matswalo a gagwe. • Mandla o nagana gore ga gona motho yo a gopolago letšatši la gagwe la matswalo. • Mandla ga a tsebe selo ka ga moletlo ka ge e le khupamarama gobane e le moletlo wa semaka. • Mohlomongwe Mandla o nagana gore ga go yo a nago le taba le yena. • Mohlomongwe Mandla o nagana gore ga gona yo a mo ratago.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 3**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Laboraro

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - gopola
  - lebala
  - lebetšwe

Morumokwano goba koša	Ditiro
Bagwera le metswalle ya Mokgadi x2	Šupa bana ka monwana
Etlang le boneng! X2	Bitša bana ka letsogo gomme ba laetša go bona ka go swara bofase bja mahlo ka menwana ya mogogorupa.
Mahlo ke diala! X2	Laetša sešupo sa go bona selo.
Mokgadi o a gola! X2	Laetša go gola ka go ngota menwana o tloše letsogo fase go ya godimo.
O swara mengwaga e seswai.x2	Laetša seswai ka menwana.

BOKGONI BA GO ANEGA

- 1 Arola barutwana ka dihlophana.
- 2 Efa sehlopha se sengwe le se sengwe letlakala la diswantšho tša bokgoni ba go anega.
- 3 Botša barutwana go nagana ka kanegelo ya go tšamaišana le diswantšho.
- 4 Efa barutwana motsotso goba e mebedi go nagana ka dikakanyo tša bona.
- 5 Sa go latela, morutwana o mongwe le o mongwe mo sehlopheng o swanetše go hwetša sebaka go abelana ka tsela yeo a bonago kanegelo ka gona.
- 6 Gopotša barutwana gore kanegelo tša bona e swanetše go ba tšeo ba ihlametšego tšona, eupša gape di swanetše go sepelelana le diswantšho!
- 7 Gopotša barutwana go theeletšana gabotse ge ba laodišetšana dikanegelo.
- 8 Leboga barutwana go abelana ka dikanegelo tša bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /**ui**/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/**ui**/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantsu a modumo wa/**ui**/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **buiwa, diruiwa, seruiwa**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **buiwa, diruiwa, seruiwa**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o dutše o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumathlaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

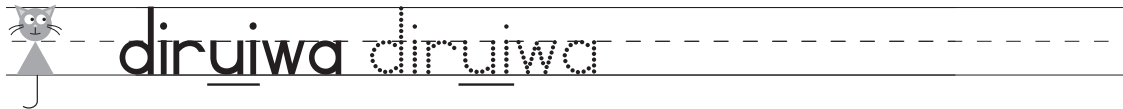
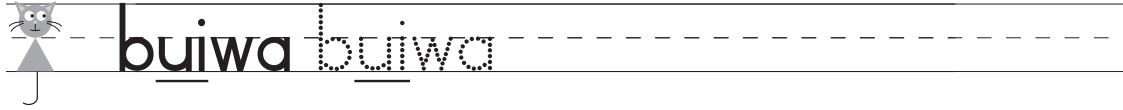
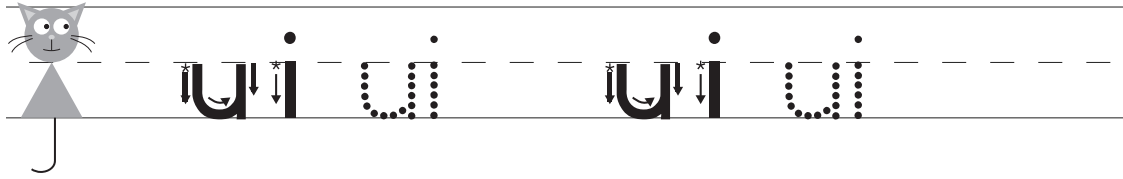
Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go bopa ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **ui**
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.
- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leleterere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leleterere goba maletere mo letlapeng.

- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go ngwala:

Metsostso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala lenaneo la dimpho tše o kganyogago go di amogela ka letšatši la gago la matswalo.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale lenaneo o šomiša difegelwana.

FREIMI YA GO NGWALA:

Lenaneo la dimpho tša matswalo tše ke di kganyogago:

1 _____

2 _____

3 _____

Nka rata _____, _____, le _____.

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla tlaleletša seo ba se ngwadilego ka Mošupologo.
- 2 Lehono ba tla tlaleletša selo se tee mo lenaneong la dimpho tše ba di thomilego ka Mošupologo.
- 3 Ke moka, ba tla ngwala lenaneo mo lefokong ba šomiša difegelwana.
- 4 Balela barutwana freimi e mpsha ya go ngwala.
- 5 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 6 Hlalosa tše dingwe tša dikakanyo tše o nago natšo tša go tlatša mo karolwaneng e mpsha ya Freimi ya go ngwala, bjalo ka: Ke rata go amogela jesi e mpsha. Ke rata dijese tše di botse.
- 7 Šomiša tšhupetšo go tlaleletša sethalwa, bjalo ka: wena, o nagana ka jesi e mpsha.
- 8 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 9 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša selo sa boraro sa lenaneo: **Ke tla rata jesi e mpsha.**
- 10 Šomiša **tšhupetšo** go tlatša lefoko la mafelelo la Freimi ya go ngwala. Hlalosa gore le ke lefoko la mafelelo ke lenaneo la go fapana le a mangwe. Hlalosa gore fegelwana le lentšu le 'le' e kgaogantšha dilo tša lenaneo, bjalo ka: Ke tla rata puku, dieta le jesi.
- 11 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 12 **Šomiša dithušathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go thuša go ngwala mantšu ao a lego bothata.
- 13 **Phumula mohlala** wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Gopotša barutwana gore ka Mošupologo, re naganne ka dimpho tše re kganyogago go di amogela.
- 2 Lehono re tla oketša lenaneo la rena.
- 3 Botšiša barutwana: Ke dimpho dife tše dingwe tše le ka ratago go di amogela?
- 4 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 5 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopolla kakanyo ya morutiši!
- 6 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka dimpho tše mo lenaneong la bona.
- 7 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 8 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 go go botša gore ke dimpho dife tše 3 tše ba di kgethilego.
- 9 Ba swanetše gore: Nka rata ....., le ...
- 10 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala, go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

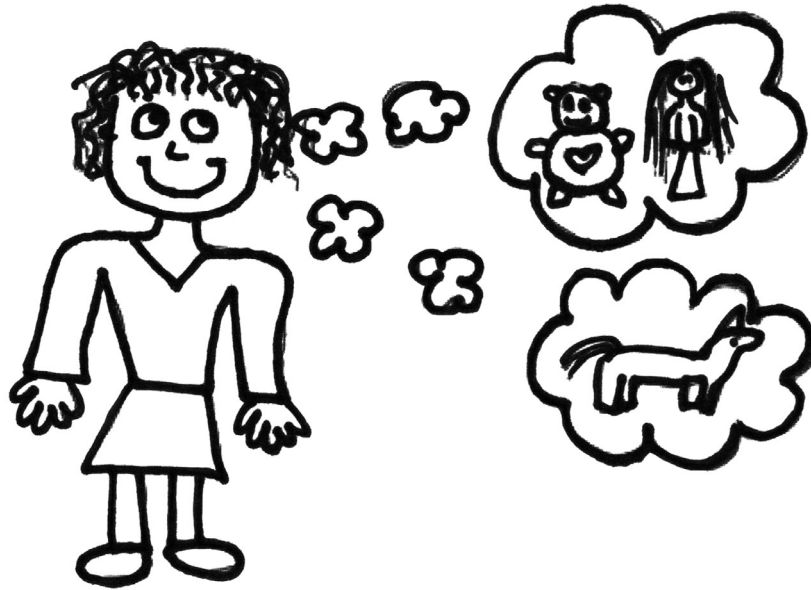
GO NGWALA

- 1 **Efa barutwana dipuku.** Laela barutwana go hwetša mošomo o ba o ngwadilwego ka Mošupologo. Ba tla **tlaleletša!**
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana **go bala seo ba se ngwadilego.**
- 4 Thuša barutwana go feleletša freimi ya bona ya go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu** le go šomiša **dithušathuto.**
- 6 **Hlohleletša barutwana.**

SOKOLOGA O BOLELE

- 1 Ge go šetše metsotso e 2 go iša go ye 3, laela barutwana gore ba beye diphensele tša bona.
- 2 Laela barutwana go sokologa ba bolele le wa mphato ka diswantšho tšeo ba di thadilego.

Lekeletša mošomo wo barutwana ba o ngwadilego boleng ba mahlo a bona ka phaphošing. Se se tla thuša gore ba be le poledišano ka tabakgolo.

Lenaneo le dilo tšeo nka di thabelago ka moletlo wa ka wa matswalo:

1. Nke rate go humana bera ya thedi
2. Nke rate go humana mpopi wa Babi.
3. Nka rate go humana pešana ya go bapadiša.
Nke rate go humana bera ya thedi, mpopi wa bala
le pešana ya go bapadiša.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 3.**
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.**
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labone

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go kgaogantšha le go kopanya

KE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu go thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **mogau**
- 3 Kgaogantšha lentšu go ba modumo ka botee go ba modumo o ikemetšego ka nnoši:
/m/-/o/-/g/-/au/
- 4 Bitša modumo wa mathomo wa lentšu: /m/
- 5 Bitša modumo wa bobedi wa lentšu: /o/
- 6 Bitša modumo wa boraro wa lentšu: /g/
- 7 Bitša modumo wa mafelelo wa lentšu: /au/
- 8 Ngwala lentšu mo letlapeng: **mogau**
- 9 Laetša go šupa le go kopantšha medumo go bopa lentšu: /mo/-/gau/= **mogau**
- 10 Boeletša se ka lentšu la go tšwa thutong ya Laboraro: **buiwa**

RE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu la go tšwa thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **ditau**
- 3 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mathomo wa lentšu?/d/
- 4 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bobedi wa lentšu?/i/
- 5 Botšiša barutwana: Ke modumo ofe wa boraro wa lentšu?/t/
- 6 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mafelelowa lentšu?/au/
- 7 Kgopela barutwana go kgaogantšha lentšu go ba modumo o ikemetšego o nnoši: /d/-
/i/-/t/-/au/
- 8 Ngwala lentšu: **ditau**
- 9 Laela barutwana go kopanya medumo ya lentšu mmogo le wena: /di/-/tau/= **ditau**
- 10 Boeletša se ka lentšu la morago la thuto ya Laboraro: **seruiwa**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la bobedi

MAANO A GO BALA: GO AKANYA/GO HLAMA DIKGOKAGANO

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>E be e le letšatši la matswalo a Mandla la bo seswai. Ka tlwaelo batho kamoka le mo lakaletša mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo! Eupša e sego lehono.</p> <p>Ba lapa la gagwe ba be ba swaragane le mešomo ka ntle. Tatagwe o be a le gare a go rwala dikgong. Kgaetšedi ya gagwe e be reila paesekele. Mmagwe yena o be a le gare a nošetša serapana.</p> <p>Ga go le o tee yo a mo lakaletšego mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo!</p> <p>'Le ke letšatši la ka la matswalo efela dilo ga di sepele ka tshwanelo' go nagana Mandla.</p>	<p>Aowii! Mandla o kwa e ka batho ka moka ba lebeletše tša bona ga bana nako ya gagwe. Seo se nkgopotša ge mma a na le mošomo o mo ntši, ga a na nako ya ka. Se se nkweša bohloko e le ruri.</p>
<p>Ge a tadima Mandla a bona koko le rakgolo wa gagwe mo seferong. 'Ke akanya gore ba bea ke eng mo?' go nagana Mandla.</p> <p>O ile letela go kwa ba re go yena 'Mahlatse le mahlogonolo hlogonolo ka letšatši la gago la matswalo! Eupša ba dio re 'Thobela kamoka ka lapeleng!'</p> <p>'Aowa ruri! Le ke letšatši la matswalo le lebe go fetišiša' go nagana Mandla.</p>	<p>Ge ke be ke le Mandla, ke be ke tla kwa bohloko kudu. Ka mehla bomakgolo ba gopola letšatši la ka la matswalo.</p>
<p>Ya ba Mandla a bona malomeagwe Tom, mogatša malomeagwe Mapula le bo motswalagwe, Thabo le Nomsa. 'Ke akanya gore ba bea ke eng mo?' go nagana Mandla.</p> <p>A letela go kwa ba re 'Mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo! Eupša ba dio re 'Le tsoga bjang ka moka lehono?'</p> <p>'Aowa ruri! Le ke letšatši la matswalo le lebe go fetišiša,' go nagana Mandla.</p>	<p>Ga go le motho o tee yo a lakaletšago Mandla mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo. Ge ke be ke le Mandla, nkabe ke tla kwa okare ga ke bohlokwa goba ga ka kgethega. Nkabe ke tla kwa bohloko kudu.</p>
<p>Ya ba Mandla a bona mogwera wa gagwe wa potego, Steve le kgaetsedi wa gagwe. 'Ke akanaya gore ba bea ke eng mo?' go nagana Mandla.</p> <p>A letela go kwa ba re 'Mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo! Eupša ba dio re 'Dumela Mandla!'</p> <p>'Aowa ruri! Le ke letšatši la matswalo le lebe go fetišiša,' go nagana Mandla.</p>	<p>Se se nkgopotša mohlant mogwera wa potego a lebetše letšatši la ka la matswalo. Ke ile ka kwa bohloko kudu.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Mandla a napa ikela ka phaphošing ya gagwe. 'Ga go le o tee yo a gopolago letšatši la ka la matswalo!' A nagana ka go swaba, 'Nna tšhiwana!'</p> <p>A kwa batswadi ba gagwe le bomakgoloagwe ba bolela ka mafuri.</p> <p>'Ga ba tshwenyege gore ga ke na le bona!' a nagana.</p>	<p>Mandla o kgona go kwa batho ka moka ba bolela ba thakgetše ka mafuri. Ge nkabe e le nna, nkabe ke tla nagana gore ka moka ba thakgetše ka ntle le nna. Nkabe ke tla nagana gore ga ba na taba le nna.</p>
<p>Ya ba mmage Mandla o a mmitša. A potela ka mafuri.</p> <p>'Semaka! Mahlatse le mahlogonolo a letšatši la matswalo Mandla!' gwa goelela bagwera le ba le lapa.</p>	<p>Agaa! Batho ka moka ba ikgakantšhitse eka ba lebetše letšatši la matswalo a Mandla. Ya ba Mandla o maketše! Seo se nkgopotša mohla tate a be a swara mengwaga e Mma o ile a beakanya moletlo wa semaka o mogolo. Ga gona le motho o tee yo a lakaleditšego tate mahlatse le mahlogonolo.</p> <p>Ge a boa mošomong, batho ka moka ba ile ba tsopologa ba re 'semaka!' O be a nagana gore re lebetše letšatši la matswalo a gagwe, eupša re be re nyaka go mo makatša.</p>
<p>'Ke be ke nagana gore le lebetše letšatši la ka la matswalo!' gwa goelela Mandla.</p> <p>'Re go makaditše e le ruri!' gwa realo tatago Mandla.</p> <p>'A re jeng khekhe,' gwa realo rakgolo.</p>	<p>Mandla o lemoga gore bohle ba šomile ka maatla go mo makatša.</p> <p>Ge ke be ke le Mandla, nkabe ke tla kwa ke le yo a kgethegilego ka ge batho ka moka ba šomile ka natla go beakanya moletlo wa ka.</p>
<p>'Bula dimpho tša gago,' gwa realo Steve. Mandla a phutholla dimpho tša gagwe. A goelela a re, 'Ke kgale ke nyaka go ba le sephatšamaru!' 'Mmalo! Bona kgolomodumo ye!' 'Ke ntše ke nyaka go bala puku ye!</p> <p>'Le ke letšatši la matswalo le le botse go fetišiša,' gwa nagana Mandla.</p>	<p>Mandla o bonagala a thabile. Ge ke be ke le Mandla, nkabe ke tla kwa ke le yo a kgethegilego ka ge ba lelapa le bagwera ba ka ba nthekeše dimpho tšeo ke bego ke ntše ke di nyaka.</p>

Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše kgonegago
Naa o be o tla ikwa bjang ge ba lelapa la gago ba lebetše letšatši la matswalo a gago?	(Theeletša dikarabo tša barutwana)
Naa e kabab ke nnete ba lelepa la ga bo Mandla ba lebetše ka letšatši la matswalo?	Aowa, balapa la Mandla ba ikgantšhitše gore ba kgone go mo hwetša a sa itebetše a makale.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše kgonegago
Ke ka baka la eng Mandla a thabile mafelelong a kanegelo?	<ul style="list-style-type: none"> Mandla o thabile gobane ba mo diretše moletlo. Mandla o thabile gobane o humana dimpho. Mandla o thabile gobane go na le khekhe ya gagwe. Mandla o lemoga gore ga gona yo a lebetšego letšatši la gagwe la matswalo. Mandla o lemoga gore batho kamoka ba tlile moletlong wa gagwe. Mandla o tseba gore bagwera ba gagwe le ba lelapa tshwenyega ka yena ebile ba a mo rata.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 3**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetsa gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labohlano

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - dimpho
  - tebogo
  - imolotšwe

Morumokwano goba koša	Ditiro
Bagwera le metswalle ya Mokgadi x2	Šupa bana ka monwana
Etlang le boneng! X2	Bitša bana ka letsogo gomme ba laetša go bona ka go swara bofase bja mahlo ka menwana ya mogogorupa
Mahlo ke diala! X2	Laetša sešupo sa go bona selo
Mokgadi o a gola! X2	Laetša go gola ka go ngota menwana o tloše letsogo fase go ya godimo.
O swara mengwaga e seswai.x2	Laetša seswai ka menwana

POLEDIŠANO YA SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA

- 1 Ngwala freimi ya poledišano mo letlapeng:
  - a Mo kanegelong ye ...
  - b Ge ke be ke le Mandla, ke be ke tla nagana ...
  - c Mafelelong, ke nagana gore o swanetše a kwa ...
- 2 Bala freimi ya poledišano le barutwana.
- 3 Bea barutwana ka **dihlophana**.
- 4 Botša barutwana gore o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka go araba potšišo e nngwe le e nngwe ya poledišano.
- 5 Tanya šedi ya barutwana.
- 6 Botšiša barutwana ba go fapana goba sehlopha se se itšeng go abelana ka dikarabo tša bona.
- 7 Ge dikarabo di fošagetše, ba phošolle.
- 8 Leboga barutwana ka maitapišo a bona.

Temogo ya medumo le Ditumathlaka:

Metsotso e 15

Go hwetša mantšu

Ngwala tafolana ye mo letlapeng e be le medumo yeo o ithutileng yona nako ya go feta mmogo le yeo e rutilwego ka Labobedi le ka Laboraro.

au	ui	t
a	l	m
w	b	i
d	p	e

LAETŠA

- 1 Gopotša barutwana medumo ya beke: /**au**/le/**ui**/
- 2 Lebeledišiša medumo kamoka le ditswakanywa mo letlapeng.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go dira mafoko go bopa mantšu ka medumo le ditswakanywa moo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Bontšha barutwana go bopa mantšu ka medumo ye e nepišitšwego, bjalo ka: /**t**/-/**au**/
- 5 Gopotša barutwana ba ka bopa lentšu ba šomiša medumo e fe kapa efe – e sego fela/**au/goba/ui**/
- 6 Bontšha barutwana go dira lentšu le lengwe, bjalo ka: /**l**/-/**a**/-/**l**/-/**a**/

BARUTWANA BA DIRA

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala gomme ba ngwale sehlogo: **au, ui**
- 2 Laela barutwana ba thome go ngwala.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go hwetša le go bopa mantšu a mantši go ya le ka mo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Dumelela barutwana go swaya mošomo wa bona. Bontšha barutwana gore mantšu a, a bopiwa bjang (le a mangwe): **tau, lauma, ditau, buiwa, ela, lela, aba, abela, bela, leba, beba, elela, alela, balela**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Lefoko: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mafelelo

MAANO A TEKATLHALOGANYO: AKARETŠA/GO FETLEKOLLA SENGWALWA

PEGO YA KANEGELO YA MOLOMO

- 1 Hlalosa gore barutwana ba tla bolela ka sengwe se ba ratilego mo kanegelong: **Letšatši la matswalo le lebetšwe.**
- 2 Šomiša tšhupetšo go bontšha barutwana mokgwa wa go fa lefoko le 1 goba 2 la pego ya seo ba **kgokaganago** le sona mo kanegelong, bjalo ka; **Ge Mandla** a kwa a maketše moletlong wa gagwe, **se se nkgopotša mola** mma a ile a makatša tate.
- 3 Swarela diswantšho tša puku e kgolo godimo. Laela barutwana go lebelela diswantšho le go nagana ka se se diragetšego.
- 4 Leala barutwana go nagana **ka kgokaganyo** e ba ka e hlamago le kanegelo.
- 5 Kgotela ba 2–3 go **abelana** dikgopolo tša bona le mphato. **Thuša** barutwana go hlama mafoko a go felelela.
- 6 Hlalosa o be o phošolle diphošo tša barutwana tša go tšwelela kgafetšakgafetša.
- 7 Leala barutwana go **retologa ba bolele** gomme ba abelane dipego **tša bona** le wa mphato. (*Ga ba swanela go kopisa dikakanyo tša morutiši! E swanetše go ba dikakanyo tša bona.*)

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 3.**
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.**
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Tshekatsheko ya polelo ya mafelelo a beke Metsotso e 15

- 1 Tanya šedi ya barutwana mo legogong mafelelong a letšatši.
- 2 Dira sebaka sa ditshekatsheko tša polelo beke le beke. Ke kgetho ya gago go hlakanya ditshekatsheko tša go ithuta tša Sepedi le tša Sekgowa.
- 3 Gopola go fa barutwana sebaka sa go 'Sokologa le go bolela' ba ahlaahle dikarabo tša bona le wa mphato. Ke moka, kgetha barutwana ba mmalwa go abelana ka dikarabo tša bona le phaphoši ka bophara.
- 4 Šomiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo go hlahla karolwana ya polelo ya poledišano ya gago:
  - a Naa ke efe Tabakgolo ya polelo ya rena ya beke?
  - b Ke kanegelo efe yeo le e badilego mmogo?
  - c Ke mantsu afe a maswa o a ratilego bekeng ye?
  - d Ke eng se o ithutilego sona bekeng ye?
  - e Naa re ngwadile ka eng bekeng ye?
  - f Naa go ngwala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - g Naa go bala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - h Ke eng seo o ikgantšhago ka sona bekeng ye?
- 5 La mafelelo, botša barutwana go nagana ka dilo tše pedi tše ba tlogo go botša ba malapa a bona ka seo ba ithutilego ka sona le ka tsela yeo ba kaonafetšego ka gona bekeng ye mabapi le mošomo wa bona.

Ela hloko: Tšepidišo ya go lebelela morago le go itekola ke karolwana e bohlokwa kudu ya go ithuta. O kgopelwa gore o seke wa tshediša mošongwana wo wa beke mahlo le ga tee.

Mphato 2
KOTARA 1
Beke
4

TABAKGOLO:
Go keteka matšatši
a matswalo

Go Lokiša Phaphoši

- 1 Ge beke e thoma, kgonthišiša gore phaphoši ya gago e a bogega ebile e hlwekile.
- 2 Bea PHAPHATI YA GO BONTŠHA ya gago nakong, ka go tloša dilo tše o sa hlwela o di šomiša, gomme o di boloke gabotse.
- 3 Ge o fetša, beakanya mantšu a papetlakgadima le tababakgolo ya tšhupetšo tše o di nyakago.
- 4 Hwetša le go beakanya dilo tša tabakgolo ya lebota le tafola yeo e ka bago le maatlakgogedi mo barutwaneng, mohlala: diswantšho tša ditirelo tša matswalo bjalo ka se Jewish Batmizvah goba Barmitzvah, goba ka se Spanish Quinceanera; toadišwana ya kuranta ka mongwe a ba le mengwaga e 100 bj. bj.
- 5 Dira dinyakišišo mo marangrang a theknolotši (inthanete) go itokišetša tabakgolo. Mohlala: nyakišiša ka ga batho ba go tšofala kudu ba go phela mo lefaseng, bj bj.
- 6 Kgonthišiša gore dipuku tša barutwana tša go ngwala le dipukutšhomo tša DBE di swailwe, gomme di bolokilwe gabotse mo di dulago gona.
- 7 Kgonthišiša gore dipuku tše dikgolo ka moka, tša go bala le tša bokgobapuku ba phaphoši di ka lenaneo.

Mešongwana ye e Okeditšwego

Mešongwana ye e ka šomišwa bjalo ka mošomo wa go ikemela wa barutwana ba go fetša mošomo wa bona ka pela GOBA ge o le gare o dira kelo mo barutwaneng.

Mošongwana wa 1: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 4, A re ngwaleng

Mošongwana wa 2: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 5, A re ngwaleng

Mošongwana wa 3: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 6, A re baleng

Mošongwana wa 4: Thala seswantšho sa dijo tša gago tša mmamoratwa tše o nyakago go di ja ka letšatši la gago la matswalo.

Mošupologo

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

BOELETŠA TABAKGOLO: GO FIHLELELA TSEBO YEO BA NAGO LE YONA

- 1 Bontšha barutwana seswantšho sa Zanele a ngwala ditaletšo tša moletlo wa matswalo a gagwe mo Puku e Kgolo ya dikanegelo: Moletlo wa letšatši la matswalo a Zanele
- 2 Botša barutwana gore re tšwela pele ka tabakgolo ya rena: Go keteka matšatši a matswalo
- 3 Thala sediko le leina la tabakgolo mo magareng ga letlapa.
- 4 Botšiša barutwana: *Ke eng seo le se tsebago ka tabakgolo ye?*
- 5 Ngwala dikakanyo tša barutwana go dikologa mmapahlogo. Dikakanyo tša go swana di ngwale felo go tee.
- 6 Ge barutwana ba palelwa ke go fetola, botšiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo:
  - a Ke eng dilo tše dingwe tše di fapanego tše di ka diregago meletlong ya matswalo?
  - b Ke bomang ba tlogo moletlong wa matswalo?
  - c Naa batho ba ka kwa bjang ge ba le moletlong wa matswalo?

BEKE 4

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - laletša
  - taletšo
  - onfolopo

Morumokwano goba koša	Ditiro
Bagwera le metswalle ya Mokgadi x2	Šupa bana ka monwana
Etlang le boneng! X2	Bitša bana ka letsogo gomme ba laetša go bona ka go swara bofase bja mahlo ka menwana ya mogogorupa
Mahlo ke diala! X2	Laetša sešupo sa go bona selo
Mokgadi o a gola! X2	Laetša go gola ka go ngota menwana o tloše letsogo fase go ya godimo.
O swara mengwaga e seswai.x2	Laetša seswai ka menwana

Mongwalo

Metsotso e 15

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala.
- 2 Biletša barutwana medumo le mantšu a a latelago gore ba a ngwale:
  - a au
  - b ui
  - c tau
  - d ditau
  - e buiwa
  - f seruiwa
- 3 Sa go latela, botša barutwana gore ba ntšhe dikryone gomme ba swaye mošomo wa bona.
- 4 Ka bothakga ngwala medumo le mantšu mo letlapeng.
- 5 Tšea dipuku mafelelong a letšatši, gomme o ngwale dintlha ka bao ba nyakago thušo yeo e oketšegilego.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Palo ya pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO PHOPHOLETŠA

- 1 Dudiša barutwana mo legogong gore ba kgone go bona puku e kgolo.
- 2 Bula puku e kgolo mo kanegelong: Moetlo wa letšatši la matswalo a Zanele
- 3 Phetla puku o ba laetša diswantšho tša letlakala le lengwe le le lengwe, o ba botšiša gore ba nagana gore go direga eng.
- 4 Thuša barutwana go kopanya diswantšho, gore ba kgone go hwetša todi ya gore kanegelo e bolela ka eng.
- 5 Hlagašša tlotlontšu e mpsha mo dikarolwaneng tša maleba mo kanegelong.
- 6 Bala kanegelo ka moka ga yona gatee, o sa eme.

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala ka moletlo wa matswalo a gago a o a lorago.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale mafoko a mabedi. Se e tla ba karolo ya puku ya phaphoši ya sekhutlwana sa go bala.

FREIMI YA GO NGWALA:

Keteko ya matswalo a ka ye ke e lorago ke ...

Ke tla laletša ...

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla ngwala ka keteko yaa matswalo ye ba e lorago.
- 2 Šomiša **tšhupetšo** go laletša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 3 Botša barutwana kakanyo ya gago ya go tlatša freimi ya go ngwala, bjalo ka: Keteko ya matswalo ye ke e lorago ke moletlo ka gae le bagwera. Go tla ba le phitsa e ntši le khekhe ya matswalo!
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho sa gago o le ka gae le bagwera ba gago ka moka.
- 5 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša freimi ya go ngwala: **Keteko ya matswalo a ka ye ke e lorago ke ka gae. Ke tla laletša** bagwera ba ka ba bohlokwa ka moka.
- 7 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 8 **Šomiša dithušathuto** bjalo ka mantšu a tlwaelo le mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo.
- 9 Phumula mohlala wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

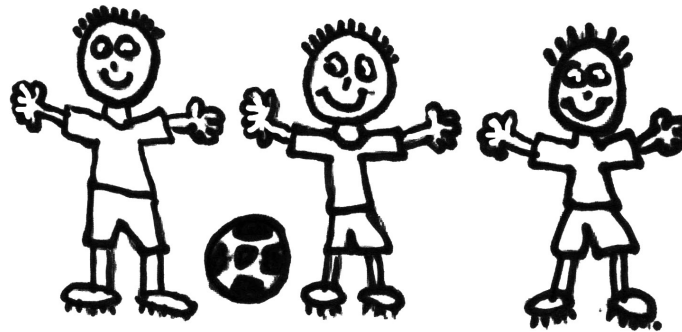
DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Botšiša barutwana: Naa keteko ya matswalo a gago ye o e lorago ke efe?
- 2 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala**.
- 3 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 4 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka se ba ilego go se ngwala.
- 5 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 6 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 gore ba go botše gore ke mang goba ke eng seo ba tlogo go ngwala ka sona.
- 7 Ba swanetše gore: **Keteko ya matswalo ye ke e lorago ke ...**

- 8 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

GO NGWALA

- 1 Efa barutwana dipuku.
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana **go bala seo ba se ngwadilego.**
- 4 Thuša barutwana go feleletša freimi ya bona ya go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu le go šomiša dithušathuto.**
- 6 Hlohleletša barutwana.

Moletlo wa ditoro tšaka wa matswalo ke go ba le
moletlo wa kgwele ya dinao.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 4**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mosongwana wa 2** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labobedi

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /**ea**/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/**ae**/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantšu a modumo wa/**ae**/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **kae, mae, legae, paesekela**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **mae, laela, molaetša, kae, maeto**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o dutše o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumathlaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Mongwalo:

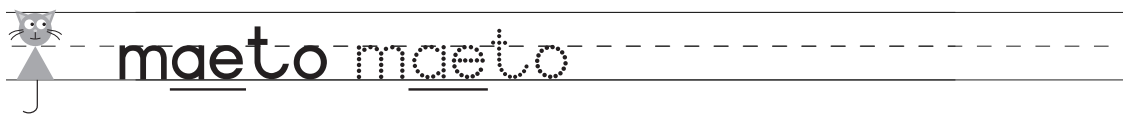
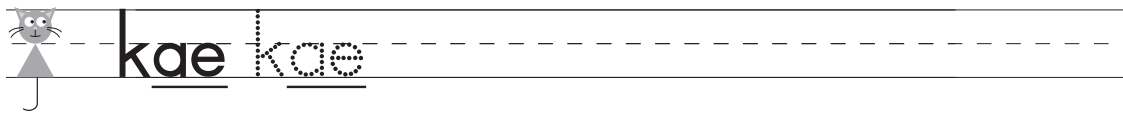
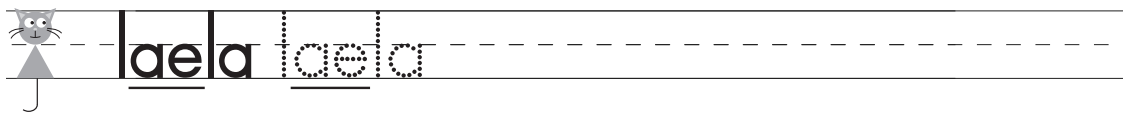
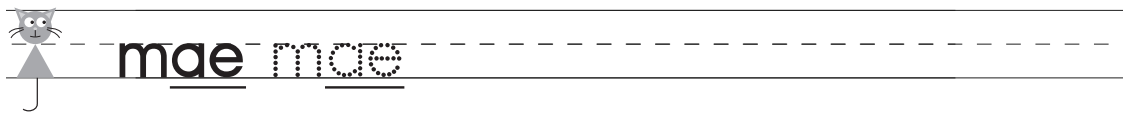
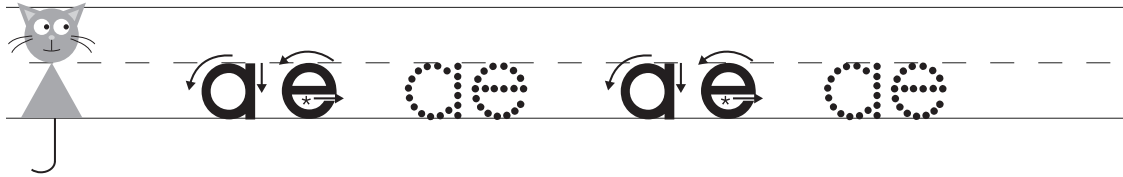
Metsotso e 15

Ngwala leleterere goba maletere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go ngwala ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **ae**.
- 2 Laetša go ngwala dithlaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.

- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leletere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leletere goba maletere mo letlapeng.
- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo/mantšu/mafoko ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: AKANYA/GO KAMAKA

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>Letšatši la matswalo a Zanele la boeswai le be le batamela. Mmago Zanele o ile a mmotša gore a ka ba le mohuta o mongwe le o mongwe wa moletlo wo a o nyakago. Zanele o be a sa kgone go tšea sephetho. O be a na le dikakanyo tše dintši!</p> <p>Sa pele, Zanele o ile a nagana go swara moletlo wa semaka. O ile a nagana gore o mongwe le o mongwe a ka apara seširasefahlego go E fela Zanele o be a se na seširasefahlego.</p>	<p>Zanele o hwetša monyetla wa go kgetha mohuta wa gagwe wa moletlo. Ke akanya gore naa o tla kgetha mohuta ofe wa moletlo. Ga ke nagana gore a ka kgetha moletlo wa semakatšo ka gore ga a na seikgakanyo se sebotse.</p>
<p>Sa go latela, Zane le o ile a nagana go ba le moletlo wa maemo wa teye. Eupša Zanele o be a se na roko ya maemo. Le gona o be a sa rate tatso ya teye gabotse.</p>	<p>Ke akanya gore naa Zanele o tla kgetha moletlo wa mohuta mang? Ga ke nagane gore o tla kgetha moletlo wa maemo wa teye, ka lebaka la gore ga a na seaparo sa maemo.</p>
<p>Ke moka, Zanele o ile a nagana gore a ka ba le moletlo wa bošilo wa mengatse. O ile a nagana gore mongwe le mongwe a ka apara mongatse wa bogafi a lebelelega bjalo ka lešilo. Eupša Zanele o be a se na mongatse wa bogafi, wa bošilo.</p>	<p>Ke akanya gore naa Zanele o tla kgetha moletlo wa mohuta mang? Ga ke nagana gore a ka kgetha moletlo wa bošilo wa mengatse a se na mongatse o kgethegilego wa bošilo!</p>
<p>Letšatši le latelago, Zanele o ile a amogela sephuthelwana ka poso se tšwa go rakgadigwe gona kua London.</p> <p>'Naa nka e bula? Ka kgopelo hle!' Zanele a kgopela mmage.</p> <p>O ile a kgeila sephuthelwana se tsothwa gomme a humana khosetšumo ya go rutha e talalerata, e mpsha. Go dikologa mo fase e be e na le mašošo a serolane. Ka pelapela Zanele a napa a tseba gore o tlo swara moletlo wa mohuta mang. 'Mma,' a realo, 'ke nyaka go swara moletlo wa go rutha!'</p>	<p>Agaa! Ke kgona go kamaka gore Zanele o tšere sephetho ka moletlo wa go rutha ka lebaka la gore o na le diaparo tša maleba. O swantšetše go nyaka moletlo wa go rutha ka gore o na le khosetšumo ye mpsha ya go rutha!</p>
<p>Zanele o feditše letšatši le latelago a ngwala ditaletšo tše 23 ka šedi – e tee go o mongwe le o mongwe wa mphato. O ile a ngwala leina la o mongwe le o mongwe wa mphato ba gagwe gabotse godimo ga dionfolopo tše talalerata.</p>	
<p>Mesong ya letšatši le latelago, Zanele o ile a tsoga morago ga nako. O ile a kitimela phaphošing ya gagwe gomme a rwala mokgobo wa ditaletšo tafolang ya gagwe.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore Zanele o lebelong le legolo, ka bjalo ga se a swara ditaletšo gabotse. Bona – ka phošo o wiša e tee ka morago ga tafola!</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>Ge Zanele a fihla sekolong o ile a ntšha mokgobo ola wa ditaletšo mokotlaneng wa gagwe, a o bontšha morutiši, 'Bona Morena Thapelo! Ke na le moletlo wa matswalo mafelelong a beke ye! Ke laleditše mongwe le mongwe!</p> <p>'Ke tla go thuša go di phatlalatša. Tla re di beye tafolang ya yo mongwe le yo mongwe!' gwa realo Morena Thapelo. Zanele o ile a mo fa seripa sa mokgobo wola, Ba ile ba bea e tee godimo ga tafola ya morutwana yo mongwe le yo mongwe.</p> <p>Efela ga go yo a ilego a lemoga gore ga go na onfolopo ya Rachel.</p>	<p>Aowi! Ke nagana gore ka lebaka la gore ba abelana mošomo, ga ba bone taletšo ye e timetšego! Ke akanya gore naa Rachelo ikwa bjang ge a sa amogele taletšo?</p>
<p>Ge sekolo se etšwa, Patience, Boitumelo, Michael, le Rachel ba be ba eme le Zanele kantle. Patience o ile a emiša taletšo ya gagwe, 'Ke fela pelo ya moletlo wa gago!' a realo a e hwidinya.</p> <p>'Eng! Ke rata go rutha ka gare ga maphoto!' gwa realo Michael.</p> <p>'Ke na le khosetšumo ya go rutha ye e phethegilego!' gwa tlatša Boitumelo.</p> <p>Eupša ka nako yeo, Rachel o ile a pshikološa mahlo. 'Meletlo ya go rutha e a tena. Moletlo wa gago o ka se thabiše!' a realo. Ke moka, a sepela. Myemyelo ya Zanele ya moyafala. Rachel e be e le mogwera o kaonekaone wa Zanele! A ka bolela bjang mantšu a go befa ka mokgwa wo?</p>	<p>Ke akanya gore ke ka lebaka la eng ge Rachel a realo. Ke kgona go kamaka gore ke ka lebaka la gore yena ga se a hwetša taletšo ya moletlo efela bana ka moka ba di hweditše.</p>
<p>Ka moragonyana ge Zanele a tsena ka phaphošing ya gagwe ya go robala, o ile a lemoga sengwe se setalalerata mo lebatong. O ile a obelela morago ga tafola gomme a humana onfolopo e ngwadilwe leina la Rachel.</p> <p>'Aowi!' Zanele a realo, a gopola mantšu a go hloka botho a Rachel. 'O swantše a be a befetšwe gobane a nagana gore ga se a laletšwa.' O ile a tsenya onfolopo ka mokotlaneng wa gagwe wa sekolo gore a se ke a e lebala mosong o latelago.</p>	<p>Ke akanya gore naa Rachel o tla reng ge Zanele a mo fa taletšo ya gagwe.</p>
<p>Mosong o latelago, Zanele o ile a nyaka Rachel. Zanele o ile a swarela onfolopo e talalerata godimo gore Rachel a e bone. 'Ga se ka e bona ge e wela ka fase ga tafola ya ka!'</p> <p>Rachel o ile a tšeya onfolopo a myemyela.</p> <p>'Ka kgontho o tloga o nagana gore meletlo ya go rutha ke bošilo?' gwa botšiša Zanele.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore Zanele o nyaka gore Rachel a tsebe gore e be e dio ba phošo. O tloga a rata gore Rachel a be gona moletlong.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>Dithama tša Rachel di ile tša hwibila. 'Ke maswabi ka seo ke se bolotšego. Ke be ke nagana gore ga o nyake ke etla moletlong wa gago!' a realo Rachel.</p> <p>'Ke maswabi,' gwa realo Zanele, 'o mogwera wa ka wa potego. Moletlo wa ka o be o ka se thabiše ka ntle ga gago!</p>	
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše di kgonegago
Naa Zanele o ile a ngwalela bomang ditaletšo	O ngwaleletše barutwana ka moka ka phaphošing ya gagwe ditaletšo.
Ke mang yo a sego a hwetša taletšo?	Rachel ga se a hwetša taletšo.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše di kgonegago
Ke ka lebaka la eng Rachel a se a hwetša taletšo?	<ul style="list-style-type: none"> • Onfolopo ya taletšo e ile ya wela ka morago ga tafola ya Zanele. • Zanele ga se a bona gore taletšo e wetše ka morago ga tafola. • Morena Thapelo le Zanele ba ile ba bea ditaletšo godimo ga ditafola tša barutwana, eupša ba se lemoge gore ya Rachel e be e se gona. • E be e le phošo.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 4**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Laboraro

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya Tabakgolo.
  - efa
  - amogela
  - gakanega

Morumokwano goba koša	Ditiro
Bagwera le metswalle ya Mokgadi x2	Šupa bana ka monwana
Etlang le boneng! X2	Bitša bana ka letsogo gomme ba laetša go bona ka go swara bofase bja mahlo ka menwana ya mogogorupa
Mahlo ke diala! X2	Laetša sešupo sa go bona selo
Mokgadi o a gola! X2	Laetša go gola ka go ngota menwana o tloše letsogo fase go ya godimo.
O swara mengwaga e seswai.x2	Laetša seswai ka menwana

BEKE 4

BOKGONI BA GO ANEGA

- 1 Arola barutwana ka dihlophana.
- 2 Efa sehlopha se sengwe le se sengwe letlakala la diswantšho tša bokgoni ba go anega.
- 3 Gopotša barutwana gore beke ya go feta, ba ihlametše dikanegelo ka diswantšho.
- 4 Beke ye, barutwana ba swanetše go šoma mmogo e le sehlopha go tšea sephetho ka mabapi le kanegelo ya sehlopha.
- 5 Gopotša barutwana gore kanegelo tša bona e swanetše goba tšeo ba ihlametšego tšona, eupša gape di swanetše go sepelelana le diswantšho!
- 6 Tanya šedi ya barutwana.
- 7 Kgopela sehlopha se 1 go iša go tše 2 go abelana ka kanegelo ya sehlopha sa bona.
- 8 Leboga barutwana go abelana ka dikanegelo tša bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /**eo**/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/**eo**/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantšu a modumo wa/**eo**/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **seo, yeo, tšeo, leo**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **leoto, seolo, beola, seolong, theoga**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o dutše o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumathlaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

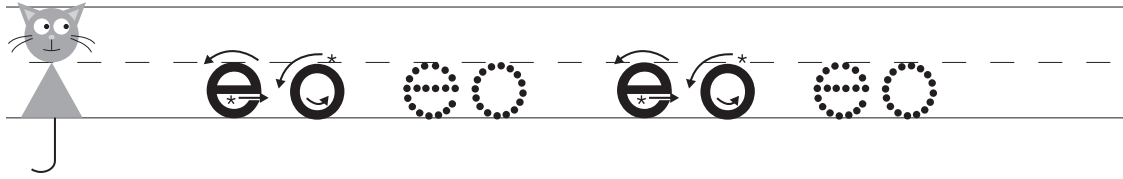
Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go bopa ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **eo**.
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.
- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leleterere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leleterere goba maletere mo letlapeng.

6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo ka gare ga dipuku tša bona.

leoto leoto

seolo seolo

beola beola

seolong seolong

theoga theoga

O bea leoto godimo ga seolo.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala ka keteko ya matswalo ye o e lorago.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o tlaleletše mafoko a mabedi. Se e tla ba karolwana ya puku ya phaphoši ya sekhutlwana sa go bala.

FREIMI YA GO NGWALA:

Keteko ya matswalo ye ke e lorago ke ...

Ke tla laletša ...

Re tla ja ...

Re tla ...

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla tlaleletša mafoko a mabedi go mošomo o ba o ngwadilego ka Mošupologo.
- 2 Lehono ba tla nagana ka seo ba nyakago go se ja le go bapala ka sona moletlong wo ba ngwadilego ka ona ka Mošupologo.
- 3 Balela barutwana freimi ye mpsha.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 5 Hlalosa tše dingwe tša dikakanyo tša go tlatša Freimi ya go ngwala, bjalo ka: Nka rata go ja khekhe ya tšhokolete le phitsa. Nka rata gore mongwe le mongwe a bapale thaloko e bose mmogo.
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho bjalo ka: Wena o dutše morago ga khekhe e kgolo ya tšhokolete.
- 7 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 8 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša freimi ya go ngwala, bjalo ka: **Re tla ja** phitsa le khekhe ya tšhokolete. **Re tla** ipshina kudu ka go bapala dipapadi tše bose.
- 9 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 10 **Šomiša dithušathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go thuša go ngwala mantšu a bothata.
- 11 Phumula mohlala wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA GO BOLELA

- 1 Gopotša barutwana gore Mošupologo, re naganne ka moletlo wa matswalo wa ditoro tša gago.
- 2 Lehono re tla tlaleletša mafoko mo mošomong wo re o ngwadilego.
- 3 Botšiša barutwana: Ke eng se o ratago go se ja ka moletlo wa matswalo wa ditoro tša gago? O ka rata go dira eng?
- 4 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 5 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 6 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka meletlo ya matswalo ya ditoro tša bona.
- 7 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 8 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 gore ga go botse ka se ba tlogo se ja le se ba ratago go se dira.
- 9 Ba swanetše gore: Re tla ja ... Re tla ...
- 10 Hlalosa barutwana gore ka se sebaka ba tla šomiša Freimi ya go ngwala, go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

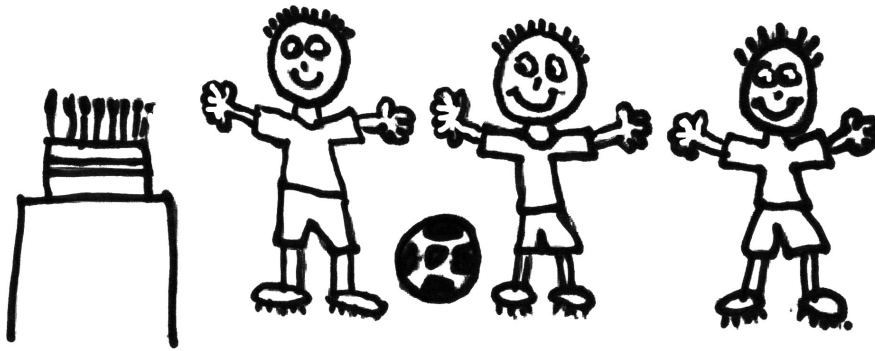
GO NGWALA

- 1 Efa barutwana dipuku. Laela barutwana go hwetša mošomo wo ba o ngwadilego ka Mošupologo. Ba tla tlaleletša go se!
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana go bala seo ba se ngwadilego.
- 4 Thuša barutwana go feleletša difreimi tša bona tša go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme ba šomiše dithušathuto.**
- 6 Hlohleletša barutwana.

SOKOLOGA O BOLELE

- 1 Ge go šetše metsotso e 2 go iša go e 3, laela barutwana go bea diphensele tša bona.
- 2 Laela barutwana go sokologa le go bolela le wa mphato ka diswantšho tše ba di thadilego.

Kgoboketša mošomo ya barutwana ya beke ka moka go dira puku. E beye mo sekhutlwaneng sa go bala gore barutwana ba e bale ka nako ya go bala ka go ikemela.

Moletlo wa ditoro tšaka wo matswalo ke go ba le
moletlo na kgwele ya dinao.
Ke tla mema bagwera baka ka moka leba leloka
Re tla ja khekhe! Re tla bapala kgwele ya dinao
letsatši ka moka

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 4**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labone

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go kgaogantšha le go kopanya

KE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu go thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **laela**
- 3 Kgaogantšha lentšu go ba modumo ka botee go ba modumo o ikemetšego ka nnoši: /l/-/ae/-/l/-/a/
- 4 Bitša modumo wa mathomo wa lentšu: /l/
- 5 Bitša modumo wa bobedi wa lentšu: /ae/
- 6 Bitša modumo wa boraro wa lentšu: /l/
- 7 Bitša modumo wa mafelelo wa lentšu: /a/
- 8 Ngwala lentšu mo letlapeng: **laela**
- 9 Laetša go šupa le go kopantšha medumo go bopa lentšu: /lae/-/la/= **laela**
- 10 Boeletša se ka lentšu la go tšwa thutong ya Laboraro: **seolo**

RE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu la go tšwa thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **maeto**
- 3 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mathomo wa lentšu?/m/
- 4 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bobedi wa lentšu?/ae/
- 5 Botšiša barutwana: Ke modumo ofe wa boraro wa lentšu?/t/
- 6 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mafelelowa lentšu?/o/
- 7 Kgopela barutwana go kgaogantšha lentšu go ba modumo o ikemetšego o nnoši: /m/-/ae/-/t/-/o/
- 8 Ngwala lentšu: **maeto**
- 9 Laela barutwana go kopanya medumo ya lentšu mmogo le wena: /mae/-/to/= **maeto**
- 10 Boeletša se ka lentšu la morago la thuto ya Laboraro: **beola**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Lefoko: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la bobedi

MAANO A GO BALA: AKANYA/GO KAMAKA

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Letšatši la matswalo a Zanele la boeswai le be le batamela. Mmago Zanele o ile a mmotša gore a ka ba le mohuta o mongwe le o mongwe wa moletlo wo a o nyakago. Zanele o be a sa kgone go tšea sephetho. O be a na le dikakanyo tše dintši!</p> <p>Sa pele, Zanele o ile a nagana go swara moletlo wa semaka. O ile a nagana gore o mongwe le o mongwe a ka apara seširasefahlego go E fela Zanele o be a se na seširasefahlego.</p>	<p>Zanele o swanetše a be a ikwa a kgethegile ka lebaka la gore o fiwa monyetla wa go kgetha mohuta wa moletlo wo a o nyakago!</p>
<p>Sa go latela, Zane le o ile a nagana go ba le moletlo wa maemo wa teye. Eupša Zanele o be a se na roko ya maemo. Le gona o be a sa rate tatso ya teye gabotse.</p>	
<p>Ke moka, Zanele o ile a nagana gore a ka ba le moletlo wa bošilo wa mengatse. O ile a nagana gore mongwe le mongwe a ka apara mongatse wa bogafi a lebelelega bjalo ka lešilo. Eupša Zanele o be a se na mongatse wa bogafi, wa bošilo.</p>	
<p>Letšatši le latelago, Zanele o ile a amogela sephuthelwana ka poso se tšwa go rakgadigwe gona kua London.</p> <p>'Naa nka e bula? Ka kgopelo hle!' Zanele a kgopela mmage.</p> <p>O ile a kgeila sephuthelwana se tsothwa gomme a humana khosetšumo ya go rutha e talalerata, e mpsha. Go dikologa mo fase e be e na le mašošo a serolane. Ka pelapela Zanele a napa a tseba gore o tlo swara moletlo wa mohuta mang. 'Mma,' a realo, 'ke nyaka go swara moletlo wa go rutha!'</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore rakgadiagwe o mo rometše sephuthelwana sa matswalo a gagwe. Ke kgona go kamaka gore Zanele o thakgetše kudu – ga a nyake le go senya sebaka sa go bula sephuthelwana.</p>
<p>Zanele o feditše letšatši le latelago a ngwala ditaletšo tše 23 ka šedi – e tee go o mongwe le o mongwe wa mphato. O ile a ngwala leina la o mongwe le o mongwe wa mphato ba gagwe gabotse godimo ga dionfolopo tše talalerata.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore Zanele o thakgetše kudu ka ga moletlo wa gagwe, ka lebaka la gore o ngwala ditaletšo ka bokgwari – le gona ka bošego botee fela!</p>
<p>Mešong ya letšatši le latelago, Zanele o ile a tsoga morago ga nako. O ile a kitimela phaphošing ya gagwe gomme a rwala mokgobo wa ditaletšo tafolang ya gagwe.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore Zanele ga se a lemoga gore tsebišo ya taletšo ya Rachel e wele! Aowi! Ke gopola gore se se hlola gore Rachel a kwe a nyamile morago mo kanegelong.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Ge Zanele a fihla sekolong o ile a ntšha mokgobo ola wa ditaletšo mokotlaneng wa gagwe, a o bontšha morutiši, 'Bona Morena Thapelo! Ke na le moletlo wa matswalo mafelelong a beke ye! Ke laleditše mongwe le mongwe!</p> <p>'Ke tla go thuša go di phatlalatša. Tla re di beye tafolang ya yo mongwe le yo mongwe!' gwa realo Morena Thapelo. Zanele o ile a mo fa seripa sa mokgobo wola, Ba ile ba bea e tee godimo ga tafola ya morutwana yo mongwe le yo mongwe.</p> <p>Efela ga go yo a ilego a lemoga gore ga go na onfolopo ya Rachel.</p>	
<p>Ge sekolo se etšwa, Patience, Boitumelo, Michael, le Rachel ba be ba eme le Zanele kantle. Patience o ile a emiša taletšo ya gagwe, 'Ke fela pelo ya moletlo wa gago!' a realo a e hwidinya.</p> <p>'Eng! Ke rata go rutha ka gare ga maphoto!' gwa realo Michael.</p> <p>'Ke na le khosetšumo ya go rutha ye e phethegilego!' gwa tlatša Boitumelo.</p> <p>Eupša ka nako yeo, Rachel o ile a pshikološa mahlo. 'Meletlo ya go rutha e a tena. Moletlo wa gago o ka se thabiše!' a realo. Ke moka, a sepela. Myemyelo ya Zanele ya moyafala. Rachel e be e le mogwera o kaonekaone wa Zanele! A ka bolela bjang mantšu a go befa ka mokgwa wo?</p>	<p>Mongwe le mongwe o bolela ka moo moletlo wa Zanele o tlogo thabiša ka gona. Eupša Rachel o nagana gore ga se a memiwa. Ke kgona go kamaka gore Rachel o boletše seo ka lebaka la gore o be a befetšwe ge a se a amogela taletšo.</p>
<p>Ka moragonyana ge Zanele a tsena ka phaphošing ya gagwe ya go robala, o ile a lemoga sengwe se setalalerata mo lebatong. O ile a obelela morago ga tafola gomme a humana onfolopo e ngwadilwe leina la Rachel.</p> <p>'Aowi!' Zanele a realo, a gopola mantšu a go hloka botho a Rachel. 'O swantše a be a befetšwe gobane a nagana gore ga se a laletšwa.' O ile a tsenya onfolopo ka mokotlaneng wa gagwe wa sekolo gore a se ke a e lebala mosong o latelago.</p>	<p>Zanele o lemoga gona bjale gore Rachel ga se a hwetša taletšo bjalo ka ba bangwe. O kgona go kamaka gore Rachel o boletše mantšu a go hloka botho ka lebaka la gore o be a kwele bohloko e bile a tshedišitše ma hlo.</p>
<p>Mosong o latelago, Zanele o ile a nyaka Rachel. Zanele o ile a swarela onfolopo e talalerata godimo gore Rachel a e bone. 'Ga se ka e bona ge e wela ka fase ga tafola ya ka!'</p> <p>Rachel o ile a tšeya onfolopo a myemyela.</p> <p>'Ka kgontho o tloga o nagana gore meletlo ya go rutha ke bošilo?' gwa botšiša Zanele.</p>	<p>Mmalo! Rachel o boletše dilo tša go hloka botho ka moletlo wa Zanele ka lebaka la gore o be a nyamile. Ka kgontho o be a sa ka a di nagana. Eupša ka nako tše dingwe ge re befetšwe goba re nyamile, re bolela dilo ka go tšewa ke maikutlo.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Dithama tša Rachel di ile tša hwibila. 'Ke maswabi ka seo ke se bolotšego. Ke be ke nagana gore ga o nyake ke etla moletlong wa gago!' a realo Rachel.</p> <p>'Ke maswabi,' gwa realo Zanele, 'o mogwera wa ka wa potego. Moletlo wa ka o be o ka se thabiše ka ntle ga gago!</p>	
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše kgonegago
Zanele o ile a tšea sephetho sa go swara moletlo wa mohuta mang?	O tšere sephetho sa go swara moletlo wa go rutha.
Ke eng se Rachel a se boletšego sa go hloka botho?	O rile meletlo ya go rutha o bodutu, e bile moletlo wa Zanele o ka se be monate.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše kgonegago
Ke ka lebaka la eng ge Rachel a ile a re meletlo ya go rutha ke bošilo?	<ul style="list-style-type: none"> • O naganne gore ga se a memiwa moletlong. • Ga se a hwetša taletšo. • O be a nyamile ka lebaka la gore ga se a hwetša taletšo. • Mongwe le mongwe o be a hweditše taletšo ka ntle le yena. • O boletše mantšu a go hloka botho ka lebaka la gore o be a befetšwe. • O boletše seo fela ka lebaka la gore o be a nyamile. • Ka nako ye nngwe ge re befetšwe re bolela dilo tše e sego nnete.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 4**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go diriwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labohlano

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - tshwarelo
  - ka kotsi
  - phošo

Morumokwano goba koša	Ditiro
Bagwera le metswalle ya Mokgadi x2	Šupa bana ka monwana
Etlang le boneng! X2	Bitša bana ka letsogo gomme ba laetša go bona ka go swara bofase bja mahlo ka menwana ya mogogorupa
Mahlo ke diala! X2	Laetša sešupo sa go bona selo
Mokgadi o a gola! X2	Laetša go gola ka go ngota menwana o tloše letsogo fase go ya godimo.
O swara mengwaga e seswai.x2	Laetša seswai ka menwana

BEKE 4

POLEDIŠANO YA SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA

- 1 Ngwala freimi ya poledišano mo letlapeng:
  - a Mo kanegelong ye ...
  - b Ke nagana gore (Rachel/Zanele) o be a na le phošo ka lebaka la gore ...
  - c Ke nagana gore kanegelo ye e re ruta ...
- 2 Bala freimi ya poledišano le barutwana.
- 3 Bea barutwana ka **dihlophana**.
- 4 Botša barutwana gore o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka go araba potšišo e nngwe le e nngwe ya poledišano.
- 5 Tanya šedi ya barutwana.
- 6 Botšiša barutwana ba go fapana goba sehlopha se se itšeng go abelana ka dikarabo tša bona.
- 7 Ge dikarabo di fošagetše, ba phošolle.
- 8 Leboga barutwana ka maitapišo a bona.

Temogo ya medumo le Ditumathlaka:

Metsotso e 15

Go hwetša mantšu

Ngwala tafolana ye mo letlapeng e be le medumo yeo o ithutileng yona nako ya go feta mmogo le yeo e rutilwego ka Labobedi le ka Laboraro.

ae	eo	t
a	l	m
w	b	i
d	p	e

LAETŠA

- 1 Gopotša barutwana medumo ya beke: /**ae/le/eo/**
- 2 Lebeledišiša medumo kamoka le ditswakanywa mo letlapeng.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go dira mafoko go bopa mantšu ka medumo le ditswakanywa moo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Bontšha barutwana go bopa mantšu ka medumo ye e nepišitšwego, bjalo ka: /**m/-/ae/**
- 5 Gopotša barutwana ba ka bopa lentšu ba šomiša medumo e fe kapa efe – e sego fela/ **ae/goba/eo/**
- 6 Bontšha barutwana go dira lentšu le lengwe, bjalo ka: /**m/-/a/-/m/-/a/**

BARUTWANA BA DIRA

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala gomme ba ngwale sehlogo: **ae, eo**
- 2 Laela barutwana ba thome go ngwala.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go hwetša le go bopa mantšu a mantši go ya le ka mo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Dumelela barutwana go swaya mošomo wa bona. Bontšha barutwana gore mantšu a, a bopiwa bjang (le a mangwe): **mae, laela, beola, leo, ela, lela, aba, abela, bela, leba, beba, elela, alela, balela**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATHLAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Lefoko: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mafelelo

MAANO A TEKATLHALOGANYO: AKARETŠA/GO KAMAKA

TEKATLHALOGANYO YEO E NGWADILWEGO

- 1 Pele thuto e thoma, ngwala dihlogo tše di latelago, dipotšišo le ka tsela yeo mafoko a thomago ka gona mo letlapeng.
- 2 Bala dipotšišo mmogo le barutwana, o di hlalose ge go hlokagala.
- 3 Botša barutwana go sokologa ba bolele go ahlaahla dipotšišo le wa mphato.
- 4 Ke moka, barutwana ba swanetse go bula dipuku tša bona, ba ngwale letšatšikgwedi, sehlogo, le dikarabo tša dipotšišo.
- 5 Ge go šetše metsotso e mehlano gore thuto e fele, dira dikarabo le barutwana, gomme o ba dumelele gore ba swaye mošomo wa bona.

.....

- 1 Naa Zanele o ile a kgetha go ba le moletlo wa mohuta mang?
Zanele o kgethile ...
- 2 Naa Zanele o kamakile bjang gore Rachel o befetšwe?
Zanele o kamakile gore Rachel o befetšwe ka lebaka la gore ...
- 3 Naa Zanele o ile a hwetša eng ka morago ga tafole ya gagwe?
Zanele o hweditše ... ka morago ga tafole ya gagwe.

.....

- 1 Naa Zanele o ile a kgetha go ba le moletlo wa mohuta mang?
Zanele o kgethile moletlo wa lebopong.
- 2 Naa Zanele o kamakile bjang gore Rachel o befetšwe?
Zanele o kamakile gore Rachel o befetšwe ka lebaka la gore o boletše dilo tša go hloka botho ka moletlo wa gagwe wa matswalo.
- 3 Naa Zanele o ile a hwetša eng ka morago ga tafole ya gagwe?
Zanele o hweditše taletšo ya Rachel ka morago ga tafole ya gagwe.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 4**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Tshekatsheko ya polelo ya mafelelo a beke

Metsotso e 15

- 1 Tanya šedi ya barutwana mo legogong mafelelong a letšatši.
- 2 Dira sebaka sa ditshekatsheko tša polelo beke le beke. Ke kgetho ya gago go hlakanya ditshekatsheko tša go ithuta tša Sepedi le tša Sekgowa.
- 3 Gopola go fa barutwana sebaka sa go 'Sokologa le go bolela' ba ahlaahle dikarabo tša bona le wa mphato. Ke moka, kgetha barutwana ba mmalwa go abelana ka dikarabo tša bona le phaphoši ka bophara.
- 4 Šomiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo go hlahlwa karolwana ya polelo ya poledišano ya gago:
  - a Naa ke efe tabakgolo ya polelo ya rena ya beke?
  - b Ke kanegelo efe yeo le e badilego mmogo?
  - c Ke mantšu afe a maswa o a ratilego bekeng ye?
  - d Ke eng se o ithutilego sona bekeng ye?
  - e Naa re ngwadile ka eng bekeng ye?
  - f Naa go ngwala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - g Naa go bala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - h Ke eng seo o ikgantšhago ka sona bekeng ye?
- 5 La mafelelo, botša barutwana go nagana ka dilo tše pedi tše ba tlogo go botša ba malapa a bona ka seo ba ithutilego ka sona le ka tsela yeo ba kaonafetšego ka gona bekeng ye mabapi le mošomo wa bona.

Ela hloko: Tšepidišo ya go lebelela morago le go itekola ke karolwana e bohlokwa kudu ya go ithuta. O kgopelwa gore o se ke wa tshediša mošongwana wo wa beke mahlo le ga tee.

**Mphato 2
KOTARA 1**

Beke

5

TABAKGOLO:

Go ya kua

le kua

Go Lokiša Phaphoši

- 1 Ge beke e thoma, kgonthišiša gore phaphoši ya gago e a bogega ebile e hlwekile.
- 2 Bea PHAPHATI YA GO BONTŠHA ya gago nakong, ka go tloša dilo tše o sa hlwela o di šomiša, gomme o di boloke gabotse.
- 3 Ge o fetša, beakanya mantšu a papetlakgadima le tababakgolo ya tšhupetšo tše o di nyakago.
- 4 Hwetša le go beakanya dilo tša tabakgolo ya lebota le tafola yeo e ka bago le maatlakgogedi mo barutwaneng, mohlala: diswantšho tša difofane, dikepe, difatanaga, dilori le dipaesekela; dibapadišwa tša difatanaga le dilori; thekethe ya kgale ya pese, setimela goba sefofane; bj. bj.
- 5 Dira dinyakišišo mo marangrang a theknolotši (inthanete) go itokišetša tabakgolo. Mohlala: mabelo a fapanego a šomišwago ke ditimela, boleng ba thekethe ya go tloga motsemomogolo wa geno go fihla New York goba Shanghai.
- 6 Kgonthišiša gore dipuku tša barutwana tša go ngwala le dipukutšhomo tša DBE di swailwe, gomme di bolokilwe gabotse mo di dulago gona.
- 7 Kgonthišiša gore dipuku tše dikgolo, tša go bala le tša bokgobapuku ka moka di ka lenaneo.

Mešongwana ye e Okeditšwego

Mešongwana ye e ka šomišwa bjalo ka mošomo wa go ikemela wa barutwana ba go fetša mošomo wa bona ka pela GOBA ge o le gare o dira kelo mo barutwaneng.

Mošongwana wa 1: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 7, A re ngwaleng

Mošongwana wa 2: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 8, A re direng

Mošongwana wa 3: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 9, A re ngwaleng

Mošongwana wa 4: Thala seswantšho sa mohuta wa senamelwa se o se šomišago gantši.

Mošupologo

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

HLAGIŠA TABAKGOLO: GO FIHLELELA TSEBO YEO BA NAGO LE YONA.

- 1 Bontšha barutwana seswantšho sa pele/bobedi sa puku e kgolo ya dikanegelo: Chuck lori ya matipane/ye serolane
- 2 Botša barutwana gore re thoma tabakgolo, e bitšwa: Go ya kua le kua.
- 3 Thala sediko le leina la tabakgolo mo magareng ga letlapa.
- 4 Botšiša barutwana: *Ke eng seo le se tsebago ka tabakgolo ye?*
- 5 Ngwala dikakanyo tša barutwana go dikologa mmaphahlogo. Dikakanyo tša go swana di hlophe felo go tee.
- 6 Ge barutwana ba palelwa go fetola, botšiša dipotšišo tše di latelago tša hlohloletšo:
  - a Naa re na le mehuta efe ya dinamelwa?
  - b Ke mehuta efe ya dinamelwa ye e tlwaelegilego ye re e šomišago?
  - c Re šomiša mehuta e fapanego ya dinamelwa neng?

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - thwala
  - tlwaelegilego
  - sewelo

Morumokwano goba koša	Ditiro
Paesekela se robege!	Laetša go reila paesekela ka matsogo.
Re yo bona ma e dali.	Laetša go bona ka go bea menwana mahlong le go hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
Ma e dali o a lwala	Hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
O swere ke dithaka	Bea menwana dikodung.
Paesekele se robege!	Laetša go reila paesekele ka matsogo.

Mongwalo

Metsotso e 15

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala.
- 2 Biletša barutwana medumo le mantšu a a latelago gore ba a ngwale:
  - a ae
  - b eo
  - c mae
  - d kae
  - e leoto
  - f seolo
- 3 Sa go latela, botša barutwana gore ba ntšhe dikrayone gomme ba swaye mošomo wa bona.
- 4 Ka bothakga ngwala medumo le mantšu mo letlapeng.
- 5 Tšea dipuku mafelelong a letšatši, gomme o ngwale dintlha ka bao ba nyakago thušo yeo e oketšegilego.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO PHOPHOLETŠA

- 1 Dudiša barutwana mo legogong gore ba kgone go bona puku e kgolo.
- 2 Bula puku e kgolo mo kanegelong: Chuck lori ya matipane/ye serolane
- 3 Phetla puku o ba laetša diswantšho tša letlakala le lengwe le le lengwe, o ba botšiša gore ba nagana gore go direga eng.
- 4 Thuša barutwana go kopanya diswantšho, gore ba kgone go hwetša todi ya gore kanegelo e bolela ka eng.
- 5 Hlagaša tlotlontšu e ntšhwa mo dikarolwaneng tša maleba mo kanegelong.
- 6 Bala kanegelo ka moka ga yona gatee, o sa eme.

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala lenaneo la dinamelwa tša gago tša mmamoratwa.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale lenaneo.

FREIMI YA GO NGWALA:

Dinamelwa tša ka tša mmamoratwa:

- 1 _____
- 2 _____

TŠHUPETŠO

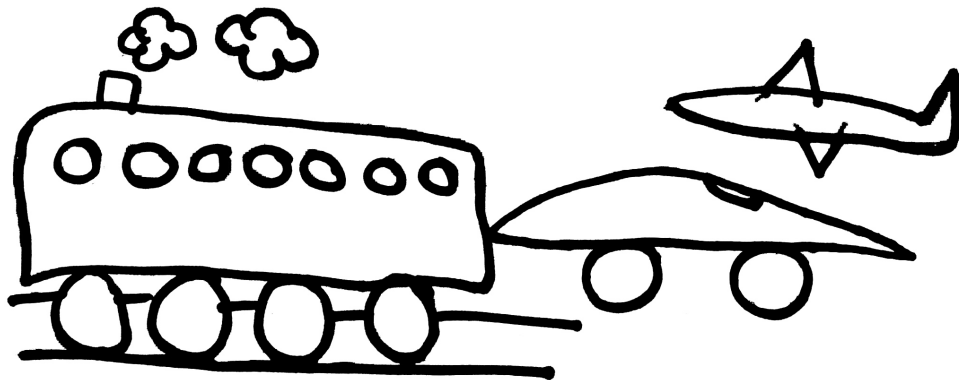
- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla ngwala ka **mehuta ya dinamelwa tša bona tša mmamoratwa.**
- 2 Hlalosa gore e ka ba mohuta wa dinamelwa tše barutwana ba kilego ba di šomiša goba tše o ba ratago go di šomiša (empa ba se ba ka ba di šomiša).
- 3 Balela barutwana difreimi tša go ngwala.
- 4 Šupa **sehlogo** (*Mehuta ya dinamelwa tša ka tša mmamoratwa*). Hlalosa gore sehlogo se re botša gore lenaneo le tla ba ka eng.
- 5 Hlalosa gore lehono re tla dira **lenaneo**. Se se ra gore re tla kgetha tše pedi tša dinamelwa tša rena tša mmamoratwa gomme ra ngwala e nngwe le e nngwe hleng ga nomoro.
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 7 Botša barutwana gore dikakanywa tše o nago le tšona di tsena mo freiming ya go ngwala, bjalo ka: Ke rata difofane ka lebaka la gore ke fela ke di bona godimo lefaufaug gape ke rata dithekisi gobane di nkiša mafelong a fapanego go etela ba lapa.
- 8 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho sa sennyane sa selo seo o tlogo se oketša lenaneong la gago.
- 9 Hlalosa gore ke mantšu afe ao o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 10 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša dilo tša mathomo tša lenaneo: **Ke rata difofane gobane di godimo lefaufaug.**
- 11 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša dilo tša bobedi tša lenaneo: **Ke rata dithekisi gobane di nkiša go ba lapa la ka.**
- 12 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 13 **Šomisa dithušathuto**, bjalo ka matšu a tlwaelo le mantšu a tlotlontšu a tabakgolo go go thuša go ngwala mantšu ao a go fago bothata.
- 14 Phumula mohlala wa mo letlapeng. Hlalosa gore se ke mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA GO BOLELA

- 1 Botšiša barutwana: Naa mohuta wa dinamelwa wa gago wa mmamoratwa ke ofe?
- 2 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 3 Bitša barutwana ba 2 go iša go ba 3 go go botša ka mohuta o tee wa dinamelwa tša bona tša mmamoratwa.
- 4 Ba swanetše gore: Ke rata ... ka lebaka la gore ...
- 5 Hlalosa gore barutwana bjale ba tla thala gomme ba ngwala lenaneo la mehuta ya dinamelwa tša bona tša mmamoratwa.

GO NGWALA

- 1 Efa barutwana dipuku.
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana **go bala ka seo ba se ngwadilego.**
- 4 Thuša barutwana go feleletša freimi ya go ngwala.
- 5 Thuša barutwana go bolela **mantšu ka go nanya bjale ka khudu le go šomiša dithušathuto.**
- 6 Hlohleletša barutwana.

Mehuta yeo ke e ralago ya dinamelwa.

1. Ke rata ditimela ka gare di a kgahliša.

2. Ke rata dikalei tša dipapadi ka gare di nale lebelo.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 5**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labobedi

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /ie/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/ie/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantšu a modumo wa/ie/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **dieta, fiela, fielang**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **dienywa, dieta, fiela, fielang**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o gare o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumatlhaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

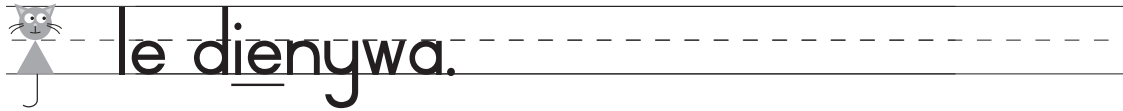
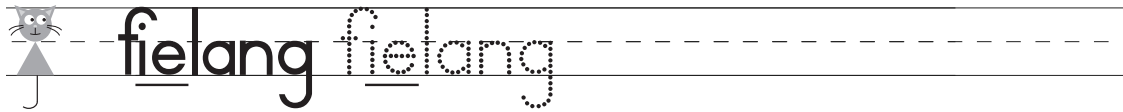
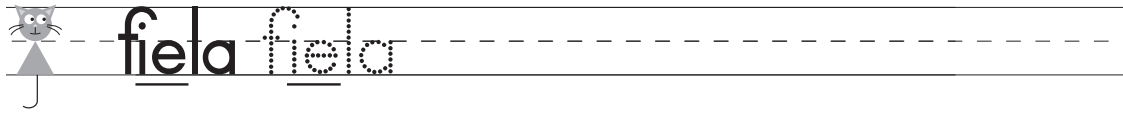
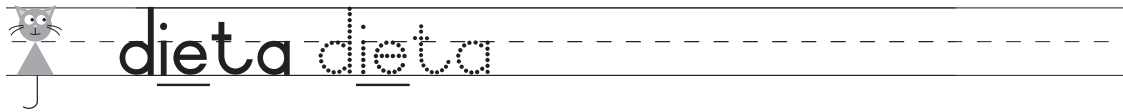
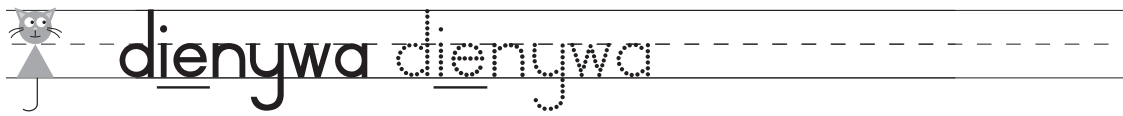
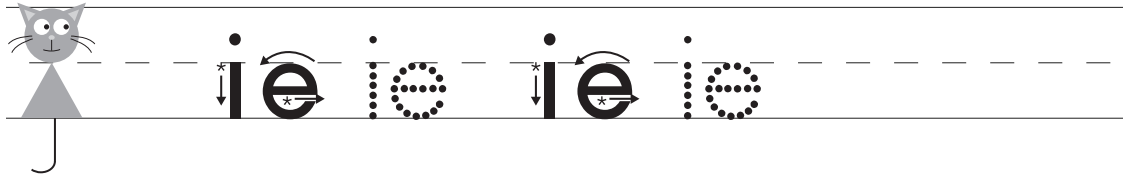
Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere goba maletere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go ngwala ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **ie**
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.

- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leletere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leletere goba maletere mo letlapeng.
- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo/mantšu/mafoko ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO HLAMA DIKGOKAGANO

Sengwalwa	Go bala lekga la pele (Go nagana kudu)
<p>Chuck e be le lorinyana ye serolane ya go rwala ditlakala. Ka letšatši le lengwe Chuck o ile a tsema tseleng e kgolo ka morwalo o mogolo wa maswika.</p>	--
<p>Chuck o ile a lebelela setimela se se talalerata sa lephefo se phatša ka lebelo. 'Ke duma gore nkabe ke na le lebelo bjalo ka setimela' gwa akanya Chuck.</p> <p>Chuck o ile a lebelela pese ye kgolo ya mmala wa namune e feta. 'Ke duma gore nkabe ke le e mogolo bjalo ka pese' gwa akanya Chuck.</p>	<p>Chuck o nyaka go ba le lebelo bjalo ka setimela. Se se nkgopotša mola ke be ka nyaka go kitima ka lebelo bjalo ka Busi ka letšatši la dipapadi.</p>
<p>Chuck a bona sefofane se segolo sa go phadima se sešweu se fofa godimo lefaufaung. 'Ke duma gore nkabe ke phadima bjalo ka sefofane' gwa akanya Chuck.</p> <p>Chuck a bona lori ye botse ye khwibidu mo tseleng. 'Ai, ke duma gore nkabe ke le botse bjalo ka lori yela ye khwibidu' gwa akanya Chuck.</p>	<p>Chuck o nyaka go phadima bjalo ka sefofane. Seo se nkgopotša ka mokgwa wo ke bego ke nyaka dieta tše mpsha tša go phadima mathomong a ngwaga ge ke ya sekolong ge bana ka moka ba be ba na le dieta tše dimpsha. Ke be ke swaba ge ke be ke swanetše go apara dieta tša mogolle tša kgale.</p>
<p>Chuck a bona sekepe sa go taga se setalamorogo se phatša ka nokeng. 'Ke duma nkabe ke taga bjalo sekepe sela se setala' gwa akanya Chuck.</p>	<p>Chuck o nyaka go taga le go ba botse bjalo sekepe le lori. Seo se nkgopotša ka mokgwa wo ke bego ke nyaka baki ye mpsha ya go taga e botse morago ga ge mogolle a humane baki e mpsha. Ke be ke se sa nyaka baki yaka ya kgale!</p>
<p>Chuck a bona koloi ya mokato ye botse ye ntshwa ye khwibidu. 'Ke duma gore nkabe ke le botse bjalo ka koloi yela ye ntshwa ya mokato' gwa akanya Chuck.</p>	--
<p>Chuck a dula hleng ga noka, a nyamile. 'O mongwe le mongwe o na le lebelo goba ke yo mogolo goba o botse go mpheta! gwa akanya Chuck ka manyami. 'Ke nna e monnyane. Ke a nanya. Ga ke kgone selo!' a akanya.</p>	<p>Chuck o nyaka go swana le mang le mang. Seo se nkgopotša ka mokgwa wo ka nako ge ke bona batho ka diaparo le dieta tše mpsha ke dumago go ba le tšona le nna. Se se ntira gore ke sehlwe ke kganyoga dilo tše ke šetšego ke na le tšona.</p>
<p>Ka pelapela, Chuck a bona mošimanyana a wela ka nokeng.</p> <p>'Thušang! Thušang!' mošimane a goeletša.</p> <p>'Nthušeng hle batho! Šoka mmphe batho!'</p> <p>'Nka se kgone go ema' gwa realo setimela. 'Ke kitima ka lebelo le legolo'.</p> <p>'Nka se kgone' gwa realo pese. 'Ke ema fela mo go emang dipese'.</p>	--

Sengwalwa	Go bala lekga la pele (Go nagana kudu)
<p>'Re ka se kgone' gwa realo lori le koloi ya mokato. 'Re ka se kgone go tsena ka meetseng'.</p> <p>'Nka se kgone' gwa realo sefofane. 'Ke godimo kudu'.</p> <p>'Nka se kgone' gwa realo sekepe. 'Moya o tshutla ka maatla ke tla palelwa ke go retologa'.</p>	
Thušang!	--
<p>Chuck o be a sa kgone go tsena ka meetseng. Eupša Chuck o be a le bohla. O ile a ba le kgopolo!</p> <p>'Ke tla go thuša!' gwa realo Chuck. O ile o lahla maswika ao a bego a a rwele, gomme a theošetsa matipane ka meetseng gore mošimane a kgone go namela a tšwe ka meetseng.</p> <p>'Ke a leboga!' gwa goelela mošimanyana. 'Ke phologile!'</p>	--
<p>'Ke leboga wena mogale, lori ye serolane! Mošimane a realo.</p> <p>Chuck a gomela gae ge a fetša go phološa mošimanyana. 'Nka no ba ke se yo mogolo goba yo lebelo goba yo botse,' gwa akanya Chuck, 'eupša ke bohlokwa le nna! Ke ithata fela ka mokgwa wo ke lego ka wona.'</p>	--
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše di kgonegago
Chuck ke eng?	Chuck ke lorinyana ya matlakala e serolane.
Naa Chuck o nyaka go ba eng?	<ul style="list-style-type: none"> • setimela sa lephefo • pese e kgolo • sefofane sa go phadima • lori ye botse • sekepe sa go taga • koloi ya mokato e botse e mpsha
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše di kgonegago
Ke ka lebaka la eng Chuck a ile a dula nokeng a nyamile?	<ul style="list-style-type: none"> • Ke ka lebaka la gore o be a kganyoga go ba yo mogolo. • Ke ka lebaka la gore o be a kganyoga go ba le lebelo. • Ke ka lebaka la gore o be a kganyoga go phadima. • Ke ka lebaka la gore o be a kganyoga go taga. • Ke ka lebaka la gore o be a kganyoga go kgona go fofa. • Ke ka lebaka la gore o be a kganyoga go kgona go tsena ka meetseng. • Ke ka lebaka la gore o be a kganyoga go swana le dinamelwa tše dingwe tše a di bonago.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 5**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Laboraro

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

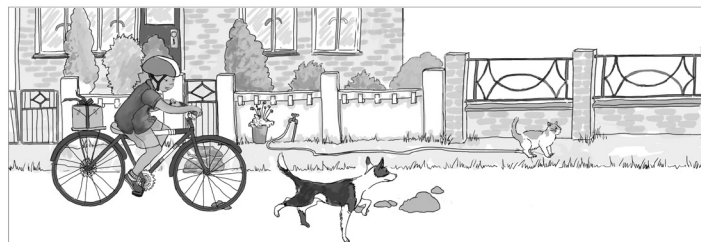
- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - go se lotege
  - lehufa
  - leboga

Morumokwano goba koša	Ditiro
Paesekela se robege!	Laetša go reila paesekela ka matsogo.
Re yo bona ma e dali.	Laetša go bona ka go bea menwana mahlong le go hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
Ma e dali o a lwala	Hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
O swere ke dithaka	Bea menwana dikodung.
Paesekele se robege!	Laetša go reila paesekele ka matsogo.

BEKE 5

BOKGONI BA GO ANEGA

- 1 Arola barutwana ka dihlophana.
- 2 Efa sehlopha se sengwe le se sengwe letlakala la diswantšho tša bokgoni ba go anega.
- 3 Botša barutwana go nagana ka kanegelo ya go tšamaišana le diswantšho.
- 4 Efa barutwana motsotso goba e mebedi go nagana ka dikakanyo tša bona.
- 5 Sa go latela, morutwana o mongwe le o mongwe mo sehlopheng o swanetše go hwetša sebaka go abelana ka tsela yeo a bonago kanegelo ka gona.
- 6 Gopotša barutwana gore kanegelo tša bona e swanetše go ba tšeo ba ihlametšego tšona, eupša gape di swanetše go sepelelana le diswantšho!

- 7 Gopotša barutwana go theeletšana gabotse ge ba laodišetšana dikanegelo.
- 8 Leboga barutwana go abelana ka dikanegelo tša bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /io/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/io/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantsu a modumo wa/io/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **dipshio, pshiong, pshio**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **pshio, tšhiololo, dipshio, pshiong**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o gare o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumatlhaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Mongwalo:

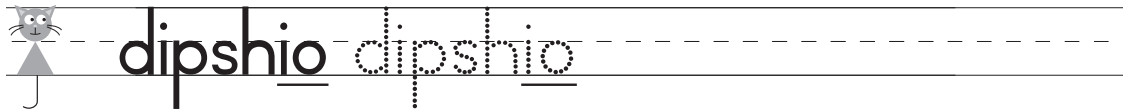
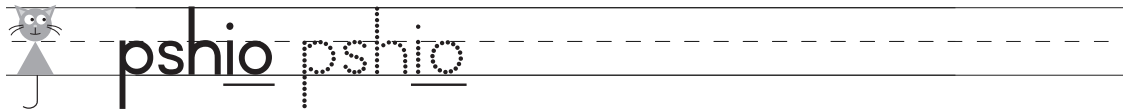
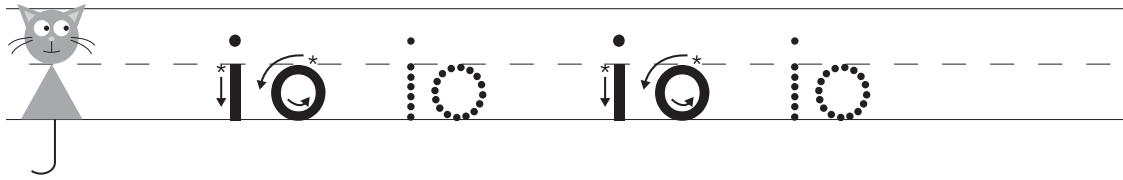
Metsotso e 15

Ngwala leleterere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go bopa ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **io**
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.

- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leletere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leletere goba maletere mo letlapeng.
- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go ngwala:

Metsostso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala lenaneo la mehuta ya dinamelwa tša gago tša mmamoratwa.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale lenaneo o šomiša difegelwana.

FREIMI YA GO NGWALA:

Mehuta ya dinamelwa tša ka tša mmamoratwa:

1 _____

2 _____

3 _____

Ke rata _____, _____, le _____.

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla tlaleletša seo ba se ngwadilego ka Mošupologo.
- 2 Lehono ba tla tlaleletša selo se tee mo lenaneong la dimpho tšeo ba di thomilego ka Mošupologo.
- 3 Ke moka, ba tla ngwala lenaneo mo lefokong ba šomiša difegelwana.
- 4 Balela barutwana freimi e mpsha ya go ngwala.
- 5 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 6 Hlalosa tše dingwe tša dikakanyo tše o nago natšo tša go tlatša mo karolwaneng e mpsha ya freimi ya go ngwala, bjalo ka: Ke rata gape go sepela le go kitima. Kei le go tlaleletša se bjale ka senamelwa sa ka sa mmamoratwa.
- 7 Šomiša tšhupetšo go tlaleletša sethalwa, bjalo ka: Seswantšho sa gago o kitima.
- 8 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 9 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša selo sa boraro sa lenaneo: Ke rata go sepela ka lebaka la gore ke kgona go sepela nako efe goba efe, ka noši.
- 10 Šomiša **tšhupetšo** go tlatša lefoko la mafelelo la freimi ya go ngwala. Hlalosa gore le ke lefoko la mafelelo ke lenaneo la go fapana le a mangwe. Re swanetše go šomiša mehuta e meraro ya dinamelwa ye re e kgethago gomme re e tlatša mo lenaneong le. Hlalosa gore fegelwana le lentšu le 'le' e kgaogantšha dilo tša lenaneo, bjalo ka: Ke rata difofane, dithekisi le go kitima.
- 11 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 12 **Šomiša dithušathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go thuša go ngwala mantšu ao a lego bothata.
- 13 **Phumula mohlala** wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA GO BOLELA

- 1 Gopotša barutwana gore ka Mošupologo, re naganne ka mehuta ya dinamelwa tša mmamoratwa.
- 2 Lehono re tla tlaleletša go mananeo a rena.
- 3 Botšiša barutwana: Ke mehuta efe e mengwe ya dinamelwa ye o e ratago?
- 4 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 5 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 6 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka mehuta ya dinamelwa mo mananeong a bona.
- 7 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 8 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 go go botša ka mehuta e meraro ya dinamelwa e ba e kgethilego.
- 9 Ba swanetše gore: Ke rata ..., ... le ...
- 10 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala, go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

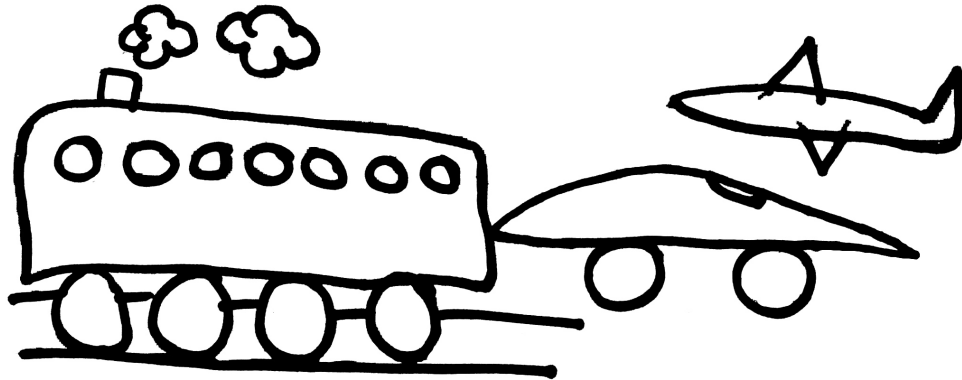
GO NGWALA

- 1 **Efa barutwana dipuku.** Laela barutwana go hwetša mošomo o ba o ngwadilego ka Mošupologo. Ba tla **tlaleletša!**
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana **go bala seo ba se ngwadilego.**
- 4 Thuša barutwana go feleletša freimi ya bona ya go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu** le go šomiša **dithušathuto.**
- 6 **Hlohleletša barutwana.**

SOKOLOGA O BOLELE

- 1 Ge go šetše metsotso e 2 go iša go ye 3, laela barutwana gore ba beye diphensele tša bona.
- 2 Laela barutwana go sokologa ba bolele le wa mphato ka diswantšho tšeo ba di thadilego.

Lekeletša mošomo wo barutwana ba o ngwadilego boleng ba mahlo a bona ka phaphošing. Se se tla thuša gore ba be le poledišano ka tabakgolo.

Mehuta yeo ke e ratago ya dinamelwa.

1. Ke rato ditimela ka gare di a kgahliša.
  2. Ke rata dikoloi tša dipapadi ka gare di nale lebelo.
  3. Ke rata difofane ka gare di loka lefaufang.
- Ke rato ditimela, dikoloi tša dipapadi le difofane

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 5**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena..
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labone

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go kgaogantšha le go kopanya

KE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu go thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **dieta**
- 3 Kgaogantšha lentšu go ba modumo ka botee go ba modumo o ikemetšego ka nnoši:
/d/-/ie/-/t/-/a/
- 4 Bitša modumo wa mathomo wa lentšu: /d/
- 5 Bitša modumo wa bobedi wa lentšu: /ie/
- 6 Bitša modumo wa boraro wa lentšu: /t/
- 7 Bitša modumo wa mafelelo wa lentšu: /a/
- 8 Ngwala lentšu mo letlapeng: **dieta**
- 9 Laetša go šupa le go kopantšha medumo go bopa lentšu: /die/-/ta/= **dieta**
- 10 Boeletša se ka lentšu la go tšwa thutong ya Laboraro: **pshio**

RE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu la go tšwa thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **fiela**
- 3 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mathomo wa lentšu?/f/
- 4 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bobedi wa lentšu?/ie/
- 5 Botšiša barutwana: Ke modumo ofe wa boraro wa lentšu?/l/
- 6 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mafelelowa lentšu?/a/
- 7 Kgopela barutwana go kgaogantšha lentšu go ba modumo o ikemetšego o nnoši: /f/-/ie/-/l/-/a/
- 8 Ngwala lentšu: **fiela**
- 9 Laela barutwana go kopanya medumo ya lentšu mmogo le wena: /fie/-/la/= **fiela**
- 10 Boeletša se ka lentšu la morago la thuto ya Laboraro: **dipshio**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Lefoko: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la bobedi

MAANO A GO BALA: GO HLAMA DIKGOKAGANO

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Chuck e be le lorinyana ye serolane ya go rwala ditlakala. Ka letšatši le lengwe Chuck o ile a tsema tseleng e kgolo ka morwalo o mogolo wa maswika.</p>	
<p>Chuck o ile a lebelela setimela se se talalerata sa lephefo se phatša ka lebelo. 'Ke duma gore nkabe ke na le lebelo bjalo ka setimela' gwa akanya Chuck.</p> <p>Chuck o ile a lebelela pese ye kgolo ya mmala wa namune e feta. 'Ke duma gore nkabe ke le e mogolo bjalo ka pese' gwa akanya Chuck.</p>	<p>Chuck ga se akwe a thabile. Seo se nkgopotša ka mokgwa wo ke ikwago ka gona ge motho yo mongwe a mphala ka go bala. Se se dira gore ke kwe eka ga ke kgone selo!</p>
<p>Chuck a bona sefofane se segolo sa go phadima se sešweu se fofa godimo lefaufaung. 'Ke duma gore nkabe ke phadima bjalo ka sefofane' gwa akanya Chuck.</p> <p>Chuck a bona lori ye botse ye khwibidu mo tseleng. 'Ai, ke duma gore nkabe ke le botse bjalo ka lori yela ye khwibidu' gwa akanya Chuck.</p>	--
<p>Chuck a bona sekepe sa go taga se setalamorogo se phatša ka nokeng. 'Ke duma nkabe ke taga bjalo sekepe sela se setala' gwa akanya Chuck.</p>	--
<p>Chuck a bona kolo ye mokato ye botse ye ntshwa ye khwibidu. 'Ke duma gore nkabe ke le botse bjalo ka kolo yela ye ntshwa ya mokato' gwa akanya Chuck.</p>	<p>Chuck o kwa eka mang le mang o kaone go mo feta. Seo se dira gore ke nagane mohlang ke ile ka fenywa diphadišanong tša mabelo. Ke be ke le wa mafelelo. Ke ile ka kwa ke nanya kudu. Ke ile ka šulafalelwa.</p>
<p>Chuck a dula hleng ga noka, a nyamile. 'O mongwe le mongwe o na le lebelo goba ke yo mogolo goba o botse go mpheta! gwa akanya Chuck ka manyami. 'Ke nna e monnyane. Ke a nanya. Ga ke kgone selo!' a akanya.</p>	--
<p>Ka pelapela, Chuck a bona mošimanyana a wela ka nokeng.</p> <p>'Thušang! Thušang!' mošimane a goeletša.</p> <p>'Nthušeng hle batho! Šoka mmphe batho!'</p> <p>'Nka se kgone go ema' gwa realo setimela. 'Ke kitima ka lebelo le legolo'.</p>	--

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>'Nka se kgone' gwa realo pese. 'Ke ema fela mo go emang dipese'.</p> <p>'Re ka se kgone' gwa realo lori le koloi ya mokato. 'Re ka se kgone go tsena ka meetseng'.</p> <p>'Nka se kgone' gwa realo sefofane. 'Ke godimo kudu'.</p> <p>'Nka se kgone' gwa realo sekepe. 'Moya o tshutla ka maatla ke tla palelwa ke go retologa'.</p>	
Thušang!	--
<p>Chuck o be a sa kgone go tsena ka meetseng. Eupša Chuck o be a le bohlae. O ile a ba le kgopolo!</p> <p>'Ke tla go thuša!' gwa realo Chuck. O ile o lahla maswika ao a bego a a rwele, gomme a theošetsa matipane ka meetseng gore mošimane a kgone go namela a tšwe ka meetseng.</p> <p>'Ke a leboga!' gwa goelela mošimanyana. 'Ke phologile!'</p>	<p>Agaa! Chuck o na le leano le le kaone. Chuck o ile a dira selo seo go senago motho yo a ka sedirago. Ge nkabe ke le Chuck ke thaba gola itumela e le ruri!</p>
<p>'Ke leboga wena mogale, lori ye serolane! Mošimane a realo.</p> <p>Chuck a gomela gae ge a fetša go phološa mošimanyana. 'Nka no ba ke se yo mogolo goba yo lebelo goba yo botse,' gwa akanya Chuck, 'eupša ke bohlokwa le nna! Ke ithata fela ka mokgwa wo ke lego ka wona.'</p>	<p>Chuck o lemoga gore o kgethegile ebile o bohlokwa ka tsela ya gagwe. Seo se nkgopotša ka mokgwa wo ke ilego ka ikwa mohlang ke thopile sefoka ka diphadišano tša mopeleto. Ke ile ka kwa ke tletše lethabo ebile ke le bohlae, ga se ka hlwa ke nyaka go swana le motho mongwe..</p>
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše kgonegago
Naa Chuck o ile a phološa mang?	O ile a phološa mošimanyana a wetše ka nokeng.
Naa mošimanyana o itšeng go Chuck ge a fetša go mo phološa.	O ile a re 'Ke a leboga' gomme a bitša Chuck mogale.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše kgonegago
Ke ka lebaka la eng ge mafelelong a kanegelo Chuck a tšea sephetho sa gore o bohlokwa?	<ul style="list-style-type: none"> • Ke ka lebaka la gore o na le leano le lee kaone. • Ke ka lebaka la gore o kgona go dira seo go se nago motho yoo a kgonago go se dira • Ke ka lebaka la gore ke yena fela yo a kgonago go phološa mošimanyana. • Ke ka lebaka la gore o ikwa a thabile ka seo a se dirilego. • Ke ka lebaka la gore o lemoga gore o kgethegile ka tsela ya gaggwe a nnosi.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 5**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetsa gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labohlano

Ditiro tša go bolela

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS. (Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - lori
  - lebelo
  - phadima

Morumokwano goba koša	Ditiro
Paesekela se robege!	Laetša go reila paesekela ka matsogo.
Re yo bona ma e dali.	Laetša go bona ka go bea menwana mahlong le go hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
Ma e dali o a lwala	Hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
O swere ke dithaka	Bea menwana dikodung.
Paesekele se robege!	Laetša go reila paesekele ka matsogo.

BEKE 5

POLEDIŠANO YA SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA

- 1 Ngwala freimi ya poledišano mo letlapeng:
  - a Lori Chuck e ka ga ...
  - b Ke rata ge ...
  - c Kanegelo e nthuta ...
- 2 Bala freimi ya poledišano le barutwana.
- 3 Bea barutwana ka **dihlophana**.
- 4 Botša barutwana gore o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka go araba potšišo e nngwe le e nngwe ya poledišano.
- 5 Tanya šedi ya barutwana.
- 6 Botšiša barutwana ba go fapana goba sehlopha se se itšeng go abelana ka dikarabo tša bona.
- 7 Ge dikarabo di fošagetše, ba phošolle.
- 8 Leboga barutwana ka maitapišo a bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go hwetša mantšu

Ngwala tafolana ye mo letlapeng e be le medumo yeo o ithutileng yona nako ya go feta mmogo le yeo e rutilwego ka Labobedi le ka Laboraro.

ie	io	t
a	l	m
f	h	s
d	p	e

LAETŠA

- 1 Gopotša barutwana medumo ya beke: /ie/le/io/
- 2 Lebeledišiša medumo kamoka le ditswakanywa mo letlapeng.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go dira mafoko go bopa mantšu ka medumo le ditswakanywa moo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Bontšha barutwana go bopa mantšu ka medumo ye e nepišitšwego, bjalo ka: /d/-/ie/-/t/-/a/
- 5 Gopotša barutwana ba ka bopa lentšu ba šomiša medumo e fe kapa efe – e sego fela/ie/goba/io/
- 6 Bontšha barutwana go dira lentšu le lengwe, bjalo ka: /l/-/e/-/m/-/a/

BARUTWANA BA DIRA

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala gomme ba ngwale sehlogo: **ie, io**
- 2 Laela barutwana ba thome go ngwala.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go hwetša le go bopa mantšu a mantši go ya le ka mo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Dumelela barutwana go swaya mošomo wa bona. Bontšha barutwana gore mantšu a, a bopiwa bjang (le amangwe): **dieta, fiela, pshio, ela, lela, mama, lema, mema**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mafelelo

MAANO A TEKATLHALOGANYO: AKARETŠA/GO HLAMA DIKGOKAGANO

PEGO YA KANEGELO YA MOLOMO

- 1 **Hlalosa** gore barutwana ba tla bolela ka seo ba se ratilego mo kanegelong:
- 2 Šomiša go **laetša** go bontšha barutwana mokgwa wa go fa mafoko a 1–2 a pego ya sengwe se ba se **kgokaganyago** mo kanegelong, bjalo ka: **Ge Chuck** a hufegela sefofane sa go phadima, **seo se nkgopotša mola** ke be ke hufegela dieta tša mogolle tše dimpsha.
- 3 Swarela diswantšho tša Puku e Kgolo godimo. Laela barutwana go lebelela diswantšho le go nagana ka seo se diragetšego.
- 4 Laela barutwana go nagana ka **kgokagano** ye ba ka e dirago ka kanegelo.
- 5 Kgopela barutwana ba 2–3 go **abelana** dikgopolo tša bona le mphato ka moka. **Thuša** barutwana go hlama mafoko a go felelela.
- 6 Hlalošetša le go phošolla diphošo tsa barutwana tšeo di tšwelelago kgafetšakgafetša.
- 7 Laela barutwana go retologa ba bolele gomme ba abelane dipego tša bona le wa mphato. *(Ga se ba swanela go kopisa se morutiši a se boletšego. Tše e swanetše go ba dikakanyo tša barutwana!)*

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 5**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Tshekatsheko ya polelo ya mafelelo a beke Metsotso e 15

- 1 Tanya šedi ya barutwana mo legogong mafelelong a letšatši.
- 2 Dira sebaka sa ditshekatsheko tša polelo ya beke le beke. Ke kgetho ya gago go hlakanya ditshekatsheko tša go ithuta tša Sepedi le tša Sekgowa.
- 3 Gopola go fa barutwana sebaka sa go 'Sokologa le go bolela' ba ahlaahle dikarabo tša bona le wa mphato. Ke moka, kgetha barutwana ba mmalwa go abelana ka dikarabo tša bona le phaphoši ka bophara.
- 4 Šomiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo go hlahla karolwana ya polelo ya poledišano ya gago:
  - a Naa ke efe tabakgolo ya polelo ya rena ya beke?
  - b Ke kanegelo efe yeo le e badilego mmogo?
  - c Ke mantšu afe a maswa o a ratilego bekeng ye?
  - d Ke eng se o ithutilego sona bekeng ye?
  - e Naa re ngwadile ka eng bekeng ye?
  - f Naa go ngwala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - g Naa go bala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - h Ke eng seo o ikgantšhago ka sona bekeng ye?
- 5 La mafelelo, botša barutwana go nagana ka dilo tše pedi tše ba tlogo go botša ba malapa a bona ka seo ba ithutilego ka sona le ka tsela yeo ba kaonafetšego ka gona bekeng ye mabapi le mošomo wa bona.

Ela hloko: Tšhepidišo ya go lebelela morago le go itekola ke karolwana e bohlokwa kudu ya go ithuta. O kgopelwa gore o seke wa tshediša mošongwana wo wa beke mahlo le ga tee.

**Mphato 2
KOTARA 1**

Beke

6

TABAKGOLO:

Go ya kua

le kua

Go Lokiša Phaphoši

- 1 Ge beke e thoma, kgonthišiša gore phaphoši ya gago e a bogega ebile e hlwekile.
- 2 Bea nakong DIPHAPHATHI TŠA GO LAETŠA, ka go tloša mabota dilo tša go se be le mohola, gomme o di boloke gabotse.
- 3 Ke moka, beakanya mantšu a papetlakgadima le tababakgolo ya tšhupetšo tše o di nyakago.
- 4 Tlaleletša dilo tša tabakgolo ya lebotla le tafola yeo e ka bago le maatlakgogedi mo barutwaneng, mohlala: seswantšho goba kuranta ka ga naletšana ya mabelo, diswantšho tša dinamelwa go ya ka histori, bjalo ka, ditrempe, dipalune tša moya wa go fiša, bj. bj..
- 5 Dira dinyakišišo mo marangrang a theknolotši (inthanete) go itokišetša tabakgolo. Mohlala: bogela seswantšho sa paesekopo sa Haile Gebreselassie <https://www.youtube.com/watch?v=Jcep4XI7lvM>
- 6 Kgonthišiša gore dipuku tša barutwana tša go ngwala le dipukutšhomo tša DBE di swailwe, gomme di bolokilwe gabotse mo di dulago gona.
- 7 Kgonthišiša gore dipuku tše dikgolo ka moka, tša go bala le tša bokgobapuku di ka lenaneo.

Mešongwana ye e Okeditšwego

Mešongwana ye e ka šomišwa bjalo ka mošomo wa go ikemela wa barutwana ba go fetša mošomo wa bona ka pela GOBA ge o le gare o dira kelo mo barutwaneng.

Mošongwana wa 1: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 10, A re baleng

Mošongwana wa 2: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 11, A re ngwaleng

Mošongwana wa 3: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 12, A re direng

Mošongwana wa 4: Thala seswantšho sa mohlang o ile wa ikwa o se wa bolokega, bjalo ka lori Chuck.

Mošupologo

Ditiro tša go bolela

Metsotso e 15

BOELETŠA TABAKGOLO: GO FIHLELELA TSEBO YEO BA NAGO LE YONA

- 1 Bontšha barutwana seswantšho sa pele/bobedi sa puku e kgolo ya dikanegelo: **Haile Gebrselassie: Naletšana ya tša mabelo**
- 2 Botša barutwana gore re tšwela pele ka tabakgolo ya rena: Go ya kua le kua.
- 3 Thala sediko le leina la **tabakgolo** mo magareng ga letlapa.
- 4 Botšiša barutwana: *Ke eng seo le se tsebago ka tabakgolo ye?*
- 5 Ngwala dikakanyo tša barutwana go dikologa mmaphahlogo. Dikakanyo tša go swana di ngwale felo go tee.
- 6 Ge barutwana ba palelwa go fetola, botšiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo:
  - a Ke mantšu afe a re ka a šomišago go hlalosa mehuta e fapanego ya dinamelwa?
  - b Ke dinamelwa dife re hwetšago ka sewelo mo motseng wa rena?
  - c Naa ke mešomo efe e fapanego ya dinamelwa?

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - dinamelwa
  - tsela
  - se lekanego
  - mokonya

Morumokwano goba koša	Ditiro
Paesekela se robege!	Laetša go reila paesekela ka matsogo.
Re yo bona ma e dali.	Laetša go bona ka go bea menwana mahlong le go hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
Ma e dali o a lwala	Hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
O swere ke dithaka	Bea menwana dikodung.
Paesekele se robege!	Laetša go reila paesekele ka matsogo.

Mongwalo

Metsotso e 15

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala.
- 2 Biletša barutwana medumo le mantšu a a latelago gore ba a ngwale:
  - a ia
  - b ie
  - c dieta
  - d fiela
  - e pshio
  - f dipshio
- 3 Sa go latela, botša barutwana gore ba ntšhe dikryone gomme ba swaye mošomo wa bona.
- 4 Ka bothakga ngwala medumo le mantšu mo letlapeng.
- 5 Tšea dipuku mafelelong a letšatši, gomme o ngwale dintlha ka bao ba nyakago thušo yeo e oketšegilego.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Palo ya pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO PHOPHOLETŠA

- 1 Dudiša barutwana mo legogong gore ba kgone go bona puku e kgolo.
- 2 Bula puku e kgolo mo kanegelong: Haile Gebrselassie: Naletšana ya tša mabelo
- 3 Phetla puku o ba laetša diswantšho tša letlakala le lengwe le le lengwe, o ba botšiša gore ba nagana gore go direga eng.
- 4 Thuša barutwana go kopanya diswantšho, gore ba kgone go hwetša todi ya gore kanegelo e bolela ka eng.
- 5 Hlagaša tlotlontšu e mpsha mo dikarolwaneng tša maleba mo kanegelong.
- 6 Bala kanegelo ka moka ga yona gatee, o sa eme.

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala ka dinamelwa tše o di šomišago go ya le go boa sekolong.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale mafoko a mabedi. Se e tla ba karolo ya puku ya phaphoši ya sekhutlwana sa go bala.

FREIMI YA GO NGWALA:

Key a sekolong ka ...

Tsela ya ka ke ...

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla ngwala ka mokgwa wo ba ya go sekolong.
- 2 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 3 Botša barutwana kakanyo ya gago ya go tlatša freimi ya go ngwala, bjalo ka: Ke ya sekolong ka sefatanaga. Ke a otlela. Tsela ya ka ke e telele, e bile e swaregile. Go na le sephethephethe se se ntši.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho sa gago o otlela sefatanaga o swaregile gare ga sephethephethe.
- 5 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša freimi ya go ngwala: **Ke ya sekolong ka** sefatanaga. Tsela ya ka e swaregile e bile e tletše ka sephethephethe!
- 7 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 8 **Šomiša dithušathuto** bjalo ka mantšu a tlwaelo le mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo.
- 9 Phumula mohlala wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

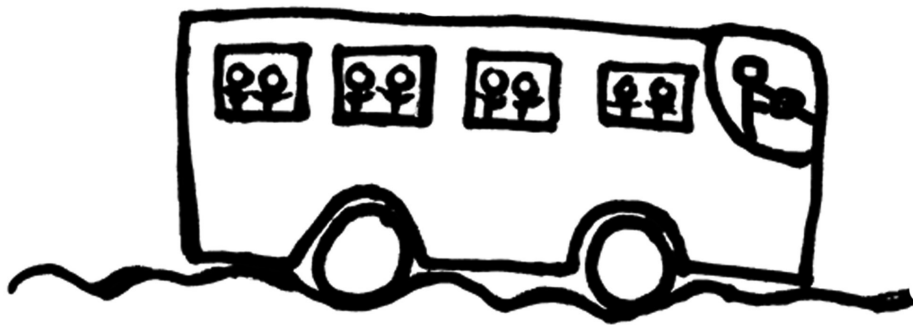
DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Botšiša barutwana: O šomiša mohuta ofe wa senamelwa go ya sekolong? Tsela ya gago ya go ya sekolong e bjang?
- 2 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala..**
- 3 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 4 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka seo ba ilego go se ngwala.
- 5 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 6 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 gore ba go botše gore ke eng seo ba tlogo go ngwala ka sona.

- 7 Ba swanetše gore: Key a sekolong ka ... Tsela ya ka e...
- 8 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

GO NGWALA

- 1 Efa barutwana dipuku.
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana go **bala seo ba se ngwadilego.**
- 4 Thuša barutwana go feleletša freimi ya bona ya go ngwala.
- 5 Thuša barutwana go **bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu** le go šomiša **dithušathuto.**
- 6 Hlohleletša barutwana.

Key a sekolong ka pese e kgolo. Tsela yeo re e
šomišago e nake meboto.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 9**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labobedi

Temogo ya medumo le ditamatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /ai/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/ai/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantsu a modumo wa/ai/?
  - a Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **maina, maitišo, maikutlo**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **maina, maitišo, maikutlo, maikemišetšo, maikarabelo**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o le gare o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumatlhaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

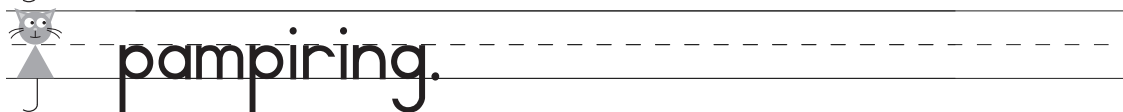
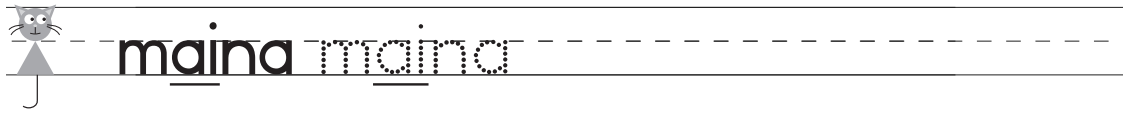
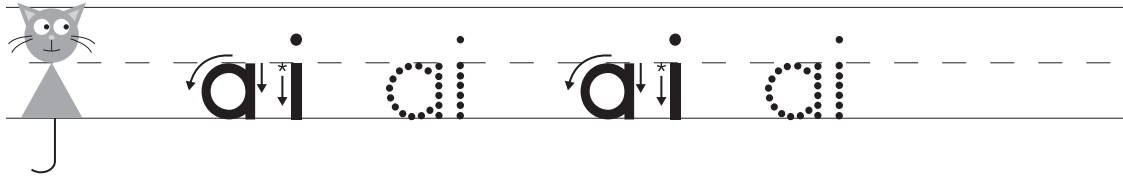
Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere goba maletere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go ngwala ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **ai**
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.

- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leletere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leletere goba maletere mo letlapeng.
- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo/mantšu/mafoko ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO HLAMA PONOKAKANYO

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>Haile Gebrselassie ke o naletšana ya tša mabelo monabo o motelele ba sebaka. Etopia ke naga ya go ba le bo ramabelo ba bantši ba go tuma ba go makatša. Efela, gare ga dinaledi tšeo tše dintši, Haile o tšwelela ka magetla!</p>	
<p>Haile o godišitšwe polaseng mo seleteng sa metsemagaeng a Etopia se bitšwago Oromia. Haile o thomile go šomiša go kitima bjalo ka senamelwa sa gagwe sa go ya sekolong. O be a tlwaetše go kitima sebaka sa dikilometara tše 10 go ya sekolong ka maoto, a rwele dipuku tšohle tša gagwe tša sekolo ka letsogo. O be a kitima dikilometara tšeo gape ge a boa mantšiboa a mangwe le a mangwe. Gona mo mošomong wa gagwe wa go kitima, Haile o be a kitima ka letsogo la ngele la go kgopama, bjalo ka ge eke o sa swere dipuku tša gagwe tša sekolo.</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya Haile o monnyane a kitima letšatšing la go fiša, a swere mokgobo o mogolo wa dipuku.</p>
<p>Ka ngwaga wa 1980, mola Haile a be a dio ba le mengwaga a šupa, o ile a kwa batho motsaneng wa gabo ba bolela ka dipapadi tša diOlimpiki – le ramabelo wa go tuma a bitšwago Miruts Yifter. Haile o ile a tšea sephetho sa go nyaka go kwa gore khuduego yohle e be e le ya eng! Haile o ile a utswa seyalemoya sa tatagwe a ya le sona kua lepatlelong. O ile a theeletša kgašo e nngwe le e nngwe moo Miruts Yifter a bego a tšea karolo ya diOlimpiki.</p> <p>Mafelelong, o ile a kwa kgašo ya lebelo mo Murits a ilego a thopa seala sa gauta!</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya Haile o monnyane a thakgetše ge Miruts Yifter a feta mothalong wa go fetša, a kwa batho ba bangwe ba thakgetše go tšwa mapatlelong a bona!</p>
<p>Haile o lemogile fela ka morago ga ge Miruts Yifter a thopile sefoka se segolo gore mmamoratwa wa gagwe ke moEtopia go swana le yena. O ile a lemoga gape gore Miruts Yifter o be a thopile diala tša Olimpiki tša gauta tše pedi, e sego se tee. Haile o ile a bona mokgwa wo mongwe le mongwe a bego a hlomphe a bile a rata Miruts Yifter ka gona. O ile a tšea sephetho sa gore o nyaka go ba ramabelo wo mogolo, bjalo ka Miruts.</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya Haile o monnyane a itiriša eke ke Miruts Yifter ge a kitima sekolong, a akanya batho kamoka ba mo hlohloletša.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>Ge Haile a botša tatagwe ka toro ya gagwe ya go ba ramabelo o wo mogolo, tatagwe ga se a mo hlohleletša. Tatagwe o be a sa nagane gore ke toro ya go tsea gabotse. 'O se ke wa šoma mošomo wa mohuta wo. Ke go senya nako fela!' tatagwe a mmotša seo. Eupša Haile a tšea sephetho sa go tšwela pele ka go kitima. O ile a itšhidolla, a ba a itšhidolla. O be a ikemišeditše go fihlela toro ya gagwe ya go thopa seala sa Olimpiki sa gauta, bjale ka Miruts Yifter!</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya Haile a itšhidolla a bile a itšhidolla letšatši le lengwe le lengwe, a kitima ka mokgobo o boima wa dipuku tša gagwe tša sekolo, eupša tatagwe a mo lebeletše a šikinya hlogo.</p>
<p>Ka ngwaga wa 1993, ge Haile a dio ba le mengwaga e 20, o ile a thopa lebelo la dimetara tše 10,000 phadišanong ya dinkgwete tša lefase kua Jeremane. Moputso wa gagwe wa go thopa lebelo e be e le sefatanaga se seswa. Ga go le o tee lapeng la Haile yo a kilego a ba le sefatanaga. Tatagwe o ile a makala kudu ge a boa gae le sefatanaga. 'Sefatanaga? Ka go kitima?' gwa botšiša tatagwe. Go tloga tšatšing leo, o ile a botša Haile gore a tsware a tiiš e.</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya tatago Haile a bogetše sefatanaga ka kgahlego. Ke kgona go hlama ponokakanyo ya gagwe a botša bagwera ba gagwe gore lebelo la morwa wa gagwe le mo thopiša sefatanaga!</p>
<p>Mafelelong Haile o ile a hwetša maleba a go kitima dimetara tše 10,000 tša diOlimpiki tša 1996 kua United States. Haile e be e le mmamoratwa wa go thopa lebelo leo. Mathomong a lebelo, mongwe le mongwe o be a tšhogile a gakgametše – efela Haile o be a lebega a thabile a iketlile. O ile a ema mothalong wa go thoma ka myemyelo e kgolo sefahlegong sa gagwe.</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya myemyelo e kgolo ya Haile kgauswi le difahlego tše dintši tša go tšhoga. O tloga a tšwelela ka magetla!</p>
<p>Maoto a Haile a go phakiša a ile a mo rwala medikologo e 25 go hwetša seala sa gauta. Ge a ema sethaleng sa mothopasefoka, mahlo a gagwe a be a tletše megokgo. Go thopa seala e bile toro ya gagwe go tloga mola a na le mengwaga e šupa, a theeletša seyalemoya sa tatagwe lepatlelong. O kgonne mafelelong!</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya Haile a kitima kudukudu. O diOlimpiking eupša o sa kitima ka letsogo la ngele la go kgopama – o kare a sa rwele dipuku tša gagwe tša sekolo ka moka.</p>
<p>Haile o tšwetše pele go thopa seala sa bobedi sa gauta diOlimpiking tša 2000 kua Australia. Haile o be a le morago lebelong, eupša o ile a ba swara gomme a kgona go šia mophenkgišani nae. Se se bontšhitše gore Haile ga se a ka a nyefiša! Bjale o fetogile mothopaseala sa gauta gabedi, bjalo ka mmamoratwa wa gagwe Miruts Yifter.</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya Haile a lebeletše seala sa gagwe sa gauta, gomme a nagana ka mengwaga ka moka ye a bego a itšhidolla go ya sekolong le go boa.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
Ka gohle mošomong wa gagwe, Haile o bile le direkoto tše 27 tša lefase tša bokgole bo fapanego. O thopile diala tše dintši. Efela batho ba re Haile o be a se fela o mogolo ka lebaka la go kitima, eupša ka lebaka la semelo sa gagwe sa go ikemišetša le go ba le botho.	
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše di kgonegago
Naa Haile Gebrselassie o be a ya sekolong bjang letšatši le lengwe le le lengwe?	O be a kitimela sekolong letšatši le lengwe le le lengwe.
Naa Haile Gebrselassie o goletše kae?	O goletše seleteng sa Oromia kua Etopia.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše di kgonegago
Ke ka lebaka la eng ge Haile Gebrselassie a be a kitima ka letsogo la go kgopama ka nako tšohle?	<ul style="list-style-type: none"> • Ka lebaka la gore o be a kitima okare o rwele dipuku tša gagwe tša sekolo. • Ka lebaka la gore o thomile go kitima go ya sekolong le go boa. • Ke ka lebaka la gore o ile a tlwaela go kitima ge a swanetše go rwala dipuku tša gagwe.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 6**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Laboraro

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

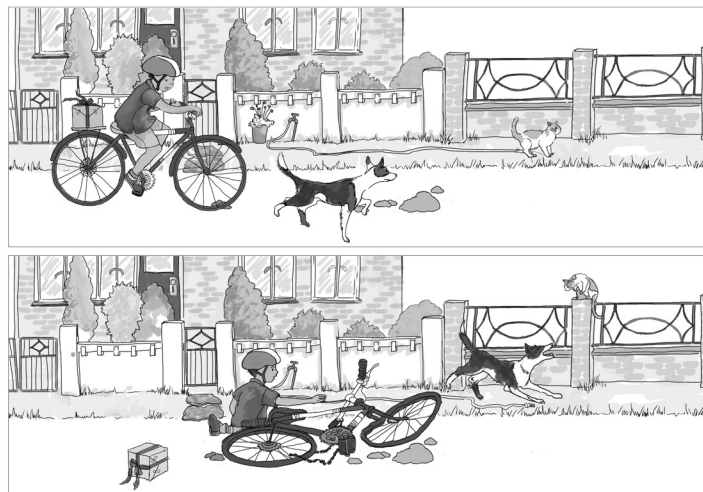
TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya Tlotlontšu ya Tabakgolo.
  - Etopia
  - Diolimpiki
  - Boditšhabatšhaba
  - maikemišetšo

Morumokwano goba koša	Ditiro
Paesekela se robege!	Laetša go reila paesekela ka matsogo
Re yo bona ma e dali.	Laetša go bona ka go bea menwana mahlong le go hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
Ma e dali o a lwala	Hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
O swere ke dithaka	Bea menwana dikodung.
Paesekele se robege!	Laetša go reila paesekele ka matsogo

BOKGONI BA GO ANEGA

- 1 Arola barutwana ka dihlophana.
- 2 Efa sehlopha se sengwe le se sengwe letlakala la diswantšho tša bokgoni ba go anega.
- 3 Gopotša barutwana gore beke ya go feta, ba ihlametše dikanegelo ka diswantšho.
- 4 Beke ye, barutwana ba swanetše go šoma mmogo e le sehlopha go tšea sephetho ka mabapi le kanegelo ya sehlopha.
- 5 Gopotša barutwana gore kanegelo tša bona e swanetše goba tšeo ba ihlametšego tšona, eupša gape di swanetše go sepelelana le diswantšho!

- 6 Tanya šedi ya barutwana.
- 7 Kgopela sehlopha se 1 go iša go tše 2 go abelana ka kanegelo ya sehlopha sa bona.
- 8 Leboga barutwana go abelana ka dikanegelo tša bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /ei/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/ei/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana mantsu a modumo wa/ei/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **leina, beile, reile**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **leino, leina, beile, reile, leinong**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o le gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o dutše o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumatlhaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

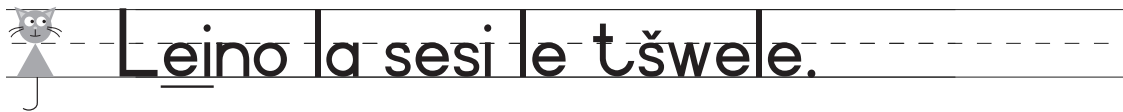
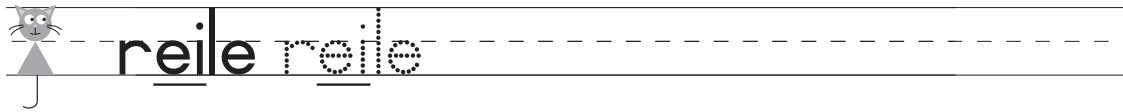
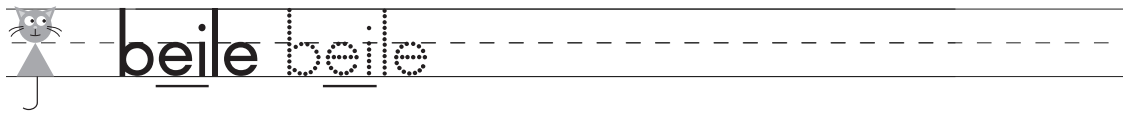
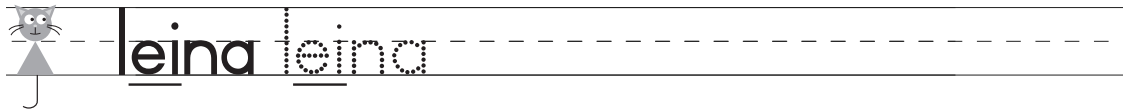
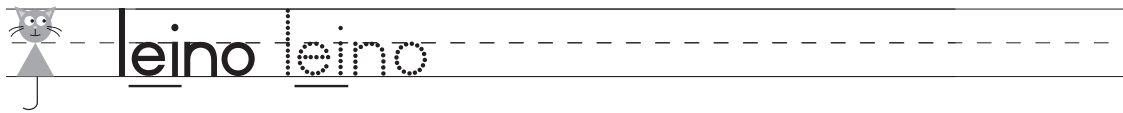
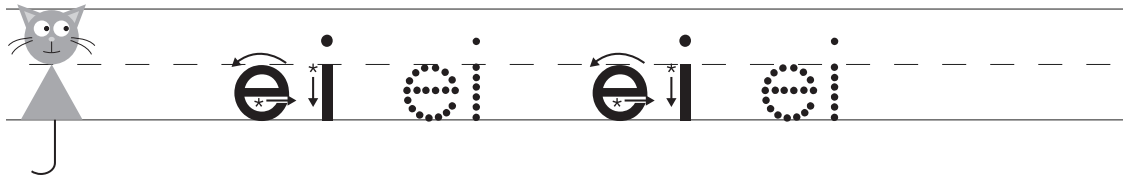
Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leletere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go bopa ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **ei**
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.

- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leletere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.
- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leletere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leletere goba maletere mo letlapeng.
- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala ka dinamelwa tše o di šomišago go ya le go boa sekolong.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o tlaleletše mafoko a mabedi. Se e tla ba karolwana ya puku ya phaphoši ya sekhutlwana sa go bala.

FREIMI YA GO NGWALA:

Ke ya sekolong ka ...

Tsela ya ka ke ...

Go ntšea ...

Ke bona ..., ... le ...

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla tlaleletša mafoko a mabedi go mošomo o ba o ngwadilego ka Mošupologo.
- 2 Lehono ba tla nagana ka botelele ba tsela le tšeo ba di bonago mo tseleng.
- 3 Balela barutwana freimi ye mpsha.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 5 Hlalosa tše dingwe tša dikakanyo tša go tlatša freimi ya go ngwala, bjalo ka: Tsela ya go ya sekolong e ntšeya metsotso e 45 go ya fela. Ke bona difatanaga tše dintši, leporogo la Nelson Mandela, le meago e metelele ya Johannesburg.
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go tlatša seswantšho bjalo ka: leporogo la Nelson Mandela le meago e metelele ka morago.
- 7 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 8 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša freimi ya go ngwala, bjalo ka: **Go ntšea** metsotso e 45 go ya sekolong le e 45 go boa gae. **Ke bona** difatanaga, leporogo la Nelson Mandela le meago e mentši.
- 9 Šupa gore lefoko la mafelelo ke lenaneo, gomme selo se sengwe le se sengwe se kgaogantšwe ke fegelwana goba lentšu 'le'. Gopotša barutwana gore re dirile lenaneo la mohuta wo beke ya go feta.
- 10 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 11 **Šomiša dithušathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go thuša go ngwala mantšu a lego bothata.
- 12 **Phumula mohlala** wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša **barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.**

DITAELO TŠA GO BOLELA

- 1 Gopotša barutwana gore Mošupologo, re naganne ka tsela ya go ya le go boa sekolong.
- 2 Lehono re tla tlaleletša mafoko mo mošomong wo re o ngwadilego, re tlatša ka lenaneo le difegelwana.
- 3 Botšiša barutwana: Tsela ya gago go tšea lebaka le le kaakang go fihla mo o yago? Naa o bona eng mo tseleng?
- 4 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 5 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 6 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka tsela ya bona ya go ya sekolong.
- 7 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 8 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 gore ba go botse ka seo ba se bonago tseleng ya go ya sekolong.
- 9 Ba swanetše gore: Go ntšea .../Ke bona ...
- 10 Hlalosa barutwana gore ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala, go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

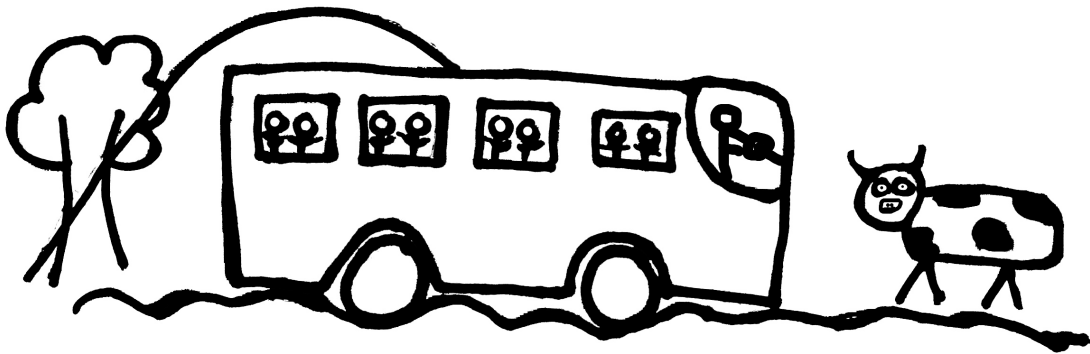
GO NGWALA

- 1 Efa barutwana dipuku. Laela barutwana go hwetša mošomo wo ba o ngwadilego ka Mošupologo. Ba tla tlaleletša go se!
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgotela barutwana go bala seo ba se ngwadilego.
- 4 Thuša barutwana go feleletša difreimi tša bona tša go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme ba šomiše dithušathuto.**
- 6 Hlohleletša barutwana.

SOKOLOGA O BOLELE

- 1 Ge go šetše metsotso e 2 go iša go e 3, laela barutwana go bea diphensele tša bona.
- 2 Laela barutwana go sokologa le go bolela le wa mphato ka diswantšho tše ba di thadilego.

Kgoboketša mošomo ya barutwana ya beke ka moka go dira puku. E beye mo sekhutlwaneng sa go bala gore barutwana ba e bale ka nako ya go bala ka go ikemela.

Key a sekolong ka pese e kgolo. Tsela yeo re e
šomišago e nake meboto.
Ke tšea lepaka le letelele go fihla sekolong.
Ke bona meboto, di kgomo le mehlare.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 6**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena..
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labone

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go kgaogantšha le go kopanya

KE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu go thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **maina**
- 3 Kgaogantšha lentšu go ba modumo ka botee go ba modumo o ikemetšego ka nnoši:
/m/-/ai/-/n/-/a/
- 4 Bitša modumo wa mathomo wa lentšu: /m/
- 5 Bitša modumo wa bobedi wa lentšu: /ai/
- 6 Bitša modumo wa boraro wa lentšu: /n/
- 7 Bitša modumo wa mafelelo wa lentšu: /a/
- 8 Ngwala lentšu mo letlapeng: **maina**
- 9 Laetša go šupa le go kopantšha medumo go bopa lentšu: /mai/-/na/= **maina**
- 10 Boeletša se ka lentšu la go tšwa thutong ya Laboraro: **leino**

RE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu la go tšwa thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **maitišo**
- 3 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mathomo wa lentšu?/m/
- 4 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bobedi wa lentšu?/ai/
- 5 Botšiša barutwana: Ke modumo ofe wa boraro wa lentšu?/t/
- 6 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bone wa lentšu?/i/
- 7 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bohloko wa lentšu?/š/
- 8 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mafelelo wa lentšu?/o/
- 9 Kgopela barutwana go kgaogantšha lentšu go ba modumo o ikemetšego o nnoši: /m/-/ai/-/t/-/i/-/š/-/o/
- 10 Ngwala lentšu: **maitišo**
- 11 Laela barutwana go kopanya medumo ya lentšu mmogo le wena: /mai/-/ti/-/šo/= **maitišo**
- 12 Boeletša se ka lentšu la morago la thuto ya Laboraro: **beile**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la bobedi

MAANO A GO BALA: GO HLAMA PONOKAKANYO

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
Haile Gebrselassie ke o naletšana ya tša mabelo monabo o motelele ba sebaka. Etopia ke naga ya go ba le bo ramabelo ba bantši ba go tuma ba go makatša. Efela, gare ga dinaledi tšeo tše dintši, Haile o tšwelela ka magetla!	Ke gopola gore kanegelo ye e ka ga seo se dirilego Haile Gebrselassie naletšana ya ta mabelo!
Haile o godišitšwe polaseng mo seleteng sa metsemagaeng a Etopia se bitšwago Oromia. Haile o thomile go šomiša go kitima bjalo ka senamelwa sa gagwe sa go ya sekolong. O be a tlwaetše go kitima sebaka sa dikilometara tše 10 go ya sekolong ka maoto, a rwele dipuku tšohle tša gagwe tša sekolo ka letsogo. O be a kitima dikilometara tšeo gape ge a boa mantšiboa a mangwe le a mangwe. Gona mo mošomong wa gagwe wa go kitima, Haile o be a kitima ka letsogo la ngele la go kgopama, bjalo ka ge eke o sa swere dipuku tša gagwe tša sekolo.	Ke hlama ponokakanyo ya Haile a godile a kitima ka letsogo la ngele la go kgopama. Letsogo la go kgopama ka lebaka la mengwaga a kitima sebaka se setelele go ya sekolong.
Ka ngwaga wa 1980, mola Haile a be a dio ba le mengwaga a šupa, o ile a kwa batho motsaneng wa gabo ba bolela ka dipapadi tša diOlimpiki – le ramabelo wa go tuma a bitšwago Miruts Yifter. Haile o ile a tšea sephetho sa go nyaka go kwa gore khuduego yohle e be e le ya eng! Haile o ile a utswa seyalemoya sa tatagwe a ya le sona kua lepatlelong. O ile a theeletša kgašo e nngwe le e nngwe moo Miruts Yifter a bego a tšea karolo ya diOlimpiki. Mafelelong, o ile a kwa kgašo ya lebelo mo Murits a ilego a thopa seala sa gauta!	Ke hlama ponokakanyo ya Haile a theeditše batho ba motsana wa gabo ba bolela ka lerato le kgahlego ya ramabelo wa go kgakgamatša. Ke kgona go hlama ponokakanyo ya mokgwa wo a swanetšego a be a duma go tseba ge a bulela seyalemoya sa tatagwe!

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Haile o lemogile fela ka morago ga ge Miruts Yifter a thopile sefoka se segolo gore mmamoratwa wa gagwe ke moEtopia go swana le yena. O ile a lemoga gape gore Miruts Yifter o be a thopile diala tša Olimpiki tša gauta tše pedi, e sego se tee. Haile o ile a bona mokgwa wo mongwe le mongwe a bego a hlompha a bile a rata Miruts Yifter ka gona. O ile a tšea sephetho sa gore o nyaka go ba ramabelo wo mogolo, bjalo ka Miruts.</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya sefahlego sa go makala sa Haile ge a lemoga gore Miruts Yifter o godile Etopia bjalo ka yena.</p>
<p>Ge Haile a botša tatagwe ka toro ya gagwe ya go ba ramabelo o wo mogolo, tatagwe ga se a mo hlohleletša. Tatagwe o be a sa nagane gore ke toro ya go tsea gabotse. 'O se ke wa šoma mošomo wa mohuta wo. Ke go senya nako fela!' tatagwe a mmotša seo. Eupša Haile a tšea sephetho sa go tšwela pele ka go kitima. O ile a itšhidolla, a ba a itšhidolla. O be a ikemišeditše go fihlela toro ya gagwe ya go thopa seala sa Olimpiki sa gauta, bjale ka Miruts Yifter!</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya Haile a kitima motsaneng wa gabo, gape a gopola gore batho bohle a ba bonago ba mo thakgalela, bjalo ka ge ba be ba thakgalela Miruts Yifter!</p>
<p>Ka ngwaga wa 1993, ge Haile a dio ba le mengwaga e 20, o ile a thopa lebelo la dimetara tše 10,000 phadišanong ya dinkgwete tša lefase kua Jeremane. Moputso wa gagwe wa go thopa lebelo e be e le sefatanaga se seswa. Ga go le o tee lapeng la Haile yo a kilego a ba le sefatanaga. Tatagwe o ile a makala kudu ge a boa gae le sefatanaga. 'Sefatanaga? Ka go kitima?' gwa botšiša tatagwe. Go tloga tšatšing leo, o ile a botša Haile gore a tsware a tiiš e.</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya sefahlogo sa go ikgantšha sa Haile ge tatagwe a mo hlohleletša la mathomo. Ke nagana gore Haile o swanetše a be a duma go thopa difoka, ka lebaka la gore mafelelong tatagwe o ile a mo reta!</p>
<p>Mafelelong Haile o ile a hwetša maleba a go kitima dimetara tše 10,000 tša diOlimpiki tša 1996 kua United States. Haile e be e le mmamoratwa wa go thopa lebelo leo. Mathomong a lebelo, mongwe le mongwe o be a tšhogile a gakgametše – efela Haile o be a lebega a thabile a iketlile. O ile a ema mothalong wa go thoma ka myemyelo e kgolo sefahlegong sa gagwe.</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya Haile a lebelela mathokong, a theeditše go thakgala ga bathekgi mmogo le babogedi. Ke nagana gore mafelelong o ikwa a thabile go ba diOlimpiking!</p>
<p>Maoto a Haile a go phakiša a ile a mo rwala medikologo e 25 go hwetša seala sa gauta. Ge a ema sethaleng sa mothopasefoka, mahlo a gagwe a be a tletše megokgo. Go thopa seala e bile toro ya gagwe go tloga mola a na le mengwaga e šupa, a theeletša seyalemoya sa tatagwe lepatlelong. O kgonne mafelelong!</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya mahlo a Haile a tlala megokgo ge a nagana ka moo a šomilego boima go hwetša seala sa gauta mafelelong.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Haile o tšwetše pele go thopa seala sa bobedi sa gauta diOlimpiking tša 2000 kua Australia. Haile o be a le morago lebelong, eupša o ile a ba swara gomme a kgona go šia mophenkgišani nae. Se se bontšhitše gore Haile ga se a ka a nyefiša! Bjale o fetogile mothopaseala sa gauta gabedi, bjalo ka mmamoratwa wa gagwe Miruts Yifter.</p>	<p>Ke hlama ponokakanyo ya Haile a eme ka go ikgantšha ge lešaba ka moka le mo thakgaletše! O a ratega e bile o tlotliša bjalo ka mmamoratwa wa gagwe!</p>
<p>Ka gohle mošomong wa gagwe, Haile o bile le direkoto tše 27 tša lefase tša bokgole bo fapanego. O thopile diala tše dintši. Efela batho ba re Haile o be a se fela o mogolo ka lebaka la go kitima, eupša ka lebaka la semelo sa gagwe sa go ikemišetša le go ba le botho.</p>	<p>Mafelelong, ke nagana gore Haile o bile ramabelo o bile naletsa e kfolo ya tsa mabelo go phala mamoratwa wa gagwe Miruts Yifter!</p>
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše kgonegago
<p>Naa Haile Gebrselassie o be a na le mengwaga e mekae ge a tšea sephetho sa go ba ramabelo?</p>	<p>O be a na le mengwaga e šupa.</p>
<p>Naa Miruts Yifter ke mang?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • E be e le ramabelo wa go tuma wa go tšwa Etopia. • E be e le mohlohleletši wa Haile Gebrselassie. • E be e le ramabelo o Haile Gebrselassie yo monnyane a ilego a kwa mang le mang a bolela ka yena.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše kgonegago
<p>Ke ka lebaka la eng Haile Gebrselassie a ile a tšea sephetho sa gore o nyaka go ba ramabelo?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ke ka lebaka la gore o kwele seyalemoyeng gore Miruts Yifter o thopile seala sa gauta. • Ke ka lebaka la gore o lemogile gore Miruts Yifter e be e le moEtopia, bjale ka yena. • Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go swana le Miruts Yifter. • Ke ka lebaka la gore o bone mokgwa wo batho ba bego ba rata Miruts Yifter e bile ba mo tlotla. • Ke ka lebaka la gore o be a ikemišeditše go tuma, bjalo ka Miruts Yifter.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 6**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go diriwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labohlano

Ditiro tša go bolela

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - seala
  - ikgantšha
  - tumiša

Morumokwano goba koša	Ditiro
Paesekela se robege!	Laetša go reila paesekela ka matsogo
Re yo bona ma e dali.	Laetša go bona ka go bea menwana mahlong le go hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
Ma e dali o a lwala	Hlakanya menwana ka mokgwa wa go laetša lerato.
O swere ke dithaka	Bea menwana dikodung
Paesekele se robege!	Laetša go reila paesekele ka matsogo

POLEDIŠANO YA SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA

- 1 Ngwala freimi ya poledišano mo letlapeng:
  - a Haile Gebreselassie ke...
  - b Ke kwa gore ...
  - c Ge ke hlama ponokakanyo ya Haile Gebresalassie, ke bona ...
- 2 Bala freimi ya poledišano le barutwana.
- 3 Bea barutwana ka **dihlophana**.
- 4 Botša barutwana gore o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka go araba potšišo e nngwe le e nngwe ya poledišano.
- 5 Tanya šedi ya barutwana.
- 6 Botšiša barutwana ba go fapana goba sehlopha se se itšeng go abelana ka dikarabo tša bona.
- 7 Ge dikarabo di fošagetše, ba phošolle.
- 8 Leboga barutwana ka maitapišo a bona.

Go lemoga ka fao medumo e kwagalago ka gona le Ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go hwetša mantšu

Ngwala tafolana ye mo letlapeng e be le medumo yeo o ithutileng yona nako ya go feta mmogo le yeo e rutilwego ka Labobedi le ka Laboraro.

ai	ei	t
a	l	m
f	n	s
b	o	e

LAETŠA

- 1 Gopotša barutwana medumo ya beke: /ai/le/ei/
- 2 Lebeledišiša medumo kamoka le ditwakanywa mo letlapeng.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go dira mafoko go bopa mantšu ka medumo le ditwakanywa moo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Bontšha barutwana go bopa mantšu ka medumo ye e nepišitšwego, bjalo ka: /l/-/ei/-/n/-/o/
- 5 Gopotša barutwana ba ka bopa lentšu ba šomiša medumo e fe kapa efe – e sego fela/ ai/goba/ei/
- 6 Bontšha barutwana go dira lentšu le lengwe, bjalo ka: /b/-/a/-/b/-/a/

BARUTWANA BA DIRA

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala gomme ba ngwale sehlogo: **ai, ei**
- 2 Laela barutwana ba thome go ngwala.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go hwetša le go bopa mantšu a mantši go ya le ka mo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Dumelela barutwana go swaya mošomo wa bona. Bontšha barutwana gore mantšu a, a bopiwa bjang (le amangwe): **maina, leino, leina, beile, ela, lela, mama, lema, mema, bala, mala, loma**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mafelelo

MAANO A TEKATLHALOGANYO: AKARETŠA/GO HLAMA PONOKAKANYO

SWANTŠHA SENGWALWA

- 1 Dudiša barutwana ditafoleng tša bona, le dipuku tša go ngwala goba matlakala a sego a ngwalwa, phensele le dikrayone.
- 2 Ngwala se se latelago mo letlapeng:
  - a Ke hlama ponokakanyo _____
  - b E bonala/nkga/kwa _____
- 3 Botša barutwana gore ba ile go hlama ponokakanyo ka sengwe go tšwa sengwalweng.
- 4 Botša barutwana gore ba tswalele mahlo a bona ba iketle. Ba balele sengwalwa gape ga tee.
- 5 Kgopela barutwana go bula mahlo a bona, ba thale seo ba hlamilego ponokakanyo go tšwa sengwalweng.
- 6 Botša barutwana gore ba phare dišupo tše 1–2 go diswantšho tša bona.
- 7 Botša barutwana gore ba feleletše mafoko ka dipukung tša bona.
- 8 Mafelelong, dumelela barutwana go sokologa ba bolele, ba abelane diponokakanyo le wa mphato.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 6**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go diriwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Tshekatsheko ya polelo ya mafelelo a beke

Metsotso e 15

- 1 Tanya šedi ya barutwana mo legogong mafelelong a letšatši.
- 2 Dira sebaka sa ditshekatsheko tša polelo beke le beke. Ke kgetho ya gago go hlakanya ditshekatsheko tša go ithuta tša Sepedi le tša Sekgowa.
- 3 Gopola go fa barutwana sebaka sa go 'Sokologa le go bolela' ba ahlaahle dikarabo tša bona le wa mphato. Ke moka, kgetha barutwana ba mmalwa go abelana ka dikarabo tša bona le phaphoši ka bophara.
- 4 Šomiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo go hlahlwa karolwana ya polelo ya poledišano ya gago:
  - a Naa ke efe tabakgolo ya polelo ya rena ya beke?
  - b Ke kanegelo efe yeo le e badilego mmogo?
  - c Ke mantsu afe a maswa o a ratilego bekeng ye?
  - d Ke eng se o ithutilego sona bekeng ye?
  - e Naa re ngwadile ka eng bekeng ye?
  - f Naa go ngwala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - g Naa go bala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - h Ke eng seo o ikgantšhago ka sona bekeng ye?
- 5 La mafelelo, botša barutwana go nagana ka dilo tše pedi tše ba tlogo go botša ba malapa a bona ka seo ba ithutilego ka sona le ka tsela yeo ba kaonafetšego ka gona bekeng ye mabapi le mošomo wa bona.

Ela hloko: Tshepidišo ya go lebelela morago le go itekola ke karolwana e bohlokwa kudu ya go ithuta. O kgopelwa gore o se ke wa tshediša mošongwana wo wa beke mahlo le ga tee.

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, white, line-art icons. These icons represent various educational fields: science (flasks, atoms, globes), mathematics (calculators, rulers, compasses), arts (pencils, paint palettes), and general education (books, graduation caps, lightbulbs).

**Mphato 2
KOTARA 1**

Beke

7

TABAKGOLO:

**Go thuša
bagwera**

Go Lokiša Phaphoši

- 1 Ge beke e thoma, kgonthišiša gore phaphoši ya gago e a bogega ebile e hlwekile.
- 2 Bea PHAPHATI YA GO BONTŠHA ya gago nakong, ka go tloša dilo tše o sa hlwela o di šomiša, gomme o di boloke gabotse.
- 3 Ge o fetša, beakanya mantšu a papetlakgadima le tababakgolo ya tšhupetšo tše o di nyakago.
- 4 Hwetša le go beakanya dilo tša tabakgolo ya lebota le tafola yeo e ka bago le maatlakgogedi mo barutwaneng, mohlala: diswantšho tša dihlopa tše fapanego tša bagwera; karata ya tebogo; leseka la segwera, bj bj.
- 5 Dira dinyakišišo mo marangrang a theknolotši (inthanete) go itokišetša tabakgolo. Mohlala: mokgwa wo batho ba go ba le dihlong ba dira segwera.
- 6 Kgonthišiša gore dipuku tša barutwana tša go ngwala le dipukutšhomo tša DBE di swailwe, gomme di bolokilwe gabotse mo di dulago gona.
- 7 Kgonthišiša gore dipuku tše dikgolo ka moka, tša go bala le tša bokgobapuku di ka lenaneo.

Mešongwana ye e Okeditšwego

Mešongwana ye e ka šomišwa bjalo ka mošomo wa go ikemela wa barutwana ba go fetša mošomo wa bona ka pela GOBA ge o le gare o dira kelo mo barutwaneng.

Mošongwana wa 1: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 13, A re ngwaleng

Mošongwana wa 2: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 14, A re baleng

Mošongwana wa 3: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 15, A re ngwaleng

Mošongwana wa 4: Thala seswantšho sa mogwera goba bagwera ba gago wa potego.

Mošupologo

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

HLAGIŠA TABAKGOLO: GO HWETŠA TSEBO YEO BA NAGO LE YONA.

- 1 Bontšha barutwana seswantšho sa pele/bobedi sa puku e kgolo ya dikanegelo: Leotwana la paesekela ya Jane le phontšhitše
- 2 Botša barutwana gore re thoma tabakgolo, e bitšwa: Go thuša bagwera
- 3 Thala sediko le leina la tabakgolo mo magareng ga letlapa.
- 4 Botšiša barutwana: *Ke eng seo le se tsebago ka tabakgolo ye?*
- 5 Ngwala dikakanyo tša barutwana go dikologa mmaphahlogo. Dikakanyo tša go swana di ngwale felo go tee.
- 6 Ge barutwana ba palelwa go fetola, botšiša dipotšišo tše di latelago tša hlohloletšo:
  - a Naa o thuša bjang bagwera ba gago?
  - b Bona ba go thuša bjang?
  - c O ikwa bjang ge mongwe a go thuša?

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - thuša
  - thušago
  - loka

Morumokwano goba koša	Ditiro
Re letšema, re šoma mmogo X2	<i>Barutwana ba iphetha dikgara ebile ba swarana ka matsogo go laetša tšhomišano mmogo.</i>
Re gata go tee X2	Ba a gwanta go bontšha sehlopha sa morero o tee.
Tšhikanoši šala X2	Barutwana ba kgapha matsogo go koba tšhikanoši.
Re letšema, re šoma mmogo X2	Ba laetša go bjala, go hlagola.
Sebodu wa šala X2	Barutwana ba laetša go buna, ba emiša matsogo ka lethabo le go keteka go laetša katlego.

Mongwalo

Metsotso e 15

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala.
- 2 Biletša barutwana medumo le mantšu a a latelago gore ba a ngwale:
  - a ai
  - b ei
  - c maina
  - d maikutlo
  - e leina
  - f beile
- 3 Sa go latela, botša barutwana gore ba ntšhe dikryone gomme ba swaye mošomo wa bona.
- 4 Ka bothakga ngwala medumo le mantšu mo letlapeng.
- 5 Tšea dipuku mafelelong a letšatši, gomme o ngwale dintlha ka bao ba nyakago thušo yeo e oketšeditšwego.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mathomo

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO PHOPHOLETŠA

- 1 Dudiša barutwana mo legogong gore ba kgone go bona puku e kgolo.
- 2 Bula puku e kgolo mo kanegelong: Leotwana la paesekela ya Jane le phontšhitše
- 3 Phetla puku o ba laetša diswantšho tša letlakala le lengwe le le lengwe, o ba botšiša gore ba nagana gore go direga eng.
- 4 Thuša barutwana go kopanya diswantšho, gore ba kgone go hwetša todi ya gore kanegelo e bolela ka eng.
- 5 Hlagaša tlotlontšu e ntšhwa mo dikarolwaneng tša maleba mo kanegelong.
- 6 Bala kanegelo ka moka ga yona gatee, o sa eme.

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala ditaba tša gago o abelane le mogwera

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale mafoko a mabedi a ditaba.

FREIMI YA GO NGWALA:

- 1 Ditaba tša ka ke _____
- 2 Ke ____ ka baka la _____

TŠHUPETŠO

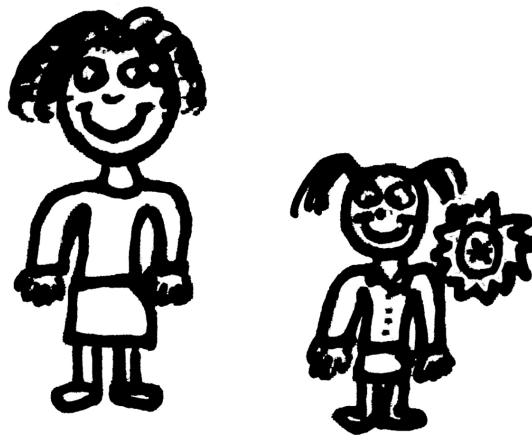
- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla ngwala ka **ngwala ditaba tša bona gomma ba abelana le bagwera.**
- 2 Hlalosa gore ditaba ke sengwe sa go thabiša goba go kgahliša se se diregago maphelong a rena.
- 3 Balela barutwana difreimi tša go ngwala.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala.**
- 5 Botša barutwana gore dikakanywa tšeo o nago le tšona di tsena mo freiming ya go ngwala, bjalo ka: Ke nyaka go botša mogwera wa ka ka leeto leo balapa la ka ba le beakanyago go ya maikhutšong. Re ya lebopong! Ke selo se seswa ebile se a thabiša!
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho sa gago o nagana ka lebopo.
- 7 Hlalosa gore ke mantšu afe ao o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 8 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša freimi ya go ngwala: Ditaba tša ka ke gore ke tšea leeto! Ke thabile kudu ka lebaka la gore ga se ka ke etela lebopo!
- 9 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 10 **Šomisa dithušathuto**, bjalo ka matšu a tlwaelo le mantšu a tlotlontšu a tabakgolo go go thuša go ngwala mantšu ao a go fago bothata.
- 11 Phumula mohlala wa mo letlapeng. Hlalosa gore se ke mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA GO BOLELA

- 1 Botšiša barutwana: Ditaba tša gago ke dife?
- 2 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 3 Bitša barutwana ba 2 go iša go ba 3 go botša ka ditaba tša bona.
- 4 Ba swanetše gore: Ditaba tša ka ke ...
- 5 Hlalosa gore barutwana ba tla thala ba ngwala sehlogo ka ditaba tša bona.

GO NGWALA

- 1 Efa barutwana **dipuku tša bona.**
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana go bala seo ba se ngwadilego.
- 4 Thuša barutwana go feleletša difreimi tša bona tša go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme ba šomiše dithušathuto.**
- 6 Hlohleletša barutwana.

Ditaba tšaka ke tša gore ke moetopele wa ka
phapošing! Ke Thabile kudu ka gore ke a thama go
ba moetapele nqa ka phapošing.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 7**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labobedi

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /ia/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/ia/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantšu a modumo wa/ia/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **rialo, diaparo, diatla**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **diaparo, diatla, diabolo, diaelo, diaparong**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o dutše o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumatlhaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Mongwalo:

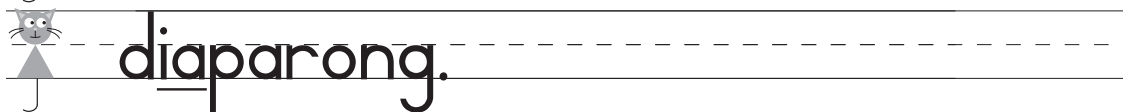
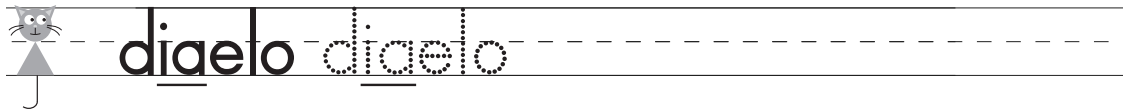
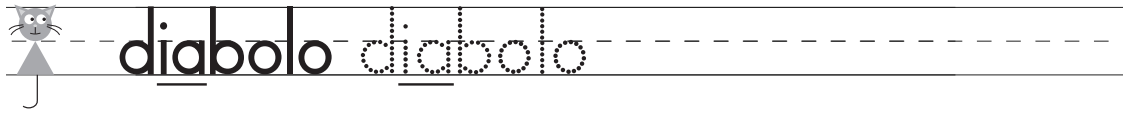
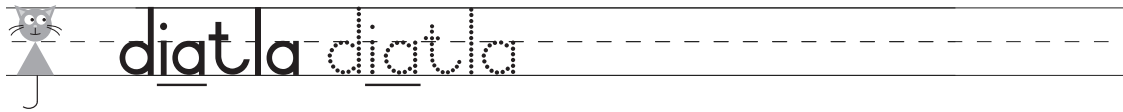
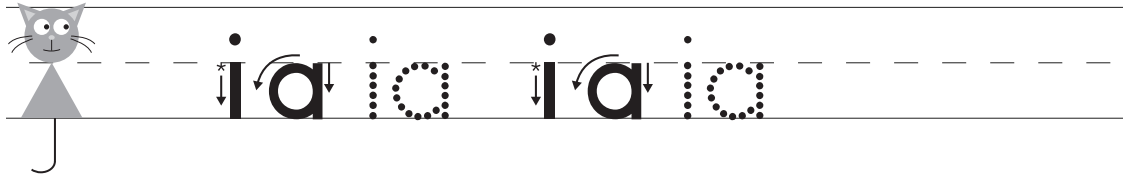
Metsotso e 15

Ngwala leleterere goba maletere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go ngwala ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **ia**
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.

- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leletere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leletere goba maletere mo letlapeng.
- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo/mantšu/mafoko ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO FETLEKA SENGWALWA

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
Jane le Mandu ba be ba rata go namela dipaesekele tša bona mmogo. Ka letšatši le lengwe ba be ba reila dipaesekele tša bona kgole le gae – go theogela fase nokeng. Jane o be a reila ka lebelo le legolo. Ge a thetheogela fase, paesekele ya gagwe ya oketša lebelo.	Naa Jane le Mandu ba kae? Mmallo! Ba reila dipaesekele go ya thokong ga noka, kgole le gae.
Leotwana la paesekele ya Jane le bethile leswika le legolo! O ile a wela fase! Mandu o ile a ema go kgonthišiša gore Jane ga se a tšwe kotsi. 'Naa o ikwa bjang?' gwa botšiša Mandu. 'Ke ikwa gabotse,' gwa realo Jane. O ile a ema gomme a lebelela paesekele ya gagwe. 'Eupša bona! Leotwana la ka le phontšhitše! Ke tla ya bjang gae?'	Naa leotwana la Jane le thutše eng? Leotwana la Jane le thutše leswika le legolo! A ka se kgone go reila paesekele ya gagwe bjale. Ke akanya gore o tla fihla gae bjang?
Aowa ruri! Leotwana la ka! Ke thabišwa ke gore ga se wa gobala!	--
Mandu got on her bike and rode back home. 'Ke na le leano!' gwa realo Mandu. 'Ke tla reila ke ye gae gomme ke yo tšea pompo. Ka morago ga fao ke tla boa. Re tla pompa leotwana la gago gore o kgone go reila go boela gae!' Jane o be a sa nyake go šala mo nokeng a le nnoši, eupša o be a se na kgetho. 'Go lokile,' gwa realo Jane, 'yeo ke kgopolo e bohlale.'	Naa kakanyo ya Mandu ke efe? Agaa! Mandu o tla boela gae go tšea pompo ya go tla go lokiša leotwana la Jane.
Jane o ile leta lebaka le le telele. O ile a thoma go fela pelo. Letšatši le be le sobela. 'Ge ekaba leotwana la Mandu le lona le phontšhitše bjalo ka la ka, gomme ga se a kgona go fihla gae?' Jane a thoma go belaela. Mala a Jane a thoma go lla. E be e šetše e nyakile go ba nako ya dilalelo. O be thoma go swara ke tlala le lenyora. 'Go tla diregang ge nka fetwa ke dilalelo?' Jane o tshwenyegile.	Naa ke eng seo se dirago gore Jane a tshwenyega maikutlo? Ee! O tshwenywa ke gore mohlomongwe leotwana la Mandu le lona e ka ba phontšhitše. O tshwenywa ke gore o tla fetwa ke dilalelo. O tshwenywa ke gore o tla dula nokeng bošego ka moka a nnoši. Aowa ruri! Ke akanya gore naa Mandu o kae ga naga?
Ke akanya gore naa Mandu o kae?	--

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>O rile ge a emiša hlogo Jane a bona Mandu le kgaetšedi ya gagwe Dumisani ba reila dipaesekele ba lebile go yena. Jane o be a thakgaletše go bona mogwera wa gagwe, gomme a fofela godimo a ba a goelela.</p> <p>'Tshwarelo ka ge ke tšere sebaka!' gwa realo Mandu. 'Ke ile ka swanela ke go nyaka Dumisani gore a tle a re thuše! Ebile ke leeto le letelele!'</p> <p>'O swanetše go ba o swere ke tlala!' gwa realo Mandu. O ile a nea Jane kuku le toditšwa ya namune go tšwa mokotlaneng wa gagwe.</p>	<p>Ke ka lebaka la eng Mandu a tšere sebaka se se telele? Agaa! Ke ka lebaka la gore o ile a swanela go hwetša kgaetšedi yagwe gore a tle o kgone go tla go ba thuša.</p>
<p>Dumisani o ile a thuša Jane le Mandu go lokiša leotwana. Ba ile ba le pompa gomme la tlala moya.</p> <p>'Okare ke le le mphsa!' gwa realo Jane.</p> <p>'A re yeng gae pele leswiswi le swara!' gwa realo Dumisani.</p>	<p>Naa ke mang wa go lokišitšego leotwana? Agaa! Mandu le Dumisani ba thušitše Jane go lokiša leotwana.</p>
<p>Ngwedi o be o dutše ba kgona go reile ba leba gae. Ka se sebaka, Jane o be a hlokometše maswika mo tseleng. Ka se sebaka, Jane o be a reila ka go nanya. O be a sa nyake leotwana le lengwe la go phontšha! E bile leeto le letelele go fihla gae.</p>	<p>Naa Jane o reitše bjang paesekele ya gagwe go ya gae? Agaa! Jane o ile a reila ka go nanya!</p>
<p>Ge ba fihla gae Jane o ile a gokarela Mandu.</p> <p>'Ke leboga thušo ya gago Mandu!' a realo. 'O mogwera wa potego!'</p> <p>'Bagwera ba dira bjalo!' gwa realo Mandu.</p>	<p>Naa Jane o ile a dira eng ge ba fihla gae? Agaa! O ile a leboga gomme a gokarela mogwera wa gagwe ka maatla.</p>
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše kgonegago
Ke mang yo leotwana la gagwe le photshitsego?	Leotwana la paesekele ya Jane le phontšhitše.
Naa Mandu o ile a ya kae?	O ile a ya gae go tšea pompo.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše kgonegago
Ke ka lebaka la eng ge Mandu a ile a tlogela Jane a nnoši?	<ul style="list-style-type: none"> • Leotwana la Jane le be le phontšhitše. • Jane o be a ka se kgone go reila paesekele ya gagwe. • Ba be ba se na pompo. • Ba be ba le kgole le gae. • Mandu o ile gae go tšea pompo. • Mandu o ile gae go hweletša Jane thušo. • Mandu o humane kgaetšediagwe Dumisani go tla go thuša.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 7**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Laboraro

Ditiro tša go bolela

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - leotwana
  - leotwana la go phontšha
  - phontšha
  - pompo
  - paesekela

Morumokwano goba koša	Ditiro
Re letšema, re šoma mmogo X2	Barutwana ba iphetha dikgara ebile ba swarana ka matsogo go laetša tšhomišano mmogo.
Re gata go tee X2	Ba a gwanta go bontšha sehlopha sa morero o tee.
Tšhikanoši šala X2	Barutwana ba kgrapha matsogo go koba tšhikanoši.
Re letšema, re šoma mmogo X2	Ba laetša go bjala, go hlagola.
Sebodu wa šala X2	Barutwana ba laetša go buna, ba emiša matsogo ka lethabo le go keteka go laetša katlego.

BOKGONI BA GO ANEGA

- 1 Arola barutwana ka dihlophana.
- 2 Efa sehlopha se sengwe le se sengwe letlakala la diswantšho tša bokgoni ba go anega.
- 3 Botša barutwana go nagana ka kanegelo ya go tšamaišana le diswantšho.
- 4 Efa barutwana motsotso goba e mebedi go nagana ka dikakanyo tša bona.
- 5 Sa go latela, morutwana o mongwe le o mongwe mo sehlopheng o swanetše go hwetša sebaka go abelana ka tsela yeo a bonago kanegelo ka gona.
- 6 Gopotša barutwana gore kanegelo tša bona e swanetše go ba tšeo ba ihlametšego tšona, eupša gape di swanetše go sepelelana le diswantšho!

- 7 Gopotša barutwana go theeletšana gabotse ge ba laodišetšana dikanegelo.
- 8 Leboga barutwana go abelana ka dikanegelo tša bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /**oe**/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/**oe**/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantsu a modumo wa/**oe**/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **goeletša, boela, goelela**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **moeng, moepo, moela, moepong, moeti**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o dutše o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumatlhaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

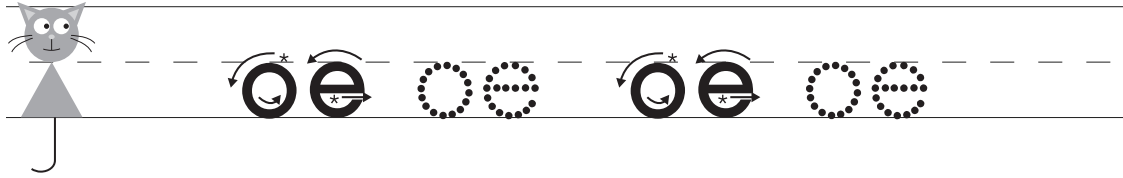
Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go bopa ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **oe**
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.

- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leletere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leletere goba maletere mo letlapeng.
- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo ka gare ga dipuku tša bona.

moeng moeng

moepo moepo

moela moela

moepong moepong

moeti moeti

Moeng o ile moepong.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Go ngwala:

Metsostso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala ditaba tša gago o abelane le mogwera.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale mafoko a mabedi a ditaba.

FREIMI YA GO NGWALA:

- 1 Ditaba tša ka ke _____
- 2 Ke _____ ka lebaka la _____
- 3 Taba e tee e bohlokwa ka ditaba tša ka ke _____
- 4 Se sengwe ke _____

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla tlaleletša seo ba se ngwadilego ka Mošupologo.
- 2 Lehono ba tla tlaleletša mafoko a ditaba tša bona.
- 3 Balela barutwana freimi e mpsha ya go ngwala.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 5 Hlalosa tše dingwe tša dikakanyo tše o nago natšo tša go tlatša mo karolwaneng e mpsha ya freimi ya go ngwala, bjalo ka: Tše bohlokwa ka ditaba tša ka ke gore re ya lebopong Mozambique! E bile balapa la ka ka moka ba ya gona.
- 6 Šomiša tšhupetšo go tlaleletša sethalwa, bjalo ka: wena o na le balapa kua lebopong.
- 7 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 8 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša freimi ya go ngwala, bjalo ka: **Taba e tee e bohlokwa ka ditaba tša ka ke** gore re ya Mozambique – naga e mpsha! **Se sengwe** ke gore balapa ka moka bay a gona.
- 9 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 10 **Šomiša dithušathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go tlaleletša dišupo mo seswantšhong, bjalo ka: lebopo, balapa, nna.
- 11 **Phumula mohlala** wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša **barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.**

DITAELO TŠA GO BOLELA

- 1 Gopotša barutwana gore ka Mošupologo, re naganne ka ditaba tše re ratago go di abelana le bagwera.
- 2 Lehono re tla tlaleletša ditaba tša rena.
- 3 Botšiša barutwana: Ke eng tše bohlokwa ka ditaba tša rena?
- 4 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**

- 5 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 6 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka ditaba tša bona.
- 7 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 8 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 go botša ntlha e tee ka ditaba tša bona.
- 9 Ba swanetše gore: Ntlha e tee e bohlokwa ka ditaba tša ka ke _____
- 10 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala, go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

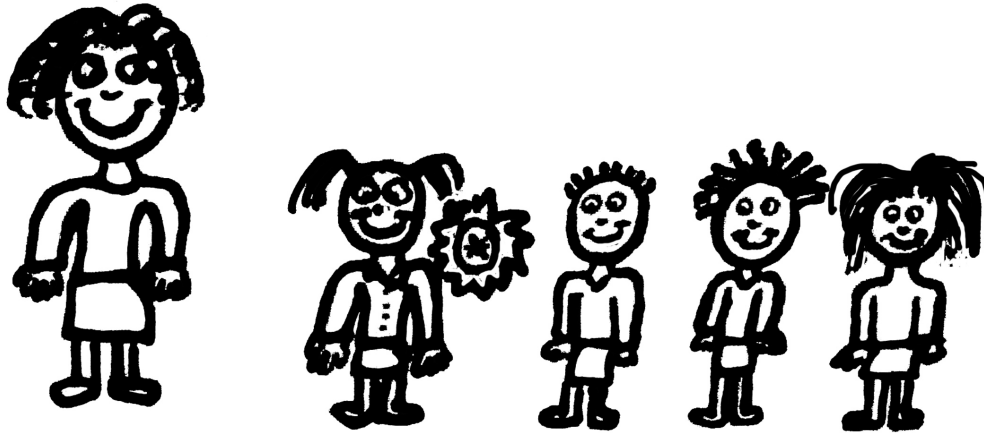
GO NGWALA

- 1 Efa **barutwana dipuku**. Laela barutwana go hwetša mošomo o ba o ngwadilego ka Mošupologo. Ba tla **tlaleletša!**
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphosing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane**.
- 3 Kgopela barutwana **go bala seo ba se ngwadilego**.
- 4 Thuša barutwana go feleletša freimi ya bona ya go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu** le go šomiša **dithušathuto**.
- 6 **Hlohleletša barutwana**.

SOKOLOGA O BOLELE

- 1 Ge go šetše metsotso e 2 go iša go ye 3, laela barutwana gore ba beye diphensele tša bona.
- 2 Laela barutwana go **sokologa ba bolele** le wa mphato ka diswantšho tšeo ba di thadilego.

*Lekeletša mošomo wo barutwana ba o ngwadilego **boleng ba mahlo** a bona ka phaphošing. Se se tla thuša gore ba be le poledišano ka tabakgolo.*

Ditaba tšaka ke tša gore ke moetapele wa ka
phapošing! Ke Thabile kudu ka gore ke a thama go
ba moetapele nqa ka phapošing.

Selo sa bohlokwa ka ditaba tšaka ke gore ke
humana thušo go tšwa go morubiši nakal. Se sengwe
gapele ke gore ka mehla ge re ema ka mothaladi ke
ema ka pele.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka Matlakalatšhomo a go bala 7.
- 2 Hlalosa Mošongwana wa 1 wa Laboraro go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena..
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa Mošongwana wa 2 wa Laboraro go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labone

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go kgaogantšha le go kopanya

KE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu go thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **diatla**
- 3 Kgaogantšha lentšu go ba modumo ka botee go ba modumo o ikemetšego ka nnoši:
/d/-/ia/-/t/-/l/-/a/
- 4 Bitša modumo wa mathomo wa lentšu: /d/
- 5 Bitša modumo wa bobedi wa lentšu: /ia/
- 6 Bitša modumo wa boraro wa lentšu: /t/
- 7 Botšiša barutwana: Naa ke ofe modumo wa bone wa lentsu?/l/
- 8 Bitša modumo wa mafelelo wa lentšu: /a/
- 9 Ngwala lentšu mo letlapeng: **diatla**
- 10 Laetša go šupa le go kopantšha medumo go bopa lentšu: /dia/-/tla/= **diatla**
- 11 Boeletša se ka lentšu la go tšwa thutong ya Laboraro: **moeng**

RE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu la go tšwa thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **diagelo**
- 3 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mathomo wa lentšu?/d/
- 4 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bobedi wa lentšu?/ia/
- 5 Botšiša barutwana: Ke modumo ofe wa boraro wa lentšu?/g/
- 6 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bone wa lentšu?/e/
- 7 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bohloano wa lentšu?/l/
- 8 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mafelelowa lentšu?/o/
- 9 Kgopela barutwana go kgaogantšha lentšu go ba modumo o ikemetšego o nnoši: /d/-/
ia/-/g/-/e/-/l/-/o/
- 10 Ngwala lentšu: **diagelo**
- 11 Laela barutwana go kopanya medumo ya lentšu mmogo le wena: /dia/-/ge/-/
lo/= **diagelo**
- 12 Boeletša se ka lentšu la morago la thuto ya Laboraro: **moela**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la bobedi

MAANO A GO BALA: GO FETLEKA SENGWALWA

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
Jane le Mandu ba be ba rata go namela dipaesekela tša bona mmogo. Ka letšatši le lengwe ba be ba reila dipaesekela tša bona kgole le gae – go theogela fase nokeng. Jane o be a reila ka lebelo le legolo. Ge a theogela fase, paesekela ya gagwe ya oketša lebelo.	Naa Jane la Mandu ba rata go dira eng? Aгаа! Ba rata go reila dipaesekela tša bona.
Leotwana la paesekela ya Jane le bethile leswika le legolo! O ile a wela fase! Mandu o ile a ema go kgonthišiša gore Jane ga se a tšwe kotsi. 'Naa o ikwa bjang?' gwa botšiša Mandu. 'Ke ikwa gabotse,' gwa realo Jane. O ile a ema gomme a lebelela paesekela ya gagwe. 'Eupša bona! Leotwana la ka le phontšhitše! Ke tla ya bjang gae?'	Ke ka lebaka la eng ge leotwana la Jane le ile la phontšha? Mmalo! Ke ka lebaka la gore go o be a reila paesekela ka lebelo leotwana la gagwe la thula leswika le legolo.
Aowa ruri! Leotwana la ka! Ke thabišwa ke gore ga se wa gobala!	--
Ke na le leano!' gwa realo Mandu. 'Ke tla reila ke ye gae gomme ke yo tšea pompo. Ka morago ga fao ke tla boa. Re tla pompa leotwana la gago gore o kgone go reila go boela gae!' Jane o be a sa nyake go šala mo nokeng a le nnoši, eupša o be a se na kgetho. 'Go lokile,' gwa realo Jane, 'yeo ke kgopolo e bohlale.'	Ke ka lebaka la eng Mandu a boela gae? O boela gae go tšea pompo gore ba tle ba kgone go lokiša leotwana la Jane gore a kgone go reila paesekela ya gagwe go boela gae.

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Jane o ile leta lebaka le le telele. O ile a thoma go fela pelo. Letšatši le be le sobela.</p> <p>'Ge ekaba leotwana la Mandu le lona le phontšhitše bjalo ka la ka, gomme ga se a kgona go fihla gae?' Jane a thoma go belaela. Mala a Jane a thoma go lla. E be e šetše e nyakile go ba nako ya dilalelo. O be thoma go swara ke tlala le lenyora. 'Go tla diregang ge nka fetwa ke dilalelo?' Jane o tshwenyegile.</p>	<p>Ke ka lebaka la eng Jane a tshwenyegile? O tshwenyegile ka gobane o setše a nnoši. A ka se kgone go fihla gae ka ntle ga thušo ya Mandu.</p>
<p>Ke akanya gore naa Mandu o kae?</p>	<p>--</p>
<p>O rile ge a emiša hlogo Jane a bona Mandu le kgaetšedi ya gagwe Dumisani ba reila dipaesেকে ba lebile go yena. Jane o be a thakgaletše go bona mogwera wa gagwe, gomme a fofela godimo a ba a goelela.</p> <p>'Tshwarelo ka ge ke tšere sebaka!' gwa realo Mandu. 'Ke ile ka swanela ke go nyaka Dumisani gore a tle a re thuše! Ebile ke leeto le letelele!'</p> <p>'O swanetše go ba o swere ke tlala!' gwa realo Mandu. O ile a nea Jane kuku le todi ya namune go tšwa mokotlaneng wa gagwe.</p>	<p>Ke ka lebaka la eng Mandu a ile a fofela godimo a ba a goelela? Agaa! Ke ka lebaka la gore o be a thakgaletše go bona mogwera wa gagwe.</p>
<p>Dumisani o ile a thuša Jane le Mandu go lokiša leotwana. Ba ile ba le pompa gomme la tlala moya.</p> <p>'Okare ke le le mphsa!' gwa realo Jane.</p> <p>'A re yeng gae pele leswiswi le swara!' gwa realo Dumisani.</p>	<p>Naa ba ile ba lokišitse leotwana bjang? Agaa! Ba šomišitše pompo ye Mandu a tlilego le yona go tlatša leotwana moya.</p>
<p>Ngwedi o be o dutše ba kgona go reile ba leba gae. Ka se sebaka, Jane o be a hlokometše maswika mo tseleng. Ka se sebaka, Jane o be a reila ka go nanya. O be a sa nyake leotwana le lengwe la go phontšha! E bile leeto le letelele go fihla gae.</p>	<p>Ke ka lebaka la eng Jane a ile a reila ka go nanya lekgetlo le? Agaa! Ke ka lebaka la gore ga a nyake gore leotwana le lengwe le phantšhe!</p>
<p>Ge ba fihla gae Jane o ile a gokarela Mandu.</p> <p>'Ke leboga thušo ya gago Mandu!' a realo. 'O mogwera wa potego!'</p> <p>'Bagwera ba dira bjalo!' gwa realo Mandu.</p>	<p>Ke ka lebaka la eng ge Jane a leboga Mandu? Agaa! Ke ka lebaka la gore Mandu o mo thušitše kudu!</p>

Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše kgonegago
Naa Mandu o boa le eng?	<ul style="list-style-type: none"> • O boa le pompo. • O boa le kgaetšediagwe Dumisani. • O boa le sesolana go tlo nea Jane.
Naa ba lokišitše leotwana bjang?	Ba šomišitše pompo ya Mandu go tlatša leotwana ka moya.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše kgonegago
Ke ka lebaka la eng Jane a botša Mandu gore ke mogwera wa potego?	<ul style="list-style-type: none"> • Ke ka lebaka la gore Mandu o tlišetša Jane thušo. • Ke ka lebaka la gore Mandu o boeletše gae a ba a boa gore a thuše Jane. • Ke ka lebaka la gore Mandu o tlela Jane sesolana. • Ke ka lebaka la gore Mandu o reila go ya gae ka maswiswi.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 7**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetsa gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labohlano

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - kotsi
  - segwera
  - hlokomelo

Morumokwano goba koša	Ditiro
Re letšema, re šoma mmogo X2	Barutwana ba iphetha dikgara ebile ba swarana ka matsogo go laetša tšhomišano mmogo.
Re gata go tee X2	Ba a gwanta go bontšha sehlopha sa morero o tee.
Tšhikanoši šala X2	Barutwana ba kgapha matsogo go koba tšhikanoši.
Re letšema, re šoma mmogo X2	Ba laetša go bjala, go hlagola.
Sebodu wa šala X2	Barutwana ba laetša go buna, ba emiša matsogo ka lethabo le go keteka go laetša katlego.

POLEDIŠANO YA SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA

- 1 Ngwala freimi ya poledišano mo letlapeng:
  - a Jabu le Mandu ...
  - b Seripa sa ka sa mmamoratwa kanegelong ke ...
  - c Seripa se ke sa se ratego mo kanegelong ke ...
- 2 Bala freimi ya poledišano le barutwana.
- 3 Bea barutwana ka **dihlophana**.
- 4 Botša barutwana gore o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka go araba potšišo e nngwe le e nngwe ya poledišano.
- 5 Tanya šedi ya barutwana.
- 6 Botšiša barutwana ba go fapana goba sehlopha se se itšeng go abelana ka dikarabo tša bona.
- 7 Ge dikarabo di fošagetše, ba phošolle.
- 8 Leboga barutwana ka maitapišo a bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go hwetša mantšu

Ngwala tafolana ye mo letlapeng e be le medumo yeo o ithutileng yona nako ya go feta mmogo le yeo e rutilwego ka Labobedi le ka Laboraro.

ia	oe	t
a	l	m
p	n	d
b	o	e

LAETŠA

- 1 Gopotša barutwana medumo ya beke: **/ia/le/oe/**.
- 2 Lebeledišiša medumo kamoka le ditswakanywa mo letlapeng.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go dira mafoko go bopa mantšu ka medumo le ditswakanywa moo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Bontšha barutwana go bopa mantšu ka medumo ye e nepišitšwego, bjalo ka: **/d/-/ia/-/t/-/l/-/a/**
- 5 Gopotša barutwana ba ka bopa lentšu ba šomiša medumo e fe kapa efe – e sego fela/ **ia/goba/oe/**
- 6 Bontšha barutwana go dira lentšu le lengwe, bjalo ka: **/b/-/a/-/b/-/a/**

BARUTWANA BA DIRA

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala gomme ba ngwale sehlogo: **ia, oe**
- 2 Laela barutwana ba thome go ngwala.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go hwetša le go bopa mantšu a mantši go ya le ka mo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Dumelela barutwana go swaya mošomo wa bona. Bontšha barutwana gore mantšu a, a bopiwa bjang (le amangwe): **diatla, diabololo, moepo, moela, ela, lela, mama, lema, mema, bala, mala, loma**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mafelelo

MAANO A TEKATLHALOGANYO: AKARETŠA/GO FETLEKA SENGWALWA

TEKATLHALOGANYO YEO E NGWADILWEGO

- 1 Pele thuto e thoma, ngwala dihlogo tše di latelago, dipotšišo le ka tsela yeo mafoko a thomago ka gona mo letlapeng.
- 2 Bala dipotšišo mmogo le barutwana, o di hlalose ge go hlokagala.
- 3 Botša barutwana go sokologa ba bolele go ahlaahla dipotšišo le wa mphato.
- 4 Ke moka, barutwana ba swanetse go bula dipuku tša bona, ba ngwale letšatšikgwedi, sehlogo, le dikarabo tša dipotšišo.
- 5 Ge go šetše metsotso e mehlano gore thuto e fele, dira dikarabo le barutwana, gomme o ba dumelele gore ba swaye mošomo wa bona.

-
- 1 Ke mang a bilego le leotwana la go phontšha?
... o bile le leotwana la go phontšha.
  - 2 Naa Jane go tšile bjang gore leotwana la Jane le phontšhe?
Leotwana la Jane le phontšhitše ka lebaka la gore ...
  - 3 Ke mang a thušitšego Jane?
.... o thušitše Jane.

-
- 1 Ke mang a bilego le leotwana la go phontšha?
Jane o bile le leotwana la go phontšha.
  - 2 Naa Jane go tšile bjang gore leotwana la Jane le phontšhe?
Leotwana la Jane le phontšhitše ka lebaka la gore o be a kitima gomme a betha leswika!
  - 3 Ke mang a thušitšego Jane?
Mandu le mogolle wa gagwe Dumisani ba thušitše Jane go lokiša leotwana.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 7**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Tshekatsheko ya polelo ya mafelelo a beke

Metsotso e 15

- 1 Tanya šedi ya barutwana mo legogong mafelelong a letšatši.
- 2 Dira sebaka sa ditshekatsheko tša polelo beke le beke. Ke kgetho ya gago go hlakanya ditshekatsheko tša go ithuta tša Sepedi le tša Sekgowa.
- 3 Gopola go fa barutwana sebaka sa go 'Sokologa le go bolela' ba ahlaahle dikarabo tša bona le wa mphato. Ke moka, kgetha barutwana ba mmalwa go abelana ka dikarabo tša bona le phaphoši ka bophara.
- 4 Šomiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo go hlahlwa karolwana ya polelo ya poledišano ya gago:
  - a Naa ke efe tabakgolo ya polelo ya rena ya beke?
  - b Ke kanegelo efe yeo le e badilego mmogo?
  - c Ke mantšu afe a maswa o a ratilego bekeng ye?
  - d Ke eng se o ithutilego sona bekeng ye?
  - e Naa re ngwadile ka eng bekeng ye?
  - f Naa go ngwala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - g Naa go bala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - h Ke eng seo o ikgantšhago ka sona bekeng ye?
- 5 La mafelelo, botša barutwana go nagana ka dilo tše pedi tše ba tlogo go botša ba malapa a bona ka seo ba ithutilego ka sona le ka tsela yeo ba kaonafetšego ka gona bekeng ye mabapi le mošomo wa bona.

Ela hloko: Tšepidišo ya go lebelela morago le go itekola ke karolwana e bohlokwa kudu ya go ithuta. O kgopelwa gore o seke wa tshediša mošongwana wo wa beke mahlo le ga tee.

**Mphato 2
KOTARA 1**

Beke

8

TABAKGOLO:

**Go thuša
bagwera**

Go Lokiša Phaphoši

- 1 Ge beke e thoma, kgonthišiša gore phaphoši ya gago e a bogega ebile e hlwekile.
- 2 Bea PHAPHATI YA GO BONTŠHA ya gago nakong, ka go tloša dilo tše o sa hlwela o di šomiša, gomme o di boloke gabotse.
- 3 Ge o fetša, beakanya mantšu a papetlakgadima le tababakgolo ya tšhupetšo tše o di nyakago.
- 4 Tlaleletša dilo tša tabakgolo ya lebotla le tafola yeo e ka bago le maatlakgogedi mo barutwaneng, mohlala: kgopela barutwana bat le le diswantšho tša bona le bagwera, gomme ba di bontšhe, bj bj.
- 5 Dira dinyakišišo mo marangrang a theknolotši (inthanete) go itokišetša tabakgolo. Mohlala: nyakišiša tharollo ya thulano ya bana – nyakišiša kudu ka go sepediša maitshwaro magareng a bana, bj. bj..
- 6 Kgonthišiša gore dipuku tša barutwana tša go ngwala le dipukutšhomo tša DBE di swailwe, gomme di bolokilwe gabotse mo di dulago gona.
- 7 Kgonthišiša gore dipuku tše dikgolo ka moka, tša go bala le tša bokgobapuku ba phaphoši di ka lenaneo.

Mešongwana ye e Okeditšwego

Mešongwana ye e ka šomišwa bjalo ka mošomo wa go ikemela wa barutwana ba go fetša mošomo wa bona ka pela GOBA ge o le gare o dira kelo mo barutwaneng.

Mošongwana wa 1: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 16, A re direng

Mošongwana wa 2: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 17, A re ngwaleng

Mošongwana wa 3: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 18, A re baleng

Mošongwana wa 4: Thala seswantšho sa mokgwa o tee wa go thuša bagwera.

Mošupologo

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

BOELETŠA TABAKGOLO: GO FIHLELELA TSEBO YEO BA NAGO LE YONA

- 1 Bontšha barutwana seswantšho sa Ntsikelelo a ntšha Siviwe ka moropeng mo Pukung e Kgolo ya kanegelo: Mampatile
- 2 Botša barutwana gore re tšwela pele ka tabakgolo ya rena: Go thuša bagwera.
- 3 Thala sediko le leina la **tabakgolo** mo magareng ga letlapa.
- 4 Botšiša barutwana: *Ke eng seo le se tsebago ka tabakgolo ye?*
- 5 Ngwala dikakanyo tša barutwana go dikologa mmaphahlogo. Dikakanyo tša go swana di ngwale felo go tee.
- 6 Ge barutwana ba palelwa go fetola, botšiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo:
  - a Ke eng se sekaonekaone se mogwera a kilego a go direla?
  - b Naa se se ile sa dira gore o kwa bjang?
  - c Naa o ka dira eng go bontšha bagwera gore o tshwenyega ka bona?

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - moropa
  - kudupana
  - šwalalanya

Morumokwano goba koša	Ditiro
Re letšema, re šoma mmogo X2	<i>Barutwana ba iphetha dikgara ebile ba swarana ka matsogo go laetša tšhomišano mmogo.</i>
Re gata go tee X2	Ba a gwanta go bontšha sehlopha sa morero o tee.
Tšhikanoši šala X2	Barutwana ba kgapha matsogo go koba tšhikanoši.
Re letšema, re šoma mmogo X2	Ba laetša go bjala, go hlagola.
Sebodu wa šala X2	Barutwana ba laetša go buna, ba emiša matsogo ka lethabo le go keteka go laetša katlego.

Mongwalo

Metsotso e 15

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala.
- 2 Biletša barutwana medumo le mantšu a a latelago gore ba a ngwale:
  - a ia
  - b oe
  - c diatla
  - d diabolo
  - e moela
  - f moeti
- 3 Sa go latela, botša barutwana gore ba ntšhe dikryone gomme ba swaye mošomo wa bona.
- 4 Ka bothakga ngwala medumo le mantšu mo letlapeng.
- 5 Tšea dipuku mafelelong a letšatši, gomme o ngwale dintlha ka bao ba nyakago thušo yeo e okeditšwego.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Palo ya pele

MAANO TEKATLHALOGANYO: GO PHOPHOLETŠA

- 1 Dudiša barutwana mo legogong gore ba kgone go bona puku e kgolo.
- 2 Bula puku e kgolo mo kanegelong: Mampatile.
- 3 Phetla puku o ba laetša diswantšho tša letlakala le lengwe le le lengwe, o ba botšiša gore ba nagana gore go direga eng.
- 4 Thuša barutwana go kopanya diswantšho, gore ba kgone go hwetša todi ya gore kanegelo e bolela ka eng.
- 5 Hlagaša tlotlontšu e mpsha mo dikarolwaneng tša maleba mo kanegelong.
- 6 Bala kanegelo ka moka ga yona gatee, o sa eme.

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala ka nako ye o ilego wa thuša mogwera.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale mafoko a mabedi.

FREIMI YA GO NGWALA:

Ke thušitše mogwera wa ka ...

Kei le ka kwa ... ka lebaka la gore ....

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla ngwala ka nako ye ba ilego ba thuša mogwera.
- 2 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 3 Botša barutwana kakanyo ya gago ya go tlatša freimi ya go ngwala, bjalo ka: Ke thušitše mogwera wa ka ge a wela fase. Ke ile ka mo emiša. Ke ile ka nyama ka gore o be a gobetše.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho kapejana sa ge o thuša go emiša mogwera wa gago.
- 5 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša freimi ya go ngwala: **Ke thušitše** mogwera go emelela ge a wela fase. **Ke ile ka kwa** go nyama **ka lebaka la gore** o ile a gobala.
- 7 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 8 **Šomiša dithušathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go thuša go ngwala mantšu a lego bothata.
- 9 Phumula mohlala wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

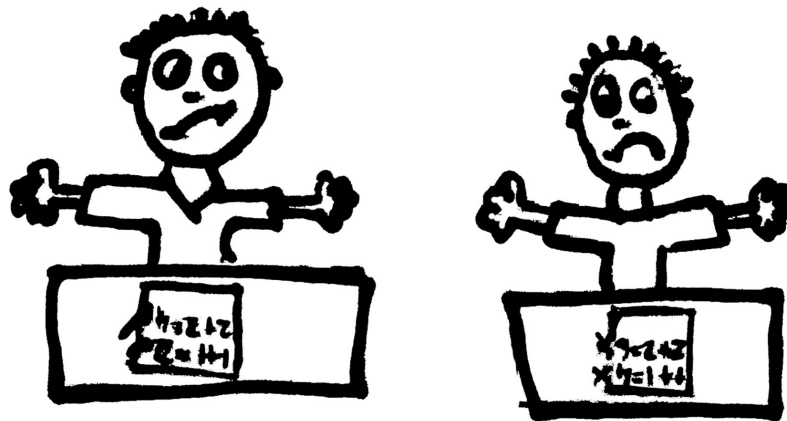
DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Botšiša barutwana: O thušitše bjang mogwera wa gago? O ile wa kwa bjang?
- 2 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala..**
- 3 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 4 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka seo ba tlogo se ngwala.
- 5 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 6 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 gore ba go botše gore ba ile ba thuša bjang mogwera wa bona.
- 7 Ba swanetše gore: **Ke thušitše** mogwera wa ka ... **Ke ile ka ikwa ...**

- 8 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

GO NGWALA

- 1 Efa barutwana dipuku.
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana **go bala seo ba se ngwadilego.**
- 4 Thuša barutwana go feleletša freimi ya bona ya go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu le go šomiša dithušathuto.**
- 6 Hlohleletša barutwana.

Ke thušitše mogwera waku ka dipalo. Ke be ke
ekwa bohloko ka gore o be a sa kgone go dira
dipala

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 8**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labobedi

Temogo ya medumo le ditamatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /tlw/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/tlw/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantšu a modumo wa/tlw/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **thutlwa, otlwa, betlwa**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **tlwaela, tlwaetše, otlwa, betlwa, mootlwa**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o le gare o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša thutomedumo.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

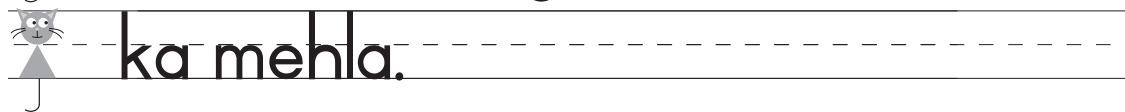
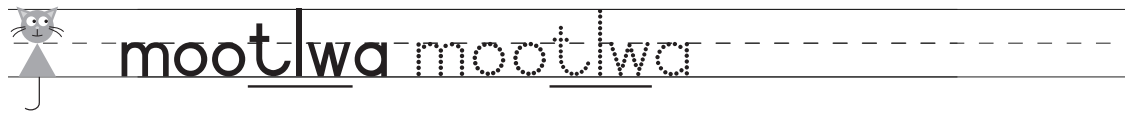
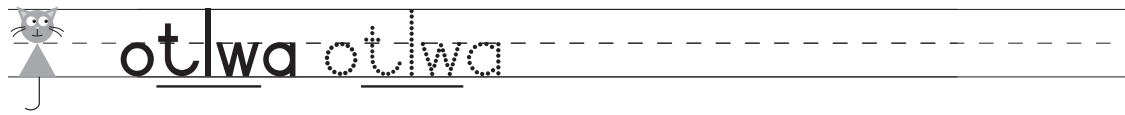
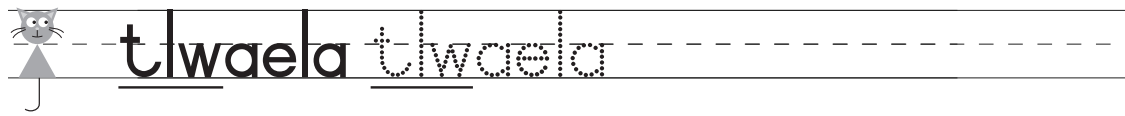
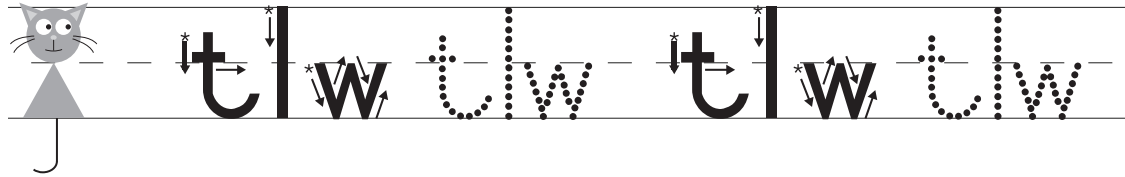
Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere goba maletere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go ngwala ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **tlw**
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.

- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leletere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leletere goba maletere mo letlapeng.
- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo/mantšu/mafoko ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la pele

MAANO TEKATLHALOGANYO: AKANYA/GO KAMAKA

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>Mathapameng a mangwe a selemo go go ruthetše, bana ba Tsomo ba ile ba tšea sephetho sa go bapala mampatile.</p> <p>'Ke tla bala!' Lungi a go balela godimo, 'Tee – pedi – tharo – nne – hlano...'</p> <p>Bana ka moka ba ile ba phatlalala, ba kitimela go humana mafelo a go khuta a ma kaone.</p>	<p>Mathapameng a mangwe a selemo go go ruthetše, bana ba Tsomo ba ile ba tšea sephetho sa go bapala mampatile.</p> <p>'Ke tla bala!' Lungi a go balela godimo, 'Tee – pedi – tharo – nne – hlano...'</p> <p>Bana ka moka ba ile ba phatlalala, ba kitimela go humana mafelo a go khuta a ma kaone.</p>
<p>Lumka o ile a kitimela lešokeng. O ile a khukhumela ka fase.</p> <p>Avela o ile a kitimela go ya sethokgwaneg sa dihlare. O ile a emiša mmele wa gagwe thwii, gomme a ema ka morago ga sehlare se setelele go di feta ka moka.</p>	<p>Lumka o ile a kitimela lešokeng. O ile a khukhumela ka fase.</p> <p>Avela o ile a kitimela go ya sethokgwaneg sa dihlare. O ile a emiša mmele wa gagwe thwii, gomme a ema ka morago ga sehlare se setelele go di feta ka moka.</p>
<p>Ntsikelelo o ile a kitimela ka tsejana gomme a humana molete ka thoko. O ile a patlama gomme a sopagana ka gare.</p> <p>Hlobisa a kitima a lebile leswika le legolo. O ile a kudupana gomme a khuta ka morago ga lona.</p>	<p>Ntsikelelo o ile a kitimela ka tsejana gomme a humana molete ka thoko. O ile a patlama gomme a sopagana ka gare.</p> <p>Hlobisa a kitima a lebile leswika le legolo. O ile a kudupana gomme a khuta ka morago ga lona.</p>
<p>Koko Nkomo o ile a thuša Siviwe go tsena ka gare ga faki. O ile a mo kuka a mo lokela ka gare. 'O seke be wa bea sekhurumelo godimo ga faki ge o khuta ka gare! Go kotsi kudu!' Koko Nkomo o ile a bea sekhurumela mo thoko ga faki gomme a tsena ka ntlong.</p>	<p>Koko Nkomo o ile a thuša Siviwe go tsena ka gare ga faki. O ile a mo kuka a mo lokela ka gare. 'O seke be wa bea sekhurumelo godimo ga faki ge o khuta ka gare! Go kotsi kudu!' Koko Nkomo o ile a bea sekhurumela mo thoko ga faki gomme a tsena ka ntlong.</p>
<p>'O komana madula a bapile goba aowa, ke a tla!' Lungi a goeletša.</p> <p>Lungi o ile a kitimela lešokeng. 'Ke go hweditše!' a realo, a šupa Lumka.</p> <p>Lungi le Lumka ba kitimela sethokgwaneng sa dihlare. 'Re go hweditše!' ba realo, ba bitša Avela.</p> <p>Lungi, Lumka, le Avela ba kitima ka tsejana, go fihla ba bona hempe ya Ntsikelelo e khwibidu ka moleteng. 'Re go hweditše!' ba realo, ba bitša Ntsikelelo.</p> <p>Lungi, Lumka, Avela, le Ntsikelelo ba sepelela thokong ya leswika le legolo. Ba kwele Hlobisa a gohlola. 'Re go hweditše!' ba sega, ba šupa Hlobisa.</p> <p>Siviwe o be a sa le ka gare ga faki.</p>	<p>'O komana madula a bapile goba aowa, ke a tla!' Lungi a goeletša.</p> <p>Lungi o ile a kitimela lešokeng. 'Ke go hweditše!' a realo, a šupa Lumka.</p> <p>Lungi le Lumka ba kitimela sethokgwaneng sa dihlare. 'Re go hweditše!' ba realo, ba bitša Avela.</p> <p>Lungi, Lumka, le Avela ba kitima ka tsejana, go fihla ba bona hempe ya Ntsikelelo e khwibidu ka moleteng. 'Re go hweditše!' ba realo, ba bitša Ntsikelelo.</p> <p>Lungi, Lumka, Avela, le Ntsikelelo ba sepelela thokong ya leswika le legolo. Ba kwele Hlobisa a gohlola. 'Re go hweditše!' ba sega, ba šupa Hlobisa.</p> <p>Siviwe o be a sa le ka gare ga faki.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>'A re bapaleng gape!' Lumka a realo, a lebetše tšohle ka ga Siviwe.</p> <p>O ile a thoma go balela godimo, 'Tee – pedi – tharo – nne – tlhano ...'</p> <p>Avela, Ntsikelelo, Hlobisa, le Lungi ba phatlalala, ba kitimela go hwetša mafelo a go khuta a maswa.</p>	<p>'A re bapaleng gape!' Lumka a realo, a lebetše tšohle ka ga Siviwe.</p> <p>O ile a thoma go balela godimo, 'Tee – pedi – tharo – nne – tlhano ...'</p> <p>Avela, Ntsikelelo, Hlobisa, le Lungi ba phatlalala, ba kitimela go hwetša mafelo a go khuta a maswa.</p>
<p>'Ga se ba nkhwetša!' gwa nagana Siviwe, a khwekhweila ka gare ga faki.</p>	<p>'Ga se ba nkhwetša!' gwa nagana Siviwe, a khwekhweila ka gare ga faki.</p>
<p>Avela o ile a kitimela sefatanageng sa kgale, sa go rusa. O ile a khukhumela ka fase ga sona.</p> <p>Ntsikelelo a kitimela go leba ntlong ya kgauswi. O ile a ema kgauswi le lebota ka morago ga ntlo yeo.</p>	<p>Avela o ile a kitimela sefatanageng sa kgale, sa go rusa. O ile a khukhumela ka fase ga sona.</p> <p>Ntsikelelo a kitimela go leba ntlong ya kgauswi. O ile a ema kgauswi le lebota ka morago ga ntlo yeo.</p>
<p>Hlobisa o ile a kitima ka tsejana gomme a humana mokgobo wa ditlakala. O ile a patlama fase ka morago ga mokgobo wa ditlakala.</p> <p>Lungi a kitimela thokong ya sefero. O ile a khukhumela ka fase a khuta ka morago ga sona.</p> <p>Siviwe a napa a kudupana kudu ka gare faki.</p>	<p>Hlobisa o ile a kitima ka tsejana gomme a humana mokgobo wa ditlakala. O ile a patlama fase ka morago ga mokgobo wa ditlakala.</p> <p>Lungi a kitimela thokong ya sefero. O ile a khukhumela ka fase a khuta ka morago ga sona.</p> <p>Siviwe a napa a kudupana kudu ka gare faki.</p>
<p>'O komana madula a bapile goba aowa, nna ke a tla!' Lumka a goelela.</p> <p>Lumka a kitimela sefatanageng sa kgale, sa go rusa. 'Ke go hweditše!' a realo, a kotama kgauswi le sefatanaga a hlodimela ka fase ga sona.</p> <p>Lumka le Avela ba ile ba kitimela ntlong ya kgauswi. 'Re go hweditše!' ba realo, ba bitša Ntsikelelo.</p> <p>Lumka, Avela, le Ntsikelelo ba kitimela fase ga tsela, fo fihlela ba kwa Hlobisa a gohlola. 'Re go hweditše!' ba realo, ba sega mmogo.</p> <p>Lumka, Avela, Ntsikelelo, le Hlobisa ba sepelela thokong ya sefero. Ba bona dieta tše talalerata tša Lungi. 'Re go hweditše!' ba sega, ba šupa maoto a Lungi.</p> <p>Siviwe o be a sa le ka moropeng, a ile ka boroko!</p>	<p>'O komana madula a bapile goba aowa, nna ke a tla!' Lumka a goelela.</p> <p>Lumka a kitimela sefatanageng sa kgale, sa go rusa. 'Ke go hweditše!' a realo, a kotama kgauswi le sefatanaga a hlodimela ka fase ga sona.</p> <p>Lumka le Avela ba ile ba kitimela ntlong ya kgauswi. 'Re go hweditše!' ba realo, ba bitša Ntsikelelo.</p> <p>Lumka, Avela, le Ntsikelelo ba kitimela fase ga tsela, fo fihlela ba kwa Hlobisa a gohlola. 'Re go hweditše!' ba realo, ba sega mmogo.</p> <p>Lumka, Avela, Ntsikelelo, le Hlobisa ba sepelela thokong ya sefero. Ba bona dieta tše talalerata tša Lungi. 'Re go hweditše!' ba sega, ba šupa maoto a Lungi.</p> <p>Siviwe o be a sa le ka moropeng, a ile ka boroko!</p>
<p>'A re bapaleng lekgetlo le lengwe gape!' gwa realo Avela.</p> <p>'Ke tla bala!' Avela a ithaopa.</p> <p>Ba ile ba bapala lekgetlo morago ga le lengwe, ba bala e bile ba khuta go fihlela letšatši le thoma go sobela.</p>	<p>'A re bapaleng lekgetlo le lengwe gape!' gwa realo Avela.</p> <p>'Ke tla bala!' Avela a ithaopa.</p> <p>Ba ile ba bapala lekgetlo morago ga le lengwe, ba bala e bile ba khuta go fihlela letšatši le thoma go sobela.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>'A re yeng gae pele go fifala!' gwa realo Ntsikelelo. 'A re ye Siviwe,' a realo, a lealea a nyaka ngwanabo. Ka nako yeo ke gona a bona gore ngwanabo o ntše a timetše nako sebaka se segolo sa letšatši!</p> <p>Lumka o ile a kitimela lešokeng. Ga go na Siviwe.</p> <p>Avela a kitimela thoko ya sethokgwana sa dihlare. Ga go na Siviwe.</p> <p>Ntsikelelo a kitimmela fase ga tsela a humana molete ola. Ga go na Siviwe.</p> <p>Hlobisa a kitimela thoko ya leswika le legolo. Ga go na Siviwe.</p> <p>Lungi a kitimela thoko ya sefero. Ga go na Siviwe.</p> <p>Ba ile ba nyaka mafelong a bona a go khuta ka mehla, eupša go be go se mo ba ka mo hwetšago.</p>	<p>'A re yeng gae pele go fifala!' gwa realo Ntsikelelo. 'A re ye Siviwe,' a realo, a lealea a nyaka ngwanabo. Ka nako yeo ke gona a bona gore ngwanabo o ntše a timetše nako sebaka se segolo sa letšatši!</p> <p>Lumka o ile a kitimela lešokeng. Ga go na Siviwe.</p> <p>Avela a kitimela thoko ya sethokgwana sa dihlare. Ga go na Siviwe.</p> <p>Ntsikelelo a kitimmela fase ga tsela a humana molete ola. Ga go na Siviwe.</p> <p>Hlobisa a kitimela thoko ya leswika le legolo. Ga go na Siviwe.</p> <p>Lungi a kitimela thoko ya sefero. Ga go na Siviwe.</p> <p>Ba ile ba nyaka mafelong a bona a go khuta ka mehla, eupša go be go se mo ba ka mo hwetšago.</p>
<p>Bagwera ba ba ile ba thoma go bitša leina la gagwe godimo. 'Siviwe! Naa o kae!' ba goeleta.</p> <p>Mafelelong mašata a bona a ile a fihlela Siviwe ka gare ga faki. O ile a ema, eupša o be a le o monnyane a sa kgone go fihlela godimo.</p> <p>'Ke nna yo! Ke nna yo!' Siviwe a goeletša.</p>	<p>Bagwera ba ba ile ba thoma go bitša leina la gagwe godimo. 'Siviwe! Naa o kae!' ba goeleta.</p> <p>Mafelelong mašata a bona a ile a fihlela Siviwe ka gare ga faki. O ile a ema, eupša o be a le o monnyane a sa kgone go fihlela godimo.</p> <p>'Ke nna yo! Ke nna yo!' Siviwe a goeletša.</p>
<p>Bagwera ba ile ba kitimela thokong ya moo Siviwe a goeelago.</p> <p>Ntsikelelo o ile a fihlelela ka gare ga faki gomme a kukela ngwanabo ka ntle.</p> <p>'Ke thopile sefoka!' gwa realo Siviwe. Ka moka ba thoma go sega.</p>	<p>Bagwera ba ile ba kitimela thokong ya moo Siviwe a goeelago.</p> <p>Ntsikelelo o ile a fihlelela ka gare ga faki gomme a kukela ngwanabo ka ntle.</p> <p>'Ke thopile sefoka!' gwa realo Siviwe. Ka moka ba thoma go sega.</p>
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše di kgonegago
Naa Siviwe o ile a khuta kae?	O khutile ka gare ga faki.
Naa Siviwe o tsene bjang ka gare ga faki?	Koko Nkomo o mo thušitše go tsena ka gare./O mo tsentšhitše ka gare ga faki.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše di kgonegago
Ke ka lebaka la eng Siviwe a hlwele letšatši ka moka ka gare ga faki?	<ul style="list-style-type: none"> • Ke ka lebaka la gore ga go yo a ilego a mo humana. • Ke ka lebaka la gore o bile le lefelo le lekaonekaone la go khuta. • Ke ka lebaka la gore ga go yo a ilego a tla go mo nyaka ka gare ga faki. • Ke ka lebaka la gore bagwera ba gagwe ba be ba ipshina kudu, ga se ba bona gore Siviwe ga a gona. • Ke ka lebaka la gore Siviwe o ile a robala ka gare ga faki.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 8**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Laboraro

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya Tabakgolo.
  - morago
  - ka fase
  - go leba
  - kgole le

Morumokwano goba koša	Ditiro
Re letšema, re šoma mmogo X2	Barutwana ba iphetha dikgara ebile ba swarana ka matsogo go laetša tšhomišano mmogo.
Re gata go tee X2	Ba a gwanta go bontšha sehlopha sa morero o tee.
Tšhikanoši šala X2	Barutwana ba kghapha matsogo go koba tšhikanoši.
Re letšema, re šoma mmogo X2	Ba laetša go bjala, go hlagola.
Sebodu wa šala X2	Barutwana ba laetša go buna, ba emiša matsogo ka lethabo le go keteka go laetša katlego.

BOKGONI BA GO ANEGA

- 1 Arola barutwana ka dihlophana.
- 2 Efa sehlopha se sengwe le se sengwe letlakala la diswantšho tša bokgoni ba go anega.
- 3 Gopotša barutwana gore beke ya go feta, ba ihlametše dikanegelo ka diswantšho.
- 4 Beke ye, barutwana ba swanetše go šoma mmogo e le sehlopha go tšea sephetho ka mabapi le kanegelo ya sehlopha.
- 5 Gopotša barutwana gore kanegelo tša bona e swanetše goba tšeo ba ihlametšego tšona, eupša gape di swanetše go sepelelana le diswantšho!
- 6 Tanya šedi ya barutwana.
- 7 Kgopela sehlopha se 1 go iša go tše 2 go abelana ka kanegelo ya sehlopha sa bona.
- 8 Leboga barutwana go abelana ka dikanegelo tša bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /tsw/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/tsw/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantšu a modumo wa/tsw/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **matswalo, batswadi, motswako**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **tswaka, tswala, tswinya, motswala, motswadi**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o dutše o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša thutomedumo.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Lefoko: _____

_____

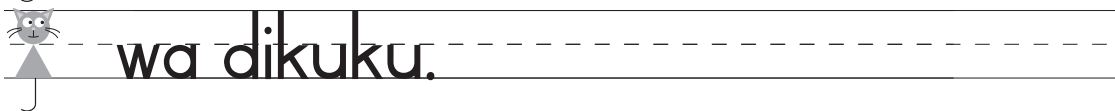
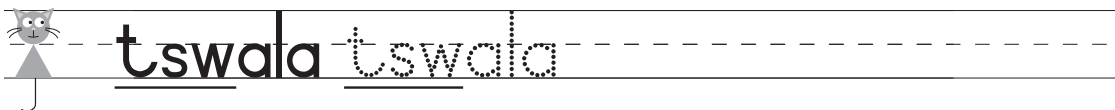
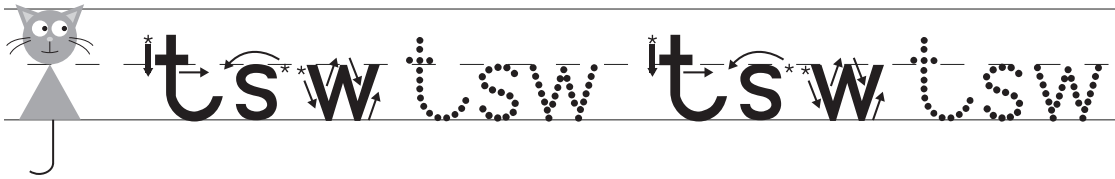
Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go bopa ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **tsw**
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.
- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leleterere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leleterere goba maletere mo letlapeng.

6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala ka nako ye o ilego wa thuša mogwera.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale mafoko a mabedi.

FREIMI YA GO NGWALA:

Ke thušitše mogwera wa ka ...

Ke ile ka kwa...ka lebaka la gore...

Ke nagana gore mogwera wa ka o ile a kwa ... ka lebaka la gore ...

Ke nagana gore go bohlokwa go bagwera go ...

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla tlaleletša mafoko a mabedi go mošomo o ba o ngwadilego ka Mošupologo.
- 2 Lehono ba tla nagana ka moo ba naganago gore bagwera ba bona ba ilego ba kwa. Ba tal nagana gape ka ga sengwe se bohlokwa se bagwera ba thušanago ka sona.
- 3 Balela barutwana freimi ye mpsha.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 5 Hlalosa tše dingwe tša dikakanyo tša go tlatša freimi ya go ngwala, bjalo ka: Mogwera wa ka o ile a thaba g eke mo thuša ka lebaka la gore ke be ke lokile ebile ke sa fele pelo.
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho, bjalo ka: mogwera wa gago a myemyela.
- 7 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 8 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša freimi ya go ngwala, bjalo ka: **Ke nagana gore mogwera wa ka o kwele a leboga ka lebaka la gore ke be ke mo loketše. Ke nagana gore go bohlokwa** gore bagwera ba bontšhane botho.
- 9 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 10 **Šomiša dithušathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go thuša go ngwala mantšu a lego bothata.
- 11 Phumula mohlala wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA GO BOLELA

- 1 Gopotša barutwana gore Mošupologo, re naganne ka nako ye re thušitšego mogwera.
- 2 Lehono re tla tlaleletša mafoko mo mošomong wo re o ngwadilego.

- 3 Botšiša barutwana: O nagana gore mogwera wa gago o kwele bjang ge o mothuša? O nagana gore ke eng se bohlokwa go bagwera?
- 4 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 5 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 6 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka nako ye ba ilego ba thuša mogwera..
- 7 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 8 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 gore ga go botse ka mokgwa wo bagwera ba ilego ba ikw a ka gona.
- 9 Ba swanetše gore: Ke nagana gore mogwera wa ka o kwele ... ka lebaka la gore .../Ke nagana gore go bohlokwa gore bagwera ...
- 10 Hlalosetša barutwana gore ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala, go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

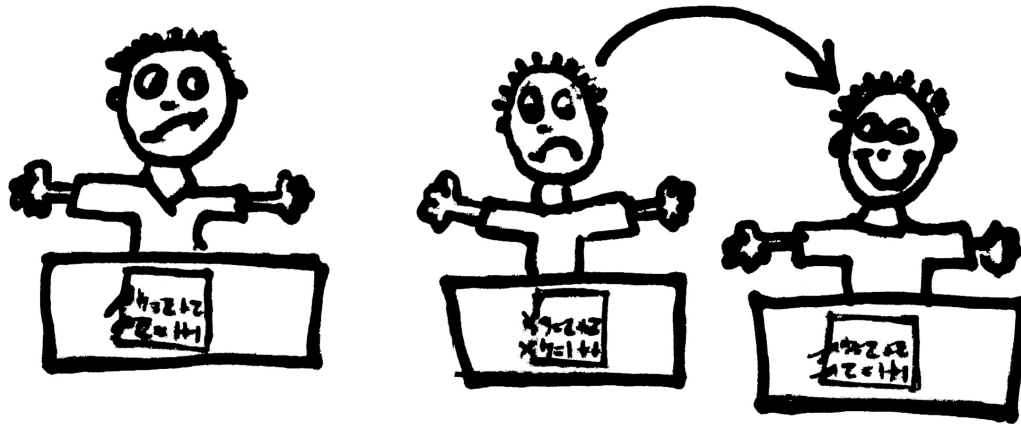
GO NGWALA

- 1 Efa barutwana dipuku. Laela barutwana go hwetša mošomo wo ba o ngwadilego ka Mošupologo. Ba tla tlaleletša go se!
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana go bala seo ba se ngwadilego.
- 4 Thuša barutwana go feleletša difreimi tša bona tša go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme ba šomiše dithušathuto.**
- 6 Hlohleletša barutwana.

SOKOLOGA O BOLELE

- 1 Ge go šetše metsotso e 2 go iša go e 3, laela barutwana go bea diphensele tša bona.
- 2 Laela barutwana go sokologa le go bolela le wa mphato ka diswantšho tše ba di thadilego.

Kgoboketša mošomo ya barutwana ya beke ka moka go dira puku. E beye mo sekhutlwaneng sa go bala gore barutwana ba e bale ka nako ya go bala ka go ikemela.

Ke thušitše moqwera naka ka dipalo. Ke be ke
ekwa bohloko ka gore o be a sa kgone go dira
dipalo.

Ke nagana gore moqwera naka o be a thabile
ka gore o be a sa kgone go dira dipalo. Ke nagana
gore go bohlokwa gore baqwera ba thušane.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 8**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labone

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go kgaogantšha le go kopanya

KE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu go thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **betlwa**
- 3 Kgaogantšha lentšu go ba modumo ka botee go ba modumo o ikemetšego ka nnoši: /b/-/e/-/tlw/-/a/
- 4 Bitša modumo wa mathomo wa lentšu: /b/
- 5 Bitša modumo wa bobedi wa lentšu: /e/
- 6 Bitša modumo wa boraro wa lentšu: /tlw/
- 7 Bitša modumo wa mafelelo wa lentšu: /a/
- 8 Ngwala lentšu mo letlapeng: **betlwa**
- 9 Laetša go šupa le go kopantšha medumo go bopa lentšu: /be/-/tlwa/= **betlwa**
- 10 Boeletša se ka lentšu la go tšwa thutong ya Laboraro: **tswala**

RE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu la go tšwa thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **mootlwa**
- 3 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mathomo wa lentšu?/m/
- 4 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bobedi wa lentšu?/oo/
- 5 Botšiša barutwana: Ke modumo ofe wa boraro wa lentšu?/tlw/
- 6 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mafelelo wa lentšu?/a/
- 7 Kgopela barutwana go kgaogantšha lentšu go ba modumo o ikemetšego o nnoši: /m/-/o/-/tlw/-/a/
- 8 Ngwala lentšu: **mootlwa**
- 9 Laela barutwana go kopanya medumo ya lentšu mmogo le wena: /moo/-/tlwa/= **mootlwa**
- 10 Boeletša se ka lentšu la morago la thuto ya Laboraro: **tswaka**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la bobedi

MAANO A GO BALA: AKANYA/GO KAMAKA

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Mathapameng a mangwe a selemo go go ruthetše, bana ba Tsomo ba ile ba tšea sephetho sa go bapala mampatile.</p> <p>'Ke tla bala!' Lungi a go balela godimo, 'Tee – pedi – tharo – nne – hlano...'</p> <p>Bana ka moka ba ile ba phatlalala, ba kitimela go humana mafelo a go khuta a ma kaone.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore bana ba Tsomo ba bapala mampatile kgafetša-kgafetša, ka gobane go bonala gore ba tseba melao ebile ba na le mafelo a mabotse a go khuta.</p>
<p>Lumka o ile a kitimela lešokeng. O ile a khukhumela ka fase.</p> <p>Avela o ile a kitimela go ya sethokgwaneng sa dihlare. O ile a emiša mmele wa gagwe thwii, gomme a ema ka morago ga sehlare se setelele go di feta ka moka.</p>	
<p>Ntsikelelo o ile a kitimela ka tsejana gomme a humana molete ka thoko. O ile a patlama gomme a sopagana ka gare.</p> <p>Hlobisa a kitima a lebile leswika le legolo. O ile a kudupana gomme a khuta ka morago ga lona.</p>	
<p>Koko Nkomo o ile a thuša Siviwe go tsena ka gare ga faki. O ile a mo kuka a mo lokela ka gare. 'O seke be wa bea sekhurumelo godimo ga faki ge o khuta ka gare! Go kotsi kudu!' Koko Nkomo o ile a bea sekhurumela mo thoko ga faki gomme a tsena ka ntlong.</p>	
<p>'O komana madula a bapile goba aowa, ke a tla!' Lungi a goeletša.</p> <p>Lungi o ile a kitimela lešokeng. 'Ke go hweditše!' a realo, a šupa Lumka.</p> <p>Lungi le Lumka ba kitimela sethokgwaneng sa dihlare. 'Re go hweditše!' ba realo, ba bitša Avela.</p> <p>Lungi, Lumka, le Avela ba kitima ka tsejana, go fihla ba bona hempe ya Ntsikelelo e khwibidu ka moleteng. 'Re go hweditše!' ba realo, ba bitša Ntsikelelo.</p> <p>Lungi, Lumka, Avela, le Ntsikelelo ba sepelela thokong ya leswika le legolo. Ba kwele Hlobisa a gohlola. 'Re go hweditše!' ba sega, ba šupa Hlobisa.</p> <p>Siviwe o be a sa le ka gare ga faki.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore Siviwe ke mogwera wa mathomo go khuta ka gare ga faki ka gore ga go o tee a ilego a nagana go mo nyaka fao!</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>'A re bapaleng gape!' Lumka a realo, a lebetše tšohle ka ga Siviwe.</p> <p>O ile a thoma go balela godimo, 'Tee – pedi – tharo – nne – tlhano ...'</p> <p>Avela, Ntsikelelo, Hlobisa, le Lungi ba phatlalala, ba kitimela go hwetša mafelo a go khuta a maswa.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore bana ba bangwe ba thakgetše kudu go bapala papadi la bobedi e bile ga ba lemoge gore Siviwe ga se a bonale!</p>
<p>'Ga se ba nkhwetša!' gwa nagana Siviwe, a khwekhweila ka gare ga faki.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore Siviwe o ipshina ka go bapala, ka gore o be a sega ge bagwera ba be ba sa mo kgone go mo hwetša.</p>
<p>Avela o ile a kitimela sefatanageng sa kgale, sa go rusa. O ile a khukhumela ka fase ga sona.</p> <p>Ntsikelelo a kitimela go leba ntlong ya kgauswi. O ile a ema kgauswi le lebota ka morago ga ntlo yeo.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore Siviwe o sa ipshina ka go khuta – ka lebaka la gore le ga bjale ga a nyake gore ba mo hwetše.</p>
<p>Hlobisa o ile a kitima ka tsejana gomme a humana mokgobo wa ditlakala. O ile a patlama fase ka morago ga mokgobo wa ditlakala.</p> <p>Lungi a kitimela thokong ya sefero. O ile a khukhumela ka fase a khuta ka morago ga sona.</p> <p>Siviwe a napa a kudupana kudu ka gare faki.km</p>	
<p>'O komana madula a bapile goba aowa, nna ke a tla!' Lumka a goelesa.</p> <p>Lumka a kitimela sefatanageng sa kgale, sa go rusa. 'Ke go hweditše!' a realo, a kotama kgauswi le sefatanaga a hlodimela ka fase ga sona.</p> <p>Lumka le Avela ba ile ba kitimela ntlong ya kgauswi. 'Re go hweditše!' ba realo, ba bitša Ntsikelelo.</p> <p>Lumka, Avela, le Ntsikelelo ba kitimela fase ga tsela, fo fihlela ba kwa Hlobisa a gohlola. 'Re go hweditše!' ba realo, ba sega mmogo.</p> <p>Lumka, Avela, Ntsikelelo, le Hlobisa ba sepelela thokong ya sefero. Ba bona dieta tše talalerata tša Lungi. 'Re go hweditše!' ba sega, ba šupa maoto a Lungi.</p> <p>Siviwe o be a sa le ka moropeng, a ile ka boroko!</p>	<p>Bagwera ba Siviwe ba swanetše go ba ba mo lebetše, ka gore ba ipshina kudu le gore ga se ba mmona lebaka le le telele.</p>
<p>'A re bapaleng lekgetlo le lengwe gape!' gwa realo Avela.</p> <p>'Ke tla bala!' Avela a ithaopa.</p> <p>Ba ile ba bapala lekgetlo morago ga le lengwe, ba bala e bile ba khuta go fihlela letšatši le thoma go sobela.</p>	<p>Bagwera ba Siviwe ba tšwela pele go bapala. Ke kgona go kamaka gore ba mo lebetše!</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>'A re yeng gae pele go fifala!' gwa realo Ntsikelelo. 'A re ye Siviwe,' a realo, a lelea a nyaka ngwanabo. Ka nako yeo ke gona a bona gore ngwanabo o ntše a timetše nako sebaka se segolo sa letšatši!</p> <p>Lumka o ile a kitimela lešokeng. Ga go na Siviwe.</p> <p>Avela a kitimela thoko ya sethokgwana sa dihlare. Ga go na Siviwe.</p> <p>Ntsikelelo a kitimmela fase ga tsela a humana molete ola. Ga go na Siviwe.</p> <p>Hlobisa a kitimela thoko ya leswika le legolo. Ga go na Siviwe.</p> <p>Lungi a kitimela thoko ya sefero. Ga go na Siviwe.</p> <p>Ba ile ba nyaka mafelong a bona a go khuta ka mehla, eupša go be go se mo ba ka mo hwetšago.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore bana ba be ba ipshina kudu ka go bapala, ka gore ba tšwela pele go bapala go fihlela leswiswi le swara!</p>
<p>Bagwera ba ba ile ba thoma go bitša leina la gagwe godimo. 'Siviwe! Naa o kae!' ba goelela.</p> <p>Mafelelong mašata a bona a ile a fihlela Siviwe ka gare ga faki. O ile a ema, eupša o be a le o monnyane a sa kgone go fihlela godimo.</p> <p>'Ke nna yo! Ke nna yo!' Siviwe a goeletša.</p>	
<p>Bagwera ba ile ba kitimela thokong ya moo Siviwe a goelago.</p> <p>Ntsikelelo o ile a fihlelela ka gare ga faki gomme a kukela ngwanabo ka ntle.</p> <p>'Ke thopile sefoka!' gwa realo Siviwe. Ka moka ba thoma go sega.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore ešita le Siviwe o ipshinne, ka gore o dira motlae wa botlaela ge mafelelong bagwera ba mo hwetša.</p>
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše kgonegago
Ke mang a ithaopilego go bala pele?	Lungi o ithaopile go bala pele.
Re tseba bjang gore Siiviwe o bile le lefelo le lekaonekaone la go khuta?	<ul style="list-style-type: none"> • Ke ka lebaka la gore ga go yo a ilego a mo humana letšatši ka moka. • Ke ka lebaka la gore o ile a fenya thalokong ye!
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše kgonegago
Re kgona go kamaka bjang gore bana ba be ba ipshina ka go bapala mampatile?	<ul style="list-style-type: none"> • Ke ka lebaka la gore ba bapetše makgetlo a mmalwa. • Ke ka lebaka la gore ba bapetše go fihlela go eba leswiswi. • Ke ka lebaka la gore ba be ba sweragane le go bapala ga se ba lemoga gore o mongwe wa bona ga a bonale.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 8**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labohlano

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - ithaopa
  - lekgetlo
  - nyaka

Morumokwano goba koša	Ditiro
Re letšema, re šoma mmogo X2	<i>Barutwana ba iphetha dikgara ebile ba swarana ka matsogo go laetša tšhomišano mmogo.</i>
Re gata go tee X2	Ba a gwanta go bontšha sehlopha sa morero o tee.
Tšhikanoši šala X2	Barutwana ba kgapha matsogo go koba tšhikanoši.
Re letšema, re šoma mmogo X2	Ba laetša go bjala, go hlagola.
Sebodu wa šala X2	Barutwana ba laetša go buna, ba emiša matsogo ka lethabo le go keteka go laetša katlego.

POLEDIŠANO YA SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA

- 1 Ngwala freimi ya poledišano mo letlapeng:
  - a Mo kanegelong ye, re bone sekgotse ge ...
  - b Seripa sa ka sa mmamoratwa kanegelong e be ele ge ...
  - c Ke be ke tla fetola ...
- 2 Bala freimi ya poledišano le barutwana.
- 3 Bea barutwana ka **dihlophana**.
- 4 Botša barutwana gore o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka go araba potšišo e nngwe le e nngwe ya poledišano.
- 5 Tanya šedi ya barutwana.
- 6 Botšiša barutwana ba go fapana goba sehlopha se se itšeng go abelana ka dikarabo tša bona.
- 7 Ge dikarabo di fošagetše, ba phošolle.
- 8 Leboga barutwana ka maitapišo a bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go hwetša mantšu

Ngwala tafolana ye mo letlapeng e be le medumo yeo o ithutileng yona nako ya go feta mmogo le yeo e rutilwego ka Labobedi le ka Laboraro.

tlw	tsw	ae
a	l	m
p	n	k
b	o	e

LAETŠA

- 1 Gopotša barutwana medumo ya beke: /tlw/le/tsw/
- 2 Lebeledišiša medumo kamoka le ditswakanywa mo letlapeng.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go dira mafoko go bopa mantšu ka medumo le ditswakanywa moo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Bontšha barutwana go bopa mantšu ka medumo ye e nepišitšwego, bjalo ka: /o/-/tlw/-/a/
- 5 Gopotša barutwana ba ka bopa lentšu ba šomiša medumo e fe kapa efe – e sego fela/ tlw/goba/tsw/
- 6 Bontšha barutwana go dira lentšu le lengwe, bjalo ka: /b/-/e/-/l/-/a/

BARUTWANA BA DIRA

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala gomme ba ngwale sehlogo: **tlw, tsw**
- 2 Laela barutwana ba thome go ngwala.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go hwetša le go bopa mantšu a mantši go ya le ka mo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Dumelela barutwana go swaya mošomo wa bona. Bontšha barutwana gore mantšu a, a bopiwa bjang (le a mangwe): **tlwaela, otlwa, betlwa, tswaka, tswala, motswala, ela, lela, mama, lema, mema, bala, mala, loma**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mafelelo**MAANO A TEKATLHALOGANYO: AKARETŠA/GO HLAMA PONOKAKANYO****KAKARETŠO YA GO BOLELA YA KANEGELO**

- 1 Hlalosa gore lehono re tla *nagana ka ga diripa tše bohlokwa tša kanegelo.*
- 2 Gape re tla *nagana ka seo re swanetšego go ithuta go tšwa sengwalong.*
- 3 Ngwala freimi ya kakaretšo mo letlapeng.
- 4 Laela barutwana go šomiša freimi go araba potšišo:
  - a **Kanegelo e ka ga ... (mafoko a 2–3)**
  - b **Ke ratile ...**
  - c **Ke kamaka gore bana ba mo kanegelong ba rata mampatile ka lebaka la ...**
- 5 Hlalosa gore bana ba ka se kgone go bolela tšohle ka sengwalwa – ba tla swanela go kgetha diripa tše bohlokwa.
- 6 Laetša mohlala wa gago go barutwana. E re: ***Kanegelo ye e ka ga bana ba motsana wa Tsomo, ba ratago go bapala mampatile. Ba bapala papadi makgetlo a mantši. Ke ratile ge Siviwe a robala ka gare ga lefelo la gagwe le lebotse la go khuta. Ke kamaka gore bana ba mo kanegelong ba rata mampatile ka lebaka la gore ba bapala go fihle letšatši le dikela.***
- 7 Efa barutwana nako ya go nagana ka diripa tše bohlokwa tša sengwalwa.
- 8 Botša barutwana go ngwala dikakaretšo tša bona ba šomiša freimi.
- 9 Bitša barutwana ba mphato ka moka.
- 10 Kgopela barutwana ba 1–2 go abelana dikakaretšo le mphato ka moka.
- 11 Etle le kakaretšo ya mphato, bjalo ka: ***Kanegelo ye e ka ga mampatile. Bana ba mo kanegelong ba rata go bapala mampatile letšatši ka moka. Re ratile ge Siviwe a robala ka gare ga lefelo la gagwe le lebotse la go khuta. Re kamaka gore bana mo kanegelong ye ba rata mampatile ka lebaka la gore ba bapala ba be ba, ba lebetše ka mogwera wa bona. Ka tsela yeo ba be ba ipshina ka gona.***

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 8**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go diriwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Tshekatsheko ya polelo ya mafelelo a beke

Metsotso e 15

- 1 Tanya šedi ya barutwana mo legogong mafelelong a letšatši.
- 2 Dira sebaka sa ditshekatsheko tša polelo beke le beke. Ke kgetho ya gago go hlakanya ditshekatsheko tša go ithuta tša Sepedi le tša Sekgowa.
- 3 Gopola go fa barutwana sebaka sa go 'Sokologa le go bolela' ba ahlaahle dikarabo tša bona le wa mphato. Ke moka, kgetha barutwana ba mmalwa go abelana ka dikarabo tša bona le phaphoši ka bophara.
- 4 Šomiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo go hlahlwa karolwana ya polelo ya poledišano ya gago:
  - a Naa ke efe tabakgolo ya polelo ya rena ya beke?
  - b Ke kanegelo efe yeo le e badilego mmogo?
  - c Ke mantsu afe a maswa o a ratilego bekeng ye?
  - d Ke eng se o ithutilego sona bekeng ye?
  - e Naa re ngwadile ka eng bekeng ye?
  - f Naa go ngwala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - g Naa go bala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - h Ke eng seo o ikgantšhago ka sona bekeng ye?
- 5 La mafelelo, botša barutwana go nagana ka dilo tše pedi tše ba tlogo go botša ba malapa a bona ka seo ba ithutilego ka sona le ka tsela yeo ba kaonafetšego ka gona bekeng ye mabapi le mošomo wa bona.

Ela hloko: Tšepidišo ya go lebelela morago le go itekola ke karolwana e bohlokwa kudu ya go ithuta. O kgopelwa gore o se ke wa tshediša mošongwana wo wa beke mahlo le ga tee.

**Mphato 2
KOTARA 1**

Beke

9

TABAKGOLO:

Go bea

maikemišetšo

Go Lokiša Phaphoši

- 1 Ge beke e thoma, kgonthišiša gore phaphoši ya gago e a bogega ebile e hlwekile.
- 2 Bea PHAPHATI YA GO BONTŠHA ya gago nakong, ka go tloša dilo tše o sa hlwela o di šomiša, gomme o di boloke gabotse.
- 3 Ge o fetša, beakanya mantšu a papetlakgadima le tababakgolo ya tšhupetšo tše o di nyakago.
- 4 Hwetša le go beakanya dilo tša tabakgolo ya lebota le tafola yeo e ka bago le maatlakgogedi mo barutwaneng, mohlala: sefoka, moo o beago tšhelete goba karata yo pank, lenaneo la maikemišetšo a gago.
- 5 Dira dinyakišišo mo marangrang a theknolotši (inthanete) go itokišetša tabakgolo. Mohlala: Re swanetše go hlohleletša bana mehuta efe ya maikemišetšo?
- 6 Kgonthišiša gore dipuku tša barutwana tša go ngwala le dipukutšhomo tša DBE di swailwe, gomme di bolokilwe gabotse mo di dulago gona.
- 7 Kgonthišiša gore dipuku tše dikgolo ka moka, tša go bala le tša bokgobapuku di ka lenaneo.

Mešongwana ye e Okeditšwego

Mešongwana ye e ka šomišwa bjalo ka mošomo wa go ikemela wa barutwana ba go fetša mošomo wa bona ka pela GOBA ge o le gare o dira kelo mo barutwaneng.

Mošongwana wa 1: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 19, A re ngwaleng

Mošongwana wa 2: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 20, A re direng

Mošongwana wa 3: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 21, A re ngwaleng

Mošongwana wa 4: Thala seswantšho sa mokgwa wo o kwago ka gona ge o atlegile.

Mošupologo

Ditiro tša go bolela

Metsotso e 15

HLAGIŠA TABAKGOLO: GO FIHLELELA TSEBO YEO BA NAGO LE YONA.

- 1 Bontšha barutwana seswantšho sa pele/bobedi sa puku e kgolo ya dikanegelo: Marie o boloka tšhelete.
- 2 Botša barutwana gore re thoma tabakgolo, e bitšwa: Go bea maikemišetšo.
- 3 Thala sediko le leina la tabakgolo mo magareng ga letlapa.
- 4 Botšiša barutwana: *Ke eng seo le se tsebago ka tabakgolo ye?*
- 5 Ngwala dikakanyo tša barutwana go dikologa mmaphahlogo. Dikakanyo tša go swana di ngwale felo go tee.
- 6 Ge barutwana ba palelwa go fetola, botšiša dipotšišo tše di latelago tša hlohloletšo:
  - a Maikemišetšo ke eng?
  - b Ke mang a dirago maikemišetšo?
  - c Gantši batho ba dira maikemišetšo neng?

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - maikemišetšo
  - fihlelela
  - katlego
  - atlegile

Morumokwano goba koša	Ditiro
Tate nthekele, Seanamarena X2	Barutwana ba laetša go kgopela
Kubo ya thuto, Seanamarena	Barutwana ba laetša go apara mongatse le purabura.
Lenna ke ya nyaka, Ke tšhaba go e apara	Barutwana ba a ke šupa ge ba fetša ba laetša go boifa
Ke tšhaba dipuo tša batho gadi fele	Barutwana ba laetša dipolelo ka menawana pele ga melomo ya bona.
Tate nthekele, Seanamarena kobo ya thuto	Barutwana ba laetša go kgopela purabura ya thuto.
Lenna ke nyaka, Seanamarena	

Mongwalo

Metsotso e 15

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala.
- 2 Biletša barutwana medumo le mantšu a a latelago gore ba a ngwale:
  - a tlw
  - b tsw
  - c otlwa
  - d betlwa
  - e tswala
  - f motswala
- 3 Sa go latela, botša barutwana gore ba ntšhe dikryone gomme ba swaye mošomo wa bona.
- 4 Ka bothakga ngwala medumo le mantšu mo letlapeng.
- 5 Tšea dipuku mafelelong a letšatši, gomme o ngwale dintlha ka bao ba nyakago thušo yeo e oketšeditšwego.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Palo ya pele

MAANO TEKATLHALOGANYO: GO PHOPHOLETŠA

- 1 Dudiša barutwana mo legogong gore ba kgone go bona puku e kgolo.
- 2 Bula puku e kgolo mo kanegelong: Marie o boloka tšhelete.
- 3 Phetla puku o ba laetša diswantšho tša letlakala le lengwe le le lengwe, o ba botšiša gore ba nagana gore go direga eng.
- 4 Thuša barutwana go kopanya diswantšho, gore ba kgone go hwetša todi ya gore kanegelo e bolela ka eng.
- 5 Hlagašša tlotlontšu e ntšhwa mo dikarolwaneng tša maleba mo kanegelong.
- 6 Bala kanegelo ka moka ga yona gatee, o sa eme.

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala lenaneo la maikemišetšo a o ratago go a fihlela.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale lenaneo. Se e tla ba seripa sa puku ya mphato ya sekhutlo sa go bala.

FREIMI YA GO NGWALA:

Maikemišetšo a ka:

- 1 _____
- 2 _____

TŠHUPETŠO

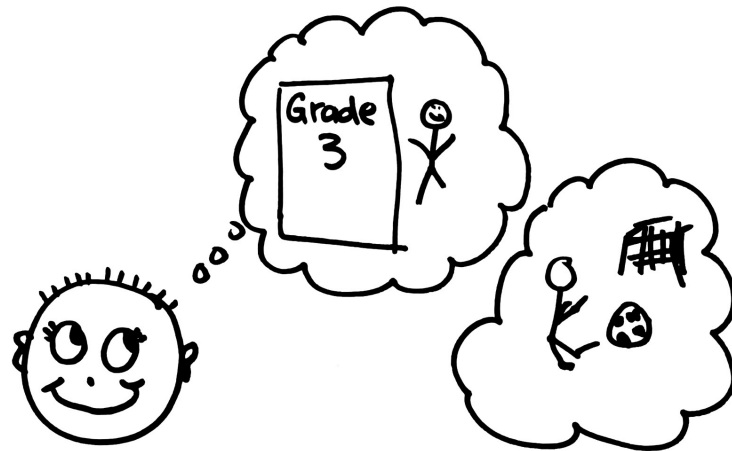
- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla ngwala ka **maikemišetšo** a ba nago le ona.
- 2 Balela barutwana di freimi tša go ngwala.
- 3 Šupa **sehlogo (Go bea maikemišetšo)**. Hlalosa gore sehlogo se re botša gore lenaneo le tla ba ka eng.
- 4 Hlalosa gore lehono re tla dira **lenaneo**. Se se ra gore re tla nagana ka maikemišetšo gomme ra ngwala maikemišetšo a tee go bapa le nomoro.
- 5 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 6 Botša barutwana gore dikakanywa tšeo o nago le tšona di tšona di tšona mo foreiming ya go ngwala, bjalo ka: Ke na le maikemišetšo a fapanego. Ke tloga ke nyaka go kitima lebelo le marathone. Seo ke maikemišetšo a ka. Gape ke nyaka go ithuta go penta. A ke maikemišetšo a ke nago le ona. Ke nyaka go ithuta go bolela Setebele. Ke nagana gore go bohlokwa go bolela maleme a mantši.
- 7 Šomiša tšhupetšo go thala seswantšho sa gago o nagana ka maikemišetšo a mabedi a o nago nawo, bjalo ka: go kitima le go penta (šomiša pudulo ya go nagana).
- 8 Hlalosa gore ke mantšu afe ao o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 9 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša dilo tša mathomo tša lenaneo: **Maikemišetšo a ka ke go ithuta go penta.**
- 10 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša dilo tša bobedi tša lenaneo: **Maikemišetšo a ka ke go bolela Setebele.**
- 11 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 12 **Šomisa dithušathuto**, bjalo ka matšu a tlwaelo le mantšu a tlotlontšu a tabakgolo go go thuša go ngwala mantšu ao a go fago bothata.
- 13 Phumula mohlala wa mo letlapeng. Hlalosa gore se ke mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Botšiša barutwana: Ke eng dilo tšeo o nyakago go di fihlelela?
- 2 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 3 Bitša barutwana ba 2 go iša go ba 3 go go botša ka maikemišetšo a bona a matee.
- 4 Ba swanetše gore: Maikemišetšo a ka ke ...
- 5 Hlalosa gore barutwana ba tla thala gomme ba ngwala lenaneo la maikemišetšo a bona.

GO NGWALA

- 1 Efa barutwana **dipuku tša bona.**
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana go bala seo ba se ngwadilego.
- 4 Thuša barutwana go feleletša difreimi tša bona tša go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme ba šomiše dithušathuto.**
- 6 Hlohletša barutwana.

Dipakane tšaka:

1. Go tšwelela mphatong wa bobedi.
2. Pakane yaka ke go dira kgwele ya dinao.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 9**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labobedi

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /**tsh**/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/**tsh**/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantšu a modumo wa/**tsh**/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **tshela, tshele, tshelela**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **tshela, tshele, tshetše, tshelela, tshepo**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o dutše o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumatlhaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

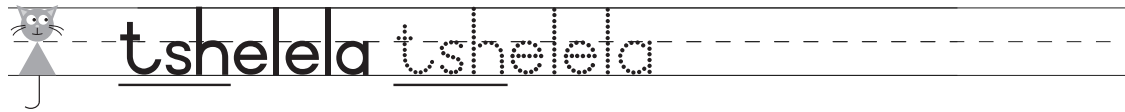
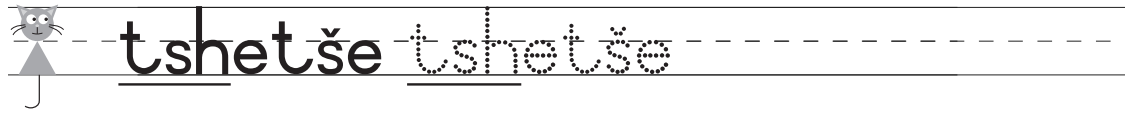
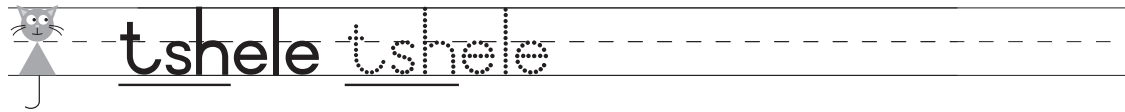
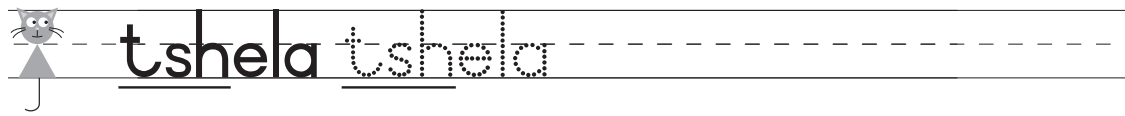
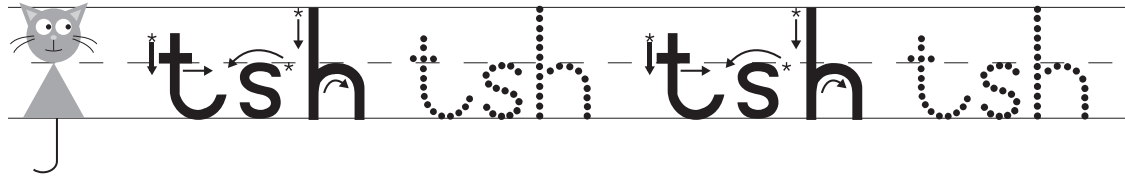
Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere goba maletere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go ngwala ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **tsh**
- 2 Laetša go ngwala ditlhaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.

- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leletere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leletere goba maletere mo letlapeng.
- 6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo/mantšu/mafoko ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO HLAMA PONOKAKANYO

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>Busi mogwera wa Marie o be a na le paesekele e botse pinki. Ka letšatši le lengwe Marie o be a nagana, 'Ke duma gore nkabe ke na le paesekele bjalo ka Busi! Re be re tla reila dipaesekele mmogo.'</p>	
<p>Ka letšatši le lengwe mola Marie a le ka lebenkeleng le tatagwe, o ile a bona paesekele ye serolwana ya go swana le ya Busi ye pinki. 'Aga! Ke nyaka go reka paesekele ye!' gwa realo Marie. Paesekele ye e bitša R200. 'Ka kgopelo tate, le ka nthekela paesekele ye?'</p> <p>'Ke tla lefela fela seripa sa paesekele' gwa realo tatago Marie. 'Eupša wena o swanetše go šoma gore o kgone go boloka seripa se se šetšego ka bowena!' Tatago Marie a mo fa R100.</p> <p>Ge a fihla gae, Marie o ile a bea tšhelete ka laiking ya gagwe ya ka godimo moo e bolokegilego. Ya ba o a nagana, a be a nagana, 'Nka gola bjang tšhelete ya go šala gore ke kgone go reka paesekele ya ka e botse e serolwana?'</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo sa Marie a dutše malaong a nagana kudu ka ga mokgwa wo a ka golago tšhelete go hwetša paesekele e mphsa. Ke a petšha gore o nagana ka go reila paesekele ya gagwe e mphsa ye serolwana.</p>
<p>Ka letšatši le le latelago Busi a tšwelela ka paesekele ya gagwe e botse ye pinki. Marie o ile a botša Busi tšohle tše tatagwe a di boletšego. 'Ge nka kgona go boloka tšhelete e lekanego, re tla kgona go reila dipaesekele mmogo!' gwa realo Marie. 'Ke na le kgopolo!' gwa realo Busi. 'Mohlomongwe re ka šoma ka serapaneng gomme tatago o tla re lefa. O tla kgona go šomiša tšhelete yeo go reka paesekele ya gago!' Busi le Marie ba ile ba ya go tatago Marie. 'Tate, a o tla re lefa ge re ka thuša ka serapaneng?' gwa botšiša Marie.</p> <p>'Yeo ke kgopolo e bohlale!' gwa realo tate. 'Ke hloka thušo e ntšhi ka serapeng sela se segolo! Ke tla lefa o mongwe le o mongwe R20 ka letšatši le le thušago ka lona,' a realo.</p>	
<p>Busi le Marie ba ile ba šoma letšatši ka moka. Mafelelong a letšatši tatago Marie o ile a ba nea R20 ka o tee. Busi o ile a nea Marie tšhelete ya gagwe. 'Go tla thakgatša kudu ge le wena o na le paesekele ya gago' a realo. 'Mmalo, ke a leboga Busi!' gwa realo Marie.</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo sa Marie le Busi ba šoma ka serapaneng. Ge ba swere ba šoma, ke nagana gore Marie o nagana ka go reila paesekele ya gagwe e mphsa e serolwana.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>Marie o ile a boela ka phapošing ya gagwe. O ile a bea R40 ya gagwe e mphsa le R100 yela. 'Bjale ke na le R140!' a nagana. Go šetše matšatši a mmalwa fela a go šoma gomme ke tla be ke kgona go reka paesekela ya ka ye mphsa.</p>	
<p>Ka Mošupologo ka morago ga sekolo, Busi le Marie ba ile ba bapala mmogo ka lapeng. Marie o ile a kwa modumo o šele. 'Theeletša!' a realo. 'Naa o kwa se?' Busi a lebelela fase. A bona katse a tanyegile mo legoreng. 'Aowiii!' gwa realo Busi. 'Katse ye e tanyegile!' Marie a napa a kwatama fase a thuša go lokolla katsana. 'Katsana ya batho!' a realo.</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya Marie a ekwa modumo o šele gomme a lebelela gohle go bona gore modumo o tšwa kae!</p>
<p>Busi o ile a swara katse yeo, gomme a e forohla gore e theole matswalo. 'Re tla dira eng?' gwa botšiša Marie. 'Ke a petšha yo mongwe o nyakana le katsana ye mo gohle!'</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya Busi a forohla katse gore e theole matswalo.</p>
<p>Ka nako yeo, ba bona phoustara e kgomareditšwe sehlangeng. E be e na le seswantšho sa yona katse ye ba e humanego le lentšu le 'TIMETŠE' le ngwadilwe ka bokhwibidu. Ba ile ba ngwala nomoro ya mogala. Ya ba ba kitimela ga gabo Busi. Mmage Busi o ile a ba dumelela go šomiša mogala gomme ba letšetša nomoro yela ya mo phousetareng. Brenda o ile a tla go tšea katse ya gagwe. Ge a sepela, o ile a ntšha R100 ka sekhwameng sa gagwe. 'Ke a leboga ge le humane katse ya ka,' a realo gomme a neela Busi tšhelete yeo.</p> <p>'Bona!' gwa realo Busi. 'Bjale o na le tšhelete ye e lekanego go reka paesekele ya gago, ebile re na le tšhentšhi!'</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya banenyana ba kitimela legang la Busi gomme ba botšha mmagwe ka ga katse ya go timela! Ke kgona go hlama seswantšho kgopolong sa mmagwe Busi a ntšha mogala a ba nea!</p>
<p>TIMETŠE</p> <p>Ke timeletšwe katse ya ka.</p> <p>Ke ye tšhweu le gemere gomme e arabela go leina la Ginger.</p> <p>Ge o humana katse ya ka ka kgopelo letšetša Brenda go 01234567.</p> <p>Ke tla tla go tšea katse yeo.</p>	<p>--</p>
<p>Ka Mokibelo wo o latelago Marie le tatagwe ba ile ba ya lebenkeleng go reka paesekela ya gagwe e botse e serolwana. Ya ba yena le Busi ba reila dipaesekela tša bona tše dibotse mmogo letšatši ka moka, go fihlela le sobela!</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya Busi le Marie ba reila mmileng mmogo.</p>

Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše di kgonegago
Naa ke mang wo a filego Marie tšhelete?	Tatagwe, Busi, Brenda (mong wa katse)
Naa Marie o be a hloka bokae go hwetša paesekele?	O be a hloka R200.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše di kgonegago
Ke ka lebaka la eng Marie a nyaka go boloka tšhelete?	<ul style="list-style-type: none"> Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go reka paesekele. Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go reka paesekele bjalo ka mogwera wa gagwe Busi. Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go reila dipaesekele mmogo le mogwera wa gagwe wa potege Busi. Ke ka lebaka la gore tatagwe o ile a mmošša gore o tla lefela seripa gomme yena o tla swanela go boloka tšhelete ya seripa se sengwe.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 9**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Laboraro

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

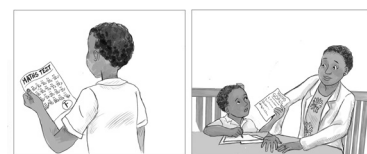
TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - kaonafatša
  - rulaganya
  - phadišano

Morumokwano goba koša	Ditiro
Tate nthekele, Seanamarena X2	Barutwana ba laetša go kgopela.
Kubo ya thuto, Seanamarena	Barutwana ba laetša go apara mongatse le purabura.
Lenna ke ya nyaka, Ke tšhaba go e apara	Barutwana ba a ke šupa ge ba fetša ba laetsa go boifa.
Ke tšhaba dipuo tsa batho gadi fele	Barutwana ba laetša dipolelo ka menawana pele ga melomo ya bona.
Tate nthekele, Seanamarena kobo ya thuto	Barutwana ba laetša go kgopela purabura ya thuto.
Lenna ke nyaka, Seanamarena	

BOKGONI BA GO ANEGA (BEKE YA PELE YA TABAKGOLO)

- 1 Arola barutwana ka dihlophana.
- 2 Efa sehlopha se sengwe le se sengwe letlakala la diswantšho tša bokgoni ba go anega.
- 3 Botša barutwana go nagana ka kanegelo ya go tšamaišana le diswantšho.
- 4 Efa barutwana motsotso goba e mebedi go nagana ka dikakanyo tša bona.
- 5 Sa go latela, morutwana o mongwe le o mongwe mo sehlopheng o swanetše go hwetša sebaka go abelana ka tsela yeo a bonago kanegelo ka gona.
- 6 Gopotša barutwana gore kanegelo tša bona e swanetše go ba tšeo ba ihlametšego tšona, eupša gape di swanetše go sepelelana le diswantšho!
- 7 Gopotša barutwana go theeletšana gabotse ge ba laodišetšana dikanegelo.
- 8 Leboga barutwana go abelana ka dikanegelo tša bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Hlagiša modumo o moswa le mantšu

HLAGIŠA MODUMO

- 1 Bitša modumo gomme o emiše papetlakgadima: /**psh**/
- 2 Bitša modumo gomme o laele barutwana go boeletša modumo makgetlo a 3.
- 3 Ahlaahla ka tsela yeo modumo/**psh**/o fapanago ka Sepedi le ka Sekgowa.
- 4 Botšiša barutwana: Naa o ka nagana ka mantsu a modumo wa/**psh**/?
- 5 Gopodišiša mantšu le barutwana, bjalo ka: **mpsha, dipshio, ipshina**

HLAGIŠA MANTŠU A MASWA

- 1 Biletša lentšu le lengwe le lengwe godimo o hlaboše lentšu ge o dutše o laetša papetlakgadima: **pshio, dipshio, ipshina, mpshikela, pshiong**
- 2 Laetša barutwana lentšu le lengwe le le lengwe, ge o gare o le bitša.
- 3 Kgopela barutwana go boeletša mantšu ge o dutše o bolela.
- 4 Kgomaretša mantšu a dipapetlakgadima mo godimo ga phaphathi ya go laetša ditumatlhaka.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

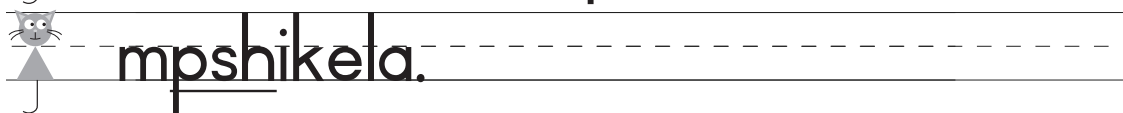
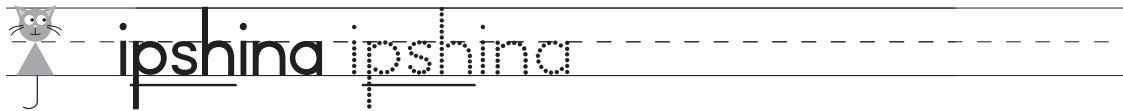
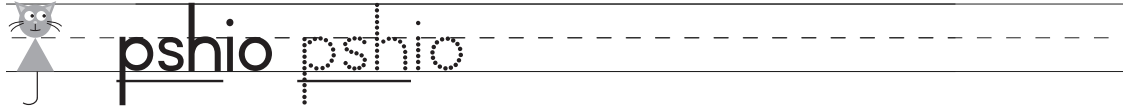
Mongwalo:

Metsotso e 15

Ngwala leleterere/mantšu/mafoko

- 1 Ruta barutwana go bopa ditlhaka tše dikgolo le ditlhaka tše dinnyane: **psh**.
- 2 Laetša go ngwala dithlaka go barutwana bao ba ngwalago ka letsogo la go ja, ke moka o laetše ba go ngwala ka letsogo la ngele.
- 3 Ge o fetša botša barutwana go šoma le wa mphato go ngwala leleterere goba maletere mo mekokotlong ka menwana ya bona.
- 4 Ka morago ga fao botša barutwana go ngwala leleterere goba maletere mo godimo ga ditafola ka menwana ya bona.
- 5 La mafelelo, bontšha barutwana gape gore ba bopa bjang leleterere goba maletere mo letlapeng.

6 Barutwana ba swanetše go kopolla modumo ka gare ga dipuku tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Go ngwala:

Metsostso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Ngwala lenaneo la maikemišetšo ka moka o nyakago go a fihlelela.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale lenaneo o šomiša difegelwana. Se e tla ba seripa sa puku ya mphato ya sekhutlwana sa go bala.

FREIMI YA GO NGWALA:

Maikemišetšo a ka:

1 _____

2 _____

3 _____

Maikemišetšo a ka ke _____, _____, le _____.

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla tlaleletša seo ba se ngwadilego ka Mošupologo.
- 2 Lehono ba tla tlaleletša selo se tee mo lenaneong la maikemišetšo a ba a thomilego ka Mošupologo.
- 3 Ke moka, ba tla ngwala lenaneo mo lefokong ba šomiša difegelwana.
- 4 Balela barutwana freimi e mpsha ya go ngwala.
- 5 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 6 Hlalosa tše dingwe tša dikakanyo tše o nago natšo tša go tlatša mo karolwaneng e mpsha ya freimi ya go ngwala, bjalo ka: Ke nyaka go ba mogwera o mokaone. Ke nagana gore nka ba pelotelele le go ba le botho. Ka nako ke befelwa ka pela. Maikemišetšo a ka ke go ke se befelele bagwera ba ka.
- 7 Šomiša tšhupetšo go tlaleletša pudula ya go nagana e mpsha go bontšha maikemišetšo a maswa, bjalo ka: wena o le gare o nagana.
- 8 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 9 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša selo sa boraro sa lenaneo: Maikemišetšo a ka ke go se befelwe kudu.
- 10 Šomiša **tšhupetšo** go tlatša lefoko la mafelelo la freimi ya go ngwala. Hlalosa gore le ke lefoko la mafelelo ke lenaneo la go fapana le a mangwe. Re swanetše go kgetha maikemišetšo a mararo gomme re a tlaleletša mo lenaneong le. Hlalosa gore fegelwana le lentšu le 'le' e kgaogantšha dilo tša lenaneo, bjalo ka: Maikemišetšo a ka ke go ithuta Setebele, go penta le go se befelwe kudu.
- 11 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 12 **Šomiša dithuŋathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go thuša go ngwala mantšu ao a lego bothata.

- 13 Phumula mohlala** wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Gopotša barutwana gore ka Mošupologo, re naganne ka maikemišetšo a re ratang go a fihlelela.
- 2 Lehono re tla tlatša lenaneo.
- 3 Botšiša barutwana: Ke afe gape maikemišetšo a le ratang go a fihlelela?
- 4 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 5 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 6 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka maikemišetšo a bona..
- 7 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 8 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 go botša ka maikemišetšo a ba na lego ona.
- 9 Ba swanetše gore: Maikemišetšo a ka ke ..., ... le ...
- 10 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala, go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

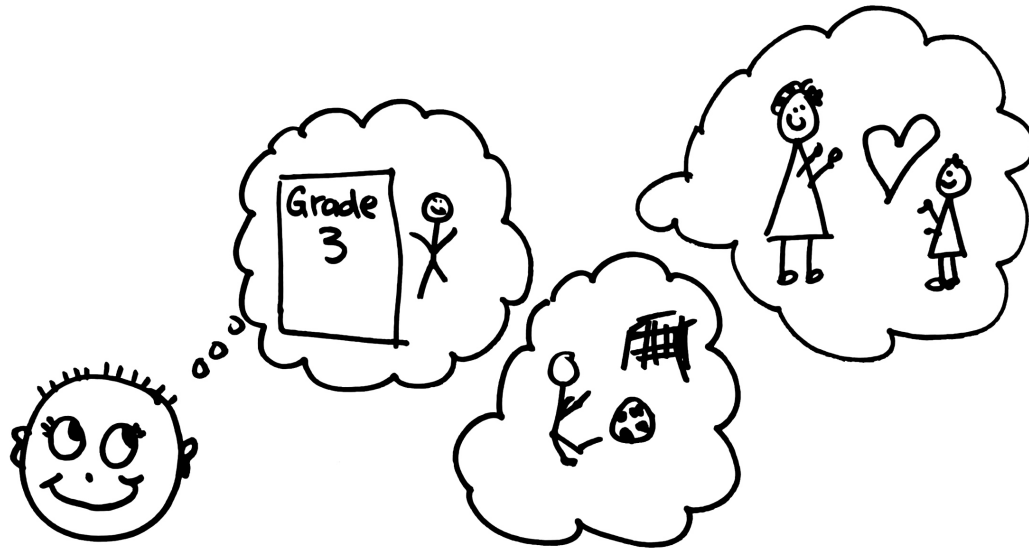
GO NGWALA

- 1 Efa barutwana **dipuku.** Laela barutwana go hwetša mošomo o ba o ngwadilego ka Mošupologo. Ba tla **tlaleletša!**
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphosing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana **go bala seo ba se ngwadilego.**
- 4 Thuša barutwana go feleletša freimi ya bona ya go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu** le go šomiša **dithušathuto.**
- 6 **Hlohleletša barutwana.**

SOKOLOGA O BOLELE

- 1 Ge go šetše metsotso e 2 go iša go ye 3, laela barutwana gore ba beye diphensele tša bona.
- 2 Laela barutwana go sokologa ba bolele le wa mphato ka diswantšho tšeo ba di thadilego.

Lekeletša mošomo wo barutwana ba o ngwadilego boleng ba mahlo a bona ka phaphošing. Se se tla thuša gore ba be le poledišano ka tabakgolo.

Dipakane tšaka:

1. Go tšwelela mphatong wa bobedi.
2. Pakane yaka ke go dira kgwele ya dinao.
3. Pakane yaka ke go ba motho yo a lokilego.

Dipakane tšaka ke go tšwelela mphatong wa bobedi, go ba kgweleng ya dinao le go ba motho yo a lokilego.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 9.**
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.**
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labone

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go kgaogantšha le go kopanya

KE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu go thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **tshela**
- 3 Kgaogantšha lentšu go ba modumo ka botee go ba modumo o ikemetšego ka nnoši: /
tsh/-/e/-/l/-/a/
- 4 Bitša modumo wa mathomo wa lentšu: **/tsh/**
- 5 Bitša modumo wa bobedi wa lentšu: **/e/**
- 6 Bitša modumo wa boraro wa lentšu: **/l/**
- 7 Bitša modumo wa mafelelo wa lentšu: **/a/**
- 8 Ngwala lentšu mo letlapeng: **tshela**
- 9 Laetša go šupa le go kopantšha medumo go bopa lentšu: **/tshe/-/la/= tshela**
- 10 Boeletša se ka lentšu la go tšwa thutong ya Laboraro: **pisho**

RE A DIRA...

- 1 Thoma ka lentšu la go tšwa thutong ya Labobedi.
- 2 Bitša lentšu: **tshele**
- 3 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mathomo wa lentšu? **/tsh/**
- 4 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bobedi wa lentšu? **/e/**
- 5 Botšiša barutwana: Ke modumo ofe wa boraro wa lentšu? **/l/**
- 6 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mafelelowa lentšu? **/e/**
- 7 Kgopela barutwana go kgaogantšha lentšu go ba modumo o ikemetšego o nnoši: **/tsh/-
/e/-/l/-/e/**
- 8 Ngwala lentšu: **tshele**
- 9 Laela barutwana go kopanya medumo ya lentšu mmogo le wena: **/tshe/-/le/= tshele**
- 10 Boeletša se ka lentšu la morago la thuto ya Laboraro: **ipshina**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la bobedi

MAANO A GO BALA: GO HLAMA PONOKAKANYO

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Busi mogwera wa Marie o be a na le paesekele e botse pinki. Ka letšatši le lengwe Marie o be a nagana, 'Ke duma gore nkabe ke na le paesekele bjalo ka Busi! Re be re tla reila dipaesekele mmogo.'</p>	
<p>Ka letšatši le lengwe mola Marie a le ka lebenkeleng le tatagwe, o ile a bona paesekele ye serolwana ya go swana le ya Busi ye pinki. 'Aga! Ke nyaka go reka paesekele ye!' gwa realo Marie. Paesekele ye e bitša R200. 'Ka kgopelo tate, le ka nthekela paesekele ye?'</p> <p>'Ke tla lefela fela seripa sa paesekele' gwa realo tatago Marie. 'Eupša wena o swanetše go šoma gore o kgone go boloka seripa se se šetšego ka bowena!' Tatago Marie a mo fa R100.</p> <p>Ge a fihla gae, Marie o ile a bea tšhelete ka laiking ya gagwe ya ka godimo moo e bolokegilego. Ya ba o a nagana, a be a nagana, 'Nka gola bjang tšhelete ya go šala gore ke kgone go reka paesekele ya ka e botse e serolwana?'</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya mokgwa wo Marie a nyakago paesekele e mphsa e serolwana. Se a se naganago fela ke mokgwa wo a ka golago tšhelete go e reka!</p>
<p>Ka letšatši le le latelago Busi a tšwelela ka paesekele ya gagwe e botse ye pinki. Marie o ile a botša Busi tšohle tše tatagwe a di boletšego. 'Ge nka kgona go boloka tšhelete e lekanego, re tla kgona go reila dipaesekele mmogo!' gwa realo Marie. 'Ke na le kgopolo!' gwa realo Busi. 'Mohlomongwe re ka šoma ka serapaneng gomme tatago o tla re lefa. O tla kgona go šomiša tšhelete yeo go reka paesekele ya gago!' Busi le Marie ba ile ba ya go tatago Marie. 'Tate, a o tla re lefa ge re ka thuša ka serapaneng?' gwa botšiša Marie.</p> <p>'Yeo ke kgopolo e bohlale!' gwa realo tate. 'Ke hloka thušo e ntšhi ka serapeng sela se segolo! Ke tla lefa o mongwe le o mongwe R20 ka letšatši le le thušago ka lona,' a realo.</p>	
<p>Busi le Marie ba ile ba šoma letšatši ka moka. Mafelelong a letšatši tatago Marie o ile a ba nea R20 ka o tee. Busi o ile a nea Marie tšhelete ya gagwe. 'Go tla thakgatša kudu ge le wena o na le paesekele ya gago' a realo. 'Mmalo, ke a leboga Busi!' gwa realo Marie.</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya mokgwa wo Busi a thakgetšego ka gona ge a lemoga gore Marie a ka kgona go hwetša paesekele e mphsa!</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Marie o ile a boela ka phapošing ya gagwe. O ile a bea R40 ya gagwe e mphsa le R100 yela. 'Bjale ke na le R140!' a nagana. Go šetše matšatši a mmalwa fela a go šoma gomme ke tla be ke kgona go reka paesekela ya ka ye mphsa.</p>	
<p>Ka Mošupologo ka morago ga sekolo, Busi le Marie ba ile ba bapala mmogo ka lapeng. Marie o ile a kwa modumo o šele. 'Theeletša!' a realo. 'Naa o kwa se?' Busi a lebelela fase. A bona katse a tanyegile mo legoreng. 'Aowiii!' gwa realo Busi. 'Katse ye e tanyegile!' Marie a napa a kwatama fase a thuša go lokolla katsana. 'Katsana ya batho!' a realo.</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya Marie a tšhogile ge a ekwa modumo o šele!</p>
<p>Busi o ile a swara katse yeo, gomme a e forohla gore e theole matswalo. 'Re tla dira eng?' gwa botšiša Marie. 'Ke a petšha yo mongwe o nyakana le katsana ye mo gohle!'</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya Busi a tshwenyegile gore naa ba tla dira eng ka katse ye!</p>
<p>Ka nako yeo, ba bona phoustara e kgomareditšwe sehlangeng. E be e na le seswantšho sa yona katse ye ba e humanego le lentšu le 'TIMETŠE' le ngwadilwe ka bokhwibidu. Ba ile ba ngwala nomoro ya mogala. Ya ba ba kitimela ga gabo Busi. Mmage Busi o ile a ba dumelela go šomiša mogala gomme ba letšetša nomoro yela ya mo phousetareng. Brenda o ile a tla go tšea katse ya gagwe. Ge a sepela, o ile a ntšha R100 ka sekhwameng sa gagwe. 'Ke a leboga ge le humane katse ya ka,' a realo gomme a neela Busi tšhelete yeo.</p> <p>'Bona!' gwa realo Busi. 'Bjale o na le tšhelete ye e lekanego go reka paesekela ya gago, ebile re na le tšhentšhi!'</p>	<p>Ke kgona go hlama ponokakanyo ya mokgwa wo Busi a bego a thakgaletše go bona RO thakgetše ge a lemoga gore Marie o na le go lekaneng go reka paesekela!</p>
<p>TIMETŠE</p> <p>Ke timeletšwe katse ya ka.</p> <p>Ke ye tšhweu le gemere gomme e arabela go leina la Ginger.</p> <p>Ge o humana katse ya ka ka kgopelo letšetša Brenda go 01234567.</p> <p>Ke tla tla go tšea katse yeo.</p>	<p>--</p>
<p>Ka Mokibelo wo o latelago Marie le tatagwe ba ile ba ya lebenkeleng go reka paesekela ya gagwe e botse e serolwana. Ya ba yena le Busi ba reila dipaesekela tša bona tše dibotse mmogo letšatši ka moka, go fihlela le sobela!</p>	<p>I Ke kgona go hlama seswantšho kgopolong sa mokgwa wo banenyana ba thabetšego go reila mmogo! Ke kgona go hlama seswantšho kgopolong sa bona ba myemyela ebile ba sega ge ntše ba reila mmogo.</p>

Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše kgonegago
Naa Marie o gotše bjang tšhelete?	<ul style="list-style-type: none"> O šomile ka serapaneng. Busi o ile a šoma ka serapaneng gomme a fa Marie tšhelete ya gagwe. Ba ile ba humana katse gomme mong wa yona a ba nea moputso.
Naa banenyana ba ile ba šalelwa ke bokae?	Banenyana ba ile ba šalelwa ke R40.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše kgonegago
Naa ke ka lebaka la eng Busi a ile a nea Marie tšhelete ya gagwe?	<ul style="list-style-type: none"> Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go thuša mogwera wa gagwe go boloka tšhelete ya paesekela. Ke ka lebaka la gore o be a šetše a na le paesekele. Ke ka lebaka la gore ke mogwera wa mmapale wa go thuša. Ke ka lebaka la gore ke mo go bose go feta go reila dipaesekela le mogwera wa gago.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 9**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labohlano

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - boloka
  - itšhidulla
  - moputso

Morumokwano goba koša	Ditiro
Tate nthekela, Seanamarena X2	Barutwana ba laetša go kgopela.
Kubo ya thuto, Seanamarena	Barutwana ba laetša go apara mongatse le purabura.
Lenna ke ya nyaka, Ke tšhaba go e apara	Barutwana ba a šupa ge ba fetša ba laetša go boifa.
Ke tšhaba dipuo tša batho gadi fele	Barutwana ba laetša dipolelo ka menwana pele ga melomo ya bona.
Tate nthekela, Seanamarena kobo ya thuto	Barutwana ba laetša go kgopela purabura ya thuto.
Lenna ke nyaka, Seanamarena	

POLEDIŠANO YA SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA

- 1 Ngwala freimi ya poledišano mo letlapeng:
  - a Maikemišetšo a Marie ke ...
  - b O fihlelela maikemišetšo a gagwe ge ...
  - c Kanegelo ye e nthuta ...
- 2 Bala freimi ya poledišano le barutwana.
- 3 Bea barutwana ka **dihlophana**.
- 4 Botša barutwana gore o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka go araba potšišo e nngwe le e nngwe ya poledišano.
- 5 Tanya šedi ya barutwana.
- 6 Botšiša barutwana ba go fapana goba sehlopha se se itšeng go abelana ka dikarabo tša bona.
- 7 Ge dikarabo di fošagetše, ba phošolle.
- 8 Leboga barutwana ka maitapišo a bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go hwetša mantšu

Ngwala tafolana ye mo letlapeng e be le medumo yeo o ithutileng yona nako ya go feta mmogo le yeo e rutilwego ka Labobedi le ka Laboraro.

tsh	psh	i
a	l	m
p	n	d
b	o	e

LAETŠA

- 1 Gopotša barutwana medumo ya beke: /**tsh**/le/**psh**/
- 2 Lebeledišiša medumo kamoka le ditswakanywa mo letlapeng.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go dira mafoko go bopa mantšu ka medumo le ditswakanywa moo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Bontšha barutwana go bopa mantšu ka medumo ye e nepišitšwego, bjalo ka: /**psh**/-/**i**/-/**o**/
- 5 Gopotša barutwana ba ka bopa lentšu ba šomiša medumo e fe kapa efe – e sego fela/**tsh**/**goba**/**psh**/
- 6 Bontšha barutwana go dira lentšu le lengwe, bjalo ka: /**b**/-/**e**/-/**l**/-/**a**/

BARUTWANA BA DIRA

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala gomme ba ngwale sehlogo: **tsh**, **psh**
- 2 Laela barutwana ba thome go ngwala.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go hwetša le go bopa mantšu a mantši go ya le ka mo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Dumelela barutwana go swaya mošomo wa bona. Bontšha barutwana gore mantšu a, a bopiwa bjang (le a mangwe): **tshela**, **tshele**, **tshelela**, **tshepo**, **pshio**, **dipshio**, **ela**, **lela**, **mama**, **lema**, **mema**, **bala**, **mala**, **loma**, **idibala**, **ledimo**, **palo**, **nona**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mafelelo

MAANO A TEKATLHALOGANYO: AKARETŠA/GO HLAMA PONOKAKANYO

LAETŠA SENGWALWA

- 1 Dudiša barutwana ditafoleng tša bona, le dipuku tša go ngwala goba matlakala a sego a ngwalwa, phensele le dikrayone.
- 2 Ngwala tše di latelago mo letlapeng:
  - a Ke hlama ponokakanyo _____
  - b Go bonala/nkga/kwa _____
- 3 Botša barutwana gore o ba le ponokakanyo ka selo se sengwe go tšwa ka gare ga sengwalwa.
- 4 Kgopela barutwana go tswalela maahlo gomme ba thekge ditho. Ba balele sengwalwa gape.
- 5 Kgopela barutwana gore ba bule mahlo, gomme ba thale seo ba nago le ponokakanyo ka sona.
- 6 Botša barutwana go tlaleletša sešupo sa 1 go dišupo tše pedi go seswantšho seo ba se thadilego.
- 7 Botša barutwana go feleletša mafoko ka gare ga dipuku tša bona.
- 8 La mafelelo, dumelela barutwana go sokologa ba bolele, gomme ba abelane diponokakanyo le ba mphato.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 9**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Tshekatsheko ya polelo ya mafelelo a beke

Metsotso e 15

- 1 Tanya šedi ya barutwana mo legogong mafelelong a letšatši.
- 2 Dira sebaka sa ditshekatsheko tša polelo beke le beke. Ke kgetho ya gago go hlakanya ditshekatsheko tša go ithuta tša Sepedi le tša Sekgowa.
- 3 Gopola go fa barutwana sebaka sa go 'Sokologa le go bolela' ba ahlaahle dikarabo tša bona le wa mphato. Ke moka, kgetha barutwana ba mmalwa go abelana ka dikarabo tša bona le phaphoši ka bophara.
- 4 Šomiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo go hlahlwa karolwana ya polelo ya poledišano ya gago:
  - a Naa ke efe tabakgolo ya polelo ya rena ya beke?
  - b Ke kanegelo efe yeo le e badilego mmogo?
  - c Ke mantšu afe a maswa o a ratilego bekeng ye?
  - d Ke eng se o ithutilego sona bekeng ye?
  - e Naa re ngwadile ka eng bekeng ye?
  - f Naa go ngwala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - g Naa go bala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - h Ke eng seo o ikgantšhago ka sona bekeng ye?
- 5 La mafelelo, botša barutwana go nagana ka dilo tše pedi tše ba tlogo go botša ba malapa a bona ka seo ba ithutilego ka sona le ka tsela yeo ba kaonafetšego ka gona bekeng ye mabapi le mošomo wa bona.

Ela hloko: Tšhepedišo ya go lebelela morago le go itekola ke karolwana e bohlokwa kudu ya go ithuta. O kgopelwa gore o seke wa tshediša mošongwana wo wa beke mahlo le ga tee.

**Mphato 2
KOTARA 1**

Beke

10

TABAKGOLO:

Go bea

maikemišetšo

Go Lokiša Phaphoši

- 1 Ge beke e thoma, kgonthišiša gore phaphoši ya gago e a bogega ebile e hlwekile.
- 2 Bea PHAPHATI YA GO BONTŠHA ya gago nakong, ka go tloša dilo tše o sa hlwela o di šomiša, gomme o di boloke gabotse.
- 3 Ge o fetša, beakanya mantšu a papetlakgadima le tababakgolo ya tšhupetšo tše o di nyakago.
- 4 Hwetša le go beakanya dilo tša tabakgolo ya lebota le tafola yeo e ka bago le maatlakgogedi mo barutwaneng, mohlala: seswantšho sa mongwe a thopa sefoka phadišanong, ngwana wa bokgoni bjo bo fapanego a dira sengwe.
- 5 Dira dinyakišišo mo marangrang a theknolotši (inthanete) go itokišetša tabakgolo. Mohlala: Bogela Carol Dweck's TED Talk mo go Growth Mindset.
- 6 Kgonthišiša gore dipuku tša barutwana tša go ngwala le dipukutšhomo tša DBE di swailwe, gomme di bolokilwe gabotse mo di dulago gona.
- 7 Kgonthišiša gore dipuku tše dikgolo ka moka, tša go bala le tša bokgobapuku di ka lenaneo.

Mešongwana ye e Okeditšwego

Mešongwana ye e ka šomišwa bjalo ka mošomo wa go ikemela wa barutwana ba go fetša mošomo wa bona ka pela GOBA ge o le gare o dira kelo mo barutwaneng.

Mošongwana wa 1: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 22, A re baleng

Mošongwana wa 2: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 23, A re ngwaleng

Mošongwana wa 3: DBE Pukutšhomo 1: Letlakala la 24, A re direng

Mošongwana wa 4: Thala seswantšho sa gago o šoma kudu.

Mošupologo

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

BOELETŠA TABAKGOLO: GO FIHLELELA TSEBO YEO BA NAGO LE YONA

- 1 Bontšha barutwana seswantšho sa tate a bolela le barwa ba gagwe ba bararo mo pukung e kgolo ya dikanegelo: Morwa wa bohla
- 2 Botša barutwana gore re tšwela pele ka tabakgolo ya rena: Go bea maikemišetšo.
- 3 Thala sediko le leina la tabakgolo mo magareng ga letlapa.
- 4 Botšiša barutwana: *Ke eng seo le se tsebago ka tabakgolo ye?*
- 5 Ngwala dikakanyo tša barutwana go dikologa mmaphahlogo. Dikakanyo tša go swana di hlophe go tee.
- 6 Ge barutwana ba palelwa go fetola, botšiša dipotšišo tše di latelago tša hlohletšo:
  - a Naa Marie o ile a fihlelela maikemišetšo afe?
  - b Naa o a fihleletše bjang?
  - c Naa re šomiša maano afe go fihlelela maikemišetšo a rena?

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS. (Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - maano
  - hlalefile
  - bohla

Morumokwano goba koša	Ditiro
Tate nthekela, Seanamarena X2	Barutwana ba laetša go kgopela.
Kubo ya thuto, Seanamarena	Barutwana ba laetša go apara mongatse le purabura.
Lenna ke ya nyaka, Ke tšhaba go e apara	Barutwana ba a ke šupa ge ba fetša ba laetša go boifa.
Ke tšhaba dipuo tša batho gadi fele	Barutwana ba laetša dipolelo ka menwana pele ga melomo ya bona.
Tate nthekela, Seanamarena kobo ya thuto	Barutwana ba laetša go kgopela purabura ya thuto.
Lenna ke nyaka, Seanamarena	

Mongwalo

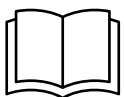
Metsotso e 15

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala.
- 2 Biletša barutwana medumo le mantšu a a latelago gore ba a ngwale:
  - a ditau
  - b mongau
  - c buiwa
  - d otlwa
  - e moela
  - f fiela
  - g tshepo
  - h moepo
- 3 Sa go latela, botša barutwana gore ba ntšhe dikryone gomme ba swaye mošomo wa bona.
- 4 Ka bothakga ngwala medumo le mantšu mo letlapeng.
- 5 Tšea dipuku mafelelong a letsatši, gomme o ngwale dintlha ka bao ba nyakago thušo.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Palo ya pele

MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO PHOPHOLETŠA

- 1 Dudiša barutwana mo legogong gore ba kgone go bona puku e kgolo.
- 2 Bula puku e kgolo mo kanegelong: Morwa wa bohlale.
- 3 Phetla puku o ba laetša diswantšho tša letlakala le lengwe le le lengwe, o ba botšiša gore ba nagana gore go direga eng.
- 4 Thuša barutwana go kopanya diswantšho, gore ba kgone go hwetša todi ya gore kanegelo e bolela ka eng.
- 5 Hlagiša tlotlontšu e mpsha mo dikarolwaneng tša maleba mo kanegelong.
- 6 Bala kanegelo ka moka ga yona gatee, o sa eme.

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Kgetha maikemišetšo a tee gomme o ngwale ka moo o tlogo a fihlelela. O ka kgetha go ao o a ngwadilego beke ya go feta, goba o kgethe a maswa.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o ngwale mafoko a mabedi.

FREIMI YA GO NGWALA:

Maikemišetšo a ka ke ...

Ke bea maikemišetšo a ka lebaka la gore ...

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla ngwala ka maikemišetšo a bona. Ba tla ngwala ka moo maikemišetšo a a lego bohlokwa go bona.
- 2 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 3 Botša barutwana kakanyo ya gago ya go tlatša freimi ya go ngwala, bjalo ka: Ke tloga ke nyaka go kaonafatša go bala ga ka. Ke nyaka go ba mmadi wa go phakiša. Ke nyaka go bala dikanegelo tše telele tša go kgahliša. Ke nyaka go fihlelela maikemišetšo ka gore ke tseba gore go bala ke bokgoni bjo bohlokwa.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho sa gago o bala kgauswi le lebone ka gae.
- 5 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša freimi ya go ngwala: **Maikemišetšo a ka ke go** kaonafatša go bala ga ka. **Ke bea maikemišetšo a ka lebaka le gore** go bala ke bokgoni bjo bohlokwa.
- 7 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme o ngwale medumo yeo o e tsebago.**
- 8 **Šomiša dithušathuto** (mantšu a tlwaelo, mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo) go thuša go ngwala mantšu a lego bothata.
- 9 Phumula mohlala wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

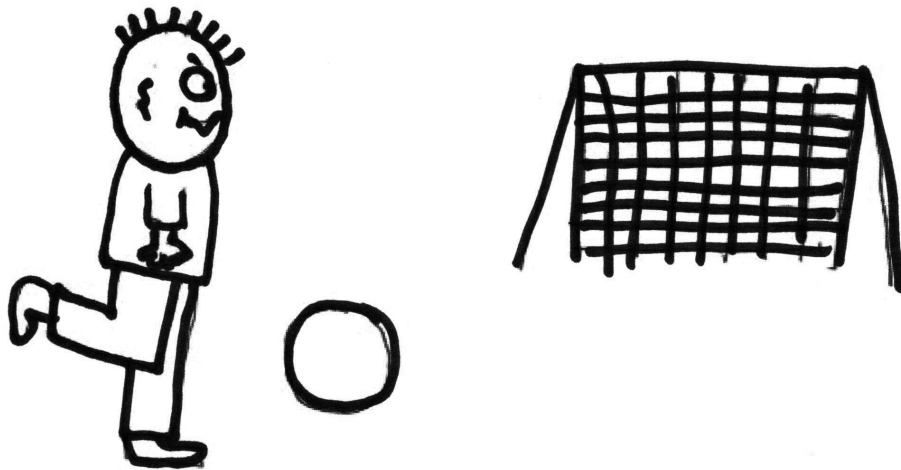
DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Botšiša barutwana: Naa o rata go fihlelela maikemišetšo afe?
- 2 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala..**
- 3 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopisa kakanyo ya morutiši!
- 4 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka maikemišetšo a tee a ba nyakago go a fihlelela..

- 5 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 6 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 gore ba go botše gore ba tla ngwala ka maikemišetšo afe.
- 7 Ba swanetše gore: Maikemišetšo a ka ke ... Ke bea maikemišetšo a ka labaka la gore ...
- 8 Hlalosa gore barutwana ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

GO NGWALA

- 1 Efa barutwana dipuku.
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana go **bala seo ba se ngwadilego.**
- 4 Thuša barutwana go feleletša freimi ya bona ya go ngwala.
- 5 Thuša barutwana go **bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu** le go šomiša **dithušathuto.**
- 6 Hlohleletša barutwana.

Pakane yaka ke go ba kgweleng ya dinao.
Ke bea pakane ye ka gore ke rata kgwele ya dinao.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 10**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Mošupologo** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labobedi

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go ikgotšha medumo le mantšu

GO IKGOPOTŠA MEDUMO

- 1 Bitša modumo o emiša papetlakgadima, dira se ka medumo ka moka yeo e akareditšego mo kotareng ye: /au//ui//ae//eo//ie//io//ai//ei//ia//oe//tlw//tsw//tsh//psh/
- 2 Emiša dipapetlakgadima ka go di fapantšha gomme o botšiše barutwana ba go fapana go bala medumo.
- 3 Kgomaretša dipapetlakgadima tša medumo letlapeng.
- 4 Kgotšha barutwana ba mmalwa go tla go bopa mantšu letlapeng.
- 5 Ke moka, kgotšha barutwana go bopa le go ngwala mantšu a mantši ka moo ba ka kgonago ka dipukung tša bona.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Mongwalo:

Metsotso e 15

Go ikgotšha maletere, mantšu/mafoko

- 1 Laetša barutwana go ngwala mafoko a makopana letlapeng.
- 2 Ba laetša gore lefoko le thoma ka tlhaka ye kgolo le felela ka khutlo.
- 3 Barutwana ba swanetše go kopolla mafoko ka dipukung tša bona.

 O humane mae kae?

 Leino la sesi le tšwele.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la pele**MAANO A TEKATLHALOGANYO: GO KAMAKA**

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
Mpumi le bana ba gabo be ba rata go etela koko wa bona kua motsaneng wa Zinyoka ka maikhutšo a marega. Ge e le bošego, koko o be a tla beša mollo o mogolo kantle, gomme ba dule ba orele mollo, ba sora teye ba kwa borutho ba dikgabo.	Go kgethegile ge Mpumi le dikgaetšedi tša gagwe ba etela koko wa bona!
Bošego bo bongwe bo kgethegilego, Malome Khwezi o ile a goroga. Mo lapeng la bona, o be a tumile ka go laodiša dikanegelo tše kaonekaone. Eupša e be e le motho wa go hloka lešata, ka fao go be go tsebega gore ga go bonolo gore a abelane ka tšona. Mpumi le ngwanabo ba ile ba lebelela Malome Khwezi a dutše a sora teye ka setu. Eupša Mpumi o ile a palelwa ke go itshwara. ‘Re anegele hle! Re kwele gore o laodiša tše kaonekaone!’ a kgopela malomeagwe. Malome Khwezi o ile a lebelela godimo, a bontsha go makala. A myemyela a lebile Mpumi. ‘Ke tla le laodisetša kanegelo ya ka ya mmamoratwa, ka gore ke tšwa ke le kgole’ o ile a dumela.	Go kgethegile le go feta ge Malome Khwezi a etla – ke kgona go kamaka gore ba kwele ka ga dikanegelo tša gagwe eupša ga seka ba kwa a anega le e tee.
Kgale kgale go kile gwa ba le mokgalabje wa molemi a na le barwa ba bararo. O be a thoma go lwala gomme a sena maatla, ka fao o be a swanetše go tšea sephetho gore o tlogela polasa le mang mo go barwa ba gagwe ge a hlokofala. ‘Bolemi bo nyaka go nagana gabotse le go beakanya ka šedi’ a nagana. ‘Ke swanetše go e tlogelela morwa wa go ela hloko ebile a kgona go beakanya le kgopolo e botse e le ruri.’	Ke kgona go kamaka gore tate wa bona ga a kgone go tšea sephetho gore ke mang magagereng ga barwa ba gagwe a swanetšego go sala a hlokometše polasa.

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
<p>Mathapameng a mangwe molemi wa mokgalabje o ile a biletša barwa ba gagwe setaleng. 'Ge ke sepetše, o tee wa lena o tla hwetša polasa ye', a botša barwa ba gagwe, 'gomme e tla ba mošomo wa gago go hlokomela bana ba geno. Ke swanetše go tšea sephetho gore ke mang magareng ga lena yo a kago hlokomela polasa ka botshephegi ge ke sepetše.'Barwa ba ile ba lebelelana, ba akanya gore ke ofe a swanetšego go amogela polasa.</p>	<p>Ke kamaka gore tate wa bona bona ga a nyake go kgetha a sena tshedimošo ye e lekanego! O nyaka go fa motho polasa yo e mo lebanego.</p>
<p>'A le bona setala se?' gwa botšiša mokgalabje wa molemi. 'O mongwe le o mongwe o tla tšea matšatši a mahlano go se tlatša ka sengwe le sengwe se a se kgethago. 'O tla swanela ke go tlatša setala ka tekano ya matšatši a mahlano.'</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore tatago bona o hlama phenkgišano gore a kgone go tšea sephetho sa yo a lebanwego ke polasa ga bonolo.</p>
<p>Morwa o mogolo o ile a leka pele. O ile a tšea sephetho sa gore o tla leka go tlatša setala ka mohlabana. O ile a tlatša kiribane morago ga e nngwe ka mohlabana o tšwago molapong. O be a šoma ka thata, eupša ka letšatši la bohlanano, seripagare sa setala se be se le kgole le go tlala.</p>	<p>Ke kamaka gore morwa o mogolo ke motho wa go šoma kudu. Eupša, kgopolo ya gagwe ga se ya šoma. Ke nagana gore o be a swanetše go tšweletša leano le lekaone!</p>
<p>Morwa wa bogare o ile a latela. O ile a kgetha go tlatša setala ka mafela. O ile a rwala ka matsogo makgahlo a mmalwa a mafela go tšwa mašemong a tšhela ka setaleng. O šomile ka mafolofolo kudu, eupša ka letšatši la bohlanano, go be go tletše fela seripagare sa setala.</p>	<p>Ke kamaka gore morwa o mogolo ke motho wa go šoma kudu. Eupša, kgopolo ya gagwe ga se ya šoma. Mo gongwe a ka be a naganne leano le le kaone?</p>
<p>Morwa o monnyane e be e le wa mafelelo go leka tiro ye. Letšatši la mathomo o hlwele a kaname ka fase gase mohlare mo meriting, a eja marapo a hlogo.</p> <p>'O a tšwafa!' gwa nagana mogolwage o mogolo. 'Ruriruri ke tla hwetša polasa!'</p> <p>Letšatši le latelago, morwa o monnyane o ile a boela a dula, a bala e bile a nagana gore a ka dira eng.</p> <p>'O tloga a se na tlhokomelo!' mogolwage wa bogare a nagana. 'Ruriruri ke tla hwetša polasa!'</p> <p>Ka letšatši la boraro, moratho o monnyane o ile a dula a swere pukwana ya go ngwala, a nagana e bile a loga leano gore a ka dira eng.</p> <p>'Ga a šome ka thata!' tatagwe a nagana. 'A ka se phethagatše selo!'</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore ga go yo a naganago gore moratho o monnyane o lebanwe ke polasa. Ba nagana gore o iketlile fela a sa dire selo!</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la pele (Go nagana kudu)
Ka letšatši la bone, mogolle a tsogela toropong. O boile mantšiboa a swere mokotlana. Ka nako yeo, balapa be ba nagana gore ga a tshwenyege go hwetša polasa.	Ke kamaka gore mokotlana wa moratho o monnyane o ile wa gakantšha balapa, ka gore ke o monnyane. Ka moka ba ba nagana gore ga gona gore a ka thopa sefoka!
Ka letšatši la bohloano, tatagwe o ile a fetša a bolela le yena. 'Ke ka lebaka la eng o sa dire selo? O a nthogaka!' a goelega. 'Aowa tate! Ntshepe hle! Ke na le leano le lebotse!'	
Ge leswiswi le swara ka letšatši la bohloano, moratho o monnyane o ile a biletša tatagwe setaleng. Go tšwa mokotlaneng wa gagwe o monnyane, o ile a ntšha kerese e kgolo gomme a e bea fase mo gare ga setala. O ile a e tšhuma, a tlatša setala ka moka ka seetša. Tatagwe o ile a lealea a laetsa go makala. 'O bohlale kudu. Ke wena o nnoši yo a tladitšego setala. Polasa e tla ba ya gago!'	Ke kamaka gore tatagwe ga seka a letela gore morwa o monnyane e ka ba yena mothopa sefoka, ka gore o be a maketše! Eupša e bile yena fela yo a kgonnegogo!
Malome Khwezi o ile lebelela Mpumi le bana ba gabo. 'Le a bona bjale – go bohlokwa go šoma kudu, eupša o swanetše go ba morulaganyi wa go hlokomela!'	Malome Khwezi o swanetše go be a laodisetsa banenyana kanegelo go ba ruta sengwe. Re swanetše go nagana le go beakanya gore re atlege!
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše di kgonegago
Naa mogolle wa pele o ile a leka go tlatša setala ka eng?	Mogolle wa pele o ile a leka go tlatša setala ka mohlaba.
Naa mogolle wa bobedi o ile a leka go tlatša setala ka eng?	Mogolle wa bobedi o ile a leka go tlatša setala ka mafela.
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše di kgonegago
Ke ka lebaka la eng ge morwa wa boraro a ile a hwetša polasa?	<ul style="list-style-type: none"> • Ke ka lebaka la gore ke yena morwa o tee yo a ilego a tlatša setala. • Ke ka lebaka la gore o tladitše setala ka seetša. • Ke ka lebaka la gore o be a na le leano le lebotse. • Ke ka lebaka la gore o be a na le leano le le kaone go a bagolle ba gagwe. • Ke ka lebaka la gore o be a le bohlale.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 10**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Labobedi** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Laboraro

Mešongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

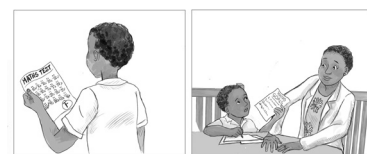
TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo Phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - tšwafa
  - šoma kudu
  - lebanwe

Morumokwano goba koša	Ditiro
Tate nthekele, Seanamarena X2	Barutwana ba laetša go kgopela.
Kubo ya thuto, Seanamarena	Barutwana ba laetša go apara mongatse le purabura.
Lenna ke ya nyaka, Ke tšhaba go e apara	Barutwana ba a ke šupa ge ba fetša ba laetša go boifa.
Ke tšhaba dipuo tša batho gadi fele	Barutwana ba laetša dipolelo ka menwana pele ga melomo ya bona.
Tate nthekele, Seanamarena kobo ya thuto	Barutwana ba laetša go kgopela purabura ya thuto.
Lenna ke nyaka, Seanamarena	

BOKGONI BA GO ANEGA

- 1 Arola barutwana ka dihlophana.
- 2 Efa sehlopha se sengwe le se sengwe letlakala la diswantšho tša bokgoni ba go anega.
- 3 Gopotša barutwana gore beke ya go feta, ba ihlametše dikanegelo ka diswantšho.
- 4 Beke ye, barutwana ba swanetše go šoma mmogo e le sehlopha go tšea sephetho ka mabapi le kanegelo ya sehlopha.
- 5 Gopotša barutwana gore kanegelo tša bona e swanetše goba tšeo ba ihlametšego tšona, eupša gape di swanetše go sepelelana le diswantšho!
- 6 Tanya šedi ya barutwana.
- 7 Kgopela sehlopha se 1 go iša go tše 2 go abelana ka kanegelo ya sehlopha sa bona.
- 8 Leboga barutwana go abelana ka dikanegelo tša bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go ikgopotša mantšu

GO IKGOPOTŠA MANTŠU

- 1 Lokiša dipapetlakgadima tša mantšu a ditumatlhaka..
- 2 Emiša lentšu le lengwe le le lengwe gomme o kgopele barutwana ba go fapana gore ba le bale.
- 3 Ge morutwana a palelwa ke go bitša lentšu, mo thuše go bitša medumo ka moka ya lentšu leo.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Lefoko: _____

Mongwalo:

Metsotso e 15

Go ikgopotša maletere, mantšu/mafoko

- 1 Laetša barutwana go ngwala mafoko a makopana letlapeng.
- 2 Ba laetša gore lefoko le thoma ka tlhaka ye kgolo le felela ka khutlo.
- 3 Barutwana ba swanetše go kopolla mafoko ka dipukung tša bona.

 O bolawa ke dipshio le

 mpshikela.

 Mogau o lwa le tau.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA MONGWALO

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

Go ngwala:

Metsotso e 30

Go beakanya le go rulaganya

SEHLOGO: Kgetha maikemišetšo a tee fela gomme o ngwale gore o tla a fihlelela bjang. O ka kgetha go a beke ya go feta, goba wa kgetha a maswa.

MOŠOMO: Thala seswantšho gomme o tlaleletše mafoko a mabedi.

FREIMI YA GO NGWALA:

Maikemišetšo a ka ke ...

Ke bea maikemišetšo a ka lebaka la gore ...

Go fihlelela maikemišetšo a ke swanetše go ..., ... le go ...

Ge ke fihlelela maikemišetšo a, ke tla ...

TŠHUPETŠO

- 1 Hlalosa gore lehono, barutwana ba tla tlaleletša mafoko a mabedi go mošomo o ba o ngwadilego ka Mošupologo.
- 2 Lehono ba tla nagana ka moo ba ka fihlelelago maikemišetšo a bona, le ka moo ba tla ikwago ge ba a fihlelela.
- 3 Balela barutwana freimi ye mpsha.
- 4 Šomiša **tšhupetšo** go laetša barutwana gore o **nagana pele o ngwala**.
- 5 Hlalosa tše dingwe tša dikakanyo tša go tlatša freimi ya go ngwala, bjalo ka: Ke tseba gore gore ke kaonafatše go bala ga ka, ke tla swanela go itlwaetša kudu. Ke tla swanela go bala go feta ka moo ke balago ga bjale. Ke tla swanela ke go bala ka gae. Go dira se, ke tla swanela go adima dipuku bokgobapuku!
- 6 Šomiša **tšhupetšo** go thala seswantšho sa: Mokgobo o mogolo wa dipuku kgauswi le wena.
- 7 Hlalosa gore ke mantšu afe o tlogo go a ngwala. **Thala mothaladi wa lentšu le lengwe le le lengwe.**
- 8 Šomiša **tšhupetšo** go feleletša freimi ya go ngwala, bjalo ka: Go fihlelela maikemišetšo a ke tla bala kudu, ke itlwaetše ka gae, gomme ke adime dipuku bokgobapuku. Ge ka fihlelela maikemišetšo a, ke tla ikgantšha kudu.

- 9 **Bontšha** gore lefoko la mathomo le leswa ke lenaneo, gomme selo se sengwe le se sengwe se kgaoganywa ke fegelwana le lentšu 'le'. Gopotša barutwana gore re ngwadile mohuta wa lenaneo le beke ya go feta.
- 10 **Bitša mantšu ka go nanya bjalo ka khudu o ngwale mantšu a o a tsebago.**
- 11 **Šomisa dithušathuto**, bjalo ka matšu a tlwaelo le mantšu a tlotlontšu a tabakgolo go go thuša go ngwala mantšu ao a go fago bothata.
- 12 **Phumula mohlala** wa mo letlapeng. Hlalosa gore e be e le mohlala fela, eupša barutwana ba swanetše go ngwala dikakanyo tša bona.

DITAELO TŠA BOMOLOMO

- 1 Gopotša barutwana gore Mošupologo, re naganne ka maikemišetšo a re nyakago go a fihlelela.
- 2 Lehono re tla tlaleletša mafoko mo mošomong wo re o ngwadilego.
- 3 Botšiša barutwana: Le tla dira eng go fihlelela maikemišetšo a lena? Le tla a fihlelela bjang?
- 4 Laela barutwana **go nagana pele ba ngwala.**
- 5 Hlalosa gore barutwana ba swanetše go tla ka dikakanyo tša bona – ga ba swanela go kopiša kakanyo ya morutiši!
- 6 Laela barutwana **go sokologa le go bolela** le wa mphato ka moo ba tlogo fihlelela maikemišetšo a bona.
- 7 Efa barutwana metsotso e 2 go iša go ye 3 go sokologa ba bolele.
- 8 Bitša barutwana ba 3 go iša go ba 4 gore ga go botse ka moo ba tlogo fihlelela maikemišetšo a bona.
- 9 Ba swanetše gore: Go fihlelela maikemišetšo a ke tla ..., ... le ...
- 10 Hlalosa barutwana gore ka se sebaka ba tla šomiša freimi ya go ngwala, go thala le go ngwala dikakanyo tša bona!

GO NGWALA

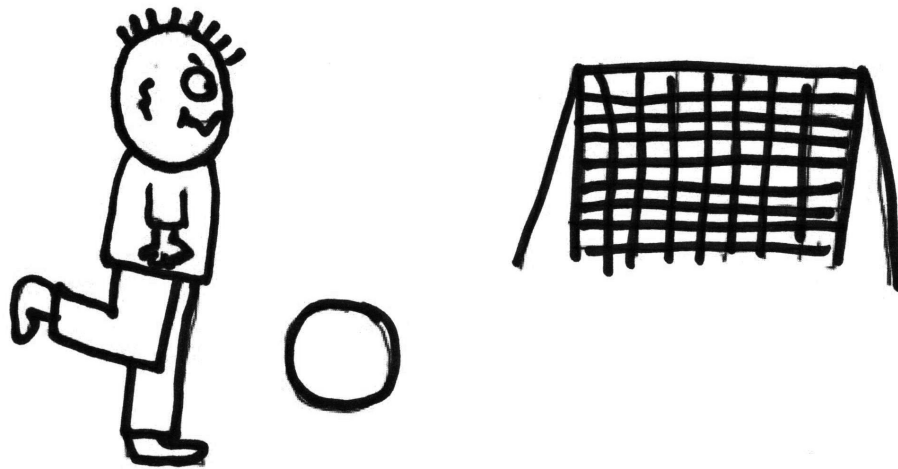
- 1 Efa barutwana dipuku. Laela barutwana go hwetša mošomo wo ba o ngwadilego ka Mošupologo. Ba tla tlaleletša go se!
- 2 Ge barutwana ba le gare ba ngwala, sepela ka phaphošing o feleletše **dikhonferense tše dinnyane.**
- 3 Kgopela barutwana go bala seo ba se ngwadilego.
- 4 Thuša barutwana go feleletša difreimi tša bona tša go ngwala.
- 5 Thuša barutwana **go bolela mantšu ka go nanya bjalo ka khudu gomme ba šomiše dithušathuto.**
- 6 **Hlohleletša barutwana.**

SOKOLOGA O BOLELE

- 1 Ge go šetše metsotso e 2 go iša go e 3, laela barutwana go bea diphensele tša bona.
- 2 Laela barutwana go sokologa le go bolela le wa mphato ka diswantšho tše ba di thadilego.

Kgoboketša mošomo ya barutwana ya beke ka moka go dira puku. E beye mo sekhutlwaneng sa go bala gore barutwana ba e bale ka nako ya go bala ka go ikemela.

Pakane yaka ke go ba kgweleng ya dinao.
Ke bea pakane ye ka gore ke rata kgwele ya dinao.
Gore ke fihlelele pakane ke swanetše go itšhidulla
ka mehla, ke be boemong bjo be botse gore ke
kgone go ya diphadišanong tša kgwele ya dinao.
Ke tla ikwa ke thabiloe kudu ge nka fihlelela pakane
ye.

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 10**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1** wa **Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena..
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2** wa **Laboraro** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labone

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go kgaogantšha le go kopanya

KE A DIRA...

- 1 Šomiša mantšu a mabedi ao a nyakilego go duma go swana, mohlala: **laela, fiela**
- 2 Bitša lentšu: **laela**
- 3 Kgaogantšha lentšu ka medumo tee: /l/-/ae/-/l/-/a/
- 4 Bitša modumo wa mathomo wa lentšu: /l/
- 5 Bitša modumo wa bobedi wa lentšu: /ae/
- 6 Bitša modumo wa boraro wa lentšu: /l/
- 7 Bitša modumo wa mafelelo wa lentšu: /a/
- 8 Ngwala lentšu mo letlapeng: **laela**
- 9 Laetša go šupa le go kopantšha medumo go bopa lentšu: /lae/-/la/= **laela**
- 10 Boeletša se ka lentšu leo le latelago: **fiela**

RE A DIRA...

- 1 Šomiša mantšu a mabedi ao a nyakilego go duma go swana, mohlala: **reile, beile**
- 2 Bitša lentšu: **reile**
- 3 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa mathomo wa lentšu?/r/
- 4 Botšiša barutwana: Ke ofe modumo wa bobedi wa lentšu?/ei/
- 5 Botšiša barutwana: Ke modumo ofe wa boraro wa lentšu?/l/
- 6 Botšiša barutwana: Ke modumo ofe wa mafelelo wa lentšu?/e/
- 7 Kgotšela barutwana go kgaogantšha lentšu ka medumo tee: /r/-/ei/-/l/-/e/
- 8 Ngwala lentšu: **reile**
- 9 Laela barutwana go kopanya medumo tša lentšu mmogo le wena: /rei/-/le/= **reile**
- 10 Boeletša se ka lentšu leo le latelago: **beile**

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Lefoko: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala lekgetlo la bobedi

MAANO A GO BALA: GO KAMAKA

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Mpumi le bana ba gabo be ba rata go etela koko wa bona kua motsaneng wa Zinyoka ka maikhutšo a marega. Ge e le bošego, koko o be a tla beša mollo o mogolo kante, gomme ba dule ba orele mollo, ba sora teye ba kwa borutho ba dikgabo.</p>	
<p>Bošego bo bongwe bo kgethegilego, Malome Khwezi o ile a goroga. Mo lapeng la bona, o be a tumile ka go laodiša dikanegelo tše kaonekaone. Eupša e be e le motho wa go hloka lešata, ka fao go be go tsebega gore ga go bonolo gore a abelane ka tšona.</p> <p>Mpumi le ngwanabo ba ile ba lebelela Malome Khwezi a dutše a sora teye ka setu. Eupša Mpumi o ile a palelwa ke go itshwara.</p> <p>'Re anegele hle! Re kwele gore o laodiša tše kaonekaone!' a kgopela malomeagwe.</p> <p>Malome Khwezi o ile a lebelela godimo, a bontsha go makala. A myemyela a lebile Mpumi.</p> <p>'Ke tla le laodisetša kanegelo ya ka ya mmamoratwa, ka gore ke tšwa ke le kgole' o ile a dumela.</p>	
<p>Kgale kgale go kile gwa ba le mokgalabje wa molemi a na le barwa ba bararo. O be a thoma go lwala gomme a sena maatla, ka fao o be a swanetše go tšea sephetho gore o tlogela polasa le mang mo go barwa ba gagwe ge a hlokofala. 'Bolemi bo nyaka go nagana gabotse le go beakanya ka šedi' a nagana. 'Ke swanetše go e tlogelela morwa wa go ela hloko ebile a kgona go beakanya le kgopolo e botse e le ruri.'</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore tatago bona ga a tsebe gore ke ofe wa barwa ba gagwe a nago le monagano wa lephefo ebile a kgona go beakanya. Ga a nyake go tlogela polasa go motho yo a ka se kego a e hlokomela gabotse.</p>
<p>Mathapameng a mangwe molemi wa mokgalabje o ile a biletša barwa ba gagwe setaleng. 'Ge ke sepetše, o tee wa lena o tla hwetša polasa ye', a botša barwa ba gagwe, 'gomme e tla ba mošomo wa gago go hlokomela bana ba geno. Ke swanetše go tšea sephetho gore ke mang magareng ga</p>	<p>Ke kamaka gore tatago bona o nyaka go fa polasa go morwa yo a tlogo go leka ka maatla go hlokomela ba lelapa ka moka ga bona.</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>lena yo a kago hlokomela polasa ka botshephegi ge ke sepetše. 'Barwa</p> <p>ba ile ba lebelelana, ba akanya gore ke ofe a swanetšego go amogela polasa.</p>	
<p>'A le bona setala se?' gwa botšiša mokgalabje wa molemi. 'O mongwe le o mongwe o tla tšea matšatši a mahlano go se tlatša ka sengwe le sengwe se a se kgethago. 'O tla swanela ke go tlatša setala ka tekano ya matšatši a mahlano.'</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore tatago bona ga a nyake go tšea lehlakore gomme o nyaka go fa morwa wa gagwe yo a nago le bokgoni le maswanedi a go dira mošomo le go hlokomela polasa!</p>
<p>Morwa o mogolo o ile a leka pele. O ile a tšea sephetho sa gore o tla leka go tlatša setala ka mohlaba. O ile a tlatša kiribane morago ga e nngwe ka mohlaba o tšwago molapong. O be a šoma ka thata, eupša ka letšatši la bohloano, seripagare sa setala se be se le kgole le go tlala.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore tatago bona o lebeletše morwa o mogolo ka hlokomelo go bona ge e ka ba yena motho o mokaone go amogela polasa.</p>
<p>Morwa wa bogare o ile a latela. O ile a kgetha go tlatša setala ka mafela. O ile a rwala ka matsogo makgahlo a mmalwa a mafela go tšwa mašemong a tšhela ka setaleng. O šomile ka mafolofolo kudu, eupša ka letšatši la bohloano, go be go tletše fela seripagare sa setala.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore tatago bona o ithuta tshedimošo e hlwahlwa ka ga mohuta wa rapolasa o mongwe le mongwe wa barwa ba gagwe ba bego ba ka ba yona.</p>
<p>Morwa o monnyane e be e le wa mafelelo go leka tiro ye. Letšatši la mathomo o hlwele a kaname ka fase gase mohlare mo meriting, a eja marapo a hlogo.</p> <p>'O a tšwafa!' gwa nagana mogolwage o mogolo. 'Ruriruri ke tla hwetša polasa!'</p> <p>Letšatši le latelago, morwa o monnyane o ile a boela a dula, a bala e bile a nagana gore a ka dira eng.</p> <p>'O tloga a se na tlhokomelo!' mogolwage wa bogare a nagana. 'Ruriruri ke tla hwetša polasa!'</p> <p>Ka letšatši la boraro, moratho o monnyane o ile a dula a swere pukwana ya go ngwala, a nagana e bile a loga leano gore a ka dira eng.</p> <p>'Ga a šome ka thata!' tatagwe a nagana. 'A ka se phethagatše selo!'</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore go bonagala eke o a tšwafa, eupša o tloga a nagana e bile a beakanya! Ke nagana gore ka nako dilo ga e be tše di bonagalago.</p>
<p>Ka letšatši la bone, mogolle a tsogela toropong. O boile mantšiboa a swere mokotlana. Ka nako yeo, balapa be ba nagana gore ga a tshwenyege go hwetša polasa.</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore batho ba bangwe ka lapeng ga bana bokgoni ba go ihlamela go swana le morwa wa boraro. Ga go na yo a tsebago gore o na leano la go fapana le la bona. Le ge e le gore maano a bona ga se a tšwelele!</p>

Sengwalwa	Go bala lekgetlo la bobedi (Go nagana kudu)
<p>Ka letšatši la bohloko, tatagwe o ile a fetša a bolela le yena. 'Ke ka lebaka la eng o sa dire selo? O a nthogaka!' a goelega.</p> <p>'Aowa tate! Ntshepe hle! Ke na le leano le lebotse!'</p>	<p>Ke bona gore morwa o monnyane o tshepa gore kgopolo ya gagwe e tla šoma. Ke kamaka ka gore o tšere nako e ntši a nagana!</p>
<p>Ge leswiswi le swara ka letšatši la bohloko, moratho o monnyane o ile a biletša tatagwe setaleng. Go tšwa mokotlaneng wa gagwe o monnyane, o ile a ntšha kerese e kgolo gomme a e bea fase mo gare ga setala. O ile a e tšhuma, a tlatša setala ka moka ka seetša.</p> <p>Tatagwe o ile a lealela a laetsa go makala. 'O bohloko kudu. Ke wena o nnoši yo a tladitšego setala. Polasa e tla ba ya gago!'</p>	<p>Tatago bona o be a sa tsebe gore ke mang yo a swanetšego go humana polasa, eupša phenkgišano ya gagwe e thušitše gore a kgone go tšea sephetho ga bonolo. Ke nagana gore ke ka fao a ilego akanyetša phenkgišano ya mararankodi!</p>
<p>Malome Khwezi o ile lebelela Mpumi le bana ba gabo. 'Le a bona bjale – go bohloko go šoma kudu, eupša o swanetše go ba morulaganyi wa go hlokomela!'</p>	<p>Ke kgona go kamaka gore ka nako, go nagana le go beakanya go lebelega eke ga go direge selo, eupša bobedi di bohloko e bile di re thuša go phethe ditiro tša rena ka tsela e kaone.</p>
Dipotšišo tša go latela	Dikarabo tše kgonegago
<p>Ke mang yo a bolelago kanegelo ye?</p>	<p>Malome Khwezi o laodiša kanegelo ye go batlogolo ba gagwe, Mpumi le bana ba gabo.</p>
<p>Naa molaetša wa kanegelo ye ke ofe?</p>	<p>Molaetša ke gore go šoma ka thata go bohloko, eupša motho o swanetše go ba morulaganyi wa go ela hloko.</p>
Dipotšišo tša ke ka lebaka la eng	Dikarabo tše kgonegago
<p>Naa ke ka lebaka la eng ge tate a ile a botša barwa ba gagwe gore ba tlatše setala?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ke ka lebaka la gore o se hlamile bjalo ka phadišano go bona gore ke mang yo a tlogo humana polasa. • Ke ka lebaka la gore o be a nyaka tsela ya go tšea sephetho sa gore ke mang yo a tla hwetšago polasa. • Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go bona gore ke morwa ofe yo a ka tlatšago setala ka matšatši a mahlano. • Ke ka lebaka la gore o be a nyaka go bona gore ke ofe wa barwa ba gagwe e lego morarolli wa mathata o mokaone, e bile a ka kgonago go hlokomela polase bokaone.

Sehlopha sa go bala ka go hlahlwa

Metsotso e 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 10**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labone** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go dirwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Labohlano

Mesongwana ya bomolomo

Metsotso e 15

TLOTLONTŠU YA TABAKGOLO

- 1 Ruta o šomiša PATS.(Šupa, Dira, Swara o Bontšhe)
- 2 Laetša mantšu le ditšhupetšo mo phaphathing ya tlotlontšu ya tabakgolo.
  - phihlelelo
  - bohwa
  - bokgoni

Morumokwano goba koša	Ditiro
Tate ntheketele, Seanamarena X2	Barutwana ba laetša go kgopela.
Kubo ya thuto, Seanamarena	Barutwana ba laetša go apara mongatse le purabura.
Lenna ke ya nyaka, Ke tšhaba go e apara	Barutwana ba a ke sup age ba fetsa ba laetsa go boifa
Ke tšhaba dipuo tsa batho gadi fele	Barutwana ba laetša dipolelo ka menawana pele ga melomo ya bona.
Tate ntheketele, Seanamarena kubu ya thuto	Barutwana ba laetša go kgopela purabura ya thuto.
Lenna ke nyaka, Seanamarena	

POLEDIŠANO YA SENGWALWA SA GO BALA KA GO ABELANA

- 1 Ngwala freimi ya poledišano mo letlapeng:
  - a Mo kanegelong ye ...
  - b Seripa sa ka sa mmamoratwa mo kanegelong ke ...
  - c Ke nagana gore kanegelo e ngwadilwe go nthuta ...
- 2 Bala freimi ya poledišano le barutwana.
- 3 Bea barutwana ka **dihlophana**.
- 4 Botša barutwana gore o mongwe le o mongwe o swanetše go hwetša sebaka go araba potšišo e nngwe le e nngwe ya poledišano.
- 5 Tanya šedi ya barutwana.
- 6 Botšiša barutwana ba go fapana goba sehlopha se se itšeng go abelana ka dikarabo tša bona.
- 7 Ge dikarabo di fošagetše, ba phošolle.
- 8 Leboga barutwana ka maitapišo a bona.

Temogo ya medumo le ditumatlhaka:

Metsotso e 15

Go hwetša mantšu

Ngwala tafolana ye mo letlapeng e be le medumo yeo e akareditšwego mo kotareng ye.

a	l	m
au	ui	ae
e	m	o
tlw	tsh	ei
p	r	n
i	d	u

LAETŠA

- 1 Lebeledišiša medumo kamoka le ditswakanywa mo letlapeng.
- 2 Efa barutwana metsotso e 3 go dira mafoko go bopa mantšu ka medumo le ditswakanywa moo ba ka kgonago ka gona.

BARUTWANA BA DIRA

- 1 Botša barutwana gore ba bule dipuku tša bona tša go ngwala.
- 2 Laela barutwana gore ba thome go ngwala.
- 3 Efa barutwana metsotso e 3 go hwetša le go bopa mantšu a mantši go ya le ka mo ba ka kgonago ka gona.
- 4 Dumelela barutwana go swaya mošomo wa bona.
- 5 Kgopela barutwana gore ba go botše mantšu ao ba a bopilego gomme o a ngwale letlapeng.

TSELA ENGWE YA LENANEO LA DITUMATLHAKA

Modumo/Medumo: _____

Mantšu: _____

_____

Lefoko: _____

_____

Go bala ka go abelana:

Metsotso e 15

Go bala la mafelelo

MAANO TEKATLHALOGANYO: AKARETŠA

KAKARETŠO YA GO BOLELA YA KANEGELO

- 1 Hlalosa gore lehono re tla nagana ka diripa tše bohlokwa tša sengwalwa.
- 2 Gape re tla nagana ka seo re swanetšego go ithuta go tšwa mo sengwalweng.
- 3 Ngwala freimi ya kakaretšo mo letlapeng.
- 4 Laela barutwana go šomiša freimi go araba potšišo:
  - a **Kanegelo e ka ga ...** (mafoko a 2–3)
  - b **Morwa o monnyane o fentše ka lebaka la ...**
  - c **Ke nagana gore Malome Khwezi o kgethile kanegelo e ka lebaka la ...**
- 5 Hlalosa gore barutwana ba ka se kgone go bolela sengwe le sengwe ka sengwalwa – ba tla swanela go kgetha diripa tše bohlokwa fela.
- 6 Šupetša mohlala wa gago go barutwana. E re: **Kanegelo ye e ka ga** mokgalabje wo a hlalago phenkgišano go tšea sephetho gore ke ofe wa barwa ba gagwe a lebanego ke bohwa ba polasa ya gagwe. **Morwa o monnyane o ile a fenya ka lebaka la gore** o ile a loga maano a nagana ka mokgwa wa bokgoni go fetša tiro. **Ke nagana gore Malome Khwezi o kgethile kanegelo ye ka lebaka la gore** o be a nyaka go ruta Mpumi le moratho thuto!
- 7 Efa barutwana nako ya go nagana ka diripa tše bohlokwa tša sengwalwa.
- 8 Botša barutwana go ngwala dikakaretšo tša bona ba šomiša freimi.
- 9 Bitša mphato gotee.
- 10 Botšiša barutwana ba 1–2 go abelana dikanegelo tša bona le mphato.
- 11 Etle le kakaretšo ya mphato, bjalo ka: **Kanegelo ye a ka** barwa ba bararo ba swanetšego go nagana gore ba ka tlatša bjang ntlwana ka matsatši a mahlano. Mo kanegelong, morwa o tee fela o tla tšea bohwa ba polasa ya tatagwe. **Morwa o monnyane o fentše ka lebaka la gore** o bile le maano a bokgoni a bohlale. O tladiše ntlwana ka seedi! **Ke nagana gore Malome Khwezi o kgethile kanegelo ye ka lebaka la gore** o be a nyaka go ruta Mpumi le moratho gore go loga maano go bohlokwa go fihlelela maikemišetšo!

Go bala ka sehlopha sa go hlahlwa

Metsotso 30

DIHLOPHA: _____

- 1 Tanya šedi ya barutwana ka moka ka **matlakalatšhomo a go bala 10**.
- 2 Hlalosa **mošongwana wa 1 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 3 Bitša sehlopha sa pele gore ba šome mmogo le wena.
- 4 Ka morago ga metsotso e 15, romela sehlopha morago gore ba dule fase ditulong tša bona.
- 5 Dira **phetogo ya segalo ya mošongwana wa go bala**.
- 6 Hlalosa **mošongwana wa 2 wa Labohlano** go barutwana ka moka ka phaphošing.
- 7 Bitša sehlopha sa bobedi gore ba tle go šoma mmogo le wena.
- 8 Tlatša Treka go laetša gore ke sehlopha sefe seo o se theeditšego, le gore ba badile eng.
- 9 Ngwala fase diphetogo tšeo di swanetšego go diriwa mo dihlopheng tša go bala goba tša mešongwana.

Tshekatsheko ya polelo ya mafelelo a beke

Metsotso e 15

- 1 Tanya šedi ya barutwana mo legogong mafelelong a letšatši.
- 2 Dira sebaka sa ditshekatsheko tša polelo beke le beke. Ke kgetho ya gago go hlakanya ditshekatsheko tša go ithuta tša Sepedi le tša Sekgowa.
- 3 Gopola go fa barutwana sebaka sa go 'Sokologa le go bolela' ba ahlaahle dikarabo tša bona le wa mphato. Ke moka, kgetha barutwana ba mmalwa go abelana ka dikarabo tša bona le phaphoši ka bophara.
- 4 Šomiša dipotšišo tše di latelago tša hlohleletšo go hlahlwa karolwana ya polelo ya poledišano ya gago:
  - a Naa ke efe tabakgolo ya polelo ya rena ya beke?
  - b Ke kanegelo efe yeo le e badilego mmogo?
  - c Ke mantsu afe a maswa o a ratilego bekeng ye?
  - d Ke eng se o ithutilego sona bekeng ye?
  - e Naa re ngwadile ka eng bekeng ye?
  - f Naa go ngwala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - g Naa go bala go kaonafetše bjang bekeng ye?
  - h Ke eng seo o ikgantšhago ka sona bekeng ye?
- 5 La mafelelo, botša barutwana go nagana ka dilo tše pedi tše ba tlogo go botša ba malapa a bona ka seo ba ithutilego ka sona le ka tsela yeo ba kaonafetšego ka gona bekeng ye mabapi le mošomo wa bona.

Ela hloko: Tshepidišo ya go lebelela morago le go itekola ke karolwana e bohlokwa kudu ya go ithuta. O kgopelwa gore o se ke wa tshediša mošongwana wo wa beke mahlo le ga tee.

